

EURÓPA
ÉS A
MAGYAR KÉRDÉS

A REVÍZIÓ
KÜLSŐ ÉS BELSŐ FELTÉTELEI

ÍRTA
SZUDY ELEMÉR

BUDAPEST, 1933
PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RT. KIADÁSA

PALLAS IROD. ÉS NYOMDAI R.-T. Budapest, V., Honvéd-u. 10.
(Felelős: Tiringi K.) — Távbeszélő: 20-5-67 , 20-5-68, 20-5-69.

ELŐHANG

„Melyiket sirassuk jobban, melyikért szakadjon meg a szívünk Pozsonyért, a magyar diéták büszke városáért, amelynek ősi hagyományaiba Szent István koronájának ezeréves lényé font számos arany fonóit? Komáromot temessük, Klapka oroszlánjainak töretlen bástyáját, a kuruc Kassát, Rákóczi városát, vagy kincses Kolozsvárt és vele egész Erdélyt, a magyar földnek drága gyöngyét, históriánk ragyogó ékességét? Vagy Aradért hullassuk könnyeink záporát, ahol már lesújtani készült a bontócsákány a tizenhárom vértanú és Kossuth Lajos szobrára? Temesvár, a Hunyadiak sásfészke, Nagyvárad, Szent László király városa, a kedves Szatmár és Nagykároly, a jókedvű Szabadka és még annyi más drága helye, megszentelt darabja a régi Magyarországnak — reszkető lélekkel töletek is búcsúznunk kell...

Búcsúzni? Milyen kietlenül üresen hangzik ez a szó, hogy kong benne a hazugság és az erőltettség. Ki parancsolt hatja meg a folyóknak, hogy visszafelé folyjanak medrükben, a hegyeknek, hogy lesétáljanak az Alföldre s a virágzó tavaszi fáknak, hogy ízes gyümölcs helyett bogáncsot és mérges gombát teremjenek? Ki erőszakolhatja ránk a lemondást, ki kényszeríthet rá, hogy holnaptól kezdve idegennek tekintsük a Kárpátokat, a Csallóközt, a Székelyföldet, a Bánátot és mindazt a nagydarab földet, amit nemcsak az ezeréves birtoklás, hanem az organikus élet törvényei is magyarnak rendeltek?“

1920 január 16-án írtam ezeket a sorokat, annak az eseménynek hatása alatt, hogy a magyar béke delegáció a francia külügyminisztériumban a délután folyamán megkapta a békefeltételeket. Néhány órával később történt, hogy a békemű értelmi szerzője, Clemenceau francia miniszterelnök a Luxembourg-palotában megtartott próbaszavazás hatása alatt visszalépett a köztársasági elnökjelöltségtől. Így jutott el Clemenceau az „Au soir de la pensée“-ig és így jutottunk mi el Trianon alkonyáig.

És 1920 január 20-án végigviharzik Budapesten a Szent Jobb körmenet.

Tengernyi nép az utcán. Mint zúgó áradat hömpölyög a menet előre, ezren és ezren vonulnak egy gondolatban, egy érzésben összeforrva, nincs itt különbség fiatal, agg, asszony és férfi között. Valamennyinek arcán ott vonaglik a szenvedésként megkínzott Magyarország mártíromsága. Ez a komor menet a maga néma fájdalomával olyan tüntetés az akkori Európa ellen és az örök európai gondolat mellett, amelyet csak egy ezeréves, tisztamúltú keresztény magyarság hívhatott elő a lelkéből.

Benn állok a Szent István Bazilika hatalmas kupolája alatt. Szorongó emberi testek, történeti feszültségtől izzó lelkek, végzettől párás sóhajtások viharos forgataga ez, hullámsásától szinte megremeg a székesegyház oszloprendje. Az orgona szárnyaló hangjai megütnek minden fájdalmas húrt a szívekben, felzokog az egész magyar múlt, könnyek ülnek az emberek szemében s forró ima száll fel az egek urához. A szószékről pedig egy pap beszél, lángoló, tüzes szavú apostol, igazi keresztetes vitész s az ige úgy kigyullad az ajkán, hogy perzselő tüzét szinte az arcunkon érezzük. És azt mondja a pap:

— Hol van az a kéz, az a hatalmas, mindenható kéz, amely fel tud nyúlni egész a fellegekig, sőt azokon is túl s el tudja úzni hazánk vigasztalanul borús egéről azokat a viharfelhőket, amelyek ott összegyülekeztek és megsemmisítéssel fenyegetnek? Itt van az a kéz! — harsogja tovább az ihletett ajkú pap s rámutat a Szent Jobbra, mely aranszekerényben, daliás magyar vitézek büszke sorfala között ott áll az oltár előtt.

Igaza van a papnak. Ez a kéz az, a Szent István jobbja, amely ma minden erőnk, minden bizalmunk forrása, az az örök és mély szimbólum, amely az ezeréves magyar államiság megdönthetetlenségét jelenti nekünk. Ma sokkal inkább, mint valaha. Más kezek, idegen, ellenséges kezek nyúltak ki a magyar föld megszentelt határai felé s hatalmas darabokat törtek le mind a négy világtájon belőle. Könnyű és kockázat nélküli hurácsolás szomja ránk vetette az irigy szomszédságot s a lekötött-karú magyarság összeroppanó lélekkel kénytelen volt túrni a Szent Istvánt hagyaték elpusztítását. Lehet-e más menedéke, védelme és vigasztalása, mint az ő szellemében való megújulás? Kérhet-e mástól útmutatást, tanácsot ebben a rengetegben a történelmi katasztrófának? Vezérlő csillagunk csak a nagy király jobbja lehet, amelyet csodálatos ereklyeként őriztek meg számunkra a hosszévi századok.

Tele van a lelkem túláradó érzésével a magyar múltnak. A jövő csak nehezen bontakozik ki belőle. Ami tüze és világozása mégis van, azt a Szent Jobbtól kapta s boldogok lehetünk, hogy a magyar életnek ilyen messzesugárzó fényforrásai vannak.

Az itt következő fejezetekben rövid áttekintést akarok adni arról, hogy fennállnak-e a revízió politikai és gazdasági feltételei s általában az összes szembenálló felek rendelkeznek-e azokkal a tárgyi és alanyi diszpozíciókkal, amelyek nélkül alig lehetne leülni a tárgyaló asztalhoz.

Nem lehet, természetesen, arról szó, hogy ebben a rendkívül bonyolult és százfelé elágazó kérdésben mindenre kielégítő választ találjon az olvasó, amint hogy egy politikai tanulmány, amelyen önkéntelenül is átrezegnek a napi események hullámai, teljes és befejezett szintézist nem nyújthat, de annyit talán mégis sikerül majd elérnem, hogy a revízió problémájának jelenlegi helyzetét szemléltetővé tudom tenni.

Vizsgálódásunk három főcsoportra fog osztani. Fel kell vetnünk a kérdést, vajjon a trianoni szerződés békés revíziójának feltételei fennállnak-e a nagyhatalmak, bekövetkezhetnek-e a kisantant államai és teljesebb-e Magyarország szempontjából? Viszont különbséget kell tennünk külső és belső feltételek között. Az előbbiekhöz tartoznak a magyarság európai állásának kérdései, annak vizsgálata, hogy a jelenlegi külpolitikai helyzetben milyen az egyes országok revíziós, vagy ellenrevíziós beállítottsága, az utóbbiakhoz tartoznak a határok kérdése, szuverénitásunk küzdései és az ország belső politikai helyzetképe.

Sajátságos kontraszt: minél jobban távolodunk időben Trianontól, érzelmileg lelkünkben annál közelebb állunk hozzá. De éppen ez adja az erőt nekünk arra, hogy saját fájdalomunk fölé emelkedve, a kérdéssel sine ira et studio foglalkozzunk. Mindvégig óvakodtam az agresszív hangtól s igyekeztem olyan tárgyilagos lenni, amilyen csak lehet az a magyar, akinek már tizenöt éve fojtogatja torkát a keserűség. Nem provokálni akarok, megértést keresek, de azt talán nem fogják rossznéven venni tőlem azok, akiknek az értelméhez és a jól felfogott érdekeihez akarok szólni, hogy őszinte tükröképet tartsam elébük. Nem torzképet, csak a valóságot, amely, ha néha megdöbbentő is, nem az én hibám-ból az.

ELSŐ RÉSZ

A REVÍZIÓ KÜLSŐ FELTÉTELEI

I.

A magyarság- európai állása.

A területi és szellemi birtoklás. — Magyarországot nem tudták a békeszerződéssel megsemmisíteni.

Az ezeréves európai szereplés után, melynek egyaránt voltak fény- és árnyoldalai, a magyarság szörnyű életkrisise következett el. Mi idézte ezt elő? S hogy lenne megszüntethető? Ezekre a sorsdöntő kérdésekre feleletet kell találnunk.

A háború s az azt követő események Magyarország számára bebizonyították, hogy az európai elismertetéshez, az európai egyenjogúsághoz nem elég az európai együttélésben való részvétel, gazdasági, politikai és történeti közreműködés, sőt nem elég az ezeréves sorsközösség sem — mindezeken túl még a szellemi és morális rokonság bizonyítékaira is van szükség. Nem is vitatható, hogy ezeket bőségesen tárta fel a magyarság a századok nagy teljesítményeiben azáltal, hogy a kereszténységért, amelyet önként vállalt, talán minden európai népnél több vért, emberéletet, szenvedést és nyomort kellett áldoznia. Ha másért nem, úgy egyedül ezért is teljes mértékben megilleti a magyarságot Európa minden polgárjoga.

Egész lelkiségünk át van itatva az európaiság lényegével, de teremtettünk ezenfelül még egy külön európaiságot is, az alkotó magyar géniusz európaiságát, amelynek nagy gondolkodóink, íróink, költőink, művészeink s a népszellem és őstehetség csodálatos megnyilatkozásai adtak egészen egyéni ízt és különleges zamatot. Közismert lovagiasságunk, emberszeretetünk, példátlan türelmességünk, minden szép és nemes gondolat iránt való fogékonyságunk talán nem eléggé európai erények?

Ennek ellenére a magyarságnak tulajdonképpen kétszer kellett a maga európai pozícióját meghódítania. Először területileg, azután szellemileg. Szent István birodalmának feldarabolása által a területi birtoklás nagyrésze átmenetileg elveszett ugyan, de a szellemi birtoklás annál jobban elmélyült és kiterelvényesedett. Csüggednünk tehát nem szabad, mert további életünknek és érvényesülésünknek éppen ez a páratlan szellemi vitalitás a legfőbb biztosítéka.

A Népszövetség és Európa fogalmi meghatározása.

A magyarság sorsáról és életéről lévén, szó, foglalkoznunk kell azzal a kérdéssel, mi a jövő fejlődés iránya s általában milyen lesz a jövő, s hogy alakulhat benne ennek az ellenségekkel körülvevett szerencsétlen kis országnak a helyzete? fűj társadalmi és gazdasági rend van kialakulóban s nagy (nemzetközi egységek felé haladunk. Ez a gondolat rendkívül intenzíven foglalkoztatja a Népszövetséget is, ami annál inkább is érthető, mert hiszen a négyhatalmi szerződés aláírása után a békeszerződések revíziójának előbb-utóbb hivatalosan is felvetendő kérdésénél előtérbe lép Európa új értelmezésének kérdése is. A Népszövetség éppen olasz javaslatra már ki is küldött egy bizottságot az 1931. szeptemberi közgyűlésen Briand páneurópai javaslatával kapcsolatban olyan célból, hogy ez a bizottság működését elsősorban Európa fogalmának tisztázására irányítsa. E népszövetségi határozat következményeként az európai szellemi együttműködés francia osztályának rendezésében legközelebb nemzetközi értekezletet tartanak Párisban, amelyen az európai szellem jövőjéről tárgyalnak. Ezen a fontos értekezleten alkalmat kell találnunk annak feltárására is, hogy a magyarság európai szellemiségének melyek a főbb erőtenyezői.

Rendkívül nehéz és bonyolult kérdést kell majd ennek a bizottságnak megoldania, mert az európaiság különös tényezői és ismérvei még sehol és semmilyen formában nincsenek megállapítva. Az európaiság fogalmának és szellemének történelmi kialakulása tulajdonképpen csak a francia forradalom eszméinek terjedésével vette kezdetét. Ekkor derengett fel a társadalmak lelkében, hogy van európai szolidaritás. De ez inkább sejtelem volt még csak, s hosszú, véres utat kellett megfutniok a népeknek, amíg öntudattá érett bennük ez a sejtelem.

A németek és franciák lelkében egyaránt meg akart születni az új egységes Európa. Maga *Napoleon* is ilyen gondolatokkal foglalkozott, természetesen ő inkább a fegyverek erejével s a hatalom eszközeivel akarta eszméit megvalósítani. Az európai lélek első igazi megszólaltatója tulajdonképpen *Goethe* volt, aki után sorrendben és szellemi pozícióban is mindjárt *Nietzsche* következik, aki az új ember számára univerzális stílusú életformát akart alkotni. Nem szabad azonban megfeledkeznünk, már csak a paritás kedvéért sem, egy kitűnő franciáról, *Stendhalról*, akinek lelkében szintén ott derengett már a páneurópai gondolat.

Hogy Európa fogalmi meghatározása mily nehéz, azt legjobban bizonyítja az, hogy kiváló szellemek, amelyek behatóan foglalkoztak ezzel a kérdéssel, sohasem tudtak azonos megállapításokra jutni. Csak egy dolog nem vitás és ez Európa földrajzi jelentése. Viszont Nagy-Britannia és különösen

Oroszország európaisága földrajzi értelemben korántsem megátadhatatlan. Figyelemre méltók ebből a szempontból azok a megállapítások, amelyeket *André Siegfried*, a kitűnő francia tudós tett Anglia európai helyzetéről, valamint Amerikához és a domíniumokhoz való viszonyáról. Szerinte az angol politika alapelveit éppen ez a viszony határozza meg, elsősorban azáltal, hogy a domíniumok karaktere határozottan Európán kívüli, épp úgy, mint az Egyesült Államoké, amiből világosan következik, hogy az érdekezésség — különösen a fehér faj védelme a színesekkel szemben — közös frontba tömöríti őket. Ilyen esetekben Anglia kénytelen kompromisszumot teremteni saját európai politikája és a tengerentúli felfogás között. Ezért nem lehetett megújítani az 1921-ben lejárt angol-japán szerződést sem, jóllehet a birodalom vezető köreiből határozottan óhajtották.

Bizonyos körülmények között tehát bekövetkezhetik az az eset, hogy az európai szolidaritás gondolata, főként gazdasági értelemben, nem számíthat Angliára. Ezért fekszik a brit politika kissé távol a kontinentális pólustól. *André Siegfried* ezzel szemben fölveti a kérdést, hogy okvetlenül a földrajz lesz-e a nagy kérdések eldöntésénél az utolsó szó s Anglia sorsát végül is nem inkább határozott európai karaktere fogja-e meghatározni?

A nagy olasz gondolkodó, *Benedetto Croce* állapítja meg, hogy az utóbbi időben feltűnő az európai közösség tudatának hanyatlása. Pedig ez annál érthetlenebb, mert szerinte történelmi tudat és európai tudat egyet jelent s mindkettő fölött áll és mindkettővel azonos a kulturális tudat. Annyi kétségtelen, hogy Európa nemcsak egy földrész, hanem egy eszme, egy gondolat is, amely számunkra kifejezi és jelenti mindazt, amiért élni érdemes. Végeredményben azt hiszem, hogy az európaiság fogalmi tartalma tulajdonképpen a közösségi érzés, amely az emberiség egy csoportját egységbe foglalja. Sajnos azonban, a világháború és az azt követő események ezt a közösségi érzést darabokra törték úgy, hogy a szörnyű megpróbáltatáson keresztül csak 1931-ben tudtak egyes politikusok addig felemelkedni, hogy hangosan ki merték mondani az Európai Egyesült Államok gondolatát. *Briand* halvány és óvatos fogalmazásában történt ugyan ez meg, de mégis a Népszövetség ezuverénítése alatt és a gondolkodó elmék tapsaitól kísérvé.

Briand javaslata egyelőre „ad acta” tétetett, de még felátadhat halottaiból és nagy inspirátora lehet a Népszövetségnek. A történelem tanúsága szerint bizonyos gondolatoknak kozmikus lendülete túragadja az intézményeket azokon a formákon, amelyekben már az elmecjianizálódás veszedelme fenyegetett, s ez bekövetkezhetik a Nemzetek Szövetségével is. De az Európai Egyesült Államok víziója, mely a népszövetségi gondolatnak legbensőbb lényegévé és talán tendenciájává is

válhatnak, csak akkor ölthet testet, csak úgy izmosodhatik teremtő és megváltó realitássá, ha a békét leveszik a szuronyok hegyéről és a népek szívébe fogják beágyazni.

A magyarságról új kultúrtudatot kell teremtenünk.

Az eszmék erősebbek az intézményeknél, hatalmuk nem formákhoz és nem időhöz kötött, életüket államok és országok felett sodorják tovább a koráramlatok, — mi lehet tehát a Briand koncepciójával szemben a magyarság álláspontja és teendője, azé a magyarságé, amelynek súlyos és nehéz harcokat kellett vívnia a századok folyamán az európai elismertetésért? Ez a harc, sajnos, még ma sincs befejezve, de miután nem lehet vitás, hogy ebben az elkövetkezendő új rendben a benne helyet foglaló különböző nemzetek fajsúlyát kultúrájukon és szellemiségükön keresztül mérik le, Magyarországnak, ha önmagához híven teljesíti kötelességeit, nemcsak befelé, hanem kifelé is, nincs mitől tartania.

Ez, természetesen, nem jelentheti azt, hogy ez a történeti kérdés máris közmegnyugvásra elintéztnek tekinthető. Mert ha annak mérlegét akarnók felállítani, hogy mennyit tud az úgynevezett művelt nyugat Magyarországról és mennyit tudunk mi Európáról, akkor egy tekintélyes passzívum mutatkoznék a művelt nyugat számláján. Mi ennek az oka? Talán a magyar történeti sors bizarr alakulása is, de ezenkívül főként és különösen az, hogy az „extra hungariam non est vita“ világnézetében elmerült magyar lélek nem tudta Magyarországnak se történeti, se kulturális egyéniségét kellőképp kivetíteni a civilizált államok közvéleménye felé. Igaz, hogy állandóan gátló nomentumokkal is meg kellett küzdenie, amelyek bizony sokszor sokkal erősebbek voltak a mi szándékainknál és akarásunknál. Így történt aztán, hogy keresztülsiklott rajtunk a népek érdeklődése, csak mint exotikumról és nem, mint az európai együttélés komoly tényezőjéről vettek tudomást rólunk s megszülettek azok az inkább bosszantó, mint naiv legendák, amelyek a romantikus magyar életről és a pusztáról még ma is szerte kalandoznak a világon és keserítik a külföldet járó magyar életét. Ez azonban még a jobbik eset, mert vannak szándékos és ártó hazugságok is, amelyeket a politika lendítő kereke repít magával.

A napokban kezembe került egy tanulmány, amely csokorba gyűjtötte azokat a furcsaságokat, fonáságokat és hazugságokat, amelyek egyes európai államok tankönyveiben Magyarországgal, a magyar étellel és históriával kapcsolatban helyet foglalnak. Egyenesen megdöbbenő az a kép, amit ez a gyűjtemény elénk tár. Nem tudjuk, sírjunk-e, vagy ne vessünk az együgyűségeken, amelyeket a magyarságról szóló tudományként öntenek a külföldi nebulók fejébe. Elképzelhető.

hogy az a nemzedék, amely ilyen ismeretek mellett nő fel, mennyire lehet alkalmas arra, hogy a mi vérző, nagy igazságainkat megérthesse és sorstragédiánkhoz fölemelkedhessék.

Ezt a véresen tanulságos könyvet minden magyarnak el kellene olvasnia. Elsősorban azért, hogy ráeszméljen önön helyzetének egész rideg valóságára s azután elkeseredetten tegyen fogadalmat arra, hogy minden erejét, összekötését, tudását és befolyását felhasználja a magyarságot elárasztó erkölcsi és kultúrhitelünket megrontó hazugságok kiirtására. Magyarországról egy egészen új kultúrtudatot kell teremtenünk a külföldön, amelyben többé nem a pusztaság, a gollasch és a csikós játsza a főszerepet, hanem egy nagy költői, művészi politikai tehetségekkel megáldott nemzet teremtő egyénisége. Nincs ennél fontosabb, nincs ennél perdöntőbb problémája a magyar sorsnak.

Minden lehető meg kell tennünk abban az irányban, hogy ne csak a békeszerződés országrontó rendelkezései helyeztessenek kellő megvilágításba, hanem revidiáltassanak azok a trianoni téveszmék és fogalmak is, amelyek alapján Magyarország fölött ítéletet hoztak. Nemzeti tragédiánk java-részt egy fürge és mozgékony rágalomhadjáratnak a sikere, amely válogatatlan eszközökkel lépett fel ellenünk nemcsak a háború alatt és a békekonferenciánál, hanem már évtizedekkel előbb és szisztematikusan igyekezett a magyarság európai helyzetét aláaknázni.

Volt idő, amikor Párisban hősiességet, lovagiasságot, történelmi mártíromságot jelentett a magyar név. A világháború óta ez, sajnos, megváltozott. Amikor 1920 februárjában a magyar béke delegáció megérkezett Neuillybe, a magyargyűlésnek egész vulkánjai robbantak ki a francia sajtóban. Nem tudtuk megérteni ezeket a kitéréseket akkor sem, s nem találjuk igazolásukat most utólag sem, mert hiszen mi a saját lelkünkön, a saját érzéseinken át néztük mindig ellenségeinket. Talán helytelen is ez a kifejezés, mert a magyar igazában soha senkit, a világ egyetlen népét sem tartotta ellenségének. Harcolt, mert így kívánta a becsület, a kötelesség, de lelke indulatját, szenvedélyeit soha sem vitte magával a harc-terekre. Itthoni életében ezek az érzések viszont még véletlenül sem bukkantak fel. Azok a francia, angol, olasz és más ellenséges országbeli alattvalók, akiket a nagy világégés Budapesten ért s akik a háború egész ideje alatt itt tartózkodtak, volnának csak igazán a megmondhatója annak, hogy ellenségként bántunk-e velük? (Koronatanú erre Troubridge angol admirális.) Hogy milyen lojális ellenfél volt Magyarország a háborúban, nemcsak az itt tartózkodó idegenekkel, hanem a katonailag megszállott és igazgatott területek lakóival szemben is, annak legfőbb bizonyítékai Tisza Istvánnak a háború alatt írt leveleiben foglaltaknak. Ezek az írások, amelyeket

különböző hatóságok fejeihez és katonai vezetőkhez intézett az akkori magyar miniszterelnök „a magyar lélek nyílt őszinteségével és férfias erejével követelnek humánus és megértő elbánást mindazon nemmagyar származású lakosok részére is, akiket talán a katonai szempontok szigorú alkalmazása más megítélés és elbírálás alá igyekezett vonni. Ilyen dokumentumokat azt hiszem nem képesek felmutatni azok, akiknek legfőbb törekvése ma is odairányul, hogy bennünket az egyenjogú nemzetek sorából lehetőleg még hosszú időre kirekeszsenek.

A francia közvélemény minderről, sajnos, nem akart tudomást venni. A legtekintélyesebb sajtóorgánumok, a *Le Temps*, a *Figaró*, a *Petit Párisiën*, a *Journal des Debats*, amelyeket méltán tekinthetünk a francia közszellem megszólaltatóinak, úgy írtak rólunk, mint Európa jöttmentjeiről, akiknek nemcsak az iparuk, hanem a kultúrájuk is mesterséges. De jelentek meg ennél sokkal súlyosabb dolgok is, s emlékszem, azt írta akkor a „*Jurnal des Debats*“: „A világ nyugalma követeli, hogy a magyarizmust véglegesen és gyökerében kiirtsák.“ Szerinte ennek a magyarizmusnak a fennálló államrend a megtestesítője, ezt kell tehát eltüntetni és megsemmisíteni. Természetesnek tartjuk a „*Journal des Debats*“-nak ezt az álláspontját, amely az idők folyamán, sajnos, azóta sem változott, sőt talán még kérlelhetlenebbé vált, hiszen ez az államrend Magyarország történeti életét akarja folytatni és fenntartani. Mi tehát erről az államrendről nem mondhatunk le csak azért, hogy egy bizonyos irányú és ellenségeink részéről károsan befolyásolt publicisztika magas tetszését kiérdemeljük.

Állandó küzdelem az európai elismertetésért.

Hogy milyen harcot kell folytatnunk európai elismertetésünkért, azt kellőképp megvilágítja az a harcmodor, amelyet főként cseh részről folytatnak ellenünk s amelynek jellemzésére két dokumentumot óhajtok megemlíteni.

Benes, a csehszlovák állam külügyminisztere egy 1918-ban németnyelven is megjelent emlékiratában így emlékezett meg a magyarságról: „Nem szabad túrni azt, hogy az a minden békeszerető nemzettel szemben ellenséges népfaj alig néhány éves és a legaljasabb eszközökkel elharácsolts nyelvi és gazdasági zsákmányát megtarthassa“.

Így beszélt akkor rólunk a cseh külügyminiszter úr. Mi egyéb ez, mint a magyar nemzetnek erkölcsi kitésekelése Európából? *Benes*nek erre a förmedvényére nagyon sokan emlékeznek még, annál is inkább, mert a szerző később se gondoskodott arról, hogy akár szavai, akár cselekedetei által ezt ellefedtesse.

Az viszont talán inkább feledésbe ment, hogy a prágai

cseh akadémia 1919-ben rosszhiszemű valótlanosságokkal és rágalomokkal teli levéllel kereste fel a világ összes akadémiait, azt fejtegetvén, és azt igyekeztvén bizonyítani, hogy Magyar ország feldarabolása megérdemelt büntetés volt.

A Magyar Tudományos Akadémia nevében *Angyal Dávid* egyetemi tanár szerkesztette meg a megfelelő önérzetes választ, amelyet akkor a világ összes akadémiáinak szintén megküldöttek.

Ez a hírhedt cseh akadémiai pamflet azzal vádolta meg a magyar nemzetet, hogy 1867-től 1914-ig rendszeresen törekedett a magyar-német hegemonia megalakítására Európában. A magyar, e kis keleti nép — úgymond — nagyzási hóbortjában vetemedett ilyen politikára. A magyarság a világháborút a saját háborújának tekintette, úgy, hogy még a német sem mondhatta a háborút annyira a magáénak, mint a magyar. A magyar tehát megérdemli a büntetést, vagyis területi feldarabolását. Ez a cseh akadémia végső konklúziója.

Tehát a „kis keleti nép“. Szakadatlanul visszatérő refrain ez, amellyel szemben alig tudunk elég hatályosan védekezni. Nem mintha szégyelnők származásunkat, ez bizonyára van olyan előkelő, mint azoké, akik ezt szemükre lobbantják, de kétségtelen, hogy állandóan küzdenünk kell a keleti származás terheltségével. Am ez a „kis keleti nép“ évszázadokon át sokkal komolyabban védelmezte a kereszténységet és az európai kultúrát, semhogy ideje lett volna foglalkozni azokkal az összeesküvésekkel, amelyek már a mohácsi vész előtt is terveket kovácsoltak ellene s azóta is szakadatlanul megújultak. Bizonyos, hogy a magyar külpolitika 1867-től egészen a világháborúig tisztán védelmi irányú volt. Ezt *Bethlen István gróf* úgy fejezte ki, hogy a magyarságnak csak defenzív ideáljai voltak. A világ háborút *Tisza István gróf* ellenezte, ellenben az osztrák császár szláv tanácsosai állandóan izgattak a háborúra. Hogy milyen hátsó gondolattal, az azóta már szintén kiviláglott. A cseh akadémia le akarta rontani a magyar történetnek azt a dicsőségét, hogy ez az ország védbástyája volt a kereszténységnek a török ellen. Szinte vakmerőségnek bélyegzik a csehek a magyar akadémiaának azt a felfogását, hogy Európa hálával tartozik a magyarságnak a török veszély elleni védelemért. Hivatkoznak a csehek a XVI. és a XVII. századra és úgy akarják feltüntetni a történeti viszonyokat, mintha inkább a szlávok és nem magyarok védelmezték volna Európát a török ellen. Ezek nevetéses állítások, amelyeket megcáfolni se lehet irónia nélkül. A magyarság azokban a századokban is teljesítette történeti misszióját s ha a csehek bizonyítékok után akarnak kutatni, akkor vegyék elő *Esterházy Miklós* nádornak most kiadott levelezését, amelyet főként azokkal a török vezérekkel folytatott, akik akkor a megszállott Magyarország sorsát irányították. Ezek a levelek mindennél ragyogóbb bizonyítékai annak, hogy a

magyar vitézek pihenést és megállást nem ismerő szívóssággal harcoltak a török ellen akkor is, amikor a császár és a szultán között formális béke volt és amikor a cseh hősiesség a bécsi kamarilla szobáiban ép úgy szötte intrikáit Magyarország ellen, mint mindig az idők folyamán. Esterházy Miklós nádor török irataiból messze kisugárzik az az igazság, hogy elemi életősz-
tön volt az, ami a magyarságot a török ellen fordította és hogy igenis a nyugati kultúrszellemmel való közösség benső tudata adott erőt fegyvereinek. Olyan nagy magyar töprengő, mint *Zrínyi Miklós*, a költő fejezte ezt ki rendkívül plasztikusan „A török áfium elleni orvosság” című munkájában.

De vannak újabb dokumentumok is, egészen modemek és friss keletűek, amelyek azt bizonyítják, hogy ez a kis keleti nép azért még se lehet olyan utolsó, mint a cseh akadémia feltüntetni szeretné, mert éppen mostanában dült nagy kedélyháborúság a prágai sajtóban azért, mert az északamerikai Egyesült Államok közművelődési minisztere elrendelte, hogy alacsonyabb rendűség címén ne nosztrifikálják a prágai cseh Károly egyetemen szerzett orvosi diplomákat néhány kisebb, főleg vidéki európai egyetem diplomaival együtt. A lapok elkeseredése annál nagyobb volt, mert a rendelet szerint engedélyezik a prakszist Amerikában olyan orvosoknak, akik például bármely magyarországi egyetemen szereztek diplomát.

Íme, a magyar orvostudomány világtekintélye is egyike ama tényezőknek, amelyek biztosítják a magyarság európai pozícióját.

Azok, akik megalkották a trianoni békeszerződést, abban a meggyőződésben voltak, hogy Magyarország a számára megszabott életfeltételek között amúgyse tudja fenntartani önálló állami létét s atomjaira fog szerte hullani a minden oldalról reá nehezedő elviselhetetlen nyomás alatt. Biztosra vették, hogy a történeti Magyarország nemzeti végeladása mihamar bekövetkezik s a természetnek és történelemnek ebből a közösen megkonstruált hatalmas alkotásából mi sem marad. A végzet és az isteni rendelés nem ezt akarta. Két tényező vágta útját annak, hogy ellenségeink számításai valóra váljanak: a magyarság életereje s világpolitikai helyzetünk emberi igazságai. Ma már nem is kell propaganda-szárnyakkal felruházni őket, utat törnek maguktól is saját fajsúlyuk erejénél fogva s viszik, ragadják a megértés, a kiengesztelődés, a jóvátétel felé a magyarság nagy európai perét.

Nemcsak ellenségeink — barátaink is vannak.

A szenvedésnek, a jogtalanságnak, az elnyomatásnak azonban nemcsak fájdalmai és veszteségei vannak, de erkölcsi előnyei is. Legsúlyosabb szorongatásaink közepette barátaink támadtak. Hűséges, igaz, önzetlen barátok, akik felismerték a

magyarság helyzetét, akik értékelni tudták egy ezeréves nemzet küzdelmeit és áldozatait, amelyeket a kultúráért, az emberiségért és Európáért hozott. S ezek a barátok most ott vannak a világ erkölcsi közvéleményének legfontosabb őrállásainál s nem szűnnek meg hangoztatni, hogy a megsértett jogrendnek és igazságnak elégtételt kell szolgáltatni.

Eltűnő barátaink között is egyike volt a legelsőeknek *Bandholtz* amerikai tábornok, aki Európáinkról ragyogó bizonyítványt állított ki számunkra. Most megjelent emlékirataiban beszámol az Egyesült-Államok közvéleményének azokról a tapasztalatairól, amelyeket mint a négyes tábornoki tanács egyik képviselője, a román megszállás idején Magyarországon szerzett. A könyv, amelynek a magyar nemzet a szenvedő hőse „An undiplomatic Diary“ címen a Columbia-egyetem kiadásában jelent meg s az elhunyt tábornok naplószerű feljegyzéseit tartalmazza.

Hogy a nagytekintélyű, világhíres Columbia-egyetem vállalkozott a könyv kiadására, annak nagy jelentőséget kell tulajdonítani, mert ez annyit mond, hogy az egyetem azonosítja magát *Bandholtz* tábornok felfogásával. Tudni kell, hogy a mindenkori amerikai kormányok szakértői legtöbbször a Columbia-egyetem professzoraiból kerülnek ki és szavuknak döntő súlya van sokszor az Egyesült-Államok politikai elhatározásainál is.

1931 nyarán Budapesten járt *Murray Butler*, a Columbia-egyetem rektora több tanártársával együtt s itt módjukban volt alaposan megismerni a magyar viszonyokat. A szerzett tapasztalatok, azt hiszem, lényegesen hozzájárultak ahhoz, hogy megadták a piacetet, *Bandholtz* tábornok könyvére.

Ennek a kitűnő katonának puritán igazságszeretete és 'becsületessége frappánsan megnyilatkozott budapesti tartózkodása idején már, amidőn a román megszállás kilengéseivel szemben védelmébe vette érdekeinket és megakadályozta a magyar Nemzeti Múzeum és királyi vár kifosztását. *Diamandi* román követ és *Serbescu* tábornok parancsára már ott állottak a katonai teherautók mindkét palota előtt, hogy kincseinket az ismeretlen sors felé elszállítsák, de *Bandholtz* lovagló korbáccsal kergette el a fosztogatókat, örök hálára kötelezván ezzel a magyar nemzetet. Amikor kötelességei elszólították körükből őt, olyan jelentést terjesztett Magyarország siralmas helyzetéről az amerikai kormány elé, hogy ennek olvastára fel kellett nyílni a szemeknek, meg kellett világosodni az agyoknak. A *Chicago Tribune* részletes beszámolót is közölt akkor a tábornok jelentéséről, amelyben nem volt semmi hangulatkeltés, semmi politika, hanem csak adatok, statisztika és tárgyilagosság.

Most aztán megjelent a *Napló* is, amelyben szószerint olvasható mindazoknak a jelentéseknek szövege, amelyeket *Band-*

holt nemcsak a saját kormányának, hanem a Nagykövetek Tanácsának is küldött. Ezekben a jelentésekben foglaltatik az, hogy Hatvan, Gyöngyös, Miskolc, Sátoraljajuhely, Nyíregyháza, Debrecen, Tolna, Nagyvárad, Békésgyula, Arad és Temesvár városokat átvizsgáló angol és svájci bizottság hivatalos megállapításai szerint a magyarokat annyira elnyomták és terrorizálták a románok, hogy számukra az élet egyenesen elviselhetetlen volt. Ezekben a városokban a gyilkosságok mindennapiak voltak, asszonyokat és férfiakat megkorbácsoltak, embereket tárgyalás nélkül börtönbe csuktak és katonai rekvirálás címén minden magántulajdont elloptak. A jelentés szó szerinti megállapításai szerint a viszonyok olyan szörnyűek voltak, hogy a civilizált nyugati világnak elképzelnie is nehéz anélkül, hogy látná az eseményeket.

Különösen érdekes az, amit 1919 október 3-ról jegyez fel írásában Bandholtz tábornok, mondván, hogy a románok folytatják hazug jelentéseiket, a rablás azonban minden tagadás ellenére is tovább folytatódik. Mint személyes élményét mondja el, hogy amikor felelősségre vonta Diamandi követet és az hangsúlyozta előtte, hogy csak a román hadsereg részére szükséges dolgokat vitték el, akkor rámutatott arra, hogy gobelineket, művészi festményeket, műtárgyakat, ékszereket és finom tudományos kísérletekhez való eszközöket is elraboltak, amely tárgyaknak pedig a katonaság hasznát egyáltalán nem vehette.

Október 20-i feljegyzései között megírja Bandholtz, hogy a betegen fekvő magyar tisztek feleségeitől elszedték a látogatási engedélyeket és másnapra rendelték őket vissza. Másnap azután az átvett látogatási jegyeket egyszerűen letagadták és szerelmi szolgálatokat próbáltak kicsikarni a kétségbeesett úri-asszonyoktól. Mindezt, természetesen, az általuk megmentett demokrácia és európai civilizáció nagyobb dicsőségére.

Mit szóljunk ezek után azokhoz a kijelentésekhez és durva sértésekhez, amelyek 1933 május 29-én a Bukarestben tartott revízióellenes gyűlésen elhangzottak, még pedig előkelő közéleti férfiak ajkáról? A gyűlésen *Christea Miron* görögkeleti román patriarcha elnökölt és bevezetőül a következőket mondotta:

— A barbár népek fölötti győzelem ünnepe ez! — Románia összes szomszédaival (tehát a barbárokkal is) jóviszonyban akar élni, de határainak megcsorbítását semmi körülmények között nem engedi.

Több heves magyarelles kirohanás után a konzervatív párt szónokája ezeket mondotta:

— A mongolok újból el akarják nyomni a civilizációt, ami ellen Franciaország oldalán tiltakozunk.

Hyen támadásokat intéztek a magyarság európai állása ellen Bukarest főterén a román kormány jelenlétében. A feleletet mindezekre Bandholtz tábornok naplója adja meg.

Eszmei szolidaritás és új életcél.

Szerencsére a magyarságnak az élethez való jogát nem a haragos szomszédok kegye fogja engedélyezni, biztosítják ezt nemcsak az öntudatos európai kultúrmunka sikerei, amelyeket a Kárpátok medencéjében hosszú évszázadokon keresztül elért, hanem történeti, földrajzi és természeti okok és adottságok is.

És mindezekon felül egy nemzetnek, amelyet különös sorscsapások látogattak meg, külföldre szakadt fiai is nagyon sok szolgálatot tehetnek és megjavíthatják súlyos politikai helyzetét. Kétségtelen, hogy a XIX. században a magyarság nemzetközi elismertetése főként Kossuth Lajos működéséhez és világszerte elismert sikereihez fűződik. A 48-as szabadságharc után szinte fürgeteges erejű közvélemény alakult ki úgy Európában, mint Amerikában a magyar ügy mellett s ebben Kossuthnak és az általa hirdetett eszméknek oroszlánrészük volt. Két dolog bizonyos: először, hogy csak egy ilyen elemi erejű közvélemény viheti előre a revíziót, — másodsor, hogy egy ilyen közvélemény kialakításához okvetlenül szükséges a belső szellemi kapcsolatok s az eszmei rokonság megteremtése, vagyis az európai együttélésben azonos ideálok és életföltételek keresése és hirdetése. Igen beszédes példa, hogy az amerikai magyarság legújabb revíziós szereplésének azért volt átütő és nagy politikai tényezőket is megmozgató ereje, mert eszközeiben, hangjában és célkitűzéseiben is megfelelt az amerikai közgondolkozásnak.

Trianon elleni küzdelmünknek igen jelentős momentuma volt, hogy az aihरिकai szenátus 1929 június 29-iki ülésén *Wagner* szenátor felolvasta az amerikai magyarok revíziós memorandumát s ezt a „Congressional Record“ az Appendixben közölte.

Az emberek nagy többsége a háború és az azt követő felfordulás következtében tulajdonképpen életcélját elvesztette s megszakadtak azok a kapcsolatai, amelyek a magasabb ideálokhoz fűzték. Mint az iránytű nélküli hajó a viharos tengeren, úgy bolyong és bánykódik az emberi lélek a válság sötét vizein és nincsen számára irány, nincsen cél, amely felé igazodhatnak. A magyarságnak azonban van életcélja, van új történeti hivatása, amelyet világosan és határozottan megfogalmazni egyik legfőbb és legsürgősebb feladata a revíziós mozgalomnak, s ezt kísérelte meg ez a szerény tanulmány is. Mert ez az életcél valóban a revízió, újbóli megtalálása önmagunknak és kiküzdése a történelemtől azoknak az új életfeltételeknek, amelyek emberi sorsot és az európai együttélés számára további garanciákat biztosítanak részünkre a Duna völgyében.

A magyarság életcélja tehát a revízió útján egy új európai állás kiküzdése s az érte való harc és küzdelem nem lehet kísérletek anyaga, nem lehet próbálgatások és bizonytalan

politikai kirándulások játéka, ez olyan szent és komoly ügy, amelyhez csak azok nyúlhatnak, akiknek jogot adott ehhez vagy a nemzet politikai akaratának megnyilvánulása, vagy egy olyan társadalmi szolidaritás, amelyből bőségesen meríthet minden kezdeményezés.

II.

A nagyhatalmak és a revízió.

1.

Anglia, a pánszláv gondolat és a négyhatalmi szerződés.

A különböző államformákról, azok jó és rossz tulajdonságairól, a hozzájuk fűződő történeti eredményekről lehet vitatkozni. Az én felfogásom az, hogy az államforma épügy hozzátartozik egy nemzet egyéniségéhez, épügy hordozza jellemét és kifejezője egész lelkiségének, mint akár a nyelv, az irodalom, vagy a művészet; az a nemzet tehát, amely — mondjuk — egy alkotmányos monarchia keretein belül megtalálta nemcsak a maga létfeltételeit, hanem egyúttal a boldogulásnak teremtő ideáljait is, bizonyára jól választotta meg a saját politikai életformáját és a népi erők aktivitásának intézményeit.

Mindebből az következik, hogy az államformák életének létjogosultságát is az az emberi tartalom adja meg, amely végeredményben minden földi alkotás értékmérője. Ilyen alkotás, ilyen intézmény a modern monarchia is, amelynek kétségkívül legkiválóbb típusa a brit királyság, a brit alkotmány.

Sok rokonnóást állapítottak meg, köztük elismert közjogászok is, az angol és a magyar alkotmány fejlődése között, amire elsősorban azért szabad hivatkoznom, mert a magyar Arany Bulla, II. Endre király írott alkotmánya mindössze hét évvel később, 1222-ben jött létre, mint az angol Magna Charta. Most már csak két élő, organikus alkotmány van a világon: az angol és a magyar, amelyet nem téptek le a forradalmak a szerves történeti fejlődés talajáról. Mindkét alkotmány megegyezik abban is, hogy belső tartalmuk kétségkívül az egyéni és politikai szabadságjogok biztosítása egyfelől, az államhatalmi és királyi felségjogok kodifikálása másfelől. A különbség a két alkotmány között az, hogy a magyar Szent Korona közjogi erejét és történeti hatalmát, a nemzetnek

szinte misztikus eggyéválását a Szent Korona tanában az angol Magna Charta nem ismeri. Ezt a különbséget talán még jobban megvilágíthatom azzal, hogy a magyar királyság szimbóluma egy történelmi ereklye, Szent István koronája, az angol alkotmányos monarchiáé pedig élő személy, a hatalmat tényleg gyakorló fejedelem.

Ezt a tételt plasztikusan illusztrálja annak a több, mint két évtizedes uralkodásnak a története, amely V. György király trónra lépte után eltelt. Mert valóban *V. György* öfelsége, mint ember, egyéniség és mint király, szimbólum. Jelképe a brit erőnek, mely századok óta uralkodik földeken és vizeken egyaránt s amely nem szolgált soha hiúságnak, vagy hatalomnak, de szolgált mindig a hűségnek és igazságnak.

Ez a brit erő az angol világhatalom fundamentuma.

És a király után ki a legelső szolgálja ma ennek a „hűségnek és igazságnak“? Az a *Ramsay MacDonald*, aki emlékezetes genfi beszédében hatalmas intuícióval ragadta meg a világpolitikai kibontakozás lényegét, római és washingtoni útjával pedig egyenesen világtörténelmet csinált.

Nagyvonalú politikát csak nagystílusú emberek csinálhatnak és MacDonaldnak nem csak politikai, hanem emberi alakját is hatalmas méretekben formálta ki az élet. Egy könyvet írt az angol premier, megrázón bensőséges dokumentumot, amely egész lelkét, egész egyéniségét tükrözi s közvetlen közlőről világítja meg az emberiség boldogulásának szerelmét. Korán elhunyt élettársáról írt egy csodálatosan mély és tiszta megemlékezést Anglia miniszterelnöke még 1925-ben. A megtisztítóan emberi könyv címe: „Margaret Ethel MacDonald.“ A szív, amely ezeket az emléksorokat diktálta, a nagy fájdalom után megtalálta az élettel és az Istennel való kibékülést.

„Olyan volt az élete, mint a félbemaradt templom, mint egy történet, amelyet nem tudtak elmondani, mint egy befejezetlen ütközet — de olyan is, mint a Szépség és a Fellángolás, amelynek kiteljesedéséhez a futóesztendők már semmit sem adtak.“ Aki ilyen soha el nem hamvadó tüzet tud gyújtani egy asszony emlékezetének oltárán, az nemcsak politikus, hanem költő is s egy mély vallásosságtól áthatott magasabbrendű ember. Aminthogy könyvének további lapjain ő maga is megállapítja, mondván: „Az én szocializmusom egészen a vallásomból sarjad ki.“ Az emberiség mindenesetre megnyugvással veheti tudomásul, hogy ilyen egyéniség áll a világ leghatalmasabb impériumának kormányrúdjánál. Anglia az ő vezetése alatt nemcsak világ-hatalmának régi magasságait közelítette meg, hanem az emberiség legféltettebb erkölcsi és szellemi értékeinek oly hatalmas védőjének bizonyult, hogy azoknak maradandóságát és életerejének folyamatosságát komoly veszély többé nem fenyegetheti.

Államforma és közgondolkodás.

Angliában az államformából, az intézményekből és alkotmányos berendezésből szervesen alakult ki az a közgondolkodás, amely bámulatos erővel tudja az emberiség nagy kérdéseit megragadni s amely a magyarság trianoni tragédiájában is felismerte a nagy emberiségi momentumokat. Ez a common sense az, amely Angliában mindig úrrá lett a váltságok és bonyodalmak felett, ezért bízhatik a magyarság is abban, hogy a megsértett jogrendnek igazságot fog szolgáltatni Nagybritannia. Ezt annál is inkább remélhetjük, mert az angol birodalom történeti tradícióinak és érdekeinek vonalába esik a trianoni békeszerződés revíziója. Ezt ismerte fel világosan az a 137 angol képviselő is, aki *Sir Robert Gower* vezetésével indítványt nyújtott be az alsóháznak a trianoni békeszerződés revíziója érdekében. Ez olyan elhatározás és cselekedet volt, amelyre az angol kormánynak is fel kellett figyelnie, annál is inkább, mert az aláírók túlnyomó többsége a konzervatív párt tagjainak sorából került ki.

Egyébként, hogy milyen magas szempontok irányítják az angol közgondolkodást, arról tanúságot tett már az a vita is, amely 1921 április 26-án folyt le az angol alsóházban a trianoni békeszerződés ratifikálásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásánál. A háborús pszihózis akkor még nem oszlott el teljesen s a Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanságok nem bontakoztak ki még olyan drámai erővel, mint ma. Annál jobban kell értékelnünk tehát azokat a megnyilatkozásokat, amelyek akkor mellettünk elhangzottak.

Harms worth külügyi államtitkár sajnálattal beszélt arról a gyanakvásról és ellenséges indulatról, mellyel az új államok Magyarország iránt viseltetnek és hangoztatta azokat a károkat, melyek a gazdasági sorompók felállításából erednek. Utána *Wedgewood* ezredes tárgyalta a magyar kérdést, majd hangoztatta, hogy Angliának gondoskodnia kell arról, hogy a területükben gyarapodott szomszédállamok ne nyomják el a fennhatóságuk alá került nemzeti kisebbségeket, mint ez Romániában történik.

A következő szónok *Keneworthy* képviselő volt, aki visszautasította a ratifikációs javallatot, a békeszerződés igazságtalanságai miatt. Helytelen dolog, úgymond, hogy Pozsonyt, Kassát és más városokat kitépik Magyarországból. Nem szabad megengedni, hogy most a románok és csehek javára a magyarokkal essék igazságtalanság. Népszavazást követelt az elszakított területeken, majd Magyarország gazdasági helyzetét fejtegette.

Asquith volt miniszterelnök hangoztatta, hogy Magyarországtól is lehetetlen kárpótlást kapni. Az entento-államok kötelessége az utódállamokat arra szorítani, hogy ne semmi-

sítsék meg azt a gazdasági egységet, amely valamikor Magyarország erejét alkotta. Igazat ad abban Wedge wood ezredesnek, hogy a Romániából érkező hírek szerint a románok nap-nap után megsértik azokat a határozmányokat, melyekkel a békeszerződés a kisebbségeket védi. A kisebbségekre vonatkozó határozmányok tiszteletben tartását annál is inkább ki kell kényszeríteni, mert például Erdélyben igen sok magyar és német került román fennhatóság alá.

Végül *Robert Cecil* lord beszélt a határokról és a kisebbségek védelméről. Azt kívánta, hogy a nagyhatalmak maguknak az illető kisebbségeknek adják meg a módot, hogy jogosan apellálhassanak a Népszövetséghez, a Népszövetség szervezetét építsék úgy át, hogy az hatásosan intézkedni is tudjon.

A felszólalásokra a kormány nevében *Balfour* lord válaszolt. Kijelentette, hogy lehetetlenség a békeértekezletnek a magyar határookra vonatkozó döntését most áttörni és az egész határkérdést a parlamentben újból napirendre hozni. A népszavazás ellen sok érvet lehet felhozni, mert nem mindig vezet a nép szabad akarátának megnyilvánulására és eredményüket gyakran befolyásolja a megfélemlítés és a kényszer, őt is kiábrándította az a módszer, amelyet az új államok az egymással való érintkezésben és a határaikon belül lakó idegen nemzetiségű népekkel való bánásmódban követnek. Ami a kisebbségek kezelését illeti, az illetékes tényezők igen komolyan foglalkoznak azzal, hogy olyan apparátust létesítsenek, amely valóban biztosítja a kisebbségek védelmét.

Amint látjuk, ebben a tizenkét év előtt elhangzott vitában már ott vannak a 137 képviselő által aláírt indítvány motívumai. Mindenesetre erőt és megnyugvást ad most mind ezekre visszaemlékezni, már csak azért is, mert az akkor történetekkel megerősítve látjuk, hogy mindaz, ami most az angol politikában a revízióval kapcsolatban történik, csak természetes és logikus folytatása annak, ami már 1921-ben elkezdődött.

Régi, nagy hagyományok nyomán.

Általában, amióta MacDonalddal és az új konzervatív parlamenti többség áll Angliában az ügyek élén, azóta mintha visszakanyarodnék az angol politika azokhoz a nagy történelmi tradíciókhoz, amelyeket *Disraeli* és *Gladstone* képviseltek. Ma már mindjobban kezd megerősödni az a felfogás, hogy a világháború a nagy pánszláv gondolat jegyében indult meg és ha befejezésében és döntésében a cári hatalom, mint ennek a gondolatnak legfőbb képviselője, ténylegesen már nem is vehetett részt, maga a pánszláv eszme a történelem gravitációs erőitől sodortatva, továbbrobogott pályáján és a páriszkörül bekék rendszerében érkezett célhoz. Különös botlása a sorsnak, hogy ennél a múnél éppen az az Anglia játszotta a főszerepet, amely

mindég világtörténeti hivatásának tekintette a pravoszláv terjeszkedés útjainak keresztvezését s féltékenyen örködött azon, hogy tengeri világhatalmának egyik legérzékenyebb pontja, Konstantinápoly orosz kézre ne jusson. Sajnos, az a bekerítési politika, amely elsősorban Németország, de egyidejűleg az Osztrák-Magyar-Monarchia ellen is irányult, csak egyetlen célt és feladatot ismert, Németország világhatalmát megtörni, az Osztrák-Magyar Monarchiát atomjaira szétbontani s közben megfeledezett arról, hogy nemcsak Anglia életérdekeinek, hanem az európai civilizációnak is legnagyobb ellensége Oroszország, amely a maga százmillió emberömegeivel, irtózatos öserejével feltartóztathatatlanul fog haladni kitűzött céljai felé.

A fölismerést, hogy a békék körül tulajdonképpen mi is történt, máig is elhomályosítja az Oroszország életében bekövetkezett az a drámai fordulat, amely a bolsevista rendszer uralmában és állandósulásában jelentkezett. Annak ellenére, hogy az utóbbi évtizedben már nagy történeti távlatok nyíltak meg, még mindig sokan azt hiszik Angliában, hogy a cári uralom összedülése a pánszláv gondolat megsemmisülését is jelenti s hogy a cári abszolút akarat megszűnése s egy másik kollektív abszolút uralom politikája között e tekintetben lényeges különbség van. Pedig a törekvések, a nagy célkitűzések azonosak maradtak, *Stalin* éppen úgy akarja a maga módján a bolsevik állam imperialista álmait megvalósítani, mint ahogy a cári hatalom nyújtogatta állandóan karjait Konstantinápoly és a Balkán felé. A különbség csak az, hogy a vörös Moszkva a sarló és a kalapács jegyében óhajtja az összes szlávokat egyesíteni, az atyuska viszont a keleti orthodoxia vallási fanatizmusa segítségével akarta ezt megvalósítani.

Az első komoly hang, amely e tétel igazsága mellett Angliában elhangzott, *Sir Henry Wilson* tábornoké volt, aki annak idején az angol békedelegáció katonai csoportját vezette, ő mutatott rá elsőnek arra, hogy Anglia vezető körei nem tudták kellő világossággal meglátni sem a világháború, sem a békekötés irányító gondolatát, a pánszláv előretörést és azáltal, hogy a versaillesi békeszerződésben Németországot, mint nagyhatalmat, jó időre lehetlenné tették, az Osztrák-Magyar-Monarchiát pedig feldarabolták, zsákutcába jutottak. A béke szerkesztői — úgymond — azt hitték, hogy ezáltal sikerült minden veszélyes problémát, amely Angliára káros lehetett volna, kiküszöbölniök, pedig ez súlyos tévedés, amelynek jóvátétele csak akkor következhetik el, ha az arra illetékesek minél előbb felismerik a rideg valót s habozás nélkül hozzálatnak a gyökeréig elrontott világhelyzet megjavításához. Rendkívül érdekes *Wilson* tábornok megállapításai között az, hogy a kisebb államokkal kötött szerződések megalkotásába Anglia jóformán bele sem folyt, a kezdeményezést is teljesen átengedte *Clemenceaux*-nak, akit viszont úgy megszállottak a szláv szoli-

daritás ügynökei, hogy teljesen befolyásuk alá került. így történhetett meg az, hogy a trianoni, saint-germaini és más kisebb-jelentőségűnek tartott békeokmányokba tulajdonképpen nem a nagyhatalmak akarata került, hanem ezeknek a kis politikai ágenseknek a kártékony önzése, akik mérhetetlen veszedelmet zúdítottak nemcsak a szerződések szenvedő alanyaira, így elsősorban Magyarországra és Ausztriára, hanem súlyos komplikációkat idéztek föl azon nagy történeti érdekek szempontjából is, amelyek a legszorosabb összefüggésben állanak Nagy-Britannia világhatalmi állásának s jövőendő életsorsa alakulásának kérdésével.

Azt hiszem, ez a felismerés lappang *Lloyd George* és *Churchill* legutóbbi megnyilatkozásai mögött is, aki pedig egyike volt a legexponáltabb antant politikusoknak s most mégis a revízió mellett tett hitvallást, nagy határozottsággal jelentvén ki, hogy addig nem lehet lefegyverzés, nem lehet tehát béke sem, amíg a szerződések esztelen rendelkezéseit nem módosítják. Hogy a trianoni és saint-germaini szerződés milyen súlyos ellentétben áll Anglia legvitalisabb érdekeivel, legyen szabad ennek bizonyítására egy rövid történeti visszapillantást vetnem az angol-orosz viszony s általában a pánszláv gondolat előretörésének múltjára.

A pánszláv gondolat történeti fejlődése.

A tulajdonképpeni nagy orosz politika alapjait *I. Péter* cár vetette meg, amidőn 1703-ban felállította az első orosz hajó rajt, s a pravoszláv terjeszkedés céljaul Konstantinápoly elfoglalását jelölte ki. Évszázadokig tartó harcot vívott az orosz politika Konstantinápoly és a Dardanellák elfoglalásáért s mindannyiszor, valahányszor csaknem célhoz ért, szemben találta magát egy leküzdhetetlen akadállyal, Anglia világhatalmával. A brit hatalom tulajdonképpen csak a szorosan vett Dardanellák kérdésében maradt mindvégig következetes és ragaszkodott politikájának alapelveihez, ezzel szemben számos alkalomkor igen fontos körülményeket hanyagolt el, amelyek akkor, amidőn állást kellett foglalnia velők szemben, talán mellékeseknek és jelentéktelennek tűnhettek fel, később azonban, mint például az 1871. évi londoni konferencián is, bebizonyult róluk, hogy történelmi jelentőségük van. Ezzel szemben a Nagy Péter cár által elindított orosz politika szívós következetességgel lépésről lépésre hódított tért magának, úgy, hogy ma már a Dardanellák szorosai minden gát és közvetlen védelem nélkül állanak Oroszország előtt. A hosszú küzdelem során ugyanis a Dardanellákat biztosító egész előterep pánszláv, vagy oroszbarát kézre jutott.

Lord Palmerston angol külügyminiszter volt az, aki tulajdonképpen először ismerte fel az orosz tengeri politika

nagy veszélyét. Palmerston inaugurálta azt a politikát, amely az angol érdekű Dardanellákhoz az utat Ausztrián keresztül vette és baráti szerződést kötött a Monarchiával, majd később a török birodalommal is, Oroszország helyzetének gyengítésére. Palmerston lord ismerte fel először az Osztrák-Magyar Monarchia földrajzi és történetpolitikai helyzetének döntő jelentőségét a keleti kérdésben, s álláspontját teljes mértékben igazolta a későbbi idők folyamán az, hogy a brit birodalom ellenségei tökéletesen erre az álláspontra helyezkedtek. Igaz, hogy a megoldásban Ausztriának egészen más irányú szerepet szántak.

Oroszország azt csinálta, amit ügyes taktikusok rendszerint cselekedni szoktak, ha látják, hogy az ellenség módszerei célravezetőbbek: egyszerűen átvette, okkupálta a Palmerstoni elgondolást, s innét kezdve igyekezett minden erővel Ausztriát a saját érdekkörébe vonni. Ezért küldte *Miklós cár* segítségével *Paskievicset* 200.000 orosz katonával a magyar szabadságharc leverésére, s ezért adott meg minden lehető kedvezést Ausztriának egészen a krimi háborúig, amikor azonban látnia és tapasztalnia kellett, hogy Ausztria nem túlságosan hálás a kapott szolgáltatásokért. A krimi hadjáratot befejező 1856-iki Párisban létrejött békekötés után változott meg az orosz politikai koncepció teljesen Ausztriával szemben, mondván: ha baráti segítséggel nem, akkor romjaidon keresztül fogunk eljutni Konstantinápolyba. Ekkor kezdődött az orosz birodalom protekcionista irányzata a kis balkán államok fölött, s ez az irányzat vezetett később Románia, Szerbia, Montenegró és Bulgária önállóságának és állami függetlenségének kivívására. Az orosz diplomácia úgy gondolkozott, még pedig nagyon bölcsen, hogy ha tengeri úton lehetetlenné teszik számára a Dardanellák és Konstantinápoly elérését, akkor inkább választja a sokkal hosszabb, de annál biztonságosabb szárazföldi utat, mely az általa kreált új országok baráti testén vezet keresztül. Itt is alkalmazta tehát *Gorcsakov* politikáját. Folytatta a balkáni erőpontok gyűjtését és mint felszabadító munkálkodott azon, hogy Konstantinápoly előterepe fokozatosan pánszláv, vagy legalább is szlávbarát kezekbe kerüljön. Ez a merész koncepció annál inkább is sikerre vezethetett, mert Anglia szerint ezek a kis balkáni államok csupán mellékkörülmenyeknek voltak minősíthetők és egyáltalán nem, vagy legalább is alig fordított figyelmet arra, hogy a Balkánon mi történik. Igaz, hogy a st. stefanoi békében elragadta az immár Konstantinápoly küszöbéig jutott győztes orosz hadsereg sikerének minden gyümölcsét és eredményét, de ez az angol siker csak átmeneti volt, mert a berlini kongresszus után a szívós és akaraterős orosz diplomácia újra ott kezdte a munkát, ahol abba kellett hagynia, most már azzal a határozott programmal, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiát mindenáron meg

kell semmisítenie. Ekkor következett be csodálatosképpen az angol politikában az a végzetes fordulat, amely tulajdonképpen a világháborút is előidézte: a rövid évek alatt világhatalommá fejlődött Németország ellensúlyozására létrejött az angol-francia-orosz szövetség, amely végeredményében a germán világuralom bukásához és az Osztrák Magyar Monarchia feldarabolásához vezetett.

Angliában talán még emlékeznek arra, hogy párisi nagykövetük, *Sir Francis Bertie* 1914 július 24-én Oroszország háborús készülődéséről írva, örületnek minősíti, hogy Oroszország azon az alapon lép fel Szerbia védőjeként, mert jogilag az összes szlávok védőjének tartja magát.

S erre mi történt mégis? Anglia 1916-ban szakítva évszázados politikai hagyományokkal, elismerte Oroszország jogát Konstantinápolyra, a Dardanellákra, a Márvány-tengerre és Kis-Ázsiára és még más területekre is. Ha erre most visszagondol a háborús lázaktól mentes angol közvélemény, meg kell döbbsennie akkori vezetőinek és politikusainak katasztrofális rövidlátásán. Hogy Oroszország veszélyes terjeszkedésének megakadályozására viselte Anglia félszázaddal előbb a krimi háborút és *lord Beaconsfield* szintén ily célból küldte át a Dardanellákon az angol hajóhadat, erről *lord Grey*, *Lloyd George* és társai úgy látszik megfeledkeztek.

Csak a jövő fogja megmutatni, hogy milyen végzetes hibát követett el a brit birodalom akkor, amikor szakítva a palmerstoni politika hagyományaival, nemcsak a Balkánt, hanem egész Középeurópát kiszolgáltatta a pánszlávizmusnak. Elmondhatjuk, hogy ma már semmiféle akadály nem áll útjában annak, hogy akár a fehér, akár a vörös cár megindítva seregeinek millióit, rátegye kezét Konstantinápolyra. A Dardanellák az orosz diplomáciának több, mint kétszáz esztendő óta életcélja volt és az is maradt, minden belső változásokon keresztül és csak idő és elhatározás kérdése, hogy mikor nyújtja ki mohó kezét a hön óhajtott zsákmány után. És ha ez bekövetkezik, fölöttébb kérdéses, hogy módja és hatalma lesz-e a büszke Angliának arra, hogy egy második St. Stefánót csikarjon ki a történelemtől, akkor, amikor politikájának és az orosz világuralmi törekvéseknek legfőbb ellensúlya, Ausztria, de különösképpen Magyarország megsemmisítve, összetörtén, katonailag teljesen lehetetlenné téve fekszik a Kárpátok medencéjében.

A pánszláv diplomácia tehát teljesen elvégezte a maga munkáját, s a Középdunamedencében olyan határokat teremtett, amelyek nyitott kaput jelentenek számára Konstantinápoly felé. Igenis, Anglia is és Franciaország is a nagy pánszláv álmok megvalósításának szolgálatában állottak akkor, amikor Benes sugalmazására elhatározták Magyarország és Ausztria feldarabolását, s ezáltal Csehszlovákia révén új pán-

szláv államot építettek, kis balkáni országocskákat pedig soha nem remélt nagyságra emeltek.

Hogy a mai vörös Moszkva mellett a bizánci veszélynek ezidőszerint nincs aktualitása? Lehetséges, hogy ez így van átmenetileg, de ki tudna jóslásokba bocsájtkozni afelől, hogy ez a viszonylagos nyugalmi állapot meddig fog tartani? Egy kétségtelen, egy százhuszmilliós nemzet, mint az orosz, sohasem fog lemondani nagyhatalmi céljainak megvalósításáról és ha úgy érzi, hogy ütött számára a cselekvés órája, akkor Anglia buzgó és serény ellenségeket fog találni azokban a középeurópai és balkáni államokban, amelyeknek újjátöremtését és naggyátételét leginkább és elsősorban ő maga segítette elő. Mert ezekben az országokban a mindent átfogó gondolat az a neopanszlavizmus, a szláv impériumnak az a könyörtelen érvényesítése, jobban mint valaha, amely tulajdonképpen cári hagyaték, de modernebb köntösben, európaibb kiadásban. A neopanszlavizmus egyik legfontosabb intézménye a prágai Szláv Intézet, amely az összes szlávok nyelvi, kulturális, irodalmi, gazdasági és népismereti viszonyait tanulmányozza. Feladata az is, hogy a szláv népek és tudósok között az érintkezést intenzívvé tegye. Bármiként tagadják is, ez tulajdonképpen kormány szerv, mert vagyona a köztársasági elnök adományaiból tevődött össze, legfőbb vezetői pedig a külügyi és kultuszminisztérium legfőbb tisztviselői.

Ennek a szláv intézetnek különös törekvése az, hogy a Jugoszlávia területén élő úgynevezett délszlávokkal építse ki az összeköttetést és benső együttműködést s Középeurópában teremtsen egy olyan szláv blokkot, amely a maga expansív törekvéseivel, sőt hódítási vágyaival méltó utóda lehessen az orosz cárizmusnak. A pánszláv gondolat letéteményesei tehát ezidőszerint valóban a csehek, akiknek eddig jóformán minden sikerült, amihez csak hozzáfogtak. Sikerült elsősorban a páriszkörnyéki békeszerződések szellemét és tartalmát úgy alakítani, hogy valósággal hordozóivá lettek a nagy szláv gondolatnak, s ezenfelül is az egész művelt közvéleményt, legalább is egyideig és átmenetileg, abban a tévhitben tartani, hogy a civilizáció és a demokrácia érdekei parancsolják a cseh hegemonikus törekvések épségmentartását és további győzelmes előnyomulásuk biztosítását. Így lett a trianoni békéből is szláv béke, így jutott a jelentéktelen kis újságíró Benes külügyminiszter vezető európai pozícióhoz, akinek parancsára most már a prágai Szláv Intézet állandóan emisszáriusokat küld ki Oroszországba, Jugoszláviába és Bulgáriába, hogy mindenütt hirdessék a nagy szláv testvériséget, s lerakják egy új középeurópai nagy szláv birodalom alapjait.

Mondhatnék erre is, hogy álom, hogy agyrém, dehát 15 esztendővel ezelőtt hazánk és a Monarchia feldarabolása vájjon nem annak tűnt-e fel?

A keleti Locarno.

De hogy maga Oroszország mily aktív tényezője lett máris az európai politikának, e tekintetben talán elég utalni arra a szerződés-láncolatra, amely keleti Locarno néven lett közismertté s amely a szovjet nagyhatalmi állásának zavaratalanságát nyugat felől teljes mértékben alkalmas biztosítani. Az a megneptámadási szerződés, amelyet Litvinov orosz külügyi népbiztos kezdeményezésére július 4-én Londonban aláírtak s amelyhez Perzián, Afganisztánon, Törökországon, Észtországon, Litvánián kívül csatlakozott még Lengyelország és a kisantant három állama, közöttük Románia is, kétségkívül a francia politika sikerét is jelenti, mert bizonyos, hogy Franciaország igen nagy súlyt helyezett arra, hogy keleti szövetségeseinek háta, tehát Lengyelországé éppen úgy, mint a kisantant államaié, Oroszország felől teljesen biztosítva legyen. Másrészt bizonyosság ez a szerződés arra, hogy az orosz külpolitika fokozottabb aktivitást óhajt a jövőben kifejeíteni s teszi ezt egyrészt azért, hogy súlyos belpolitikai helyzetén könnyítsen ezáltal, de másrészt és legfőként azon oknál fogva, hogy a keleti bonyodalmakkal s elsősorban Japánnal szemben nyugat felől szabadkezet biztosítson magának. Az orosz-barátság szerződés tette fel a koronát erre a nagyjelentőségű diplomáciai akcióra, amely talán még a szovjet birodalom belpolitikai és termelési rendszerének lassú átalakulását is vezethet.

Angliát igen közelről érdekli ez a kérdés, mert hiszen ázsiai érdekei egyáltalán nem azonosak Oroszország érdekeivel. Bizonyítékok erre a Perziában, Afganisztánban és India északnyugati határán lefolyt események, amelyek mind arra mutatnak, hogy a szovjet keze igen messze elér s az angol világbirodalom érdekeit minden megengedhető és meg nem engedhető eszközzel igyekezik a távol keleten is kontrakarrizni. Igaz, hogy ez a keleti Locarno első pillantásra azt a látszatot kelti, mintha Oroszország lemondott volna régi céljairól és feladta volna Konstantinápolyra való igényeit, ez azonban csak látszat, mert a vörös diplomácia most sokkal fontosabbnak tartja azt, hogy Japánnal szemben esetleg nyugodtan léphessen fel, mint hogy átmenetileg, ha nem is kifejezetten, de közvetlen lemondjon távoli célokról és ideálokról. A keleti Locarno tehát korántsem jelenti azt, hogy a nagy pánszláv gondolat meghalt. A leányzó legfőljebb csak aluszik s egész bizonyos, hogy fel fog támadni, amikor erre Moszkva urai elérkezettnek fogják találni az időt. Nem lehet kétséges, hogy ezt Angliában is éppen olyan jól tudják, mint mindenütt a világon, ahol az orosz politika természetrajzát ismerik.

Ami ebben az egész kérdésben Magyarország szempontjait illeti, itt két momentum érdemel figyelmet. Az egyik két-

séggkívül Törökország csatlakozása. Törökország tudvalevőleg eddig is igen jó barátságban élt a szovjettel, úgy, hogy ennek a baráti viszonyinak mélyebbé tételére egyáltalán nem lett volna szükség újabb diplomáciai okmányok kicserélésére. Ez kétségkívül demonstratív lépés, amely Franciaország kezdeményezésére történt s bizonyosága annak, hogy Törökország ismét a francia hatalmi szférába került. Tekintettel arra, hogy Konstantinápoly és a Dardanellák fölött még mindég a török lobogó leng, ez Anglia szempontjából sem lehet közömbös.

A másik rendkívül figyelemreméltó momentum Magyarország szempontjából ebben az egész kérdésben az, hogy Oroszország, legalább is átmenetileg, a szerződés tartamának idejére, elismerte Besszarábia államjogi helyzetét s lemondott arról, hogy területi igényeit a Dnyeszteren túli tartományra érvényesítse. Titulescunak ez valóban komoly sikere, mert hiszen ekként Románia kelet felől, országának éppen legveszélyeztetettebb pontján, egyidőre tehermentesítve van.

Egyébként sokat levon Oroszország keleti egyezményeinek értékéből az, hogy sem Anglia, sem az Egyesült Államok nem járultak hozzá a támadó fél fogalmának meghatározása miatt. Ugyanilyen elhatározásra jutott Bulgária is.

Oroszország a keleti Locarnóval tulajdonképpen a négyhatalmi szerződés ellen is akart tüntetni, amely uralja ma Európa egész politikai gondolatvilágát s természetes, hogy hatása alatt állanak mindazok az államok, amelyeket legközvetlenebb érdekeik «szempontjából érint. Oroszország a négyhatalmi szerződésben a nagy pánszláv gondolat elleni támadást lát s az értelmi szerzőnek Angliát tartja. Lehet, hogy igaza is van.

A Tardieu-tervből megszületik a négyhatalmi szerződés gondolata.

A négyhatalmi egyezmény gondolata nem új. *D'Ormesson* gróf, az ismert francia politikai író beszéli, hogy már 1931 július havában foglalkoztatta *Brüninget* és *Curtiust* egy francia javaslat, amely tíz évre politikai fegyverszünet megkötését indítványozta Németországnak, azzal a föltétellel, hogy erre az időre minden területi kérdés kapcsoltassék ki. A megállapodáshoz természetesen Anglia és Olaszország is csatlakozott volna. Németország a javaslatot akkor visszautasította már azért is, mert nem akart olyan általános kötelezettséget vállalni, hogy minden kérdésben kötve legyen Franciaország elhatározásához.

Mai formájában a négyhatalmi szerződés tulajdonképpen akkor született meg, amikor *Tardieu* felvetette a maga kibontakozási javaslatát és amikor Olaszország Angliával egyetemben állást foglalt ehhez a tervhez.

Szükségét érzem annak, hogy rövidebb visszpillantást vessék a Tardieu-féle kezdeményezés körülményeire, melyek ugyan már a történeleméi, mégis jelentőségteljesek, mert végeredményben belőlük indul ki az az erjedési folyamat, amely a világpolitika homlokterébe állította a revíziós gondolatot és egyelőre a Rómában aláírt négyhatalmi egyezményben jegecsedett ki. *Tardieu* volt a békeszerződések íródeákja. A történelem-alakításnak azt az ijesztően rideg, cyklopsi építményét, amelyet általában páriszkörűli békének neveznek, architektonikusan Clemenceau fogalmazta meg, a téglákat nagyrészt az úgynevezett utódállamok hordták hozzá, de a formábaöntés munkája Tardieué, aki — ezt el kell ismerni — a győzelemnek és az erre felépített európai együttélésnek grandiózus alapszabályait fektette le ebben a művében.

Tardieu újságíró ember, de alkotása igazán nem journalista munka, a szó könnyed értelmében. Ellenkezőleg, oly csodálatos precizitással elkészített politikai, gazdasági és katonai óramű, amely a győztes nemzeteknek minden életfunkcióját vasszigorral szabályozza s az egyetlen legfőbb cél, a kivívott győzelem eredményei biztosításának szolgálatába állítja. S ez az okos, hidegfejű, acélos tekintetű államférfi, aki a gondolatait sohasem desztillálta a szívéen keresztül s aki nemzetének egyik első politikai *raisonneurje*, harmadik miniszterelnökségének kezdetén komoly elhatározásra szánta magát. A Játszat az volt, mintha egy csöndes, a dolgokat és az európai helyzetet mélyen átértékelő belső revízió ment volna benne végbe, amelynek végső állomása az a meggyőződés, az a történelmi belátás, hogy Középeurópát, sőt az egész európai kontinenst csakis a dunai államok gazdasági együttműködésének alapján lehet romjaiból újra felépíteni.

Valóban, lelkiileg igen nagy utat kellett Tardieunek megtenni, amíg a békeszerződések megfogalmazásától eljutott annak kimondásáig, hogy: „A természet által egységesnek teremtett gazdasági terület szétmorzsolódásának véget kell vetni.“ De történt is egy és más dolog a világon azalatt a tizenhárom év alatt, amely az akkori Tardieut elválasztja a mostanitól. Kezdetben úgy látszott, hogy Európa új rendjét nem fogják romhadönteni, sőt meg sem ingatni a legyőzött államok, elsősorban a négyszeresen leamputált Magyarország fájdalomkiáltásai. Az utódállamoknál az új impérium első évei elteltek a könnyen szerzett zsákmány birtokbavételével s a hatalomérzet mohó kiélvezésével. De a hódítók és a bekebelezettek erőszakolt nászának zavartalansága nem tartott sokáig, a menyasszonyi koszorú virágairól csakhamar kitűnt, hogy ezek művirágok, amelyeket nem táplál, nem éltet a természet, ugyanaz a természet, amelyről annyi páthosszal szokott megemlékezni Tardieu.

Az történt azonban, hogy a lenézett, a kigúnyolt igazság,

a meghazudolt természet törvényei ledobták magukról a mesterséges pántokat s a kirobbanó feszültség hirtelenségével kezdtek éreztetni hatalmukat. Már évek előtt megindult az utódállamok gazdasági hanyatlásának folyamata. A válság, melyet kezdetben sikerült talán elkendőzni, 1931 derekán egyszerre nagy erővel tört ki s azóta ijesztő mélységeket tár fel. Minden gondolkozó fő előtt világossá lett, hogy az igazságtalanságok megszüntetése nélkül Európában nem lehet sem valódi béke, sem konszolidáció, sem gazdasági fellendülés, hanem van igen is minden értékeknek, úgy anyagiaknak, mint szellemieknek és erkölcsieknek most már nem is lassú, de rohamos megsemmisülése. Ráeszmélt erre már Briand is, aki a páneurópai gondolat felelevenítésével igyekezett utat találni a kibontakozásnak. Kísérlete természetesen nem járhatott eredménnyel, mert hiányoztak az előfeltételek, hiányzott legelsősorban az, hogy őszintén és becsületesen elégtételt szolgáltatassanak a megcsúfolt gazdasági és történeti igazságnak s likvidálják a jelenlegi gyökeréig elrontott helyzetet. Meg vagyok győződve róla, hogy lelke mélyén Briand tisztán látta a dolgokat, mégsem tehetett semmit, mert a francia belpolitika erőviszonyai nem engedték meg. Ez volt életének megrendítő tragikuma, korai sírjába is ez taszította. Briand páneurópai tervét követte aztán 1932 tavaszán Tardieu Dunakonföderációs elgondolása. Nem hiszem, hogy ebben annyi tiszta idealizmus lett volna, mint a Briand javaslatában. Kétségtelen azonban, hogy benne volt ugyanaz a megérzés, amely a Briand tervezetét sugallotta, hogy Középeurópa tarthatatlan helyzetének megváltoztatására elhatározó lépésekre van szükség. De volt ebben a tervben még valami egyéb is: a csehszlovák külügyminiszter ravasz diplomáciája. Egész bizonyos, hogy Benes, amikor nesztét vette, hogy Tardieu milyen javaslattal szándékozik a világ közvéleménye elé lépni, utat és módot talált arra, hogy a maga külön érdekeit belecsempéssze ebbe az elgondolásba és azt olyan formába öltöztesse, amely mindazok számára elfogadhatatlanná teszi, akik állami függetlenségüket és történeti méltóságukat továbbra is megőrizni óhajtják.

Anglia és Olaszország együttműködése.

Megállapítható, hogy közvetett hatásaiban mégis a Tardieu-terv adott döntő lökést a Dunagondolat előretörésének s a revíziós mozgalomnak is, az által, hogy lehetővé tette *Mussolininak* és *MacDonaldnak* szoros együttműködését. Ha végigkísérjük az akkori eseményeket, ki fog tűnni ennek a tételnek a világossága. A Tardieu-terv tulajdonképpen elbukott, de csodálatosképpen mégis új életre támadt akkor, amikor megszületett Angliának az az elhatározása, hogy cselekvő erővel markol bele a Tardieu által felvetett kérdés megoldásába.

A négyhatalmi együttműködésnek eszméje is ekkor öltött testet először s első megnyilatkozási formája ennek az volt, amidőn Anglia nagykövetei MacDonald miniszterelnök nevében 1932 husvétján átnyújtották az olasz, német és francia kormánynak a közös tanácskozásra szóló meghívást. Ez volt a négyhatalmi szerződés első *cselekvésbeli* megnyilatkozása. A német és az olasz kormány átlátta Anglia lépésének nagy horderejét s azonnal készségét nyilvánította a tanácskozáson való részvételre, míg Párisból olyan irányú tájékozódás indult meg, hogy Tardieu és MacDonald kettős találkozója nem előzhetné-e meg a nagyhatalmak összejövetelét? Itt már feltámadt a francia politikának hagyományos féltékenysége Németországgal és Olaszországgal szemben, amelyet Tardieu úgy óhajtott kielégíteni, hogy előzőleg külön megállapodásra igyekezett jutni Angliával. Aziránt a francia kormánynak sem voltak később kifogásai, hogy a nagyhatalmak előbb foglalkozzanak a dunai államok válságával, mint a közvetlenül érdekelt országok (a Tardieu-féle javaslat eredetileg ennek éppen az ellenkezőjét proponálta), de másrészt Tardieu, hogy legalább a látszatot megmentse, belpolitikai okoknál fogva is, kénytelen volt ragaszkodni ahhoz, hogy az angol—francia eszmecsere megelőzze a kérdések szélesebbkörű megvitatását. Minthogy e terv megvalósításának útjába senki sem állított akadályt, Tardieu tényleg Londonba utazott és ott két napig tartó tanácskozást folytatott az angol miniszterelnökkel.

Ezeken a megbeszéléseken Angliát kétségkívül az az elv vezette, mely a zseniális olasz válaszjegyzékben oly világosan és nagy erővel jutott kifejezésre, hogy bár az egész közép-európai helyzet rendezésénél az államok közti megoldásokból lehet csak kiindulni, végeredményében a gyökeres megoldás érdekében mégis egy átfogóbb rendezés távlatába kell állítani az egész dunai kérdést. E rendezésnek pedig elengedhetetlen előfeltétele az, hogy előbb a nagyhatalmak igyekezzenek egymás között megállapodni és csak azután kerüljön sor a közvetlenül érdekelt tárgyalására. Ez volt a négyhatalmi szerződés első, ha még nem is precíz, *megfogalmazása*. Ebből a szempontból tehát Olaszország elsőbbsége kétségtelen, amit később a római paktum létrejöttének külsőségei még jobban megerősítettek.

Hogy a négyhatalmi princípiumnak milyen rendkívüli jelentősége volt, mutatja az a hosszas ellenállás, amelyet Franciaország kisantantbéli szövetségesei unszolására tanúsított a római paktummal szemben és az a heves offenzíva, amit Románia, Csehország és Jugoszlávia a saját számlájukra indítottak a MacDonald—Mussolini-terv első fogalmazása ellen. Kétségtelen azonban az, hogy ez a princípium győzhetett, ahhoz maga Amerika is hozzájárult hallgatólag s hogy végeredményében a négyhatalmi szerződés, ha óvatos szövegezésében kifejezetten nem is, de történeti perspektívájában a Duna-gondo-

lat világpolitikai elismerését jelenti. Egyedül az a tény, hogy Anglia ebben a kérdésben Olaszországgal együtt magához ragadta a kezdeményezést, hogy MacDonald élére állt Mussolinival a kibontakozás folyamatának, messzehangzóan bizonyítja, hogy ezúttal nem apróbb helyi megoldások készültek, hanem a dolgok mélyére ható rendkívüli erőpróbák előtt állunk. Ezt annál inkább is jogunk van feltételezni, mert a hasonló természetű angolszász politikai kezdeményezések többnyire bizonyos világnézeti síkban mozogtak, tehát nemcsak gazdasági, hanem erkölcsi háttérük is volt. Értve ezalatt elsősorban azt, hogy a történelem folyamán legtöbbször az angolszász szellem volt az, mely az igazság veszélyeztetett méltóságát megóvni s a megsértett erkölcsi és jogrendet megvédeni igyekezett. A Duna probléma amennyire gazdasági, éppoly mértékben erkölcsi és jogrendi kérdés is.

Anglia csillaga fölemelkedőben.

Anglia mostani és a Tardieu-tervvel kapcsolatos kezdeményezésének jelentősége csak akkor tárul fel előttünk teljesen, ha figyelembe vesszük, hogy a brit birodalom helyzete 1931 őszétől számítva milyen rendkívüli változásokon ment keresztül. A nagy konzervatív választási győzelem rávilágított arra, hogy a gazdasági és pénzügyi válság eseményei s általában a világpolitika legutóbbi szakaszának jelenségei és tanulságai legmélyebb alapjaiban rázták meg a brit önérzetet. Ez a választás az angol nemzet öntudatra ébredésének, büszkeségének és elhatározottságának olyan elemi erejű megnyilatkozása volt, amely pillanatra sem engedhetett kétséget aziránt, hogy az angol népszellem hagyományos akaratnyilvánításával találkozunk. Anglia leszámolt a félmegoldások politikájával, gyors, határozott cselekvésre, döntő erejű intézkedésekre adott felhatalmazást a törvényhozásnak és a kormánynak, amely a parlamenttel együtt valóban feladata magaslatára tudott emelkedni. Amióta a ifontot kiszabadították az aranyfizetési kötelezettség igájából és Ottavában győzelemre vitték a védővamos rendszert, azóta a brit birodalom csillaga egyre emelkedőben van, régi, tekintélyes, világhatalmi súlya szinte napok alatt visszatért s a rohamos belső gazdasági és pénzügyi megerősődéssel párhuzamosan csendben, de azért szívós következetességgel lépésről lépésre kezdte visszaszorítani azokat az ellenfeleit, akik több mint kétes magatartásukkal nem utolsó sorban segítették a megbántott angol néplélekből kiváltani ezt a tüneményes szellemű politikai és gazdasági újjászületést. A brit országn kiásította magából a tétlenség kóros álmait és ébredése egyszerre megváltoztatta körülötte a világot. Anglia ma ugyanaz a vezető nagyhatalom, amely Waterloo óta mindig is volt, amely diplomáciai elgondolásait és akaratát közvetve, vagy

közvetlenül mindig rá tudta kényszeríteni a zöld asztalnál tárgyaló ellenfeleire. így volt ez mindig a világháború előtt is a bécsi és berlini kongresszuson, St. Stefanónál, vagy a messzi keleten a kínai—japán és az orosz—japán összeütközéseknél. Csak éppen Versaillesben és Trianonban nem... De hiszen ezek az akták még nincsenek lezárva s amit ott akkor Lloyd George elmulasztott és azóta sokszor megbánt, azt most igyekezik jóvátenni MacDonald. Anglia a Tardieu-terv kapcsán megragadva a Duna-gondolatot, kifejezésre öhajtotta juttatni azt, hogy ezt a tervet nem engedi közönséges politikai sakkhúzássá válni, hanem azzá teszi, ami valóban kell, hogy legyen: egy magára eszmélt nagy nép aggódó lelkiismeretének formakeresésévé Európa új rendjének megalkotásához.

Kétségtelen, hogy MacDonald e történeti órákban, majd később is tanúsított magatartása *Canning* és *Palmerston* legjobb formáira emlékeztet.

2.

Az olasz-magyar barátsági szerződés.

Magyarország külpolitikai elszigeteltségének megszűnésével új európai távlatok nyíltak meg. — Az első revízió: Sopron és környéke. — A római - paktum. — Bethlen István, majd Gömbös Gyula római látogatása. — Az olasz-román szerződés.

Mussolini: „Minden alkalommal, valahányszor országaink súlyos percekét éltek át, az olasz és a magyar nép testvéries közelségben érezték egymást.“

Bethlen: „A történelem tanulsága szerint azok a korszakok, amelyek alatt a magyar nemzetet az olasz nemzettel egybefűző kapcsok a legbensőbbek voltak — ezek egyúttal a független Magyarország politikai és szellemi történetének legnagyobb és eredményekben a legtermékenyebb korszakait jelentik.“

Ez a két kijelentés azon a római lakomán hangzott el, amelyet az olasz-magyar barátsági szerződés aláírásának ünnepeles aktusa alkalmából Mussolini adott Bethlen István gróf miniszterelnök tiszteletére.

1927. március 31-én megszűnt Magyarország katonai ellenőrzése, április 5-én pedig Rómában Benito Mussolini és Bethlen István aláírták a magyar-olasz barátsági és döntőbíróági szerződést s a fiumei magyar szabad kikötőre vonatkozó egyezményt, május 3-án pedig az országgyűlés elé terjesztette a kormány az erről szóló törvényjavaslatot, melynek I. cikke így hangzik:

„A magyar királyság és az olasz királyság között állandó béke és örökös barátság fog fennállani.“

Ezzel az eseménnyel Magyarország világpolitikai elszigeteltsége megszűnt s történeti jelentősége új fényt nyert egy

nagyhatalom barátsága által. Most bebizonyult, hogy azok a történeti tradíciók, amelyek az olasz és magyar nemzet között a múltban szövődtek, ma is élő erők s politikai értéküket csak később lehet majd igazán felbecsülni.

Bethlen római fogadtatásának és ünneplésének híréből visszhangzottak akkor a világlapok. Ez bizonyossága volt annak, hogy Magyarország helyzeti energiája rendkívül imegnőtt s Középeurópa mikénti alakulásának problémája nélküle most már el sem képzelhető.

Hogy különösen a francia és a kisantant sajtó milyen jelentőséget tulajdonított a szerződésnek, arra nézve legjellemzőbb az, amit *Pertinax* írt a *L'Echo de Paris*-ban, megállapítván, hogy az eddig hermetikusan elzárt Magyarország cellájának ablaka kinyílt s a külpolitikai magvetés úgy látszik kezdetét vette. A cseh Lidove Novini kedvetlenül hangoztatta, hogyan válik Magyarország újból hatalmi tényezővé s hogyan jut ismét akció-szabadsághoz. Ez volt a két legkarakterisztikusabb megnyilatkozás a világsajtóban, amely általában igen élénk kommentárokkal kísérte a római eseményeket.

Magának a szerződésnek lényegét Bethlen István gróf miniszterelnök a külügyi bizottság 1927. május 4-én tartott ülésén ismertette. Aki a szerződés jelentőségét kutatja — mondotta — keresnie kell, melyek azok a közös érdekek, amelyek a két ország között fennállanak. Minden esetre közös érdek az, hogy lehetőleg enyhíttessék annak a gyűrűnek a nyomása, amely mint mesterséges szövetség alakult ki ellenünk s amely Magyarországot leszorította arról a szereplési térről, amelyhez súlyánál, erejénél, tekintélyénél és az utóbbi években mutatkozó felemelkedésénél fogva joga volt. Ha Olaszország nyugodt helyzetet kíván Középeurópának azon a pontján, amelyen mi élünk, úgy ennek egyik feltétele az, hogy Magyarország erőhöz jusson és azt a súlyt képviselje, amely neki valóban kijár. De ezenkívül is van még sok más közös érdek. Köztudomású, hogy cseh-jugoszláv korridort is akartak a inai Nyugatmagyarország területén keresztül létesíteni s ennek megghiúsításában legelső sorban Olaszországnak van nagy érdeme. Bizonyos, hogy Magyarország és Olaszország között a természet gravitációs törvényeinek, a két nép érdekeinek, mentalitásának és érzéseinek megfelelő szerződés létesült s hogy ez Magyarországnak bizonyos hátvédet fog a jövőben biztosítani.

Michelet és lord Rothermere.

Michelet, a nagy francia történétíró, Magyarországot olyan hősnek nevezi, akinek szolgálatait még nem fizették meg. Nos, a dunai konföderáció gazdasági és politikai kalodája, amellyel honfitársai állandóan kínálgatnak bennünket, semmi esetre sem lehet az a megoldás, amit fizetség gyanánt, különö-

sen a trianoni szerződés után, elfogadhatnánk. Egyébként is az az érzésem, hogy a római szerződés minden föderációs elméletet sírba tett.

A sors csapásaitól sújtott kis népek akkor boldogultak, ha felemelkedésben lévő nagy nemzetek világtörténelmi gályájához kötötték a maguk életsajkját.

A büszke gálya, Nagybritannia, fedélzetéről — alig néhány héttel az olasz nemzettel kötött testvéri frigy megpecsételése után — mentőkötelet dobtak a szenvedő trianoni Magyarország felé. Mintha csak Michelet szelleme ihlette volna meg azt a kezdet!

Június 21-én, két hónappal az olasz-magyar barátsági szerződés létrejötte után, a londoni „Daily Mail“-ben *lord Rothermere* tollából, aki előzőleg Rómában folytatott Mussolinival hosszabb tanácskozást, cikk jelent meg „Magyarország helye a napon“ címmel. Ez az esemény hevesebb keringésre indította a magyar szívekben a vért.

A lap, amely egy eltiport nemzet igazsága mellett szólalt fel, a háború alatt s még utána is, az élén járt azoknak az újságoknak, amelyek hangosan követelték a legyőzöttek, tehát köztük Magyarország szörnyű megnyomorítását is. Itt tehát, ha nem is csoda, de mindenesetre olyan fordulat történt, amelynek jelentősége messze túlhaladja egy újságcikk, vagy akár egy államférfiúi megnyilatkozás fontosságát is. Lord Rothermere ragyogó cikke erkölcsi és történelmi frontáttöréssé vált; Európa közvéleménye egyszerre belesodródott — beleértve az utódállamokat is — a békervevizió kérdésének megvitatásába s ha egyelőre gyakorlati eredmények — kivéve az angol parlamenti bizottság megalakulását — még nem is mutatkozhatnak, minden esetre olyan heves polémia indult meg, amely közelebb fogja ragadni a kérdést a négyhatalmi szerződésen át a megoldáshoz.

Amilyen mélyen megrázta Rothermere lord akciója a magyar nemzet érzésvilágát, annyira igazolta a történelmi összefüggések erejénél fogva ezt az akciót az a forradalmi kitörés is, amely 1927 nyarán súlyosan megrendítette Ausztriának amúgy is ingatag államépületét. A bécsi munkászendülés, amely két napig problematikussá tette Ausztriában a polgári kormányzat lehetőségét, vakító fényességgel világított rá az európai államok egymáshoz való fonák viszonyára s az új európai rend ingatag voltára. Bár ez az erupció nem állott közvetlen összefüggésben a békerveviziós törekvésekkel, tanulságainak erejével mégis segítségére sietett annak. Tragikus komolysággal tárta fel a bécsi forrongás a békeszerződések rendelkezéseinek égbekiáltó szörnyűségeit, mert bebizonyította, hogy ezek a szerződések nem egy új ideális világrendet, nem a jognak, szabadságnak és demokráciának új világát építették fel, hanem meg-

teremtették és állandósították Európában az emberi együttélés válságát.

Ezt revelálták az akkori bécsi események. Ezt az igazságot látniok kell már azoknak is, akik felelős szerkesztői voltak ennek az új rendnek, akikben azonban, úgy látszik, még nem elég erős a felelősségérzet és a bűnbánó önismerés ahhoz, hogy nyíltan bevallják tévedésüket.

Széchenyi szelleme — soproni népszavazás.

A magyar életnek vannak izzóan fényes hagyományai, amelyek épúgy, mint a kozmikus jelenségek a teremtésben, forrásai a megtartó és továbbfejlesztő energiáknak s visszatükröztetik, lelkünkbe csillogtatják történeti múltunk minden színpompáját, magyarságunk minden erényét és kiválóságát. Ezeknek a tradícióknak vagy a múlt nagy egyéniségei a hordozói, akik máig is a történeti jelenvalóság forró áramlásával vesznek körül bennünket, vagy olyan szellemi és erkölcsi tulajdonságok, amelyekből bőségesen meríthet a megújhodást és újjászületést szomjúhozó faji géniusz.

A magyar múlt hatalmas vezéralakjai olyan eleven erővel élnek a szellemi köztudatban, hogy sokszor a gyakorlati élet és a cselekvő politika eszközeivé is válnak, aminthogy azzá lett *Széchenyi István* is akkor, midőn a soproni népszavazás komoly napjaiban meghihlette ennek a városnak a lelkét, s győzelemre vitte a nemzeti eszmét. Majd csak akkor fog kitűnni, hogy mit jelent számunkra a soproni népszavazás, ha elérkezik a pillanat, amidőn helyet foglalhatunk egy új békekonferencia asztalánál. Nem a háborús bűnösség terheltjeként, mint gyanús és fölöttébb alkalmatlan idegen, hanem egyenjogú tárgyaló félként, akinek nemcsak igazságait, hanem az élet teljességéhez való jogait is megérlelte az idő. Akkor fog bizonyulni, hogy Sopron hűséges népe történelmi frontáttörést csinált s 1921 december 14-én végrehajtotta az első revíziót a békeszerződéseken. Hogy ezt elérhettük, hogy ez lehetővé vált, azt annak az erős, láthatatlan szellemkarnak köszönhetjük, amely kinyúlt a válságos pillanatokban a cenki sírboltból, megragadta a magyar föld leszakadni készülő peremét s most már nem is fogja elereszteni soha többé. *Széchenyi* példája, szellemének parancsoló jelenléte ihlette meg Sopron város és Nyugatmagyarország népét, s ez is bizonyosság arra, hogy a história vezető alakjai földi elmúlásukkal nem szűnnek meg élni és hatni, hogy történeti pályájuk igazában csak akkor kezdődik, amikor testi hüvelyük már kihült és szellemük berepült az örökkévalóságba.

A magyar-olasz barátsági szerződésnek, amelyet később hatalmas virtuális tartalommal töltött meg az élet, a föltételei adva voltak, nemcsak a történeti múltban, hanem azokban az

előzményekben is, amelyek Sopronnak és még 8 községnek Magyarországhoz való visszacsatolásához vezettek. Egy magyar diplomata mondotta: „Csak olyan darabkát adjatok vissza az elveszett országból, amelyre Szent István palástját leteríthetem, akkor a nemzet ősi erejével megfordítom a trianoni végzetet.“ Ezt a darab földet Olaszország segítségével sikerült visszaszerezni. Velencében kezdődött az új honfoglalás. *Bethlen István* volt magyar miniszterelnök, *Della Toretta* márkai, Olaszország külügyminisztere és *Schober János* osztrák kancellár, háromnapos tanácskozása után megszületett a soproni népszavazás eszméje. Olaszország már akkor érezte, hogy a háború és a békeszerződések által összerombolt Európát nem lehet újjáépíteni anélkül, hogy Magyarország apokaliptikus megcsonkítása jóvá ne tétessék. Elgondolásában nagystílű, eseményeket termelő kezdeményezés volt ez, kétségkívül alkalmas arra, hogy jogi és erkölcsi princípiummá váljék. Olaszország tulajdonképpen már ekkor tényleges revízióhoz segítette Magyarországot, mert az egyetlen népszavazás, amelyet Magyarország számára engedélyezett az antant, követeléseink és kívánságaink teljes sikerét és igazolását hozta meg.

Hosszú éveknek kellett elmúlniuk, amíg Bethlen István gróf és Sopron városa a népszavazás után összejöhettek szeretetteljes kézfogásra, 1928 október 14-én, a hűségkapu és hűségserleg felavatásánál. Talán az is a sors rendelése volt, hogy Bethlen István előzőleg Nagycenken Széchenyi István szellemének és emlékezetének áldozott s koszorút helyezett a legnagyobb magyar koporsójára.

A soproni társadalom gyönyörű zászlót is állított a népszavazás és a fölkelő harcok emlékezetére. Ez a zászló nyugat felé a magyar erőnek és rendíthetatlenségnek szimbóluma lesz, észak, kelet és dél felé pedig annak az eltökélttségnek, hogy idegen uralom alá került magyar testvéreinket soha semmi körülmények között cserben hagyni nem fogjuk s tovább akarjuk folytatni velük ezeréves államiságunk megszakított életét. Ezt a zászlót két szellő fogja állandóan lengetni, az egyik a történelem fuvallata, a másik Széchenyi szellemének örökön tartó lázas lobogása.

A magyar-olasz viszony kimélyülése.

Az olasz-magyar baráti viszony az idők folyamán egyre mélyült s mind hatalmasabb tényezője lett Középeurópa rendjének. Bethlen István grófnak a kormány éléről való távozása után ellenségeink mégis olyan híreket kezdtek terjeszteni, mintha a hivatalos magyar külpolitika céljaiban és törekvéseiben eltért volna attól az irányvonalától, amelyet Bethlen szabott ki részére. A megindult intrikák ellensúlyozására 1982 január-

jában maga Bethlen István utazott Rómába s ez alkalommal hosszas tanácskozást folytatott Mussolinival. Az olasz félhivatalos Stephani-ügynökség útján nyilatkozatot is adott le s kijelentette, hogy Magyarország külpolitikája a fasiszta Olaszországgal őszinte baráti viszony alapján nyugszik s ez a politika felel meg legjobban Magyarország érdekeinek s a magyar nép érzelmeinek.

Mindenki mély elismerését vívták ki azok az erőfeszítések, amelyeket Mussolini 1933 tavaszán, amidőn a leszerelési konferencián támadt ellentétek miatt, de a nemzeti szocialisták kormányrajutásával bekövetkezett németországi események folytán is oly rendkívül kritikussá vált a külpolitikai helyzet, a béke megszilárdítása és Európa nyugalmanak helyreállításának érdekében kifejtett. Amikor MacDonald angol miniszterelnök 1933 március közepén elmondotta emlékezetes genfi beszédét és hivatalosan is állást foglalt a békeszerződések revíziója mellett, majd ezt követőleg Rómába utazott, hogy találkozzék Olaszország vezérével, akkor e két államfőről, mint az építő igazság két nagy hősről emlékeztek meg. Azóta is az ő hatalmas, immár történetivé vált alakjuk áll a világpolitika homlokterében.

Szükségtelen ismételnem itt, hogy mit jelent Magyarország és a revízió szempontjából Mussolini és Olaszország önzetlen baráti támogatása és szubjektíve mit jelent az a megnyugtató érzés, hogy az az erős, hatalmas kéz, amely hat évvel ezelőtt baráti jóbort nyújtott nekünk, azóta sem hagyott el egy pillanatra sem, mellettünk van most is, a revízióknak talán e legnehezebb és legkritikusabb óráiban. Mert a revízió elindult s föl sem tartóztatható többé, de útjába rendkívül sok akadályt gördítenek s ha nem volnának Mussolinik és MacDonaldek, akkor szenvedéseinknek kálváriaútja is sokkal hosszabb és görgyösebb lenne.

Magyar szempontból igen nagy jelentőséggel bír az, hogy Olaszország nemcsak elismeri, hanem kifejezetten hangsúlyozza is a magyar kérdés és a magyar revíziós követelések önálló, független voltát és nagy történeti átütő erejét s ennek maga Mussolini is kifejezést adott a Moming Postban megjelent hatalmas cikkében. Mélyebb, igazabb, tisztább hitvallást mi magunk se tehetnénk a revízió mellett. A kisantant új szerződését analizálva, Mussolini így végzi fejtegetéseit:

„Az új egyezmény céljai tehát vegyesek. A főcél a létező állapot fenntartása és a békerrevízió ellenzése. Magyarországnak továbbra is megcsónkítva és lealázva kell maradnia, a magyarok millióinak hazájuktól elszakítva kell élniök. Magyarország adta a területi zsákmány túlnyomó részét. A kisantant-államok egyike a háborúban született, a másik kettőt pedig a békeszerződések növelték észszerűtlenül nagygyá. E három államban élő

fajok közül többen az antant ellen harcoltak a világháborúban. A történelem már tisztázta, hogy a szerbek és a románok mivel járultak hozzá az antant győzelméhez. Tekintettel Európa és a világ magatartására a revíziós törekvésekkel szemben, a kisantant a revízió ellen állt fegyverbe és a Duna völgyének új gazdái közti kötelékeket igyekszik szorosabbra fűzni. A revízió eszméje azonban már oly jelentékenyen előrehaladt, hogy egy jegyzőkönyv törékeny bástyája nem tartóztathatja fel. A revízió útban van, mert a világ tartós békét kíván és érzi, hogy a kívánsága meddő maradna, ha a békét nem kíséri az igazság.“

Mussolini ezután emlékeztet arra, hogy már 1928-ban kijelentette az olasz szenátusban, hogy nincs örökéletű szerződés, mert a világ mindig mozog. Nemzetek születnek és halnak meg és a szerződések örök hatálya a világ megkövesedését és kihalását jelentené. A közelmúltban a sevresi szerződés elég rövidéletű volt. A népszövetségi alapokmány is elveti a békeszerződések márványszerű mozdulatlanságának tanát és megengedi a revízió lehetőségét.

A békeszerződés nem az isteni igazság alkotása, hanem emberi értelem műve, amely — különösen egy óriási háború végén — kivételes befolyás alatt áll. A békeszerződések emberi alkotások lévén, tökéletlenek, de javíthatók. Súlyos bonyodalmakat lehetne elkerülni, ha a békeszerződések szükséges módosításával friss levegőt juttatnának a békének.

„Ezek a szavak — folytatja Mussolini — kizárják a félre-magyarázást és bizonyítják, hogy Olaszország politikája ebben a kényes kérdésben mindig következetes és határozott volt. Hozzáteszem, — úgymond Mussolini, — hogy ezt a revíziót, amelynek célja az új háború szerencsétlenségének elhárítása, a Népszövetség segítségével kell keresztülvinni, ahogy azt a népszövetségi alapokmány előírja. A revízió ellenségei a népszövetségi szellem ellenségei. A Népszövetségnek nem az a hivatása, hogy pusztán fenntartsa az 1919. évi szerződéseket, hanem az, hogy a népek közötti felső igazságot biztosítsa. Ha a Népszövetség nem mer ezzel a kérdéssel a kellő időben és a szükséges óvatossággal szembenézni, sorsa meg van pecsételve még akkor is, ha befejezik a Gén fi-tó partján épülő nagyszerű palotát.“

Mussolini itt félreérthetetlenül a trianoni szerződés és csakis a trianoni szerződés revíziójáról beszél s minden esetre tisztában van azzal, hogyha elintéznék is mindazokat a kérdéseket, amelyek Németország követelésével kapcsolatban a revízió területén elintézésre várnak, akkor is még mindig megmarad a dunai probléma rendezetlenségének nagy kérdőjele, már pedig ezeket a rendkívül súlyos gazdasági és politikai nehézségeket másként, mint a magyar kérdés megoldásával elintézni, eliminálni nem lehet.

Mussolini első paktumtervezete.

Ez a meggondolás vezette Mussolini tollát akkor is, midőn hat pontból álló tervezetét megfogalmazta. A négyhatalmi szerződésnek ehhez az első formulájához MacDonalddal miniszterelnök és Sir John Simon külügyminiszter Rómában hozzájárultak, Franciaország és a kisantant azonban a leghevesebben ellenszegült. Ha elolvassuk a hat pontot, a történetek után azt is megértjük, hogy miért. Mussolini tervezetének szövege a következő:

1. A nyugati nagyhatalmak: Németország, Franciaország, Anglia és Olaszország megállapodnak egymás között, hogy együttműködési politikát folytatnak, amelynek célja az lesz, hogy biztosítsák a béke fenntartását a Kellogg-paktum és az erőszakmentesség szellemében. Minden tekintetben úgy járnak el, hogy ezt a bókepolitikát más államok is magukévá tehessek.

2. A békeszerződések revízióra szorulnak. A revíziót a népszövetségi tanáccsal összhangban, a Népszövetség keretén belül, a kölcsönös megegyezés és szolidaritás szellemében kell megvalósítani.

3. Franciaország, Nagybritannia és Olaszország kijelentik, hogy ha a leszerelési konferencia csak részleges eredményt ér el, Németország gyakorlatilag is megvalósíthatja teljes egyenjogúságát. Németország kötelezi magát arra, hogy az egyenjogúságot szakaszokban valósítja meg és nem egyszerre. Erre vonatkozólag Németország a szokásos diplomáciai úton minden egyes lépés végrehajtása előtt megegyezést köt a többi három nagyhatalommal. A négy nagyhatalom ugyanilyen megegyezést köt Ausztriával, Magyarországgal és Bulgáriával.

4. A nagyhatalmak megállapodnak egymással, hogy minden politikai és nempolitikai kérdésben, legyen az európai, Európán kívüli vagy gyarmati természetű, amennyire csak lehetséges, közös magatartást tanúsítanak.

5. Az egyezmény érvénye tíz évre szól s tíz óv után automatikusan további tíz évre meghosszabbítják, ha egy évvel a lejárat előtt nem történik valamely hatalom részéről felmondás.

6. A megállapodást a Népszövetség főtitkári hivatalának is beterjesztik tudomásulvétel végett.

Ez a hat pont klasszikus tömörséggel öleli fel az összes döntő jelentőségű európai problémákat s nemcsak a revízió, hanem az egyenjogúság elvének deklarálásával is egyedül alkalmas arra, hogy a jelenlegi zűrzavarból kivezető utat megnyissa számunkra. Meggyőződésem az, hogy átmenetileg talán háttérbe lehetett szorítani és el lehetett homályosítani az itt kifejezésre jutó nagy gondolatokat, a hat pontnak tartalmi vitalitása azonban oly erős, hogy később a dolgok szükségszerű parancsa folytán annál nagyobb erővel fog újra előtérbe nyomulni.

A négyhatalmi szerződés aláírása.

Magának a négyhatalmi szerződésnek a parafálása 1935 június 6-án, végleges aláírása pedig július 15-én ünnepélyes formák között ment végbe Rómában. Ez az aktus kétségkívül új fejezetét nyitotta meg Európa, sőt joggal mondhatjuk, az egész világ politikai története alakulásának. Mussolini szerint olyan tíz év küszöbére értünk, amelynek keretében nagy nemzetközi problémáknak kell megoldást nyerniök.

A négyhatalmi szerződés elfogadtatása által a háború óta először sikerült Franciaországot egy olyan diplomáciai egyezmény aláírására bírni, amely ha kifejezetten nem is, de a népszövetségi egyezségokmány 19-ik szakaszára való utalással kétségtelenül magában foglalja a revíziós gondolatot, amint hogy ezt az angol kormány félhivatalosa, a „Daily Telegraph” kellő nyomatokkal sietett is megállapítani. Igaz, hogy a francia hivatalos politika részéről ezt nem hajlandók nyíltan elismerni, sőt *Paul Boncour* külügyminiszter nyomban a parafálás megtörténte után hivatalos átiratban sietett megnyugtatni a kis-antant államait arról, hogy a status quo biztosítva van és területi revízióról szó sem lehet, ám nagyon jól tudja minden gondolkodó fő, aki látó szemmel tud belepillantani a történelem eseményeibe, hogy az ilyen garanciáknak a történeti evolúció áramlásaival szemben nagyon csekély értékük van és hasonlíthatók ezek a garanciák mondjuk olyan rendszabályokhoz, amelyek hatósági beavatkozással tavasz jöttén a fák virágzását akarnák megtiltani és megakadályozni.

Igaza van *Georges Roux-nak*, a magyarbarát kitűnő francia írónak, túlzott optimizmus volna azt állítani, hogy a négyhatalmi egyezmény most már rohamos tempóban fogja előbbre vinni revíziós törekvéseinket a megvalósulás útján, sőt bizonyos, hogy igazában csak most indul el a fáradságos és nehéz munka, másrészt azonban letagadhatatlan valóság, hogy az európai politika irányítása ezentúl egy olyan négyhatalmi szövetség kezében lesz, amelyben ha Franciaország szava nem is lesz jelentéktelen, de semmi esetre sem döntő és megfellebbezhetetlen, mint most a Népszövetség keretein belül. Valószínű is, hogy maga Franciaország is tisztában van ezzel, s csak hosszas belső vívódás után határozta el magát az egyezmény aláírására, de másrészt nem maradhatott ki ebből a pakumból, mert akkor izoláltsága az európai politikában egész meztelenségében tárult volna fel.

A revízió kivül még az egyenjogúság kérdése az, amelynek szempontjából rendkívül fontos a megegyezés, mert az e tárgyban 1932 dec. 5-én hozott határozat érvényét továbbra is fenntartja, még pedig nem csak Németországra, hanem az összes legyőzött államokra, tehát Magyarországra vonatkozólag is.

A világsajtó általában őszinte meglepéssel vette tudomásul a megegyezést, amelyben a béke egyik legfőbb biztosítását látta. Ebben a felfogásban osztozott a francia sajtó nagyrésze is. A helyzet tehát, amely a nemzeti szocialisták uralomrajutása után komoly háborús veszéllyel fenyegetett és pattanásig feszült volt, lényegesen enyhült, mert egyrészt megnyílt az út az olasz-francia ellentétek kiegyenlítése felé, másrészt egy közvetlen német-francia tárgyalás számára is kaput nyitott.

Gömbös miniszterelnök római tárgyalásai.

Tíz nappal a négyhatalmi szerződés aláírása után érkezett *Gömbös Gyula* miniszterelnök és *Kánya Kálmán* külügyminiszter Rómába. Ez a látogatás különös figyelemre méltított eseménye volt a külpolitikának. A tanácskozásokról kiadott szűkszavú hivatalos jelentés ugyan annyit mondott, hogy a két miniszterelnök újból megállapította a legteljesebb egyetértést mindazokban a kérdésekben, amelyek a két nemzet viszonyát érintik, az egész olasz sajtó hangja és magatartása azonban híven tükrözte azt a baráti és őszinte szellemet, mely a tanácskozásokat átlengte.

Az olasz lapok közleményeiből mindenesetre megnyugvással állapította meg a magyar közvélemény, hogy a revízió gondolata nem hogy elbágyadt volna a négyhatalmi szerződés létrejötte következtében, hanem ellenkezőleg, új fényt és erőt kapott általa. Ezt bizonyítják különben a francia jobboldali sajtó cikkei is, amelyek nem is titkolt mélabúval állapították meg, hogy a revízió eszméje él és egyáltalán nem igaz az a Párisból felröppentett hír, hogy Mussolini a francia—olasz közeledés érdekében lényeges módosításnak vetette alá dunai politikáját és nem hajlandó többé támogatni Magyarországnak jogos és igazságos határkiigazításra irányuló törekvéseit. Mindennek épp az ellenkezője igaz, maga a párisi sajtó állapította meg, hogy: „Rómában minden fesztelenség nélkül hirdették a revízió szükségességét és sürgősségét.”

Egészen kétségtelen, hogy a Dunavölgye új szabályozása tekintetében Olaszország és Magyarország megegyezésre jutott, helyesebben újból megerősítést nyertek azok a megállapodások, amelyek annakidején Mussolini és Bethlen István gróf között létrejöttek. Ezek legfőljebb azzal nyertek kiegészítést, hogy Olaszország most sokkal határozottabban ismerte el azokat a különleges gazdasági kapcsolatokat, amelyek Magyarországot és Németországot összekötik. A négyhatalmi szerződés alkalmat fog nyújtani Mussolininak arra, hogy a dunai probléma s ezzel kapcsolatban a Balkán-kérdés megoldására a másik három nagyhatalmat is felhívja s az egyenjogúság, valamint a békeszerződések revíziójának kérdését velük tisztázza.

Mussolini a maga koncepciójába Bulgáriát és Görögországot is be akarja vonni, sőt annak valószínűsége is fennáll, hogy Jugoszláviával is kísérlet fog történni egy újabb modus vivendi megteremtése érdekében. Kétségtelen, hogy a világsajtóban sok szó esett a római találkozás kapcsán egy u. n. Adria-paktum megkötéséről, amely tulajdonképpen a felújítása volna annak az egyezménynek, amely még 1924-ben létrejött Mussolini, továbbá *Pastes* szerb miniszterelnök és *Niticsics* külügyminiszter között. Ezek természetesen már messzebbmenő kombinációk, amelyeknek megvalósulása attól függ, hogy miként fognak alakulni az olasz—francia közeledési tárgyalások.

Amilyen ideges volt a római látogatás idején a francia és a kisantantpolitika hangulata, épp olyan nyugalom és jóindulatú tárgyilagosság jellemezte az angol lapokat, amelyek nemcsak a revízió, hanem Magyarország és Ausztria jövőbeni viszonyának szempontjából is foglalkoztak az eseményekkel.

Berlint különösképpen az érdekelte, hogy milyen álláspontot foglal el Magyarország a keleti Locamo tervével szemben. Minden irányadó tényező természetesnek találta, hogy Magyarország ebben a politikai alakulatban legvitalisabb érdekeinek feláldozása nélkül nem foglalhat helyet, amint hogy el kellett utasítania a támadó fogalmának azt a Politis-féle meghatározását is, amely Oroszország és szomszédai közt létrejött szerződésekből helyet foglal. Nagy meglepetést keltett német politikai körökben, hogy a magyar államférfiak Rómában mindezt nyomatékosan kifejezésre juttatták. Elismeri ezzel kapcsolatban a német sajtó, hogy Magyarország nemcsak a fasiszta Olaszországgal való kapcsolatának, hanem ugyanolyan mértékben a Dunavölgyében való központi fekvésének köszönheti, hogy olyan tényező, amely nélkül semmiféle megoldás, akármilyen legyen is az, délkeleti Európában nem lehetséges. Olaszország és Magyarország nem engedheti, hogy a Dunavölgye kialakítása terén Franciaország és a kisantant elvegye tőlük a kezdeményezést. Mindez pedig a legszorosabban összefügg a békeszerződések revíziójának kérdésével.

Ezt bizonyítják azok a bensőséges szavak is, amelyeket az ötvenéves Mussolini a Budapest székesfőváros által küldött üdvözlésre választáviratában mondott:

„Az elsők között voltam, — mondja a Duce, — akik a trianoni szerződés igazságtalanságát hirdették a világnak, amely oly tartósan megcsönkította az Önök nagy és nemes nemzetét és biztosíthatom, hogy nem fogom addig megváltoztatni álláspontomat, amíg a szükséges jóvátétel nem érkezik meg!“

Íme Mussolini sajátkezűleg bizonyítja, hogy a német sajtó és politika talán nem is véletlenül egészen közelről látta a római tárgyalások lényegét és valódi tartalmát.

Románia olasz orientációja.

A római tanácskozások során Mussolini és Gömbös Gyula között szöbakerült Magyarországnak a kisantanthoz való viszonya is s ennek is különösképpen az a része, amely Romániát érinti. Ismeretes, hogy éppen a római látogatást néhány nappal megelőzőleg újították meg további félesztendőre az olasz—román barátsági szerződést. Ez a szerződés tudvalévőleg még 1926-ban jött létre, amidőn *Avarescu* marsal, mint román miniszterelnök, aláírta Rómában ezt a megállapodást. Különösebben mély tartalmat Romániának a kisantanthoz való viszonya folytán ez a szerződés nem nyerhetett eddig és formailag mindig hat hónapról hat hónapra újították meg. Ez érthető is, mert hiszen a kisantant államok között létrejött politikai szerződés értelmében a szövetség bármely tagállama, amennyiben másirányú lekötöttséget vállal, köteles ahhoz mindig a másik két partner hozzájárulását is megnyerni. A másik két kisantant állam az olasz—román flörtöt meglehetősen savanyú képpel vette tudomásul, mindamelltt Románia súlyt helyezett arra, hogy ez az ú. n. „olasz chance“ mégis a kezében maradjon, mert ez mindig lehetőség volt számára, hogy pozícióját a kisantant keretén belül megerősítse. Bizonyítja ezt az is, hogy *Titulescu* legutóbbi római tartózkodása alkalmával *Aloisi* báróval, az olasz külügyminisztérium vezértitkárával az olasz—román kapcsolat összes kérdéseit megbeszélte és a londoni világgazdasági konferencia alkalmával is módot talált arra, hogy az olasz delegáció vezető tagjaival tárgyalásokat folytasson.

A kisantant új alkotmánytervezetének publikálása alkalmából a prágai konferencián természetesen szóba került az is, hogy vájjon az olasz—román barátsági szerződés nem áll-e ellentétben a kisantant államainak újonnan meghatározott egymáshoz való viszonyával. E tekintetben különösen Jugoszlávia részéről merültek fel észrevételek s hogy ennek ellenére a szerződést most Rómában újból meghosszabbították, ez meglehetősen elkedvetlenedést idézett elő Belgrádban.

A román—szerb elkedvetlenedésnek, függetlenül az új barátsági szerződéstől, más érdekes előzményei is vannak. Egészen érdekes események világítanak rá erre. Tudvalevő, már évek óta tervezik, hogy a román és a szerb Duna partját hatalmas híddal kötik össze, az összes előmunkálatok megtörténtek és az ünnepélyes alapkőletétel programját is megállapították. Hirtelen azonban minden abba maradt, az ünnepségeket lefűjték és a románok, akik eredetileg az összes jugoszláv előterjesztéseket és javaslatokat változatlanul magukévé tették, egyszerre felfedezték, hogy nem látják kellőképpen biztosítva saját katonai és pénzügyi érdekeiket. Ez a fordulat jugoszláv részről igen kellemetlen meglepetést váltott ki s ilyen körülmények között érthető, hogy Sándor király romániai látogatása

állandóan halasztást szenved. Jugoszláviában már arról is beszélnek, hogy Romániának ez az „olasz chanceja“ tulajdonképpen egy magyar chance-ot is rejt magában s nemcsak a román—magyar viszony javulásához, hanem végeredményében a magyar—román revíziós megegyezéshez is fog vezetni. Sajnos, eddig ennek semmi nyomával nem találkoztunk. Kétségtelen azonban, hogy ezek a jelenségek, ha nem is alkalmasak arra, hogy vérmes reményeket keltsenek fel bennünk a magyar—román közeledési politika szempontjából, okvetlenül fel kell figyelniük rájuk, mert még termékeny lehetőségeket is hordhatnak méhükben. Az említetten kívül számos jel mutat még arra, hogy Románia tétován viselkedik s talán megkísérli végre, hogy Magyarországgal értelmes kapcsolatokat teremtsen. Románia nagy erővel dolgozik a Németországhoz való viszonyának megjavításán is s ha itt eredményeket ér el, azok kétségkívül befolyást fognak gyakorolni a román—magyar kapcsolatok kialakulására is.

Mindezek a meggondolások nagy perspektívába állítják a magyar miniszterelnöknek úgy berlini, mint római tanácskozásait.

Magyarország nincs kényszerhelyzetben.

A római megbeszélések során bizonyára előtérbe nyomultak azok a meggondolások is, hogy Magyarország és a kisantant államai között ne álljon be teljes gazdasági lehetetlenülés. Magyarország mindenesetre kész és hajlandó minden egészséges gazdasági kibontakozáshoz hozzájárulni s minden olyan megoldást támogatni, amely érdekeivel összeegyeztethető. Természetes, hogy ez a készség nem jelenthet semmiféle politikai jogfeladást a jövőre nézve. Nem tudjuk elég sűrűn hangsúlyozni és leszögezni ezt a princípiumot, mert állandóan mutatkoznak bizonyos oldalról törekvések, amelyek utalnak Magyarország állítólagos „kényszerhelyzetére“. Vegyék ezek az urak tudomásul, hogy Magyarország egyáltalán nincs kényszerhelyzetben, különösen pedig oly értelemben nincs, mint ahogy azt ők gondolják. Senki se kísérelje meg, hogy önmagát Magyarország politikai térdkényszerítésével szanalja. Ez a kísérlet csak balul üthet ki, az ilyen vállalkozás csak kudarcba fülhat. Ennek a sikerét azok a törvényszerűségek sem engedhetik meg, amelyek Tardieut a dunavölgyi egységes gazdasági terület történeti fogalmának és valóságának elismerésére kényszerítették. Ez magában véve is garancia mindazon próbálkozások ellen, amelyek a múltban is szakadatlanul megújultak s működésüket bizonyára a jövőben is szívesen folytatnák.

A magyar közvéleménynek mindenesetre tisztában kell lennie azzal, hogy óriási tét forog kockán. Soha nem volt nagyobb szükség, mint ma, egyrészt a politikai vezetés szilárd-

ságára, másrészt lelkünk és idegzetünk rugalmasságának megőrzésére. Nagy harc, óriási küzdelem előtt állunk, amely talán még újabb súlyos megpróbáltatásokkal is fog járni. Mégis örömmel kellett fogadnunk ezeknek a problémáknak fölvetését is, mert ha a római találkozásból egyelőre nem is lesz második béketárgyalás, de hogy Mussolini erőfeszítései előbb-utóbb oda fognak vezetni, az egyáltalán nem lehet kétséges többé.

Róma és Mussolini világpolitikai jelentősége.

Az 1933. esztendő hozta meg valójában Róma igazi világpolitikai jelentőségét. Amikor 1933. március 19-én MacDonalddal angol miniszterelnök és Mussolini találkozója Rómában megtörtént, ezzel olyan fordulat következett be az európai politikában, amely mindjobban nyilvánvalóvá tette Franciaországnak és szövetségeseinek elszigetelődését és Olaszország nagy előretörését. Sorra következtek ezután a német kormány tagjainak látogatásai, majd *Dollfuss* osztrák kancellár római utazása, amelyek mind azt bizonyítják, hogy az európai politika szálai Rómában futnak össze. És talán különös rendelkezése a sorsnak, hogy Mussolini éppen most ünnepelte 50. születésnapját. Sokan talán csodálkoznak is rajta, hogy a nagy olasz vezér még csak ennyi idős, holott már európai fogalomná vált, egy új életstílusnak és egy hatalmas alkotó politikának a fogalmává. Mussolini ma kétségkívül korlátlan ura Olaszországnak és 12 esztendővel a fasiszta forradalom után, kizárólagos birtokosa a hatalomnak. Mussolini nemcsak átértékelője belső viszonylatban minden értéknek, hanem megsemmisítője az összes pártoknak: a liberalizmusnak, szocializmusnak és kommunizmusnak. Hatalmas korporatív államot létesített és klasszikus arányú nyilvános munkákat végeztetett. De a külső politika terén is rendkívül eredményeket ért el: barátsággá változtatta a Görögországgal való konfliktust, megszüntette a nagy francia-olasz feszültséget, sőt enyhített a jugoszláv ellentétek merevségén is. Magyarországhoz benső barátság kötelékei fűzik, s viszonya Angliához és Németországhoz a legkitűnőbb. Mindez egy embernek a munkája, egy koponyának a teljesítménye, amelynek befogadóképessége és energiakészlete úgylátszik határtalan, mert Mussolini ez idő szerint egymaga irányít nem kevesebb, mint négy minisztériumot a miniszterelnökségen kívül, még pedig a külügyminisztériumot, a hadügyminisztériumot, a belügyi és a korporációs minisztériumot. És ez az ember egyszerű szegény szülők gyermeke, aki a szocializmusból indult el a diktatúrára, ma azonban sokkal több ennél, mert hova-tovább azok közé emelkedik, akik világhatalmat gyakoroltak, ha nem is a fegyverek erejével, de erkölcsi és politikai tekintélyükkel, az olasz fővárost pedig, Rómát, világpolitikai súlyban és jelentőségben egyenesen az antik magasságba emelte.

Olaszország háborús céljait nem tudta elérni. Amit az 1915 április 26-án megkötött londoni szerződés biztosított számára, annak nagy részét a békekonferencia folyamán elragadta tőle a már ott jelentkező francia féltékenység. Nem kapta meg Dalmáciát és az előtte fekvő szigeteket, le kellett mondania Valonáról, Albániáról, kiesett az afrikai német gyarmatok feletti osztozkodásból és még hadikölcsönt is lényegesen kevesebbet kapott, mint amennyit kilátásba helyeztek számára.

Mindezek fájó sebek az olasz lélekben, amely azóta se tud felmelegedni az Alpeseken túli latin testvér iránt, jóllehet Párisban nagyon keresik már a kibékülést, mert érzik, hogy ez az általuk annyiszor hangoztatott biztonság elengedhetetlen feltétele.

A békeszerződések által okozott csalódások ellenére is hatalmas léptekkel halad Olaszország nagy nemzeti céljainak megvalósítása felé. Az Unita Italia most lett igazán élő valósággá s a fasiszta állam az olasz nép anyagi és erkölcsi jólétének felfokozásában a legnagyobb történelmi teljesítmények egyikét adta.

A nagy gazdasági válságban jóformán Olaszország maradt az egyedüli sziget, amelyen nem söpörtek végig pusztító erővel romboló hullámok, ahol úgy az egyén, mint a közületek léte nem vesztette el a talajt maga alól. Egészen bámulatos az az energia és átgondoltság, amellyel a fasiszta állam leküzdeni igyekezett, mégpedig sikerrel, a világégés nagy megpróbáltatásait. Olaszország mezőgazdasága, ipara, kereskedelme, pénzügyi élete teljesen intakt, valutája egyike a legszilárdabbaknak az egész világon, ami annál figyelemreméltóbb, mert hiszen olyan standard-valuták is meginogtak, mint a dollár és a font. Ezeket a nagy eredményeket természetesen csak egy olyan szellemű vezetés, mint a Mussoliné s egy olyan szervezettség és egy olyan közílék érthette el, mint Olaszországé, amely a fasizmus elmúlt 11 esztendeje alatt a nemzeti erő kifejtésnek hihetetlen magasságaira tudott emelkedni. A Duee neve, egyénisége, alkotóműve már a történelemé s leginkább talán azokhoz a nagy renaissance építőmesterekhez lehetne őt hasonlítani, akik a világ leggyönyörűbb és legklasszikusabb templomaival és palotaival ékesítették Itáliát. A különbség azonban mégis nagy közöttük, a különbség az, hogy ezek az építőmesterek márványból, kőből, holt anyagból emeltek halhatatlan alkotásokat, Mussolini építőanyaga azonban a szellemnek és élő organizmusnak valóságából való s a nemzet testéből, a társadalom és a közgazdaság szervezetéből épített grandiózus palotát, amelyben az immár újjászülető latin génusz vett nagyszerű szállást magának.

A magyar nép mindig benső hálával fog gondolni arra a nagy államférfim cselekedetre, amellyel Mussolini felénk nyújtotta segítőkarját, megnyitotta előttünk az új európai

érvényesülés határait, reményt, hitet adott népünknek s ezáltal lelkileg lehetővé tette számunkra azt, hogy a jobb jövő elkövetkezését ezekben a súlyos, nehéz időkben is kivárhassuk.

3.

Franciaország szövetségi politikája és a biztonság.

Nincs francia-magyar érdekellentét. — Magyarország háborús felelőssége.

Még 1925-ben történt. Franciaországból utaztam haza gazdag és sokszínű impresszióval megrakodva, a francia föld levegőjének és kultúrájának illatától mámorosán, de egy keserű kiábrándultság érzésével is. Azt hittem, azt reméltem, hogy több megértést és belátást fogok találni a magyar igazságok számára, amelyeket én az emberiség igazságainak is tartok, de az idők sodra nem elég mélyen vágott még bele a korszellembe s a háború emlékeinek időbeli közelsége nem engedte, hogy az egyébként igen érzékeny francia intellektus belső szemei és fülei lássanak és halljanak mást is, mint amit akartak látni és hallani.

Csüggedten szállottam be Zürichben a hálókocsiba s levertségem úgylátszik nagyon beszédes és szemléltető lehetett, mert az ellenőr, aki meglepően intelligens ember volt, részvétellel szólított meg, hogy nincs-e valami bajom?

Hosszabb beszélgetés fejlődött ki közöttünk, amelynek csak a befejezését írom ide:

— Amire Ön gondol, az be fog következni. Nem vagyok magyar, de lelkileg közel állok az Ön hazájának szenvedéseéhez. Már égnek a hegyeken a Bergfeuerok s azok még soha senkit nem csaltak meg.

Bevallom, akkor még nem tudtam mi az a Bergfeuer. Ma már tudom. Azok a hegyek, amelyeken a Bergfeuerok égnek — a régi magyar határok. Arra bolyonganak a Feuermannok, azoknak elkárhozott lelkei, akik életükben jogtalan birtokháborítást követtek el, a határköveket régi helyükről eltolták és mint bitorlók dúskáltak mások javaiban. A lelkiismeretfurdalás lidércfényei, a megbántott jogrend bolyongó, kárhazatos szellemei ezek, nincs hazájuk se égen, se földön, s nem nyughatnak meg addig, míg a rontást, amit életükben végeztek, ismét jóvá nem teszik utódaik.

Lám, ilyen mély és bölcs példázatokkal a hálókocsi folyosóján is találkozhatik az ember.

Ez azonban csak költészet, vagy mint ahogy *Balfour* lord mondotta a titkárának, *Nicholsonnak*, a párisi békekonferencián: csak esztétika s mi fájó szívvel vagyunk kénytelenek megállapítani, hogy a francia külpolitika az idők során messze elkanyarodott még attól az iránytól is, amelyet a francia

kamara 1921 június 8-án tartott ülésén mondott beszédében Briand miniszterelnök jelölt ki számára. A trianoni békeszerződés ratifikálásáról szóló törvényjavaslatot tárgyalta akkor a kamara és Briand ragyogó ékesszólással próbálta védeni azt, amiről tudta, hogy a történelem előtt amúgy is védhetetlennek fog bizonyulni. Szavain ezért némi rezignáltság vonult végig, ami a francia kormány elnöke részéről ilyen fontos aktusnál kissé szokatlan jelenség.

Hogy ratifikálta a francia kamara Trianont.

Briand, aki az utóbbi korszakban Franciaországnak kétségkívül legzseniálisabb állam férfia volt, annak beismerésével kezdte, hogy a trianoni béke nem tökéletes munka.

Emberi munka, amely a legnemesebb ideálok sugallatát követve is beleütközik a realitásokba. Boncour (a jelenlegi külügyminiszter) ifjú lelkesedése kell hozzá, hogy az ember a nemzetiségi elvfői szólva ne értse meg azt, hogy ennek az elvnek a megvalósítása a mai Európában nehézségekbe ütközik. Ebből nem az következik, hogy erről az elvről lemondanak, hanem az, hogy Franciaország a felosztás minden erkölcsi előnyét magának biztosítva alakítson kis államokat és adjon meg nekik minden eszközt a megélhetésre.

Magyarország határainak megállapítása többé-kevésbé arbitrális (!) jellegű volt. Az új térkép azt mutatja, hogy nem lehetett abszolút igazságossággal eljárni, aminek oka az anyagi érdekek bonyolódottsága volt. Csupán a szoros gazdasági együttműködés teszi majd lehetővé, hogy helyrehozzák a határmegállapításnál elkövetett tévedéseket, mert arról nem lehet szó, hogy visszavegyék az egyes népeknek adott állami életet, ez legyőzhetetlen nehézségekbe ütköznék. Az bizonyos, hogy Magyarország nem rendelkezik a megélhetéséhez szükséges minden gazdasági eszközzel, de ugyanez áll a többi népekre is. Minden népnek arra kell törekednie tehát, hogy a mi saját országában hiányzik, azt szomszédaitól szerezzék meg. A trianoni szerződés kísérőlevelének értelme a következő volt: Lehetséges, hogy a határ bizonyos érdekeket sért és ezért kiigazításokra lesz szükség. Magyarország megegyezhetik szomszédjaival, hogy ésszerű szabályozásra jusson, anélkül, hogy a szerződést módosítaná.

Briandnak ez a kijelentése is bizonyítja, hogy a Millebrand-féle kísérőlevél mégis ünnepélyes ígéret, erkölcsi és politikai váltó volt, amelyet a kibocsátás percében komolyan vettek maguk az aláírók is.

Arra a megjegyzésre, hogy a magyar kormány reakcionárius, Briand azt válaszolta, hogy *a magyar kormány a szociális konzerváció kormánya.*

Íme így beszélt a francia miniszterelnök 1921-ben Ma-

gyarországról, Trianonról és a Bethlen-kormányról. De más hangok is hallatszottak a vitában. A javaslat előadója *Guernier* képviselő sokkal harciasabb volt, mint Briand s többek közt kijelentette, hogy a felsőmagyarországi tótok egyesülése a csehekkel a folytonos elnyomás és üldöztetés következménye. Hogy a rutének amnesztálását igazolja, kifejtette, hogy igen fontos volt kiszabadítani őket Magyarországból és függő helyzetükből, mert a kommunizmus alatt ez veszélyes inváziós út volt. (!) Az előadó kétségbe vonta a magyar statisztika jóhiszeműségét és megtámadta a gazdasági egység elvét, amelyet német eredetűnek mondott. Szerinte nem a természet műve az, hogy Budapestre kerültek az összes malmok, hogy ott dolgozhassák fel a búzát, amelyet a déli svábok arattak.

Micsoda Tissotiádák! Mintha budapesti malmok számára csak a svábok arattak volna és a magyarok nem! S aztán a rutén föld elszakításának megindokolása! Mintha eredetileg ebből is nem cseh korridort akartak volna alkotni Oroszország felé, hogy Wladivosztokot összekösse Prágával és Belgráddal, majd később Budapesttel, Béccsel és Trieszttel. Szóval a Csendes-óceánt az Adriával. Hogy ez a korridor azáltal zsákutcába futott, mert Lengyelország annektálta Kelet-Galiciát, az természetesen más kérdés.

A francia politika későbbi fejlődése sajnos nem Briand, hanem Guernier szellemében alakult, dacára annak, hogy a francia kamarának 1921-ben is voltak bátor és szóki-mondó tagjai, akik védelmükbe vették az igazságot. E képviselők egyike *Marc Sagnier* volt, aki nagy beszédben szállott síkra Magyarország mellett. Kifejtette, hogy három és félmillió magyart kebeleztek be a szomszéd és ellenséges államok, vigyázni kell tehát a kisebbségi jogok tiszteletben tartására, mert különben az irredentizmus és könnyen élessé válható konfliktusok veszélye fenyeget. A magyarokat Jugoszláviában és Csehországban üldözik, templomaikat elveszik, 250.000 magyar tisztviselőt kiűztek és hozzá nem értő elemekkel pótolták őket. Az egyik hajdan magyarszerb községben a plébános a közállapotokról következőképpen nyilatkozott: „Nálunk már nincsenek juhászok, gulyások, kanászok — bírákat és prefektusokat csináltak belőlük“. Ezek hát azok az eszmények, amelyekért Franciaország harcolt. Lehetetlen, hogy a háború alatt vizet prédikáljunk, a háború után meg bort igyunk. A kisebbségek védelme Franciaország kötelessége.

De a Marc Sagnierek hovatovább elhallgattak és a Guerniereké lett a szó és az irányító befolyás. Valami különös lélektani folyamat eredménye volt a francia külpolitikának minden látható ok nélkül való radikalizálódása és agresszivitása, amelyet a legtalálékosabban úgy jellemezhetnénk, hogy a biztonság hajszolása volt.

A szövetségi gyűrű.

Kétségtelen, hogy minél jobban távolodtak időben a francia politika emlékei és benyomásai a békekötéstől, a bizonytalanság érzése Franciaországban annál tragikusabb magasságokig szökött fel. A francia nép nervozitásának ellensúlyozására megkezdték ekkor egy egészen új szövetségi politika inaugurálását, amelyről már kezdetben megállapítható volt, hogy csak újabb háborús veszély felidézésére lesz alkalmas. Talán régi szövetségesének dúlt lelki állapotát látva határozta el magát Anglia arra az 1922-ben Cannesban tartott konferencián, hogy tízéves szerződést ajánljon fel Franciaországnak német támadás esetére. Miután azonban az ajánlat Közép- és Keleteurópa status quojának biztosítására nem terjedt ki, Franciaország méltatlankodva utasította vissza Anglia baráti gesztusát. Ez viszont Anglia sértődöttségét vonta maga után s ennek a neheztelésnek az árnyéka mindvégig ott maradt az angol politikai vonalvezetésén. Tulajdonképpen emiatt futott zátonyra az 1924. évi október hó 2-án kelt genfi jegyzőkönyv is, mely a kötelező döntőbíráskodás elvét (arbitrage) akarta a Népszövetség tagállamaival elfogadtatni olyképp azonban, hogy a döntőbíráskodás hatásköre alól kivételnek azok az esetek, amelyekben az érvényben levő szerződések és okiratok revízióját követelik, vagy amikor a Nemzetek Szövetségében helyetfoglaló hatalmak jelenlegi területi birtokállományát törekszenek kérdésessé tenni.

Ehhez a nagyon is áttetsző játékhoz Anglia talán akkor sem adta volna oda a maga tekintélyét és hozzájárulását, ha előzőleg nincsen a cannesi incidens s természetes, hogy az ilyen kötelező döntőbíráskodásból a brit birodalom hozzájárulása nélkül nem lehetett semmi. Hasonlóképpen hiúsul meg a franciáknak az a terve, mely a Népszövetség katonai bizottságát olyan hatalommal kívánja felruházni, hogy az egyezségokmányt aláíró hatalmak egész haderejével rendelkezzenek. Tekintettel arra, hogy e katonai bizottságban Franciaország túlsúlya mindig biztosítva volt, elképzelhető, hogy ennek a gondolatnak se lehetett zajos sikere. Érdekes különben, hogy a leszerelési konferencia tárgyalásai során 1932-ben Tardieu miniszterelnök, más formában ugyan, ismét előjött ezzel a tervvel és azt javasolta, hogy a Népszövetség fennhatósága alatt önálló nemzetközi hadsereg állíttassék fel, amely adott körülmények között, mindig felhasználható lenne a megtámadott fél segítségére. Hogy ez az instrumentum végeredményében szintén csak azoknak az államoknak válnék hatalmi eszközévé, amelyek eddig is gyakorolták a hegemóniát a Nemzetek Szövetségében, az egészen természetes s még természetesebb ilyenformán, hogy sem Anglia, sem az Egyesült Államok nem járultak hozzá a francia javaslatához.

Franciaországnak azok a kísérletei, amelyek az általa értelmezett biztonság számára újabb és újabb garanciákat óhaj-

tottak teremteni, a Népszövetség keretében sikerrel jártak, de hovatovább bebizonyosodott az is, hogy az idők végezetéig ez a módszer nem lehet életben tartható, mert az érdekek azonos-sága az antant vezető hatalmai között meg fog szűnni s elkövet-kezhetik az a pillanat, amikor a Népszövetségben éppen azok a nagyhatalmak fognak egymással a legélesebben szembekerülni, amelyek a világháború kitörésének percétől kezdve mindmáig együtt maradtak. A francia politika ezt a lehetőséget jó eleve leszámította már és mindjárt a békekötést követőleg megkezdte egy olyan más irányú szövetségi politika kiépítését, amely első-sorban katonai biztosítékokat volt hivatva teremteni számára. Legelső-sorban Csehszlovákiával kötött még 1918 októberében, tehát a cseh állam tényleges megalakulása előtt Franciaország katonai konvenciót, amelyet 1924-ben egy barátsági szerződés követett. Ez a megállapodás kölcsönös fegyveres támogatást biz-tosított a Habsburg-ház és Hohenzollern-család restaurációjá-nak esetére, vagy ha Ausztria államjogilag Németországhoz csatlakoznék. Katonai jellegű szövetségi szerződést kötött még Franciaország Belgiummal, Lengyelországgal, Romániával és legutóbb Jugoszláviával is. Mindezeket a szerződéseket követte 1933 május havában az orosz-francia megmentámadási szerző-dés, amelyet a kamara egyhangú szavazással fogadott el, mint-egy figyelmeztetésül küldvén ezt Németország címére. A szava-zást megelőzőleg Paul Boncour külügyminiszter nyomatékkai mutatott rá arra, hogy Franciaországnak szövetségi politikával kell ellensúlyoznia határai bizonytalanságát. A francia diplo-mácia célja most már kifejezetten az, — mondotta — hogy a szerződések egész sorozatával fokozza Franciaország biztonságát.

Íme a régi hang, a régi tradíció.

Hogy a kisantant államai érdekeik kölcsönös védelmére Magyarország elleni határozott éllel szintén szerződéseket kö-tötték egymással, ez magától értetődik. Az utódállamok között így létrejött szövetségi viszony további kialakulásáról máshol szólunk bővebben.

Mindezek a szövetségi szerződések szöges ellentétben álla-nak a népszövetségi alkotmány szellemével és rendelkezéseivel, ami csöppet sem meglepő, sőt természetes, mert hiszen éppen ezeknek a rendelkezéseknek kijátszására jöttek létre. Első-sorban Magyarország az az állam, amelynek szuverénitását mélyen sértik ezek a megállapodások, megnyitván az utat a bel-ügyeink való beavatkozásra is. A szuverénitásunk küzdelmei-ről szóló fejezetben részletesen kitérek erre.

Kettős frontáttörés.

A Franciaország és a kisantant által létrehozott szövet-ségi vesztegzáron először Németország ütött rést 1922-ben az ú. n. rapallói szerződésben, mely az orosz-szovjetbirodalommal

való gazdasági és politikai megállapodásokat tartalmazta. Ezt a szerződést 1925-ben közvetlenül Locarnó után Stresemann a franciák nagy meglepetésére Berlinben megújította. 1931 júliusában Moszkvában ismét újabb egyezmény jött létre Németország és Oroszország között, tekintettel azonban a Németországban bekövetkezett rezsímváltozásra, mindenki azt hitte, hogy ebből az egyezményből nem lesz semmi. Hitler azonban ratifikálta a megállapodást, amely többek között kimondja, hogy amennyiben a két ország bármelyikét egy harmadik állam gazdasági bojkott alá helyezné, a másik fél nem csatlakozik ehhez az államhoz. Mindenesetre érdekes és jellemző, hogy ugyanaz a Németország, amely a kommunizmus rettenthetlen ellenségének bizonyult, külpolitikai téren ebből semmiféle következtetést nem vont le, sőt hangsúlyozottan kijelentette, hogy nagy súlyt helyez az eddigi német-orosz jóviszony további zavartalan fennmaradására.

Más kérdés természetesen, hogy azok a sorozatos szerződési megállapodások, amelyek a keleti Locarnó néven jelöltettek meg, mennyire alkalmasak a német-orosz szerződés értékét lecsökkenteni.

A német-orosz szerződés volt ugyan történeti sorrendben az első frontáttörés azon a szövetségi hálózaton, amely a legyőzött Közép-Európát halálos öleléssel körülfonta, de talán még ennél is komolyabb frontáttörés volt az olasz-magyar barátsági szerződés, amely állami szuverénitásunknak első történeti megjelenése a háború utáni új Európában. Azok a diplomáciai események, amelyek oly viharossá tették a négyhatalmi szerződés tárgyalását, mind ezt látszanak bizonyítani. Az ütköző pont csaknem mindig Magyarország és a békerevízió volt, amely nélkül a Duna-probléma rendezése el sem képzelhető.

De a magyar-olasz barátsági szerződés ad hangsúlyt és jelentőséget azoknak a francia-olasz közeledési kísérleteknek is, amelyeknek kimélyítésén a francia diplomácia most olyan lázas erővel dolgozik. A francia politikának végre is rá kellett jönnie arra, hogy a dolgok belső ereje mégis hatalmasabb minden diplomáciai művészetnél s hogy a gazdasági világválság, amely nemcsak a legyőzötteket terítette földre, hanem a győzteseket is, katonailag is nagy átértékelő hatalomnak bizonyult, mert immár kétségtelenné tette, hogy ott, ahol bekövetkezik a pénzügyi és gazdasági lehetetlenülés, nyomon követi ezt a katonai lehetetlenülés is. A francia politika Clemenceau történeti elgondolása alapján azért teremtette meg az önálló lengyel és cseh államot, azért kétszerezte meg Jugoszlávia és Románia területét és lakosságát, hogy ekként az orosz nagyhatalom bukása után mégis biztosítson a maga részére kelet felől egyrészt Németországgal és délről másrészt Olaszországgal szemben is egy olyan szövetséges gyűrűt, amely csaknem hasonló katonai biztosítékokat képes nyújtani, mint annak idején II. Miklós

cár birodalma. De vajjon hatályos-e és akcióképes-e ez a védelmi gyűrű akkor, ha nincs mögötte más, mint a népek szenvedése, nyomora és kirobbanó elégtelensége? A győztesek a legyőzöttekkel szemben a kölcsönös katonai biztosítékokon kívül nemcsak gazdasági, hanem politikai preferenciákat is nyújtottak egymásnak. (Erkölsi moratóriumról nem akarok beszélni.) De érnek-e valamit az utódállamoknak juttatott politikai preferenciák, lényegesen javítanak-e helyzetükön s meg tudják-e óvni őket politikai megrázkódtatásoktól? Aligha.

Négyhatalmi paktum — olasz barátság — magyar kérdés.

Ennek belátása vitte Franciaországot oda, hogy a négyhatalmi szerződést aláírja s még áldozatok árán is keresse az Olaszországgal való megegyezést. Két nagy fölismerés játszott itt döntő szerepet. Az első, hogy az a negatív és minden észszerű változtatással mereven szembenálló külpolitika, melyet Franciaország tekintélyére és fegyveres erejére támaszkodva a kisantant képvisel, a kívánatos eredményre nem vezethet. Az elmúlt 14 év története élénken bizonyítja, hogy nemcsak külpolitikai viszonylatban nem következett be a várt megnyugvás, hanem az utódállamok határain belül is egyre tarthatatlanabbá válik a helyzet nemcsak gazdasági és pénzügyi, hanem politikai szempontból is, mert a bekebelezett nagyszámú kisebbségek egyre elkeseredettebb és elszántabb harcokat vívnak elkobzott jogaik visszaszerzéséért. És itt elsősorban nem is a magyar nemzetiséghez tartozó kisebbségekről van szó, sokkal jobban kiélesedett a harc az úgynevezett rokonnépek között, amelyek sehogysem akarnak beletörődni abba, hogy egy felsőbb rendelés és autoratív politikai hatalom egymás kebelére kényszerítette őket. A szerb katonai diktatúra már csak börtönnel és véstörvényszékkel tud szembeszállni a horvát nemzeti és elszakadási törekvésekkel, a tót nép autonomista törekvései egyre hangosabbakká és követelődőbbekké válnak és *Tűk a Béla* bebörtönözésével egyáltalán nem nyertek elintézés. A rutén föld lakossága megújuló panaszával állandóan kopogtat a Népszövetség kapuján, Romániában viszont az erdélyi és regáti románság kibékíthetetlen ellentétei bizonyítják, hogy annak a politikai elgondolásnak az alapja, amelyhez már úgy látszik Franciaország sem ragaszkodik oly makacsul, mint eddig, békés fejlődés és megnyugvás Európában nem teremthető.

Íme, tehát a magyar kérdésen kívül még számos súlyos probléma feszíti Középeurópa politikai légkörét, kétségtelen azonban, hogy mindezek között mégis a magyar kérdés a leg-súlyosabb, mert hiszen annak a három és félmillió magyarnak, akit a békeszerződések szakítottak el az anyaországtól, túl-

nyomó része a jelenlegi határok mentén egységes és szilárd tömbökben ol s jelenlegi helyzetébe beletörödni semmi körülmények között nem fog. A trianoni határoknak az etnográfiai elv alapján való kiigazítása elementáris európai érdek tehát, de érdekük azoknak az államoknak is, amelyek belső problémáiknak kúszáltsága folytán amúgy sem tudnak egyensúlyba jutni, a magyar kérdés teherével súlyosbítva viszont reményük sines arra, hogy megtalálják a keresett kibontakozást.

A magyar revízió szempontjából felvetődik az a kérdés, vajjon Franciaországnak Magyarország megerősödése előnyére, vagy hátrányára szolgálna-e? Egyet mindenesetre megállapíthatunk, hogy Franciaország és Magyarország között semmiféle érdekellentét nincsen és nem is volt soha. Sőt ellenkezőleg, hosszú századokon keresztül a Dunamedencében egyedül a magyarság tudott hatályosan gátat vetni bizonyos expanzív törekvéseknek s kénytelen volt súlyos áldozatokat követelő szabadságharokban független államiságát és magyarságát hódító és beolvasztó törekvésekkel szemben megvédelmezi. Kérdés, hogy az úgynevezett szláv orientáció a francia reményeket képes lesz-e kielégíteni és valóra váltani s a történelemnek abban az irányvonalában, amelyben eddig a magyarság haladt, nem-e inkább ő lenne hivatva ennek a szerepnek a betöltésére? Egészen bizonyos, hogy a germán néptömegektől teljesen körül fogott hatmilliónyi cseh nemzet képtelen lesz a hetvenmillió német állam nyomásának ellentállani. Hiszen külkereskedelmi forgalmának jelentősebb része máris Németországgal bonyolódik le és a cseh szövetség Franciaországra nézve éppen akkor válnék teljesen értéktelenné, amikor arra a legnagyobb szükségé volna. Az sem valószínű, hogy az osztrák Anschluss-szal szemben elhatározó lépésre képes volna Csehország, mert hiszen ebben elsősorban megakadályozná a saját három és félmilliónyi német alattvalója, de másrészt és elsősorban a félelmetes szomszédától való indokolt rettegés.

Ezzel szemben áll Magyarországnak minden irányban kiegyensúlyozott történeti pozíciója és egyensúlybiztosító hivatása a Duna völgyében. Teljesen téves az a francia felfogás, mintha Magyarország külpolitikáját bárkinek is elkötelezte volna s a magyar kérdés csupán mint a német probléma egyik függvénye volna megítélendő. Magyarország, mint azt hivatalos részről is állandóan hangsúlyozzák, öncélú külpolitikát folytat s ez megfelel nemcsak történeti hagyományainak, hanem az egész magyar nép egyetemes akaratának is. Magyarország senkivel szemben sem akar függő helyzetbe kerülni, szuverénitásának megtartása és megóvása egyik legfőbb gondja volt a múltban és az a jelenben is, viszont kétségtelen, hogy jelenlegi inferiális helyzetében, amely nem biztosítja számára a védelemnek és biztonságnak legegységesebb eszközeit és feltételeit sem,

teljesen ki van szolgáltatva bárhonnán jövő minden imperia-
lista veszedelemnek.

A francia-magyar közeledési kísérleteknek, amelyeknek még 1920-ból igen tiszteletreméltó antetaktái vannak, legnagyobb akadályát az képezte, hogy francia részről a közeledési politika előfeltételül a szomszéd kisantant államokhoz való magyar közeledési politikát jelölték meg, ami végeredményben a dunai konföderációhoz vezetne. Ez a téves francia felfogás igen súlyos alternatíva elé állítja Magyarországot, amelynek természetesen már a jogos életösztön erejénél fogva is sokkal közelebbi és könnyebb megoldási lehetőség a más nyugati államok felé való orientáció, mint a balkanizálódást és az állandó elnyomást jelentő kisantant-politikához való csatlakozás. Egy közvetlen francia-magyar közeledési politika azonban, amely természetesen Olaszország érdekeivel is összhangba volna hozandó, ha a Magyarországnak visszaadandó rutén földön keresztül a közös lengyel-magyar határra támaszkodhatnék, egészen új és konstruktív politikát jelenthetne, amelynek megszilárdulása után Magyarország közvetlen szomszédaival is létrehozhatna egy olyan módus vivendit, amely Középeurópa békéjét, nyugalmit biztosítaná. Aminthogy nem jelentett Franciaország részéről illojalitást a Palélógue-féle akció a kisantant államokkal szemben, akként nem jelenthetne ez az újabb közeledési politika sem, sőt egyenesen ezeknek az államoknak érdekeit szolgálná, mert lényegesen enyhítené a jelenlegi feszültséget. Gazdasági és pénzügyi javulást, fellendülést eredményezne s a népeknek egy olyan együttélését biztosítaná a Duna völgyében, amely nem fenyegetne többé háborús veszedelemmel.

Miért ne lehetne most visszatérni a Fouchet-féle jegyzékhez? Franciaország Olaszországgal egyetértésben egyenesen hivatott a közvetítő szerepre és éppen azért tulajdonítok rendkívüli jelentőséget a francia-olasz közeledési politikának, mert szilárd meggyőződése az, hogy előbb a nagyhatalmaknak kell egymás között megegyezniük, aztán jöjjön ám a közvetlen tárgyalás az érdekelt kis államok között. A revízióknak csak ez lehet a metodikája. Franciaországban ugyan még mindig az a felfogás uralkodik, amelyet Tardieu képviselt, hogy t. i. előbb a közvetlenül érdekelt dunai államoknak kell egy közös tervben megállapodniok s azután majd a nagyhatalmak hozzájárulnak ahhoz, vagy a maguk szempontjainak megfelelően módosításokat visznek keresztül, de a magunk részéről nem hisszük azt, hogy ez utolsó szava volna a francia politikának, mert hiszen éppen a legutolsó esztendőök eseményei bizonyították be azt, hogy a francia politika rendkívül elasztikus és alkalmazkodó is tud lenni, ha érdekei úgy parancsolják.

A német fordulat hatása.

Az 1933. év elején meglehetősen súlyos volt Franciaország külpolitikai helyzete. A nagy európai együttesben kis szövetségeseivel teljesen egyedülállt Franciaország. Az az elhatározása a francia kamarának, hogy Amerikával szemben megtagadja a fizetések teljesítését, nemcsak a francia hitelre hatott károsan vissza, hanem megrázkódtatta a francia politika erkölcsi alapjait is. Ehhez járult az, hogy az angol szász közvéleményben mindjobban elhatalmasodott az a felfogás, hogy Franciaországnak makacs és érthetetlen visszautasító álláspontja a német egyenjogúsági követelésekkel szemben teljesen indokolatlan s ennek következtében a német nép lelkében fellépő nyugtalanságot való teljes felelősség Franciaországot terheli, továbbá, hogy a francia fegyverkezési politika a feszültségnek egy állandó állapotát örökíti meg Európában s ennek a tényezőnek oroszlánrésze van abban, hogy a világgazdasági válság nem hogy enyhülne, hanem mindjobban elmélyül.

De más kudarcai is jelentkeztek a francia külpolitikának. *Herriot*, aki hónapokon keresztül arra törekedett, hogy az Olaszországgal való egyetértés útjait egyengesse, kénytelen volt belátni, hogy törekvései megghiúsultak. Emellett a horizonton mind nagyobb erővel tűnt fel a békeszerződések revíziójának gondolata, amelyet Németország, Olaszország, Magyarország, Ausztria és Bulgária egyaránt hirdetett és követelt. Egy olyan világgözlöny alakult ki ebben a kérdésben, amelyet semmiféle kormány nem intézhetett el többé egyszerű és rideg visszautasítással, úgy hogy Parisban is kénytelenek voltak számolni irányadó körök azzal a lehetőséggel, hogy úgy a leszerelési kérdésben, valamint bizonyos területi változások kérdésében engedményeket lesznek kénytelenek tenni.

A francia közéletben mindezeknek az eseményeknek és jelenségeknek egészen különös hatásuk mutatkozott s nemcsak a kormányzatnak, hanem magának a demokratikus alkotmányformának a képességét és alkalmatosságát is kétségbevonták ezeknek a fenyegető problémáknak a megoldására, úgyhogy a legkomolyabb formában felmerült egy fasiszta megoldás, vagy egy parlamentenkívüli kormányzás eshetősége. Természetes, hogy mindezek nyomán Franciaország szövetségesei körében is nagy nyugtalanság és elégedetlenség mutatkozott és Versailles óta alig volt sötétebb valaha is a politikai látóhatár Franciaország számára, mint az elmúlt esztendő decemberében és 1933 első három hónapjában.

És ekkor jött a drámai fordulat. Nem maga a Németországban bekövetkezett tulajdonképpeni rezsimváltozás, ame-

lyet Franciaország saját szempontjából nem ítelt meg túlságosan kedvezőtlenül, mint inkább azok a kilengések és mód-szerek, amelyekkel a nemzeti szocializmus a hatalom pozícióinak elfoglalásánál eljár, hozták meg a nagy fordulatot. A németországi események olyan változást idéztek elő nemcsak Anglia és Amerika, hanem a semleges államok közvéleményében is, hogy Franciaország nélkül, hogy ehhez a maga részéről bármivel is hozzájárult volna, hirtelen egy teljesen új és politikája számára rendkívül kedvező helyzetet talált, amelyet aztán a maga részére igyekezett a diplomáciai művészet minden eszközével teljesen kihasználni. Amit a francia külügyi szolgálat és diplomácia ezekben a hónapokban produkált, az valóban páratlan teljesítmény volt és nemcsak Németország bizonyos mérvű elszigeteléséhez vezetett, hanem ezzel kapcsolatban a revíziós fronton is — sajnos, kárunkra és hátrányunkra — olyan eltolódásokat idézett elő, amelyek hosszú ideig behozhatatlannak fognak bizonyulni.

Miután Angliát ismét sikerült a régi szövetséges vizekre terelnie, tekintete most Olaszország felé fordult, mert hiszen éppen a francia külpolitika legutóbbi sötét korszakában szerzett keserű tapasztalatok után az olasz barátság értéke és jelentősége a francia közvélemény előtt egész nagyságában kidomborodott. Még pedig nem is az ú. n. anyagi, reális jelentősége, mint inkább az erkölcsi fontossága, amely bizonyos inponderábilákban jelentkezik. Kétségtelen, hogy Olaszország a német birodalom oldalán a német nép számára jelenti a fölemelkedés lehetőségét és megnyitja az utat a szabadság felé. Ennek a felismerése a legfőbb motorikus erő, amely most oly nagy lendülettel hozta mozgásba a francia diplomáciát azzal a céllal, hogy Olaszországot magához vonzza és Németországtól lehetőleg mindjobbán eltávolítsa.

Nagyon valószínű, hogy Franciaország az olasz barátság érdekében kénytelen lesz több megértést tanúsítani a Dunamedence problémáival szemben, még pedig abban az irányban, amelyet nem Benes, hanem Mussolini képvisel. Világot vet erre De Jouvenel volt francia római nagykövet nyilatkozata, aki kijelentette, hogy a francia-olasz barátság nem jelenti azt, hogy akár Olaszország, akár pedig Franciaország cserbenhagyja eddigi szövetségeseit. Erről természetesen nincs is szó Franciaország részéről sem, a kérdés csupán az, miként interpretáljuk ezt a kifejezést s vajjon cserbenhagyást jelent-e az, ha Franciaország egyelőre csak elvi alapon bizonyos engedményeket tesz a revíziós felfogásnak.

Az én nézetem az, hogy szövetségeseinek érdekét akkor képviselné valóban és történeti felelősségének egész méltóságával Franciaország, ha szabad utat engedne végre annak az evolúciós folyamatnak, amely amúgy is feltartóztatlan és

amely meghozná végre a békét és a kiegyenlítést a Duna-völgyében szenvedő népek számára. Ezt éppen legutóbb elért külpolitikai sikerei alapján tehetné meg, mert hiszen ez számára az olasz barátság teljességét és így politikai és katonai biztonságának százszázalékos megvalósítását jelentené.

Franciaországnak vannak nyílteszű és tisztalátású politikusai, akik előtt bizonyára egész világosan áll a világpolitikai helyzet. Mit mutat ez? Európa népei még mindig két táborban állanak, az egyik oldalon a győztesek, a másik oldalon a legyőzöttek. Az ágyúdörej már 14 éve elhallgatott, a vérpatakok tragikus ömlése megállított, de a harc tovább tart még, hasonlóan ahhoz, mint amikor a katalaunumi mezőn megütköztek Attila és Aetius római hadvezér hadai, s a szörnyű öldöklés után az éji órákban az elesettek szellemei tovább vívták a rettenetes harcot. Megnyugvást nem tudtak találni, az elhalkult szívekbe nem tért meg a béke. Így van ez Európa legyőzött népeivel is, mert a természetes élniakarás, a legyőzhetetlen létfenntartási ösztön parancsolja, hogy egyik ország sem hajlandó elviselni azokat a következményeket, amelyeket vállaira rakott a kegyetlen békeszerződés.

Mussolini ezt már régen belátta s reméljük, hogy talán a francia közszellem s ezzel a francia kormány is nemsokára eljut ennek teljes fölismeréséig.

A világháború nem a magyar nép háborúja volt.

A győztesek a békeszerződések egész rendszerét a háborús felelősség elvére építették fel, abból az önkényesen és történetileg már régen megcáfolt föltevésből indulva ki, hogy miután a háborút a központi hatalmak provokálták ki, a történelem ítélőszéke előtt tehát mint bűnösök elmarasztaltatnak. Óriási irodalma van már ennek a kérdésnek, s csodálatosképpen most már nemcsak a legyőzöttek, hanem a győztesek táborában is akadtak bátor kezdeményezők, akik fölemelték tiltakozó szavukat a történelemhamisítás ellen. Így a francia *René Gérin* nagy feltűnést keltett annakidején azzal a tizenégy kérdésrel, amelyet *Poincaréhoz* intézett a háborús felelősség tárgyában. Poincaré részletesen válaszolt a hozzá intézett kellemetlen kérdésekre, de inkább kitért az érdemleges feleletadás elől, semhogy beismerésével kénytelen legyen önmagát és a békeszerződések felelős szerkesztőit elmarasztalni.

A háború kitörését megelőző hónapban, 1914. évi július hó 7-én az Osztrák-Magyar Monarchia közös miniszteri értekezletet tartott, amelyen *Tisza István* gróf magyar miniszterelnök a legnagyobb határozottsággal foglalt állást minden olyan szigorú rendszabály ellen, amely Szerbia szuverénitását sérthette volna. Ugyanezt az álláspontját kifejezésre juttatta Tisza abban

a jelentésében is, amelyet július 1-én intézett *Ferenc József* királyhoz, kijelentvén, hogy a Szerbiához küldött ultimátumot hibáztatja és a felelősséget érte nem vállalja. Tisza véleménye az emlékezetes közös minisztertanácson ellenzésre talált úgy, hogy a mérséklő álláspont nem érvényesülhetett. Tisza István erre jegyzőkönyvbe foglaltatta tiltakozását. Egy újabb közös miniszteri tanácskozáson július 19-én Tisza megismételte előző kijelentéseit, sajnos ezúttal is eredménytelenül, mert a többség az ultimátum mellett döntött. Annyit mégis elért Tisza, hogy jegyzőkönyvbe vették a következőket: „A közös minisztertanács a m. kir. miniszterelnök indítványára elhatározta, hogy a háború kitörése után azonnal tudomására hozza az idegen hatalmaknak, hogy a Monarchia nem vezet hódító hadjáratot és nem az a célja, hogy a szerb királyságot bekebelezze.“

Tisza István a háború négy éve alatt természetesen célzást sem tehetett arra, hogy a Monarchia közös minisztertanácsában a háború ellen foglalt állást s csak 1918 október 17-én, a magyar országgyűlés képviselőházának ülésen tett erről bejelentést. Ugyanekkor Tisza felsorolta az erre vonatkozó okmányokat is: az uralkodóhoz 1914 június 8-án intézett memorandumot és a július 19-iki közös miniszteri értekezlet jegyzőkönyvét.

Tisza egyébként már 1915 őszén a megkötendő békéről tárgyalt *Vilmos császárral* és hangoztatta Szerbia független államisága megóvásának szükségességét.

Mindenesetre Franciaországnak végül mégis tudomásul kell vennie, hogy a világháború nem a magyar nép háborúja volt. Mi teljesen tisztában voltunk azzal, hogy egy fegyveres konflagráció esetén semmit sem nyerhetünk, de mindent elveszít-hetünk, tehát nem is akarhattuk a háborút. Azonfelül ennek a nemzetnek négyszáz év óta nem volt önálló akarata, Ausztria rabszíjján senyvedett és a Habsburgok parancsoltak a nevében. Ezt meg kell értenie Franciaországnak, különösen akkor, amikor a magyar nemzet mindig tiszta szándékkal nyújtotta kezét a francia génusz felé s Franciaország vezető szerepét a kultúra és civilizáció alakításában és előbbrevitelében mindig meggyő-ződéssel hirdette. Magyarország hosszú évszázadokon át az ősi latin kultúra emlőin nevelődött s ahol római szellem és római nyelv uralkodott az egész közéleten és irodalmon, ott nem alakulhatott ki ellenséges érzület a latin fajnak és kultúrának olyan reprezentánsa iránt, mint Franciaország.

Ellenségeink, akik nem ismerik a magyar faji jelleget és zárkózottságot, azzal vádolnak, hogy más népeket és fajokat elnyomtunk s türelmetlen, imperialista politikát folytattunk. Azok a franciák, akik ismernek, tudják, hogy nem így van. Idézzük *Michelet*, *Edgár Quinet* és *Ernest Lavisse* szellemét. A magyar nemzetnek joga van Franciaországtól új értékelést kérni a maga európai pozíciója számára.

A francia revíziós hullámvás.

A politikusok nyilatkozatainak általában nem szabad túlzott jelentőséget tulajdonítani, még ha a legünnepélyesebb formák között történtek is. Nem az a fontos, hogy államférfiak és miniszterek valamikor mit mondtak, hogyan nyilatkoztak szónoki lendülettől elragadtatva, vagy kínos és feszélyezett helyzetben, amikor nem térhettek ki a nyilatkozattétel elől, a lényeges mindig csak az, hogy mit cselekszenek, ha a felelősség mérceje alá állította őket a sors. Ebből igen sok tanulság vonható le a revízió túlzó optimistái számára éppúgy, mint a szélső peszsimisták részére.

Amint a természetben, úgy a történelemben és politikában sincs soha megállás. Az úgynevezett stabilizáció itt ismeretlen fogalom, hangulatokat nem lehet szilárd halmazállapotba merevíteni. A közéletben s annak főleg politikai medencéjében minden állandó mozgásban és forrongásban van. Ami tegnap igaz volt, mára hazugsággá válhatik, akire tegnap esküdtek a tömegek, holnap megkövezhetik. A revíziós küzdelemben is számolnunk kell ezekkel a jelenségekkel, hangulatváltozások, átmeneti visszaesések tehát nem szabad hogy elcsüggyesszenek.

A magyar közéletben és publicisztikában szokásos nyilatkozat-tetemrehívásoknak ezért nem szabad és nem lehet gyakorlati jelentőséget tulajdonítani. Hiszen ha nyilatkozatoktól függne a mi sorsunk, akkor már rég el volna döntve a trianoni szerződés revíziójának kérdése. Citálhatjuk Briandnak a francia szenátus külügyi vitájában a német-osztrák vámunió-tervezet kapcsán tett ama kijelentését, hogy: — „Nem én csináltam azokat a békeszerződéseket, amelyeknek következményeként Közép-európa jelenlegi gazdasági struktúrája és helyzete kialakult.“ — Nézetem szerint ez egy mély drámai excuse, amelynek a revíziós politika jövő alakulásában még igen nagy szerepe és jelentősége lehetett volna, ha Briand történetesen életben marad és újból hatalomra kerül. Ha nem is ilyen nagy szónoki erővel és meggyőződéssel, de csaknem azonos tartalmú nyilatkozatokat tett *Herriot* is, aki szintén többször állott a francia állam hajójának kormányosi hídján s egy alkalommal a „Volonté“ című lap hasábjain egész nyíltan revizionistának vallotta magát. *Herriot* azonban legutóbb igen nagy csalódást hozott a magyar szíveknek, amelyek az elhangzott kijelentések után bizalommal fordultak a szellemileg is robusztus francia államférfi alakja felé. A francia parlamenti radikális párt vezére azonban eddigi elveivel és nyilatkozataival szembefordulva egyszerűen agyremnek minősített minden békerevíziós törekvést, amelyet szerinte csirájában kell elfojtani, mert különösen a területi változásokra irányuló követelések lángbaborítják a világ békéjét, úgy látszik *Herriot* nem ismerte fel a történeti fejlődés irányzatát s azokat a törvényszerűségeket, amelyek a népek sorsát

alakítják, mert különben tudnia kellene, hogy a revízió olyan történeti kompromisszum kell hogy legyen, amely a dunai népek azonos érdekeinek kölcsönös felismeréséből és méltánylásából fog megszületni. Ha pedig ennek mégis útját állaná a konokság és a gyűlölet, akkor a végzet romboló erői kérhetetlenül meg fogják semmisíteni azt, amit ma balga és elvakult emberi akarral akarnak fenntartani.

Annál csodálatosabb Herriotnak ez a pálfordulása, mert az ő pártjában igen jelentős egyéniségek vannak, akik nyíltan, minden fenntartás nélkül a revízió hívének vallják magukat s ezek egyike *Pierre Cot* kamarai képviselő, légügyi miniszter, aki a múlt év őszén Budapesten járt, elhozva ide az új francia politikai nemzedék egész új orientációját, tiszta, egészséges, a realitásokkal benső kapcsolatot tartó világlátását s elvitte innen a mi rokonszenvünket, bizalmunkat azoknak a francia politikusoknak számára, akiknek volt erejük és bátorságuk az eltiport igazság mellett állást foglalni. Ilyen francia politikus többek között *de Jouvenel*, Franciaország volt római nagykövete is, aki valóban heroikus küzdelmet vívott a négyhatalmi szerződés létrejöttéért s ezek közé tartozott *Berengér* szenátor, a francia szenátus külügyi bizottságának elnöke, aki szintén az evolúciós elmélet híve s azt mondja, hogy a békeszerződések is alá vannak vetve a fejlődés törvényeinek. A haladó és mindig újból formálódó élet mellett — úgymond — nem állhat meg változatlan mozdulatlanságában sem a jog, sem a történelem, hanem át kell venniök az élet ritmusát, különben holt formákká merevülnek, amelyekben keresztül gázol az idő. Így lesz azzal a történelemmel is, amelyet a békeszerződésekbe rögzítettek.

Ha már nyilatkozatokról és enunciaciókról van szó, meg kell emlékeznünk arról is, hogy a Párisban székelő *Emberi Jogok Ligája* szintén ráeszmélt végre a legyőzött népek megtiportatásának tizennegyedik esztendejében, hogy a békerevízió gondolatához fűződő törekvések eddig talán a legemberibb programot jelentik a históriában, tehát már címénél fogva is hivatalbéli kötelessége ezeket a törekvéseket támogatni. Hozott is erre vonatkozólag legutóbb egy lagymatag, tessék-lássék határozatot. Hogy miért csak ilyet és miért ily későn? Úgy látszik, hogy a Liga, mialatt mindenáron világnézleti diktatúrát akart gyakorolni, nem ért rá megállapítani, hogy milyen súlyos ellentmondás van magatartása és a címében kifejezett eszményi program között.

E nyilatkozatok koronájaként pedig említsünk meg egy eseményt, amely 1933 február 28-án következett be a francia külügyminisztériumban. Ekkor vált befejezett tényé *Berthelotnak* a Qua d'Orsayról való távozása s ekkor foglalta el hivatalát, mint a külügyminisztérium vezértitkára *Leger* nagykövet, aki egyszer már ült ebben a pozícióban, de akkor jött egy szigorúbb irányzat és félreállította. Akik ismerik a távozó és

az érkező hatalmasság egyéniségét, azt mondják, hogy a francia külügyi politikában új korszak fogja kezdetét venni s ezentúl nagyobb szerepe lesz a megértésnek, a békeszeretetnek, mint a szigoroknak és a kérlelhetetlenségnek. Bizonyára nincs összefüggés a két esemény között, de mint véletlen, mindenestre érdekes és említésreméltó, hogy akkor jelent meg Páriában *Bethlen István* gróf nagy cikke, mely a maga való történeti perspektívájában tárta fel a francia közvélemény előtt a *L'Information* hasábjain a dunai problémákat, amikoi; ez a változás a francia külügyminisztériumban bekövetkezett.

Franciaország pénzügyi és gazdasági nehézségei.

Hogy egy szelidebb és megértőbb irányzatra nemcsak Európának és a legyőzött államoknak, hanem magának Franciaországnak is szüksége van immár, azt mi sem bizonyítja jobban, minthogy a gazdasági és pénzügyi viszonyok Franciaországban is meglehetősen súlyossá váltak az utóbbi időben. Az államháztartás deficitje közeljár a 12 milliárd frankhoz, Chéron pénzügyminiszternek meg kellett buknia, hogy ezt őszintén és becsületesen feltárta s a most elfogadott költségvetésben ugyan csak 3.5 milliárd hiányt tüntetnek fel, de mindenki tisztában van vele, hogy ez csak egyszerű pénzügyi manőver, amelynek későbbi konzekvenciái annál inkább meg fogják bosszulni magukat. A francia állam egyelőre belső kölcsönökkel igyekszik kiegyensúlyozni az államháztartási deficitet, de ezek a belső kölcsönök sem elegendők a horribilisán felszaporodott kiadások fedezésére s éppen ezért a teherviselő polgárságnak olyan súlyos adózási megterheléséhez kellett folyamodni, amely immár az egész francia társadalomban és közgazdasági életben a legsúlyosabb elégedetlenség kirobbanásához vezetett. Egymást követik a különböző érdekképviseletek megmozdulásai és tiltakozásai, így legutóbb Páris összes kereskedői bezárták üzleteiket, mint mondták, az „adómegsemmisítés“ elleni tiltakozás gyanánt, a francia vidékről pedig sűrűn érkeznek olyan jelentések, amelyek falvak és városok erőszakos ellentállását jelentik a brachiális adóvégrehajtásokkal szemben.

Ezek a nyugtalanító jelenségek magát *Daladier* miniszterelnököt is megszólalásra bírták s a francia kormány jelenlegi feje élénken tiltakozott ezek ellen a zajos tüntetések és kitörések ellen. Szerinte utcai felvonulásokkal, tisztviselők elleni fenyegetőzésekkel és a parlament tagjainak lakásába való erőszakos behatolásokkal nem lehet az államháztartás egyensúlyát helyreállítani, még kevésbé a kötelező adófizetések alól szabadulni. Párisban megtörtént az, hogy egy tüntető csoport erőszakkal behatolt a kamara költségvetési főelőadójának lakására, ott zajos jeleneteket provokált és csak a rendőrség erélyes beavatkozása után távozott el. Egy másik tömeg a szocál-

demokrata párt parlamenti vezérének, *Leon Blumnak* a lakása előtt demonstrált, ekként adva kifejezést Franciaország kémügyi kormányzata fölött való elégedetlenségének.

Franciaország évi 17 milliárdot költ hadseregének fenntartására, ebből azonban csak 11 milliárdot mutat ki a hadügyi költségvetésben. A másik 6 milliárd el van dugva a különböző tárcák kiadásai között. A Humanité erről igen érdekes leleplezéseket közölt, megállapítván többek között azt is, hogy az eldugott 6 milliárdról nem tudott a genfi leszerelési konferencia.

Lám, ha Franciaország most az Olaszországhoz való közeledés kapcsán változtatna eddigi dunai politikáján és több megértést tanúsítana Magyarország jogos igényei iránt, akkor nem volna szükség többé ilyen költségvetési trükkökre, amelyekkel a saját közvéleménye előtt is kénytelen elburkolni a rendkívül súlyos hadügyi terheket, amelyek a francia államháztartás jelenlegi helyzetében egyenesen ijesztők s akkor még kevésbé állhatna elő olyan helyzet, hogy a francia politika kénytelen legyen egész komolyan egy preventív háború gondolatával foglalkozni, amint ez a tavaszi hónapokban történt. Hiszen ismeretes Hendersonnak, a leszerelési konferencia elnökének egy veterán küldöttség előtt tett nyilatkozata, amely tulajdonképpen éles tiltakozás volt a preventív háború gondolata ellen s egyenesen Franciaországnak szólt.

A francia néplelket ismerni kell, konzervatív és államhíis igen súlyos okoknak kell fennforogniok akkor, ha ezt a néplelket nyugalmából ki lehet mozdítani. A súlyos adózási teher mellett még a folyton emelkedő drágaság az a másik tényező, amely módfelett idegesíti a francia polgárt s egyelőre nincs is sok remény, hogy a helyzet megváltozzék, annál kevésbé, mert nemcsak az államkincstár bevételei csökkennek szakadatlanul, hanem egyre romlik Franciaország külkereskedelmi mérlege is.

Az 1932. évi választások tanulságai.

Ezek a komoly jelenségek, amelyeket nem lehetett levezetni a jobboldali politika háborús fenyegetődzéseivel sem, gondolkodásra kell, hogy készítsék azokat, akik ma felelős vezetői a francia nép sorsának és számot kell adniok azért, hogy egy nagy nép jövőjével miként sáfarkodtak. Mert ez a francia nép már megmondotta, hogy mit akar, amikor az 1932-es választásokon megbuktatta *Tardieut*.

Akkor ismét győzött az a citoyen-szellem, győzött az a józan, világos s a maga ösztönéletének kimeríthetetlen erőforrásaival mindig felülkerekedő polgári lélek, amely a legnagyobb válságok idején is meg tudta menteni a francia államot s most is megtalálta az egyedül helyes és járható utat, amely okvetlenül elvezet a kardcsörtetők és kéréllhetetlenek által

folyton hangoztatott, de éppen ezért meglehetősen lejáratott biztonsághoz. Csakhogy a józan francia polgár és a túlzó nacionalizmus biztonsága között óriási különbség van. Azt a biztonságot, amely mellett a francia választók nagy többsége az elmúlt nyáron állást foglalt, a népek közös megegyezése, barátsága és bizalma s egy nagy kiegyenlítés iránti vágyakozás tölti meg élő tartalommal. Ez a biztonság megrendíthetetlen, mert az emberek szívébe és élniakarásába van beágyazva. Az a másik, a túlzók, a szélsőségesek biztonsága emberileg nincs megalapozva, nem országok és államhatárok feletti, az a biztonság csak gépszerű és ágyúkra, meg szuronyokra támaszkodik. A harag, gyűlölet és bosszú az egyik oldalon, a szeretet, megértés és testvériség a másik oldalon állott szemben egymással a francia választásokon s igazán nem meglepő, hogy e válságos órákban a társadalom mélyén lappangó hatalmas erő nem a tagadás bajvívóinak, hanem az életet igénylőknek nyújtották a győzelem virágzó palmaágát.

Ez a választás a bizonyossága annak, hogy a francia történeti érzék, ha ma még nem is egész világosan, de kezdi észrevenni már, hogy politikusainak eddigi módszerei nem váltak be, új eljárásokra, új megoldásokra van tehát szükség, amelyek azonban nem katonai és nem hatalmi elgondolásokon épülnek fel, hanem azokon a törvényszerűségeken, amelyek egyedül alkalmasak szabályozni a népek és államok békés és termékeny együttélését.

Az idők szelleme most gyors átértékeléseket követel s ennek hatása alól a francia nemzet is aligha lesz képes kivonni magát. Már pedig a francia külpolitikának nemcsak politikai, hanem erkölcsi átértékelésre is feltétlenül szüksége van oly értelemben, hogy a biztonság, a nemzeti bálványként őrzött és hirdetett sécuritének egészen más feltételeit kell keresni és megteremteni, mint ahogy azt a múltban tették. A négyhatalmi egyezmény aláírásával Daladier már elindult az átértékelés útján, csak még kissé félénken és bizonytalanul, mint a katonai előőrs ismeretlen új terepen. Ez a terep azonban nem ellenséges, nincsenek rejtett csapdái és aknái, erre a földre az igazság napja küld ragyogó világosságot, amelyből egy főnycsóva a magyarságnak szenvedéstől barázdált homlokára is esik. Megkoll látniok azoknak, akik keresik az európai kibontakozás útjait s komolyan és elszántan történelmet akarnak csinálni.

A magyar küldetés.

A magyarság szerepe és küldetése adva van az elkövetkezendő új Európa rendjében — ugyanazon hivatásnak betöltése és folytatása által, amelyet több mint ezeréves ittlakás jelölt ki számára. Ez a hivatás egyrészt a keleti és nyugati kultúrkör határmesgyéjén az összekötő vonalak biztosítása s a nyu-

gateurópai művelődés hídfőjének őrzése és fenntartása, niásrészt a szláv és germán népek között olyan történeti állam be rendezése, amely egyaránt alkalmas mindkét fél esetleges túlsúlyának kivédésére. Hogy ez mennyire francia érdek is, azt talán kezdik már észrevenni a Szajnaparton. Hiszen, amikor Tardieu a maga tervével a nyilvánosság elé lépett, akkor vég eredményében ő is azt óhajtotta elérni, hogy a nyugtalanságnak, az igaztalan szenvedéseknek, a bizonytalan holnapnak az az egykor gyönyörű világa, amelyet a Duna folyam ölel magához, visszaadassék eredeti rendeltetésének, legyen virágos bölcsője egymáshoz baráti érzéssel vonzódó országok jólétének, szabad népek, szabad kultúrájának s ezáltal őrzője és biztosítója a békének. Megnyugtathatjuk Franciaországot, mindenki békét akar itt, legelső sorban mi magyarok, mert a béke az élet, népek és nemzetek nagy felemelkedésének egyetlen lehetősége, a háború pedig a halál és a megsemmisülés. De az a béke, mely a mi békénk is, tiszta, szent és makulátlan legyen, ne ismerjen kizsákmányoltakat és elnyomottakat, ne legyen megcsúfolása az emberiség nagy eszményeinek, mert az ilyen béke, ez a béke rosszabb a halálnál is.

Az osztrák-magyar és német probléma.

A tanai szerződés. — Benes fenyegetései. — A harmadik birodalom és a békrevízió.

Az osztrák nemzetgyűlés 1918 novemberében *Renner* szociáldemokrata kancellár indítványára kimondotta, hogy Ausztria a nagy német egység egyik testvérállamának tekinti magát és az államjogi közösség helyreállítása tárgyában formailag akkor fog határozni, amidőn számára ezt a külpolitikai viszonyok lehetővé teszik. Ezt a határozatot beiktatták az osztrák törvénykönyvbe s máig is ott van. Akkor, amikor meghozták ezt a törvényt Ausztria törvényhozói a szociáldemokrata többséggel egyetemben, bizonyára nem gondoltak arra, hogy ez a törvény majd egykor ellenük fordul és nagy történeti válságoknak lesz a kútforrása.

Ausztria azóta a pénzügyi és gazdasági krízisek szakadatlan láncolatán ment keresztül s természetes, hogy ezt nyomon kísérték a politikai válságok, amelyeknek posványából csak *Seipel* kancellár nagy energiájának és bölcs előrelátásának sikerült a konszolidáció szilárdabb talajára kivezetni az osztrák népet. Hatalmas küzdelem árán sikerült a törvényhozásban a marxista fronttal szemben egy polgári többséget biztosítani, amely azonban olyan csekély volt, hogy csak a legnagyobb nehézségek árán sikerült a kormánynak a szocialista támadások közepette a polgári államrend számára bizonyos eredményeket elérnie.

Sajátosképpen a szociáldemokraták továbbra is hívek maradtak a forradalom idején hozott törvényhez, hirdetői voltak az Anschlussnak s minden rendelkezésükre álló eszközzel, szóban és írásban propagálták a nagy német birodalomhoz való csatlakozás eszméjét. Ez természetes és magától értetődő volt, különösen akkor, amidőn még a Németbirodalomban is szociáldemokrata többségű kormány állott az ügyek élén, de később is, amidőn egy olyan vegyes koalíció lépett az előbbi rezsim helyére, amely összetételében és szellemében még mindig rokon-

szenves maradhatott az osztrák szocializmus vezérei előtt. Az Anschluss szálait tehát tovább szövögették, jóllehet Seipel, a keresztényszocialista tábor és a Heimwehr semmi hajlandóságot nem mutatott arra, hogy ehhez a mozgalomhoz csatlakozzék, sőt ellenkezőleg, egyetlen alkalmat sem mulasztottak el, hogy tiltakozásuknak kifejezést adjanak.

Ez az ellenállás a keresztényszocialisták részéről mintha megtört volna Seipelnek az aktív politikai szerepléstől való visszavonulása után, sőt 1931-ben *Schober* akkori osztrák kancellár és *Curtius* német birodalmi külügyminiszter nyilvánosságra hozták a német-osztrák vámunió tervezetét, amely bombaként hatott Franciaországban és a kisantant államaiban. A gondolat általában oly heves ellenállásba ütközött, hogy szerzői kénytelenek voltak visszavonulni vele s az egészből nem maradt semmi más, mint egy keserű emlék, mert a német-osztrák vámunió tervének kipattanása indította meg tulajdonképpen azt a borzalmas gazdasági lavinát, amely nemcsak Középeurópa államait rendítette meg, hanem végeredményében katasztrofális hatása volt az egész világ pénzügyi és gazdasági helyzetére. Igaz, hogy ez a lépés már a békeszerződések által végsőkéig elrontott helyzetnek volt a kétségbeesett megnyilatkozása, kétségtelen azonban az, hogy ez a terv tépte el azokat a laza kötelekeket, amelyek az összeomlást ideig-óráig talán képesek lettek volna még feltartóztatni. E gondolat ellensúlyozására lépett *Briand* francia külügyminiszter a nyilvánosság elé az európai Egyesült Államok koncepciójával.

Még a legutóbbi időkig is, *Brüning* kormányzata alatt mindkét részről a marxista tábor volt az, amely leginkább és legbensőbbben ápolta az egyesülés gondolatát, de ekkor hirtelen jött a nagy fordulat, a nemzeti szocialista forradalom, *Hitler* és a Gleichschaltung és egyszerre vége lett az osztrák szocialisták nagy Anschluss-szerelmének. Most hirtelen az ellenkező végletbe csaptak át s egyszerre ők lettek Ausztria állami függetlenségének legodaadóbb és legbuzgóbb védelmezői, természetesen az új német rendszer iránti gyűlöletből. De felvette a harcot az ausztriai nemzeti szocializmus előretörése ellen *Dollfus* kancellár kormánya is.

Magyarország várakozó állásponton.

Egy olyan kis ország, mint Magyarország, bármekkora történeti vitalitás lakozzék is benne, kénytelen az eseményekkel és a dolgok alakulásával szemben defenzív álláspontot elfoglalni, különösen akkor, ha az idők járása viharosabbra fordul. A német és osztrák viszony alakulása különös figyelem tárgya kell, hogy legyen a magyar külpolitikában, annál is inkább, mert bizonyos történeti evolúciós folyamatok máris rendkívüli módon éreztetik hatásukat. Felvetődik a kérdés, hogy az esetben, ha

Ausztria meg tudja védeni állami függetlenségét, vájjon ez a Magyarországgal való szorosabb gazdasági és politikai együttműködés, esetleg vámunió, vagy még ezután megteremtendő új közjogi kapcsolat által és ha ez nem sikerülne, a kisantant keleteiben való elhelyezkedés útján lesz lehetséges? A kérdések és problémák egész tömege merül itt fel számunkra, úgy az egyik, mint a másik lehetőség kapcsán és a sorsdöntő órákban Magyarország számára a kifejezetten defenzív magatartás mellett, megoldásra vár az a feladat is, hogy igyekezzenek cselekvőleg bekapcsolódni az eseményeket alakító erők munkájába s menteni és kihozni e forgatagból mindazt, ami nemzeti céljaink megvalósításához közelebb visz. Adjon erőt nekünk ehhez az a tudat, hogy Magyarország az egyetlen szilárd kifejeződési pont ebben a cseppfolyós, részeire bomlott keleteurópai világban. Ez az állam, ez a nemzet az, mely a történeti hivatás és a politikai vezetnitudás összes belső feltételeivel rendelkezik. Történeti szükségesség, hogy itt a Duna völgyében újból életképes erőteremtővé kell tenni a magyarságot, vissza kell adni neki területi, gazdasági és politikai életforrásait, amelyeket nem hatalmi célokra, nem mások ellen akar kihasználni, hanem ellenkezőleg csakis a Dunavölgy botorul felborított egyensúlyi helyzetét akarja megszilárdítani. Igenis erről van szó: vissza kell állítani a dunai államok között a békeszerződések által megbontott egyensúlyi helyzetet. Enélkül nincs kibontakozás. És ha már Tardieu eljutott a természet által gazdaságilag egységesnek teremtett terület fogalmáig, akkor a logika örök törvényei szerint azoknak az államférfiaknak, akik most már enyhültebb légkörben és jelentős diplomáciai eredmények birtokában hasonlíthatatlanul könnyebb helyzettel állnak szemben, el kell jutniok annak felismeréséig is, hogy ezen az egységes gazdasági területen belül a politikai erők állandó feszültségét haladéktalanul meg kell szüntetni.

Benes. — Lana. — Kismarton.

De ennek az útja nem az, amit Benes csehszlovák külügyminiszter jelölt meg a kibontakozás számára. Benes most újra felfedezte régi szerelmét Ausztria iránt és azokat a szálakat igyekezik tovább szőni, amelyek még 1921-ben, a lanai szerződés megkötéséhez vezetnek vissza. Tudvalevő, hogy Ausztria a Magyarországgal megkötött velencei egyezmény és a soproni népszavazás után Csehország kebelén próbált vigasztalódni s így jött létre az a gazdasági és politikai egyezmény, amely hivatva lett volna szorosabb együttműködést biztosítani a két állam között, de az ilyen irányú fejlemények azután Seipel kormányra-jutásával lassanként elsorvadtak.

A Lanában létrejött osztrák-cseh megegyezés nem lepte meg akkor a világot, mert évszázados gazdasági szálak fűzték

a két államot egymáshoz, melyeket a saint germaini szerződés mesterségesen, erőszakosan vágott ketté. Várható volt tehát, hogy Ausztria Csehországgal igyekszik minél előbb gazdasági szerződést kötni, mely az elzárkózásból származó hátrányokat megszüntetni alkalmas.

A meglepő a megegyezésben a politikai rész volt, amely Csehországnak keveset, Ausztriának pedig semmit sem hozott. Nem is szólva arról, hogy ez a politikai megegyezés Ausztria német lakosságának érzelmi világával nem állott harmóniában. Annak a három és félmillió németnek, akit a cseh államba kebeleztek be, a kisebbségi jogok terén Ausztria már semmit sem tudott ennek a politikai megegyezésnek a keretében biztosítani.

A lanai megegyezés után, természetesen, nem hivatkozhatott Ausztria többé arra, hogy a saint germaini szerződést kényszerhelyzetben írta alá, a trianoni szerződés területi intézkedéseinek kölcsönös garantálásával viszont semmi előnyt nem biztosított magának, mert hiszen arra, hogy a velencei egyezség határozmányait visszacsinálhassa, a cseh-osztrák megegyezés folytán sem számíthatott.

Ausztria ezzel a megegyezéssel formailag ugyan nem lépett be akkor a kis antantba, azonban Benes külpolitikai vezetését és irányítását, legalább is átmenetileg, tényé tette. Később azok a kapcsolatok, amelyek a lánai találkozásnál létrejöttek, erősen meglazultak ugyan, de azért lehetetlen volt Lanára nem gondolnunk akkor, amidőn legutóbb *Dollfuss* osztrák kancellár egy Kismartonban tartott beszédében szűkeségesnek vélte olyan nyomatékkai hangoztatni azt, hogy az elcsatolt Nyugatmagyarország integráns és elszakíthatatlan része Ausztriának. Közvetlenül ezután történt meg *Gömbös Gyula* miniszterelnök bécsi látogatása, mely a két ország közt uralkodó szívélyes jó viszonyt ismét hangsúlyozva juttatta kifejezésre. A magyar közvélemény ezt fölöttébb örvendetesnek találta, de az öröm még sokkal bensőbb és zavartalanabb lett volna, ha a kismartoni beszéd nem hangzik el. Nyugatmagyarországot különben az új német birodalmi kormány hivatalosan és nyilvánosan egy Berlinben rendezendő külön burgenlandi kiállítás tervének visszautasítása kapcsán „vitás területinek nyilvánította.

Talán éppen a kismartoni beszéd inspirálta Benest arra, hogy most mégis vissza akar térni Lanához, mert egy prágai német lapnak adott nyilatkozatában megállapította, hóg^s a dunai államok gazdasági érdekei nem ellenkeznek egymással s hogy a régi Monarchia nagyon egészséges és jól megalapozott alakulat volt. Vissza kell tehát térni a megkötöttséghez, azaz sürgősen meg kell alakítani a dunai konföderációt. Benes szerint ez az új alakulat gazdaságilag észszerűbb alapon nyugodnék, nemzetiségileg jobban lenne tagolva és nagyobb fejlő-

désre lesz képes, mint a régi Monarchia volt. Szavait ezután egyenesen Ausztriához intézi Benes, amely — úgymond — három eshetőség között választhat: egy nagyhatalomhoz való csatlakozás (Németország), a dunai térben fekvő második kisebb hatalomhoz való közeledés (Magyarország), és egy olyan gazdasági politikai alakulattal való együttműködés között, amely a maga módján nagyhatalom, anélkül, hogy voltaképpen az volna (kisantant). Ha Ausztria a Németországhoz való csatlakozást választaná, akkor tudnia kell, mi vár rá és miként fogja megítélni a világ ezt a döntést. Ha a második lehetőséget választja, a kisebb hatalomhoz való közeledést, akkor legbecsületesebb szándékai mellett is meg fogja döbenteni azokat a szomszédait, akik most jóbarátai és sem magának, sem választott társának nem fog előnyöket szerezni.

Természetes, hogy Benes a harmadik megoldást, a kisantanthoz való csatlakozást ajánlja melegen Ausztria figyelmébe, amely, szerinte, az egész középeurópai kérdés megoldását jelentené és megszerezné a dunai térben élő államok békés megelégedettségét és fejlődési garanciáit. Régtől fogva ismerjük ezt a dalt, amelyet nekünk is eljátszott már Benes, de varázslata nem szédített meg bennünket és amint a jelekből következtetni lehet, Ausztria sem esett örömmámorba erre az invitációra, mert Dolfuss kancellár egy londoni nyilatkozatban kijelentette, hogy Ausztria önmagát ellátó országgá kelt, hogy legyen és hogy sohasem lép be semmiféle dunai konföderációba. Egyébként Olaszországnak is az az álláspontja, hogy a német-osztrák családi ügybe való illetően beavatkozása Benesnek egyáltalán nem megengedhető s ehhez a felfogáshoz csatlakoztak az angolok is.

Le kell szögeznünk, hogy Benes, aki Magyarországgal szemben nem ismer határt az intranszigienciában, nem volt olyan szigorú az Anschluss-terv esetében s egyáltalában nem volt hajlandó azt a magatartást tanúsítani, amit Franciaország joggal elvárhatott volna tőle. Annál különösebb, hogy most, amikor az európai sajtóban felmerült az a gondolat, hogy Magyarország és Ausztria szorosabb gazdasági és politikai együttműködést óhajt a jövőben kifejteni, a csehszlovák külügyminiszter sietett kijelenteni, hogy ez casus belli volna a kisantant számára. Furcsa következetesség. A békeszerződés egyáltalán nem tiltja Magyarország és Ausztria szorosabb együttműködését, sőt esetleg államjogi kapcsolatát sem, a kisantant mégis háborúval fenyegetődzik, — az Anschlusst viszont határozottan tiltja a békeszerződés, ennek bekövetkezése azonban egyáltalán nem fájna Benes doktornak. Ezt végeredményében csak azzal lehet magyarázni, hogy Benesék Magyarországot erős nemzeti öntudattal telített s katonai

szempontból félelmetes ellenségnek tartják s ezért nemcsak katonai egyenjogúságát, hanem gazdasági boldogulását is veszélyesnek érzik a maguk szempontjából. Nagyon figyelemre-méltó, amit erre vonatkozólag az „Ordre“ című lap július 25-i számában *Claude Bourdet* ír, aki, úgy látszik, ismeri Benes intencióit. „A csehszlovák külügyminiszter — úgymond — azt akarja, hogy Ausztria Magyarország nélkül lépjen be a dunai államok szövetségébe, vagy ha Magyarország is belép, akkor ne élvezzen egyenjogúságot. Ilyen alapon képtelenség megoldást találni. Benes maga is rájön arra — mikor már késő lesz —, hogy a kisantant jobban jár akkor, ha egy osztrák-magyar szövetséggel áll szemben, mintha Hitler veti meg a lábát Bécsben.“

Nincs minden pikantéria nélkül egyébként, hogy Benes épp a legutóbbi időben Jugoszláviával és Romániával titkos katonai szerződést kötött, amelynek záradéka elsősorban Ausztria és Magyarország ellen irányul. A szerződés támadó jellegét az egész világsajtó elismerte és Bécsben is érthető felháborodást keltett. Ezt a szerződést nyomon követte a három kisantant állam sajtójának Ausztria ellen intézett sorozatos támadása, amelyet, úgy látszik, Benes elfelejtett már s azt hiszi, hogy Ausztriában is meglepedeztek erről.

A kisantant egyébként már látja, hogy minden kísérletezés hiábavaló és sem Magyarország, sem Ausztria nem lesz hajlandó feláldozni függetlenségét és belépni a kisantant államok koalíciójába, dacára minden fegyverrel való fenyegetőzésnek. 1921-ben, IV. Károly király visszatérési kísérlete alkalmával ez talán még lehetett argumentum és ez az eljárás szülhetett is bizonyos eredményeket, ma már azonban más világot élünk, ma már a kardcsörtetés nem lehet érv, először azért, mert senki meg nem ijed tőle, de légióként azért, mert az európai nagyhatalmak világosan felismerték a kibontakozás útjait és nem lesznek hajlandók partikuláris érdekekért lemondani az általános európai rendezés nagy gondolatáról.

Revízió és nemzeti szocializmus.

Ezt a gondolatot pedig a négyhatalmi szerződés reprezentálja. Ne csüggessen el bennünket az, hogy a négyhatalmi paktum megkötésénél a gyönyörű indulás után tulajdonképpen egy kompromisszummal kellett megelégedni. Ha a közvetlen előzményeket figyelembe vesszük, akkor megértjük, hogy miért kellett egy nagyszerű revíziós pozíciót feladnunk s miért tudott újabb erőre kapni a francia túlsúly. A tényleges helyzet ma az, hogy Hitler uralomrajutásával a revíziós mozgalomban két új tényező lépett fel: egy pozitív és egy negatív. A pozitív az, hogy Németország most már, szemben az eddigi

tartózkodással, külpolitikájának alaptételévé tette a revíziót, a negatív pedig az a németellenes hangulat, amellyel mint világjelenséggel számolnunk kell. A nemzeti szocialista párt térfoglalása és a hatalomnak igénybevétele kissé zajosabban és túlzottan sok kellemetlen incidenstől kísérve történt meg s ennek tulajdonítható, hogy az angolszász közvélemény, amely kezdetben, különösen *MacDonald* genfi beszédét megelőzőleg teljesen át volt hangolva már a revíziós megoldásra, egyszerre visszadöbrent és újból a porosz militarizmus, a német imperialista világhatalmi törekvéseket látta maga előtt. A világnézeteknek eddig általában nem nagy szerepük volt a külpolitika irányításában és alakulásában. A világnézeti szempont, mint döntő tényező, először a hitleri Németországgal szemben érvényesült. Ezt a politikát már a hitvallássá emelkedett nacionalista világnézet következményeitől való félelem sugallotta.

Kendkívüli módon súlyosbította a helyzetet *Neurath* báró német külügyminiszter deklarációja, aki kijelentette egy hírlapi közleményben, hogy Németország fegyverkezni fog abban az esetben, ha a leszerelési konferencia eredménytelenül oszlanék szét. A hatás Londonban és Párizsban egyenesen megdöbbentő volt. *Paul Boncour* francia külügyminiszter és *Lord Hailsham* angol hadügyminiszter szankciókról beszéltek, úgyhogy az „*Evening Standard*“ — bizonyára kormányutasításra — a feszültséget enyhítendő, kénytelen volt megállapítani, hogy szankciók alkalmazására nem kerülhet sor, mert a versaillesi békeszerződésnek idevonatkozó rendelkezései már elvesztették hatályosságukat.

Jóllehet *Neurath* báró cikkét s a nyomában támadó felzúdulást lényegesen enyhítette *Hitler* kancellárnak a birodalmi gyűlésen május 17-én elmondott rendkívüli ügyes beszéde, a revízió ügyét azonban ez már nem tudta megmenteni s mindössze azzal a hatással járt, hogy *Henderson* egy szerencsés formula segítségével a leszerelési konferencia szétrobbanását megakadályozta, az angol minisztertanács pedig szükségesnek tartotta tisztázni, hogy a hadügyminiszter tulajdonképpen kinek a nevében beszélt. Csöndes dezavu volt ez s annyit jelentett, hogy *Lord Hailsham* tulajdonképpen csak tiszteletreméltó egyéni véleményének adott kifejezést.

A történetek után most már csak az a kérdés, hogy mikor lehet újból revíziós lendületbe hozni annyira a világközvéleményt, mint közvetlenül *MacDonald* római útját megelőzőleg. Sajnos, a helyzet magyar szempontból az, hogy bármennyire is érezzük a magyar kérdés önálló voltát s minden más revíziós igénytől való függetlenségét, akármennyire igazság az, hogy a Duna völgyében és Középeurópában a magyar probléma megoldása nélkül nincs kibontakozás, a világpolitika és

a világgözüvélemény szempontjából a magyar revindikációs törekvések mégis csak a versaillesi szerződés módosításának síkjába esnek s ha revízióról van szó, akkor nemcsak Párizsban, hanem legutóbb még Londonban és Newyorkban is először mindig a danzigi korridorra gondoltak.

Vannak természetesen örvendetes kivételek, vannak üdítő oázisok, amelyeken a magyar kérdés, mint sui generis revíziós kérdés vert gyökeret, hála annak a kitartó és ernyedetlen munkának, amelyet ezen a téren önzetlen és lelkes külföldi barátaink és arra hivatott magyar férfiak végeztek.

IV.

A kisantant államai és a revízió.

1.

Jugoszlávia.

A jugoszláv államalakulás elvi alapjait tulajdonképpen az ú. n. korfui egyezmény fektette le, amely elsőnek öntötte írott formába ezt a meglehetősen hibrid, minden egészséges földrajzi és néprajzi előfeltételt nélkülöző szervezetet. Az egyezményt, melyből később a vidovdani alkotmány nőtt ki, 11)17 július 7-én Korfu szigetén a menekült szerb kormány nevében *Pasic Nikola* miniszterelnök, a Jugoszláv Egyesület nevében ugyanaz a *Trumbic Ante* későbbi külügyminiszter írta alá, aki most a nagyszerb diktatúra fogságában elmélkedhetik azon, vajjon érdemes volt-e mindezt megcsinálni s nem jobb lett volna-e álomnak meghagyni azt, amit a valóraváltás annyira megcsúfított? Bizonyos, hogy a horvátok és dalmátok emigrált vezetői egységes jugoszláv államot és nemzetet akartak teremteni, de maguk a szerbek az első pillanattól kezdve nem vették ezt a gondolatot komolyan, az együttélés első esztendeiben kisajátították a jugoszláv állameszmét s az új állam centralisztikus berendezésével biztosították a szerb hegemoniát. Ez teljes mértékben sikerült is. De milyen eszközökkel! A szerbek az összes szabadságjogokat elkobozták, bevezették a parasztság ellen a botbüntetést s a lakosságot a legkíméletlenebb módon gyötörték és kínozták. Pénzügyi tekintetben valószínűleg kizsarolták az összes tartományokat, legelső sorban a volt magyar részeket és Horvátországot s ezek a területek ma is hatszor annyi adót fizetnek, mint Ó-Szerbia lakossága. A horvátok kezdettől fogva felvették a harcot az erőszakos beolvasztási rendszerrel szemben, az ellentétek rendkívül kiéleződtek a szerb vezető körök és a horvát politikai élet irányítói között s ez vezetett 1928 január 20-án a már régen előkészített skupstinai merényletre, amelynek többek közt áldozata lett *Radics István*, a horvát parasztpárt vezére is.

Ez a brutális merénylet, amely tulajdonképpen a horvát nemzet méltósága és függetlensége ellen irányult, forradalmi megmozdulásokat váltott ki a horvát népből s erre azután a szerb kamarilla és *Sándor király* 1929 január 6-án a diktatúra kikiáltásával válaszolt. A parlamentet szétkergették, az önkormányzati testületeket feloszlatták, Horvátországban megszüntették a bírói függetlenséget s az igazságszolgáltatás folytonosságát s általában olyan rémuralmat teremtettek, amely sokáig feledhetlenné fogja tenni e rendszer életrekeltőjének és vezetőjének, *Zsifkovics* tábornok, miniszterelnök nevét. Akcióba léptek a horvátság hazafias elemeivel szemben a felelőtlen elemek is, a rendőrség és katonaság alvilági csoportokat szervezett, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy a kiváló horvát politikusokat sorra eltegyék láb alól. Így ölték meg többek között dr. *Sufflay* Milán egyetemi tanárt, a kiváló politikust és tudóst Zágráb városának kellős közepén.

A két Saulusból Paulus lesz.

Ezt bizonyára nem így gondolta *Supiló*, de *Pribicsevits Szvetozár*, a jugoszláv állam első belügyminisztere sem, aki most Párisból lövöldözi nyilait a diktatúra felé. S mily ironiája a sorsnak, hogy mint vádlók megjelennek a fórumon azok az „értelmi szerzők“ is, akik a külföldi közvélemény megnyerésében mindig avantgardistái voltak a nagy délszláv gondolatnak: *Scotus Viator* és *Wickham Steed*. Ez a két jó úr bizonyára lelkiismeretén könnyítendő, nyíltlevélben fordult *Macsek* elítéltetése alkalmából Sándor király és a szerb diktatúra ellen s a „Manchester Guardian“ hasábjain beható fejtegetéssel és idézetekkel mutatták ki, hogy a *Macsek* ellen emelt vád teljesen hamis, ellenben *Macsek*nek azt a követelését, hogy a délszláv kormányzat a demokratikus federációs rendszerre térjen át, az országnak legalább kilenczted része támogatja. Sándor királynak — úgymond — sikerült most már valamennyi alattvalóját önmaga és diktatúrája ellen hangolnia. A levélírók szerint a király teljes mértékben felelni fog diktatúrája belső következményeiért, de a horvátok elkeserítésének fenyegető nemzetközi következményeit mindazon körök figyelmébe is ajánlják, amelyek még törődnek Délkelet-Európa békéjével.

A levélírók itt, azt hiszem, nemcsak Angliára, hanem főként Olaszországra gondoltak, amelyet mélyen megbántott sorozatos támadásaival a szerb agresszivitás. Nemcsak azért, hogy Jugoszlávia területén üldözi a katolicizmust s a zágrábi érseknél tartott házkutatással kihívta maga ellen Róma haragját, (XI. *Plus* pápa a *Bauer* zágrábi érsek vezetésével nála megjelent horvát zarándokok előtt azt az óhajtását fejezte ki, hogy hozza meg a szentév az egész világnak a szabadulást, különösen pedig azoknak a népeknek, amelyek olyan nagy meg-

próbáltatásoknak vannak kitéve, mint a horvátok,) hanem talán még ennél is mélyebben sértette az olasz nemzet érzékenységét a trauai szárnyas oroszánok barbár megcsonkítása, amely egyenes kihívás volt a fasiszta Olaszországgal szemben. *Ricci* szenátor interpellációjában mutatott rá arra, hogy itt nem felelőtlen személyek felelőtlen cselekedetéről van szó, hanem nagyon is felelősekéből s ezt maga Mussolini is megerősítette, nem minden célzat nélkül fűzve még hozzá, hogy „a horvát intelligencia nyíltan elítéli a trauai rombolást és megállapítom, hogy a horvátok még a világháború alatt sem bántották soha a velencei oroszánokat“.

Az olasz-jugoszláv feszültség azóta valamelyest ugyan enyhült, itt azonban történeti ellentétek vannak, amelyek csak történeti eszközökkel egyenlíthetők ki. Hiszen csak vissza kell emlékeznünk arra, hogy Olaszországban milyen megdöbbenést váltott ki még a világháború alatt a korfui paktum megkötésének híre. Végre is egy 12 milliós délszláv birodalom alakításáról volt szó, amelynek területét az antant garantálta s ez nem lehetett közömbös Itália adriai érdekei szempontjából. Az egyezséghez Olaszország kezdetben nem is járult hozzá és csak 1918. április 8-án ismerte el, amidőn az Osztrák-Magyar-Monarchia „elnyomott“ nemzetiségei Rómában kongresszusra jöttek össze.

Azóta már sok nehéz órát szerzett az olasz diplomáciának ez a tudomásvétel.

A szigorú cenzúra és a külföldi hírszolgálat korlátozottsága nagyon megnehezíti a bepillantást a jugoszláv állam belső életébe, zilált és anarchikus viszonyaiba, mindenesetre annyi megállapítható, hogy azok a tartományok, amelyek az összeomlás után legalább is az önkéntesség látszatával csatlakoztak a délszláv államalakuláshoz, ma nemcsak kiábrándultan, hanem lesújtva vergődnek ebben a kötelékben és kétségbeesve szemlélik a jövőt, nem tudván, hogy mikor hoz számukra szabadulást. Ma mindenki gyanús és mindenki ellenség Jugoszláviában, aki nem nagyszerb és nem feltétlen gondolkodás nélküli rabszolgája az udvar és a kamarilla diktatúrájának. A szlovén népet, a horvátokat és Bosznia muzulmánjait valósággal kiközösítették a jugoszláv állam életviteléből s akkor, amidőn *Korosec* volt miniszterelnököt, *Maceket*, Horvátország vezérét és *Spahot*, Bosznia legelső emberét letartóztatták, tulajdonképpen azoknak a népeknek szabadságát vetették fogságra, amelyeket ezek a személyiségek képviselnek és reprezentálnak. Csak a fegyver, a nyers erőszak az, ami még féken tudja tartani a lappangó forrongást, ami a diktatúra életét meghosszabbíthatja. A belgrádi kormány kénytelen volt a zágrábi és laibachi egyetemet bizonytalan időre bezáratni, mert az egyetemi ifjúság mindennapi forrongása teljes felborulással fenyegette a közrendet. Ugyanez történt később magával a belgrádi egyetemmel is.

Jellemző egyébként, hogy Scotus Viatorék után felemelte végre tiltakozó szavát a jugoszláv zsarnokság ellen a párisi Emberi Jogok Ligája is, amelynek eddig csak a magyar „reakcióval” szemben volt korholó szava és még jellemzőbb, hogy Sándor szerb király ezzel egyidejűleg tartotta szükségesnek egy beszédében kijelenteni, hogy fegyverrel is meg fogja védeni a délszláv állam egységét. Ez alatt azt kell érteni, hogy a saját trónját, mert a két fogalom a lehető legszorosabb összefüggésben áll egymással.

A horvátok hősi küzdelmei.

A horvát nép volt az, amely a szerb diktatúra zsarnoki igája ellen fegyverrel is tiltakozott, de mérhetetlen szenvedésekkel, véráldozattal és emberélettel kellett fizetnie e hősiességéért. A Karszt hegységben a dalmát tengerpart vidékén kitört felkelésről részletek természetesen nem kerülhettek a világsajtóba s csak most utólag értesült a közvélemény arról, hogy a jugoszláv sorkatonaság és csendőrség milyen hallatlan kegyetlenséggel fojtotta vérbe ezt a lázadást. *Ante Pavelics*, az ismert nevű menekült horvát politikus adott megdöbbenő beszámolót ezekről a szörnyűségekről „Croatia Press” című kiadványában, ahol megírja, hogy az Ustasa szövetség horvát nemzeti párti fölkelése milyen tragikus módon nyert befejezést. Egész falvakat pusztítottak el, lakosságukat egytől-egyig megbotozták, véresre verték, több mint 52 házat romboltak le a szerb katonák, számtalan tanya és vidéki telep lett a tűz martaléka. Egyetlen kerületben több mint 600 marhát és egyéb jószágot hajtottak el és a földműves családok százait juttatták koldusbotra. Nyolcvan és kilencven éves aggastyánokat kínpadra feszítettek, öregasszonyokat holtra vertek és Szebenico városában több áldozatot követelt a szerbek irtóhadjárata, mint a világháborúban. A város polgármesterét borzalmasan megkínózták, füleit levágták, körmeit kiszakították, bordáit összezúzták, 28 dalmát községből több mint 4000 foglyot és túszt hurcoltak el s a letartóztatottakat napokig étlen-szomjan a puszta földön fekvé tartották, összezúfolva pincehelyiségekben. Leírhatatlan szenvedések színhelye volt egész Dalmácia.

Pavelics Ante a szerb katonai önkény ellen emelt súlyos vádiratában megállapítja, hogy a felsorolt rémtettek csupán halvány részletei a szerb hóhérok garázdálkodásának, amely valóságos mézárszékké változtatta a horvát tengerpartot. Dr. Pavelics az egész civilizált emberiséghez intézett kiáltványát a következő drámai szavakkal fejezi he: „Az élet megtanított minket és bebizonyította, hogy véráldozat nélkül nincs szabadság! Arra a meggyőződésre jutottunk, hogy az Ustasa szervezet akciója a Lika területén többet használt a horvát ügynek az egész világ előtt, mint valamennyi memorandum,

összejövetelek és előadások. Sajnos, úgy látszik, ez az egyetlen beszédmód, amelyet Belgrád és a világ meg tud érteni.“

E rémtettek hatása alatt született meg az a memorandum is, amelyet 1933 június havában a külföldön lakó horvátság 320 ezer amerikai aláírással és az összes Európában fennálló horvát egyesületek nevében nyújtott át a Népszövetségnek. Ebben az emlékiratban a horvátok visszapillantást vetnek a horvát történelem egész múltjára. Megállapítják, hogy 1102-ben léptek perszonál unióba Magyarországgal és tizennégy évszázadon át megőrizték függetlenségüket. (Ez kétségkívül rendkívül fontos önbeismerés azokkal a vádakkal szemben, amelyekkel Magyarországot nem egyszer horvát részről is illették.) 1918-ban, a háború befejezése után Horvátország alkotmányos képviselőjének beleegyezése nélkül s a horvát nép nagy többségének akarata ellenére, amikor a szövetséges csapatok még az országban tartózkodtak és kaotikus viszonyok uralkodtak, a szerb katonaság és a szerb kormányhatóságok, utalással a korfui megállapodásra, kieroszakolták a csatlakozást. A horvátság valódi képviselői 1919 február 27-én a párisi békekonferenciánál és ugyanaz év március havában *Wilson* elnöknél tiltakoztak az 1918 december 1-i aktus ellen, amely Horvátországot kiszolgáltatta Szerbiának.

Az emlékirat azután felsorolja a petíciók hosszú sorát, amelyeket a Népszövetséghez és más különböző fórumokhoz már eddig is benyújtottak s befejezésül a következőket mondja: „Ha a nemzetközi felelős tényezők a vázolt tarthatatlan állapotoknak nem vetnek véget, akkor a horvát nép minden felelősséget elhárít a bekövetkezendő eseményekért, amelyeket a horvát nép természetszerű önvédelme vonna maga után.“

Megállapítható, hogy ez tulajdonképpen a forradalom bejelentése. Mi mindennek kellett történnie, amíg idáig jutott a békés szellemű horvát nép, amely 1929 január 6-a (a diktatúra kikiáltásának napja) után is még mindig bízott a békés és alkotmányos kibontakozás lehetőségében? Ezt bizonyítják az ú. n. zágrábi pontok is, amelyeket *dr. Macsek Vlatko* és társai 1932 november 7-én hoztak nyilvánosságra. Ezekben a pontokban ki volt domborítva ugyan Horvátország függetlensége, de emellett nyitva maradt a lehetőség továbbra is, hogy a szerbek és horvátok bizonyos vonatkozásban együttműködjenek. Macseknek erre a törekvésére Belgrád három esztendei súlyos börtönnel válaszolt. Macsek válasza viszont az ítéletre ez volt: „A horvát nép túlnyomó többsége a Szerbiától való teljes elszakadást követeli.“

Ugyanezt jelentette ki a letartóztatásban lévő *Trumbics* és *Szlovénia* nézve *Korosec*, *Bosznia-Hercegovinára* vonatkozólag pedig *Spaho*.

Kísérlet a politikai élet feltámasztására.

Ezek kétségkívül olyan megnyilatkozások voltak, amelyek mellett még a konok és elbizakodott szerb diktatúra sem haladhatott el közömbösen s így született meg 1933 tavaszán az a rendelet, amely az 1931 őszén hivatalosan megalapított kormánypárt mellett lehetővé óhajtja tenni más politikai pártok alakítását is. De hogyan! A feltétel az, hogy minden további nélkül el kell ismerni a fennálló oktrojált diktatórikus alkotmányt. Egyébként a rendelet megújítja azt a régebbi rendelkezést, hogy sem az egyes uralkodó néptörzsek, tehát a szerbek, horvátok és szlovének, sem a kisebbségek, mint olyanok, tehát magyarok, németek stb., pártot nem alakíthatnak, viszont olyan pártok sem alakíthatók, amelyeknek vallási, vagy regionális jellegük van. Hogy a Skupstina régi politikai pártjai e rendelet kapcsán új életet és tevékenységet kezdhessenek, nemcsak valószínűtlen, de erkölcsi lehetetlenség is, mert hiszen ezek a pártok csatlakoztak a horvát paraszt demokrata koalíció (Macsek és Pribicevics tábora) öt pontjához, amely a legélesebb állásfoglalás a diktatúra ellen. Érdekes, hogy annak idején elsőnek a vajdasági szerb pártok csatlakozása történt meg, ami azért is jellemző, mert a régi Bácska és Bánát hajdani jólétük rongyain tengődnek csak ma már s itt történt az első komoly szembeszállás a kormány gazdasági politikájával is.

A magyarság szempontjából annyit jelent a rendelet, hogy a kisebbségek sem együtt, sem külön politikai pártot nem alkothatnak ezentúl sem s politikai képviselőhez csak úgy juthatnak, ha beolvadnak valamely más meglevő szerb pártba, vagy a kormányzat engedélyez számukra a forma kedvéért egy, vagy két mandátumot. Miután azonban ez idő szerint Jugoszláviában csak egyetlen párt van, a kormány által kinevezett hivatalos párt, a magyarság tehát ha akarna, se tudna hová csatlakozni. Innen van az, hogy a félmillió lelket számláló jugoszláviai magyar kisebbség a múltban sem tudott, de a jövőben sem lesz képes parlamenti képviselőhez jutni. Nagyon nehéz beletörödni abba, hogy továbbra is kénytelenek leszünk nélkülözni a magyar képviselők parlamenti megállapításait, ami annyit jelent, hogy a jugoszláviai magyar kisebbség panaszainak nem áll rendelkezésére az a legprimitívebb alkotmányos nyilvánosság sem, amelyet a másik két utóállamban mégse tudtak elvenni tőle.

Mindenesetre figyelemreméltó jelenség a szerb diktatúra életében az is, hogy nem ő termelt ki a maga számára egy új ideológiát, ami a tapasztalatok szerint úgy Olaszországban, mint Németországban történeti szükségszerűség volt, hanem vele szemben alakultak és tenyésztődtek ki ilyen eszmeáramlatok. Ezek egyike határozottan fasiszta irányú, tehát nemzeti

alapon áll s főleg azok között a horvátok között hódított nagy tömegeket, akik a mai jugoszláv állam keretein kívül keresik a horvát kérdés megoldását, tehát minden fenntartás nélkül szeparatisták. Legalább is távoli eszmei kapcsolatuk fennáll az olasz fasizmussal, míg a hitleri irányzattól legfeljebb az antiszemizmust vették át.

A másik irányzat, amely azonban egész Jugoszlávia területére kiterjed, az a törekvés, mely a rendi állam kiépítésében látja a maga eszményeinek megvalósítását, de gazdasági alapon. Az agrárpártok állanak e mozgalom élén, amely új szociálgazdasági formát keres az állam számára a jelenlegi diktatúra és a régi parlamentáris alkotmány helyébe. Akik a helyzetet jól ismerik, azt mondják, hogy ennek a törekvésnek a közeljövőben komoly kilátásai lehetnek.

Szerbia háborút akar?

A nyugateurópai sajtó hasábjain állandóan ott kísért az a hihetetlenül hangzó hír, hogy a jugoszláv vezető körök tényleg komolyan foglalkoznak egy fegyveres konfliktus lehetőségével s a diktatórikus kormányzat immár leküzdhetetlen belső nehézségeit egy győzelmes háborúval szeretné levezetni. Ez egyúttal a dinasztia megmentését is jelentené. Ezt inkább megerősíteni, mint gyengíteni alkalmas a *Pravda* című kormánylap egyik közleménye, amely — bizonyára felsőbb sugalmazásra — azt írja, hogy Ausztriának és Magyarországnak a kisantanthoz való csatlakozása a közeljövőben várható, mert hiszen a genfi szerződések egyik célja éppen az volt, hogy Középeurópát a Balkánnal egyesítse. Ha a csatlakozás minden várakozás ellenére sem történnék meg, ez azt jelentené, hogy: 1. a világháborút egyedül Ausztria és Magyarország idézték fel és ezért ők felelősek, 2. hogy mit sem törődnek Európa békéjével és más népek politikai felépítésével.

A szofisztikának ezt a magas iskoláját mi még nem jártuk ki, de mindenesetre kívánatos volna, ha a vezető nyugati hatalmaknak a figyelmét nem kerülte volna el ez a félhivatalos közlemény, amelyből megállapítható, hogyan értelmезik és készítik elő a békét Franciaország balkáni szövetségesei.

Nem sokkal e cikk megjelenése után *Andjelinovics* és *Dimitrievics* volt miniszterek azt az állítást kockáztatták meg, hogy a magyar oligarchia háborút akar (mintha Horthy Miklós mohácsi beszéde soha el nem hangzott volna!) s ezzel szemben a béke egyetlen biztosítéka az lenne, ha az Adriától a Fekete tengerig egyetlen szláv állam uralkodnék. Mily csodálatos összefüggés, hogy e két feltűnő megnyilatkozással egyidejűleg tartották a jugoszláv és csehszlovák Sokolok kongresszusukat Laibachban s ott megjelentek a két állam kormányá-

nak hivatalos képviselői is. A hozott határozatok igen figyelemreméltók. A kongresszus felszólítást intézett a cseh és a jugoszláv kormányhoz, hogy a két állam részére mielőbb azonos jogrendszert dolgoztasson ki és léptessen életbe s ezzel együtt egy teljesen szoros gazdasági és kulturális együttműködés teremtesék meg. (Ami az új jogrendszer iránti követelést illeti, ezen nem csodálkozunk, mert a mai Jugoszlávia hét régi államból van összeállítva és az egyes területeken még mindig a régi törvények szerint bírászkodnak, úgy, hogy ma Jugoszláviában hétféle jogrendszer van érvényben, tehát hétféle jog szerint ítélnének. Természetes, hogy ebből igen különös helyzetek származhatnak.) Követelték a kongresszuson a Lengyelországgal és valamennyi szláv állammal való szorosabb együttműködést a nemzetközi politika terén, hogy ezáltal a szlávok a világpolitikában az öt számarányánál fogva is megillető helyet elfoglalhassanak.

Krofta cseh miniszter Bethlen István gróf berlini előadásával polemizálva, cikket írt a félhivatalos „Prager Presse”-ben ezen a címen: „Van-e szláv veszedelem?” s természetesen arra a következtetésre jut, hogy a szláv veszedelem csak agyrém. Ha azóta *Krofta* úr elolvasta, amint, hogy biztosan elolvasta, a laibachi határozatokat, alighanem kénytelen volt revízió alá venni a felvetett témáról és a saját publicisztikai őszinteségéről vallott nézeteit. Mindezek a jelenségek a legnagyobb aggodalommal kell, hogy eltöltsék nemcsak Magyarországot, hanem Romániát is. Mert hiabavaló a kisantant-szerződés és a keleti Locarno, a tények és az oktalanul felkorbácsolt szenvedélyek erősebbek az írott megállapodásoknál. Azzal pedig talán mégis tisztában vannak a román politikusok is, hogy a la long sohasem fog lemondani Oroszország Besszarábiáról, Jugoszlávia pedig — Temesvárról.

Bizonyára a magyar háborús veszéllyel lehet magyarázni azt is, hogy a szerb hadsereg békelétszáma ma 40 ezer fővel magasabb, mint a múlt évben volt, a tartalékosokat egyre hívják be gyakorlat címén s legnagyobb részüket a háttérmenti helyőrségekben helyezik el. Ez valóban mind arra mutat és azt bizonyítja, hogy a magyar oligarchia háborút akar!

Nem látja azt Franciaország, hogy e rendkívül veszélyes és már nem is gyanús mozgalmak mögött mint csendes társ önkéntelenül ott áll ő maga is az által, hogy még mindig finanszírozza a szerb diktatúrát s egy legutóbb kötött pénzügyi egyezményben három évre felfüggesztette a francia kölcsönök annuitásainak fizetését?

Mindezek után az európai szemlélő csak azt nem érti, hogy Jugoszlávia sorsának jelenlegi intézői nem látják, vagy nem akarják látni, hogy a szerajevói politikát nem lehet újra

kezdeni, s hogy a szeparatiztikus mozgalmak alapjaiban rázták meg a nagyszerb államépítményt, s hogy a horvát, a szlovén, a montenegrói és bosnyák elszakadási törekvések lángjai odavilágítanak Genfben, nem is szólva Macedóniáról, ahol a statárium állandó és ahol hatóságilag egész falvakat irtottak ki.

A politikai és hozzátehetjük gazdasági válságnak olyan szövődménye ez, amelyből nehéz lesz megtalálni a kibontakozást az Olaszországgal és Magyarországgal való becsületes megegyezés nélkül.

2.

A revízió a csehszlovák állam szempontjából.

Még igen szerény kis újságíró volt *Benes Ede* jelenlegi csehszlovák külügyminiszter akkor, midőn 1916-ban a világháború alatt, mint emigráns osztrák-magyar alattvaló, kiadott a cseh „Maffia” támogatásával egy röpiratot arról, hogy az Osztrák-Magyar Monarchiát fel kell darabolni és területéből új nemzetiségi államokat kell alakítani. A röpirat címe: „Detruisez L’Autriche-Hongrie” volt. Ez a gondolat nem a háború alatt született meg, ott kísértett már a XIX. század közepén azoknak a szláv politikusoknak az agyában, akik tekintetüket akkor Szentpétervár felé irányították és egy olyan szláv világbirodalom megalkotásáról álmodtak, amelynek határai a Csendes-óceántól egészen az Adriáig terjednek. 1908-ban a Prágában tartott neoszláv kongresszuson már nyíltan tárgyalták a Monarchia feldarabolását célzó tervezetet. A cári hatalom összeomlása a nagy pánszláv gondolat megvalósítását természetesen lehetetlenné tette, de az Osztrák-Magyar Monarchia megsemmisítésének célja fennmaradt és *Massaryk* jelenlegi csehszlovák köztársasági elnök vezetésével Európa és Amerika közvéleményét állandóan befolyása alatt tartotta ebben az irányban egy bizottság, amely lankadatlan energiával tört céljai felé.

Amikor *Benes* Párisban röpiratát kiadta, akkor még a franciák is mosolyogtak rajta. Senki nem vette komolyan a túlbuzgó fiatalembert, csak *Seton Watson* és *Ernest Denis* szlavista nyelvész. Egy évvel később, 1917-ben azonban rendkívüli fordulat történt. *Northcliffe lord*, az angol háborús propaganda legfőbb szellemi vezére, egyszerre csak felfedezte és kiásta az ismeretlenség homokjából a *Benes* elfelejtett javaslatát, újságjaiban propagálni kezdte s amidőn az egész antantközvélemény nagy érdeklődéssel fordult a probléma felé, megtörtént az a hihetetlen csoda, hogy az ellenséges hadviselő államok kormányai elfogadták és hivatalos programmá üttették *Benes* tervezetét.

A csehek sokkal többet kaptak, mint amennyit reméltek.

A területnélküli cseh állam létét az antant nagyhatalmak 1918 nyarán elismerik és másfél esztendő múlva történeti valóság lesz a szürke kis újságíró indítványából. A Monarchiát valóban feldarabolták s bekövetkezett Szent István birodalmának is olymértű megcsonkítása, amilyenről maguk a cseh vezérek sem mertek álmodni. A legjellemzőbb erre vonatkozólag az a vallomás, amelyet *Tusár* volt berlini csehszlovák követ tett közvetlen elhunytá előtt egy újságírónak, mondván, hogy a magyar határookra való igényeit a csehszlovák béketárgyalási delegáció csak mint, legmesszebbmenő maximális követeléseket terjesztette elő, egyáltalán nem gondolt arra, hogy a békekonferencia ezeket a lehetetlen követeléseket valóban teljesíteni is fogja. Maguk a csehek voltak azután a legjobban meglepve, amidőn a döntő nagyhatalmak mindazt százszázalékosan teljesítették, amit a csehek nemzeti posztulátumként eléjük terjesztettek.

Akkor, amidőn létrejött az u. n. pittsburgi egyezmény és 1918 október 30-án a turócszentmártoni deklaráció, amely a tótok elszakadását jelentette be Magyarországtól, még senki sem gondolt arra, hogy egy millió magyar alattvalója lesz az új csehszlovák államnak és hogy Pozsony, Kassa, Rimaszombat, Rozsnyó, Losonc, Léva, Érsekújvár, Beregszász, Ungvár és az egész Csallóköz ölébe fog hullani az új csehszlovák államnak. Amikor a katonai összeomlás után, 1918 november és december havában a cseh megszálló csapatok beszivárgása megindult a Felvidékre s rövid hetek alatt teljessé vált Felsőmagyarországnak az anyaországtól való leszakadása, még mindig csak abban a reményben ringatták magukat a csehek, hogy ilyen területi fait accompli megteremtése kedvezőbben fogja befolyásolni majd a békekonferencia határozatait, de hogy ezek az utolsó faluig és tanyáig nagylelkűen mind neki adományoztassanak, ezt valóban nem remélhették.

S a lehetetlen íme mégis bekövetkezett. Létrejött egy úgy földrajzilag, mint gazdaságilag és ethnikailag lehetetlen struktúrájú államalakulás, amely létét nem a benne helyet foglaló történeti erők egyensúlyának és intenzitásának köszönheti, hanem kétségkívül annak a hatalmi konstellációnak, amely még mindig a világháború hatásai alatt ma is gyakorolja az uralmat Európa népei és politikája felett. Nyilvánvaló, hogy a csehszlovák állam mai berendezettségében és összetételében csak addig állhat fenn, amíg ezek az erőviszonyok Európában változatlanul maradnak, abban a percben azonban, amint Franciaország hátrányára bizonyos eltolódások következnek be, a csehszlovák politika jelenlegi felelős vezetőinek is sürgősen le kell majd vonniok az új helyzet konzekvenciáit.

Hogy milyen a közhangulat az elszakított Felső-Magyar-

országban s a bizonytalanságnak milyen hatalmas érzése uralkodik a lelkekben, arra nézve rendkívül jellemző az a kis epizód, amely a csehországi magyar nemzeti párt 1933 május 16-án Léván megtartott tisztújító nagygyűlésén történt. Hatalmas tömeg előtt *Szentiványi József* képviselő a következő kérdésekkel fordult a hallgatósághoz:

— Megkérdeztek benneteket, akartok-e csehszlovákok lenni!

A közönség egyhangú dörgő nemmel válaszolt.

— Mi történt tehát veletek, amikor mégis ide csatoltak!

— Igazságtalanság!

— Akarjátok-e, hogy ez az igazságtalanság jóvátétecsé!

— Akarjuk!

Bizonytalansági érzés a tótságban.

Ilyen a magyarság hangulata a forrongó Felvidéken. De korántsem kell azt hinni, hogy a tótság lelkében más érzésekkel tekint Prága felé. Már Rothermere lord világraszóló akciója is igen erősen megrendítette a tótokban a cseh államhűséget, azok a kinyilatkoztatások pedig, amelyek Genfben MacDonald angol miniszterelnök, Rómában pedig Mussolini ajkáról a békeszerződések revíziójának kérdésében elhangzottak, alapjaiban rendítették meg a felvidéki tót lakosság lelki konstitúcióját. Hiszen itt már a forradalom óta megvolt a kételkedés a csehszlovák állam tartós fennmaradását illetőleg s ha az idők folyamán elhalkult és elsekélyesedett is, időnként újból és újból feléledt és új erőre kapott. A négyhatalmi egyezmény óta az emberek ismét tele vannak a bizonytalanság érzetével s ennek emberi megnyilvánulásai a figyelmes szemlélő lépten-nyomon találkozhatnak. Katolikus papok és zsidó ügyvédek feltűnés nélkül kiszedegetik a maguk, vagy híveik és ügyfeleik pénzét a cseh-tót bankokból, a földbirtok-reform újjgazdagjai között igen soknak fő a feje azon, miként adjon túl a birtokán és szerezzen most már nem dollárt, hanem más nemes valutát a vételáron. A kávéházi börzék az eljövendő fordulat újabb vagyondézsmalehetőségeit latolgatják s horribile dictu a legexponáltabb és legtúlzóbb tót hivatalnokok újra kezdik felfedezni, hogy ők tulajdonképpen magyarul is beszéltek azelőtt. Feltűnően és hangosan ropogatják a magyar szót s a legudvariasabban veszik fel újra az érintkezést az eddig jóformán észre sem vett régi ismerőseikkel. Ami a cseh bevándoroltakat, hivatalnokokat, üzletembereket, katonákat illeti, ezek a mesterségesen rájuk rakott bátorsági álarok alatt — térzenék, repülőraj mutatóanyagok, tüntető katonai demonstrációk — bizony sápadtak, csendesek és aggodalmaskodók. Mindez élénk tanúsága annak, hogy a bizonytalansági érzés mikrobái erősen megfészkelték magukat már nemcsak a tótoknak, hanem ezeknek

a csehországi exponenseknek a lelkében is s ezzel a ténnyel, mint revíziós tényezővel, igenis lehet és kell számolnunk.

Hihetetlenül hangzik, de tény, hogy a legkiválóbbnak tartott cseh folyóirat, a „Pritomnost“ a békerevízió mellett igyekszik érveket felsorakoztatni. Nem hiszem, hogy a kérdéses közlemények Benes előzetes tudtával és utólagos tetszésével jelentek volna meg, tény azonban, hogy napvilágot láttak. Azt mondja a lap, hogy a kisantant törekedjék jóvátenni azt a sérelmet, amelyet a magyar nemzet népraj zilag szenvedett. Ilyen sérelem szerinte azoknak a területeknek a birtokba vétele a kisantant államok határmenti vidékein, amely területek lakossága tisztára, vagy nagy többségében magyar. Ezt a sérelmet semmi érvelés sem tudja megindokolni, legkevésbé a stratégiai határok érve. Ne tessük magunkat, írja tovább a lap, mintha nem tudnék, hogy a magyar határokkal igenis lehetne valamit csinálni. Ebben az értelemben cseh részről is történtek már megnyilatkozások és pedig olyanok részéről, akik nem mondhatók politikai műkedvelőknek. (Massaryk, Benes, Tusár, stb.) A háborús lehetőségeket a lehető legkisebb mértékre azzal lehetne csökkenteni, ha a súrlódó felületeket lehetőleg megszüntetnők. Ennek módja pedig legelsősorban a magyar határok revíziója.

Mindezt mi magunk is megírhattuk volna, mert a magyar álláspont és felfogás ebben a kérdésben csak néhány vonalnyival tér el a Pritomnost fejtegetéseitől. A nemzeti irányú cseh lapok természetesen erősen támadták a Pritomnostot és leszögezték a maguk régi álláspontját, hogy Csehország egyetlen talpalattnyi földről sem mond le senki javára.

Benes ismert expozejá, amely 1933 április 25-én hangzott el a cseh nemzetgyűlésen, elvileg nem utasította el a revízió lehetőségét, ellenben három olyan feltételhez kötötte, amelyek teljesíthetetlenek. Sokan, akik ismerik a cseh politika szövevényes útjait és homályos hátterét, hajlanak arra a felfogásra, hogy a Pritomnost közleménye tulajdonképpen mégis egy Benes által felbocsátott ballon d'essay volt és hogyha a közvélemény barátságosabb fogadtatásban részesítette volna, akkor talán a külügyminiszter úr kijelentései is másként hangzottak volna a revízióról.

Bizonyos tekintetben ellentétben látszik lenni azzal, amit a Felvidék tót lakosságának hangulatváltozásáról mondtam, az a jellemző tünet, hogy a Benes expozejá fölött megindult parlamenti vitában éppen a szlovák képviselők foglaltak a legélesebben állást a Pritomnost cikkével szemben és utasítottak vissza minden revíziós elgondolást. Ennek a magyarázata kétségkívül az, hogy a képviselő urak tulajdonképpen csaknem kivétel nélkül lekötelezettjei akár anyagi, akár más tekintetben a csehszlovák államhatalomnak s ezúttal nem

juttatták híven kifejezésre a mögöttük álló választók ezreinek őszinte érzéseit és hangulatát.

A Pritomnost különben őszinteségi rohamában még a következő igazság kimondására is ragadtatta magát: „A csehszlovák egység eszméje tíz esztendő elmúltával rosszabbul áll, mint egy évtized előtt. Semmit sem voltunk képesek javára cselekedni.“ Olyanok, akik alapos ismerői a Felvidék jelenlegi viszonyainak, állítják, hogy a csehszlovák állameszme megerősödésének útjába a legtöbb akadályt a korrupt és befolyásolható közigazgatás gördítette. Ezt bizonyítani látszanak a csehszlovák legfelsőbb közigazgatási bíróság 1932. évi jelentésének adatai is, amelyek rendkívül súlyos kritikát juttatnak kifejezésre az által, hogy megállapítják, hogy az egyes igazgatási ágak intézkedései ellen emelt panaszok hány százalékát intézte el a bíróság az intézkedő hatóság ellen. E szerint a szlovenszkoí közigazgatás rendelkezéseit a legfőbb bíróság a panaszos esetek 90 százalékban megsemmisítette.

Ez valóban lesújtó ítélet s nekünk minden okunk megvan arra, hogy nemcsak a jövő reménységei szempontjából, hanem a sokszor meghurcolt és jogtalanul megbántott régi magyar közigazgatás reputációja nevében is elégtétellel vegyük tudomásul.

Harc az autonómiáért.

Hogy ebből a közigazgatásból sohasem fog kisarjadni az a tót autonómia, amelyet Hl inka és Jehlicska a békekonzferencián, kifejtven a tót és cseh nép közötti alapvető ellentéteket, követeltek a Felvidék számára, az egészen kétségtelen. Nemzeti parlamentet és felelős kormányt, önálló közigazgatást ésjudikaturát, teljes kulturális, egyházi és lelkiismereti szabadságot követeltek s mindezek helyett kaptak egy gyökeréig romlott, elnyomó, zsarnok kormányzatot és közigazgatást, amely ezeknek a követeléseknek teljesítéséről természetesen hallani sem akar. Nevetséges volna azonban azt állítani és arra gondolni, hogy a tót autonómia kérdése ezzel már el is van intézve és el is van temetve. Aminthogy a tót függetlenségi és államalkotási törekvések tulajdonképpen az amerikai tótság lelkében születtek meg s ott öltöttek először konkrét formát, úgy amerikai földön él továbbra is ez a követelés, ott tartják számon a megtett ígéretek végrehajtását és szorgalmazzák a csehszlovák állam jelenlegi urainál mindazon egyezmények és Ígéretek teljesítését, amelyek tulajdonképpen előfeltételei voltak annak, hogy a tót nép a cseh néppel egy állam kötelékében kimondotta az egyesülést.

Az amerikai tót liga 1922 végén memorandumot, 1925 június 25-én pedig Pittsburghból keltezett „Szózatot“ intézett a csehszlovák köztársaság minden számottevő tényezőjéhez, így

elsősorban a köztársaság elnökéhez, a kormány tagjaihoz és a nemzetgyűléshez. A szózat mindenekelőtt megállapítja, hogy a memorandumra érdemleges válasz egyáltalán nem érkezett, pedig abban a pittsburghi szerződésben vállalt kötelezettségek teljesítésére szólította fel a liga a cseh kormányt. Elsősorban természetesen a tót autonómia megvalósítására. A mai rezsím — úgymond a szózat — elvben nincsen az autonómia ellen, valóságban azonban tüzzel-vassal üldöz mindenkit, aki a tót nemzet autonómiájáért sikra mer szállni. Azt állítják, hogy az amerikai tótoknak nincs joguk a pittsburghi szerződés törvénybeiktatását követelni, mert a szerződés utolsó szakasza szerint a csehszlovák állam belső berendezésének részletes megállapítása a felszabadított csehek és tótok törvényes képviselőinek dolga lesz. Ezzel szemben a valóság az, hogy a két testvémemzet közt kötött szerződés megállapításai tulajdonképpen alaptörvények, amelyek ugyan nem részletes megállapodások, de mindenesetre alapkövek, amelyekre kell, hogy a közös köztársaság alkotmánya nyugodjék. Hiszen a köztársaságot a csehszlovák forradalom külföldi polgárai alapították s az általuk megkötött szerződéseket és a hozott áldozatokat teljes mértékben respektálni kell. A szózat ezután a következőket mondja: „Meg vagyunk győződve róla, hogy a clevelandi és pittsburghi szerződés a világ minden jogi fóruma előtt érvényes és mint a csehszlovák forradalom külföldi polgárai joggal követelhetjük a pittsburghi szerződés beiktatását a csehszlovák köztársaság alkotmányába annál is inkább, mert a mi kívánságunk egyúttal a tót nemzet kívánsága is. Nem engedhetjük meg, hogy a mai politikai rezsím egyoldalúlag hatalmi diktátummal oldja meg ezt a kérdést. A közös forradalom alapjai s ennek következményei a clevelandi és a pittsburghi szerződésben vannak lefektetve, amelyeket a cseh és tót nemzet reprezentánsai kötöttek, tehát annak a két nemzetnek a képviselői, amelyek egy köztársaságban egyesültek, egyenlő jogok és egyenlő kötelezettségek alapján. A mai cseh politikai rezsím a vádlott fél, amely nem lehet tehát egyúttal bírói fórum is s ez a vádlott fél igazságtalanságot követett el, mert hatalmát a jog és igazság fölé emelte.“

Majd tovább így folytatja: „Mindent fontolóra veszünk, mielőtt további lépésekre magunkat elhatároznánk annak a memorandumnak az értelmében, amelyet 1922 november 9-én az amerikai tótok hivatott képviselői összeállítottak. Azoknak a tótoknak a képviselői, akik pénz- és véráldozatot hoztak a közös köztársaság megalkotása érdekében. Ezek a tótok most követelik, hogy a tót nemzet jogai az alkotmányban biztosítva legyenek. Ha a mi szózatunkat csak úgy intézik el, mint az előbbi memorandumot, el vagyunk határozva a civilizált világ közvéleményének ítélőszéke elé menni.“

Azóta ez meg is történt, nem egy alkalommal és igen éles

formában, jóllehet a cseh kormány mindent elkövetett a veszedelmes akció ellensúlyozására és az Amerikai Tót Liga diszkreditálására. Erős harc indult meg a Liga vezetősége és a csehek fizetett emberei között. A tét nagy volt, amelyért harcolni kellett, elsősorban az Amerikai Tót Liga szétrombolása és a Pittsburgh! szerződés híveinek, valamint a tót lapoknak elhallgatatása. Ennek érdekében mindenekelőtt kikémlelték az autonómiáért küzdő tót lapok anyagi helyzetét, hogy azokat megvesztegethessék, vagy megsemmisíthessék, majd arra kényszerítették az Amerikai Tót Liga volt elnökét és a csehszlovák köztársaság későbbi konzulát, a súlyosan beteg *Mamatej Albertot*, hogy az Amerikai Tót Egyesület által rendezett gyűlésen árulja el tót nemzeti meggyőződését és az amerikai konzulátusok, vagy azok bizalmasai segélyével bírja rá a tót egyesületek sajtóorgánumait, hogy ha már a cseh centralizmus érdekeit nem akarják szolgálni, legalább ne politizáljanak, maradjanak azokban a kérdésekben némák, amelyek a csehszlovák köztársaságban élő tót nemzetet érintik.

Benes politikájának exponensei *Dimitrijevs*, majd később *dr. Rubinszky*, valamint *dr. Srobár* amerikai útjuk alkalmával az Amerikai Tót Ligára rá akarták ütni a hazaárulás bélyegét s mikor már azt hitték, hogy a rágalomhadjáratnak kellő eredménye mutatkozik, megalakították a csehszlovák konzulátusok segélyével Benes amerikai rohamcsapatát, a Tót Nemzeti Szövetséget. Ez az organizáció azonban a Ligával szemben nem bizonyult életképesnek, mert mindenki tisztában volt megalakításának körülményeivel és célzatával.

Hogy az itthonlévő tótok között milyen visszhangot vert az amerikai testvérek akciója, arra nézve jellemzőek a Hlinka-féle tót néppárt ismételt deklarációi, amelyek még élesebb formában juttatták kifejezésre a tót nép követeléseit és keserű, kiábrándultságát. „Mi kezdettől fogva követeltük — mondja az egyik legújabb rezolúció — a forradalmi kormány első elnöke, tehát a csehszlovák nemzeti tanács elnöke, Masaryk által sajátkezűleg megírt és aláírt pittsburghi szerződés teljesítését és a csehszlovák kormány által való elismerését s szorgalmaztuk annál az első kormánynál is, amely jogérvényesen és törvényesen választotta meg Masarykot első elnökké s így megerősítette mindazokat a kötelezettségeket és szerződéseket, amelyeket a csehszlovák nemzeti tanács elnöke Párisban megkötött. És a válasz az volt, hogy ezt a kétoldali szerződést, közönséges papirosnak deklarálták és a törvénybe iktatás iránti kérést még válaszra sem méltatták.“ Megállapíthatjuk, hogy ma már teljes az összhang az amerikai és a felvidéki tótság lelkivilága között. Elég e tekintetben a Nyitrán 1933 augusztus 14-én lezajlott Pribina-ünnepségekre utalnom, ahol *Hlinka* páter óriási tót tömegek élén követelte az autonómiát. Ugyanazon a gyűlésen *Malypetr* cseh miniszterelnök beszédét se

tudta elmondani, mert a felbőszült tótok megakadályozták ebben.

A csehszlovák állam szempontjából nem volt közömbös esemény az sem, amely 1933 júl. 9-én történt Genfben, amikor azok a szlovák politikusok, akik a prágai politika következtében külföldön kénytelenek élni, megalakították a Tót Nemzeti Tanácsot. A megalakulás után a vezetőség öt tagja memorandumot nyújtott át a Népszövetség vezértitkár-helyettesének, amelyben követelik, hogy a nagyhatalmak vegyék revízió alá a tót kérdést s népszavazás által adják meg a tótoknak a jogot arra, hogy maguk döntsék el, hová akarnak tartozni.

A memorandum a következő pontokban foglalja össze a tótok kívánságát:

1. A tótok leghőbb kívánsága az, hogy a csehektől elválasztassanak. Ezen kívánságukat a csehek maguk világosan tudják.

2. A tót kérdés még abban az esetben sem lenne megoldva, ha a csehek autonómiát Ígérnének a tótoknak és pedig azért, mert még az autonómia sem segítené a tótokat kenyérhez. Kizárólag csak az oldhatja meg a kérdést, ha a magyar Alföld és a tótok közt nincsen határ.

3. A tót nemzet nem követeli a nagyhatalmaktól, hogy önálló államnak ismerjék el, mivel azon a nézetten van, hogy már elég a kis és gyenge államok száma.

4. Ezért azt követeli a tót nemzet, hogy a régi hazájához, Magyarországhoz csatolják, melyhez földrajzi és gazdasági kapcsolatok fűzik a történelmi kapcsolatokon kívül.

„Ezzel szemben már előre felemeljük szavunkat minden olyan kísérlet ellen, mely egy kompromisszum alapján a tótföldet meg akarná Magyarország és Csehszlovákia közt osztani, mivel a felosztás egyet jelentene a halálos ítélettel. A tót kérdés egyik legfontosabb európai kérdés.“

A memorandumon kívül a Tót Nemzeti Tanács külön kiáltvánnyal is fordult a világ közvéleményéhez francia, angol és olasz nyelven s rámutatott arra, hogy csehszlovák nemzet és nyelv nem létezik s erélyesen követeli a békeszerződések revízióját.

Íme a tót kérdés a maga valóságában és rideg meztelenségében. Ez a probléma fennáll és mindjobban kimélyül az idők folyamán. Még csak azokra a felszólalásokra kell utalnom, amelyek Benes legutóbbi revíziós exposéjával kapcsolatban elhangzottak (*Rázus*, stb.) s amelyek egyrészt éles világításba helyezik a kibékíthetetlen cseh és tót ellentéteket, másrészt kíméletlen ridegséggel mutatnak rá arra, hogy nincs egységes, egyfajú, egykultúrájú csehszlovák nép, hanem igenis a tótság önálló, független nemzet, autochton faj, amely független történelmi világlátásának biztosítékait semmiféle államközösségi eszméért nőm hajlandó feláldozni.

Magyar-tót megértés.

Ezt tudomásul kell vennünk természetesen magyar szempontból is. Megkapó szavakkal adott ennek kifejezést a Magyarországi Tót Közművelődési Társulat Békéscsabán tartott ünnepségén *Bernolák Nándor* miniszter, a társulat elnöke, hang súlyozván, hogy a Magyarországi Tót Közművelődési Társulat, amely egy félszázad óta szolgálja a magyarországi tótság kulturális érdekeit, egyik legfőbb feladatának tartja a hamisítatlan tót kultúra ápolását, a tót nyelv tisztaságának megóvását.

Valóban, a magyarországi tótságnek nincs szüksége külföldi dugárakra, amelyek féltve őrzött szellemi kincseit, kulturális tradícióit, a tót nyelv tisztaságát veszélyeztetik. A tót nép a saját leikéből fakadó eszmevilágra kívánja építeni kulturális életét s ezt a célt szolgálja a Magyarországi Tót Közművelődési Társulat. A magyarországi tót nép szellemi fejlődését alkotmányos szabadságunk messzemenően biztosította a múltban és biztosítja ma is.

A magyar közvélemény egy része még a legutóbbi években is bizonyos idegességgel neszeit fel akkor, ha szóba került az elszakított részeken élő, idegenajkú volt honfitársai jövő sorsának alakulása a magyar állami keretek között. Nem lehet többé régi ideológiák vesszőparipáin nyargalni, új időknek új szelleme uralkodik felettünk s ennek parancsait meghallgatni kötelességünk. Ezek a parancsok pedig azt mondják, hogy ha a jelenlegi csonka hazát újjá akarjuk építeni, elesetségből felemelni, ez a természetes evolúciónak csak azokon a csatornáin át történhetik, amelyek a jogoknak, a gazdasági lehetőségeknek és a politikai életfeltételeknek ugyanazt a mennyiséget és minőségét szállítják idegenajkú honfitársaink számára is, mint a mi részünkre. Ezt annál inkább is és annál nagyobb nyomatékkal kell hangsúlyoznunk, mert a felvidéki tótok már ma is a legnagyobb nehézségek között és áldozatok árán folytatják küzdelmüket, teljes defenzívába szorultak úgy kulturális, mint politikai és gazdasági téren — a csehek szisztematikusan tönkretették először az egész Felvidék iparát, most pedig a mezőgazdaságot akarják koldusbotra juttatni — s ennek következtében a tót lakosságnak mintegy 10%-a már kivándorolt, 10% elseheseedett, 5%-a pedig a Kárpátokon túli cseh területre volt kénytelen költözni. A tótság tehát nemzeti állományának eddig 25%-át veszítette el. Annál súlyosabbá tette a helyzetet az, hogy a kivándorlóit tótok helyét intenzív cseh bevándorlás töltötte be, amely minden pozíciót magához ragadott.

A bezárt gyárak helyett azonban új és más intézményekről gondoskodtak a hódítók. Gomba módra létesítettek új pénzüzeteket, a cseh bankalapítások valósággal elárasztották

a Felvidéket. A cél nyilvánvaló volt: a politikai és kulturális rabszolgaság mellett pénzügyi rabszolgaságot teremteni s minden otlévő tőkét felszívni és magukhoz ragadni. Egyáltalán nem állíthatjuk, mintha a cseh politika nem volna eléggé öntudatos s nem volna tisztába saját céljaival. Ezt nagyon jól látják a revízió miatt aggodalmaskodó tótok is, akik azt mondják, hogy a határok revíziója által annyira meggyengülnének gazdaságilag is, hogy csakhamar prédája lennének a cseh invázióknak. Mindez elkerülhető volna akkor, ha a tót nemzeti akarat kivívja a maga számára a teljes politikai függetlenséget és az autonómiának olyan formáját, amelynek keretein belül önállóan és szabadon rendelkezhetik további sorsa felett. Nem lehet kétséges az, hogyha a tótság szabad elhatározásból, önként csatlakoznék a magyar államközösséghez, amelynek testvéri kötelékében megtalálná minden nemzeti aspirációjának szabad érvényesülését, akkor egy új és virágzó korszak következne számára s a jövő garanciáit többé senki és semmi nem veszélyeztethetné. Ennek a testvéri megértésnek és a történelem útjain való baráti együtthaladásnak az eszközeit és lehetőségeit még ennek a generációnak kell kimunkálnia s hogy ez megtörténhessék, ahhoz csak annyi kell, hogy kölcsönösen kicseréljük gondolatainkat és megmutassuk egymásnak szívünk belsejét.

A rutének szenvedései.

A tót föld panaszai mellett mind nagyobb erővel tör utat magának a világ közvéleményében az a szakadatlanul megújuló segélykiáltás, mely a rutén föld felől hangzik fel. A kisebbségek védelme tárgyában 1919-ben, Saint Germainben létrejött szerződés Csehszlovákiát kötelezi arra, hogy a rutén területeknek a legszélesebb körű autonómiát adja, sőt arra is lehetőséget nyújt, hogy ez az autonómia később saját maga határozzon jövő sorsa felől. Ez az autonómia természetesen mind a mai napig nem született meg. Engedélyeztek ugyan a csehek egy tartománygyűlést, amelynek az összetétele azonban igen különös, mert a tagoknak csak a fele részét választják, a másik felét egyszerűen kinevezik. Természetes ilyen körülmények között, hogy ez csak paródiáját jelentheti az önkormányzatnak s a gyűlés a cseh állami akaratnak engedelmes végrehajtója.

Jellemző az ottani állapotokra, hogy az agrárreform végrehajtásánál a rutén paraszt 90%-a földnélkül maradt. A megszállás előtt egyetlen cseh család sem lakott ezen a területen, ma ellenben 31 cseh kiseddóví működik itt, amivel szemben rutén csak 29, magyar pedig mindössze 5. A Népszövetséghez juttatott memorandumokban a rutének azt mondják, hogy a cseh kormány a rutén többség és a magyar kisebbség

ség iskoláin és az országrész kórházain takarékoskodik, csak-hogy több jusson a prágai külügyminisztérium palotájának és konyhájának költségeire, a fegyverkezésre és a bankszanálásokra. Ezzel szemben a ruszinszkói nyomor leírhatatlan, de viszont, amikor Magyarországról több mint 40 vagon élelmiszert akartak a nyomorgóknak küldeni, a csehek megakadályozták, hogy a segítség eljusson az éhezőkhez.

Benes demokráciája.

A Benes ideális demokráciájában tehát nem túlságosan jól érzik magukat azok a népek, amelyeket rabszijen oda-fűzött a békeszerződés. Ez az ideális demokrácia egyébként igen komoly defektust kapott most annak a felhatalmazási törvénynek az alakjában, amelyet súlyos külpolitikai okokra való hivatkozással szavaztattak meg a törvényhozás szerveivel s amely a kivételes hatalom alapján diktatórikus jogkört biztosít a mindenkori cseh kormányok számára. A mi nagy történelembölcseleink nem mulasztottak el egyetlen alkalmat sem, hogy összehasonlításokat tegyenek Magyarország és az utódállamok, de különösen a csehszlovák köztársaság alkotmányos berendezése és szabadságjogainak ideális biztosítékai között s formailag tényleg tudtak mindig kellő számú bizonyítékot felsorolni amellet, hogy mennyivel több a jog és a szabadság odaát a határon túl, mint idebent. S nagy páthosszal kiáltottak fel ilyenkor: miként gyakorolhatna vonzóerőt a jelenlegi Magyarország a maga elmaradott és reakciós közállapotaival azokra a népekre, amelyek a jog, szabadság és függetlenség tiszta levegőjében élnek a maguk életét?! Hát ez hazugság és ferdítés volt eddig is, de azt hiszem a csehszlovák felhatalmazási törvénnyel, amely a mi 33-as bizottságunk jogkörét messze meghaladó felhatalmazásokat biztosít a cseh kormány számára, megkapta a kegyelemdőfést.

Aki minderről bővebben óhajt tájékozódni, az olvassa el a prágai nemzetgyűlésnek 1933 július hó 4-én tartott üléséről szóló tudósítást, ahol többek között magyar részről Szentiványi József képviselő támadta rendkívül energikusan az „államellenes“ állami tisztviselők üldözéséről szóló törvényjavaslatot. Különösen azt a tendenciát kifogásolta, amely a törvényben a kisebbségekkel szemben megnyilvánul s azt a kérdést vetette fel, hogy miként fogják tudni ezentúl végezni kulturmunkájukat a nemzeti kisebbségek soraiban lévő papok, tanítók és mások s mi történik a nyugdíjasokkal, akiktől elvonhatják a nyugdíjat csak azért, mert esetleg akad valaki a családban, aki államellenes nyilatkozatokra ragadtatja magát? A törvényjavaslat államellenes megnyilatkozásnak minősíti azt is, ha valaki esetleg Szlovenszko, vagy Ruszinszko autonómiáját követeli s így az üldözés számára igen tág teret

és lehetőséget biztosít, sőt egyenesen alkalmat ad arra, hogy segítségével mindazokat a magyar intézményeket, amelyek a kisebbség védelmét szolgálják, egyenesen elpusztíthassák.

Íme tehát ez a csehek demokráciája. A sajtószabadságról szóló kivételes törvény következményeképpen már 87 német újság kénytelen volt megjelenését beszüntetni s erre a drákói szellemű törvényre most rádupláz ez a második számú és a kivételes hatalmon alapuló törvényjavaslat, amely nem egyéb, -mint az üldözés kodifikálása. El kell ismerni, hogy minden államnak jogában áll önmagát megvédelmezni, de akkor minek emelték fel szavukat ennek az állítólagos demokráciának élén álló bajnokok azok ellen az intézkedések ellen, amelyeket Magyarország a forradalmak után saját védelmére kénytelen volt foganatosítani? Hiszen ezek az intézkedések hasonlíthatatlanul szelídebbek és gyengébbek voltak, mint amilyenek a prágai törvényjavaslatban szerepelnek. Egyenesen a francia forradalomban nagy szerepet játszó „gyanúsak törvénye“ elevenedik fel a prágai törvényben, súlyosbítva azzal, hogy a gyanúsakat már a családi körön belül sem szabad megtűrni, hanem fel kell őket jelenteni.

Mussolini lapja, a „Popolo d'Italia“ ítéletet mond minderről, s ez az ítélet rendkívül súlyos. így hangzik: „A világ fennállása óta óta még egyetlen kormány sem jutott el a rosszszaságnak és perfidiának ehhez a sátáni mélypontjához, amely bevezeti a kémkedést a családba és a gyermekekben bünteti az apák vétkeit. Ha a csehszlovák demokrácia még egyáltalában el tudna pirulni, akkor az ő boncainak arca lángokban állana, mert amit ők művelnek, az gyalázat és az embertelenség csúcspontja.“

3.

A revízió a román állam szempontjából.

Egész kétségtelen, hogy az a folyamat, amely a világháború befejeztével Szent István birodalmának feldarabolásához vezetett, rejtélyes és csodálatos történeti erők szövődményének a következménye és a messzi múltban keresendő forrásai. Azok az élethalálküzdelmek, amelyeket a magyarságnak Európában való megszállása óta szakadatlanul vívnia kellett, hallatlan vérvesztéssel jártak s dacára a magyar faj hihetetlen regeneráló képességének, úgy látszik, még sem volt elegendő vitalitás a nemzetben ahhoz, hogy az évszázadok folyamán elvesztett emberanyagot önmagából pótolhassa. Már *Szent István* megkezdte nyugatról az idegenek betelepítését s ez a folyamat azóta szakadatlanul tart, sajnos azonban, az egyensúlyi pont nyugatról eltolódott keletre és a későbbi idők során inkább azok a népek árasztották el nagyobb tömé-

gekben a magyar földet, amelyek egyelőre sem kultúrát, sem gazdasági erőt, csak kielégíthetetlen étvágyat hoztak magukkal. Így ment végbe Erdélyben és Dél-Magyarországon az oláhoknak kezdetben lassú, majd rohamosabb beszivárgása, azután a szerbeknek császári hatalommal való betelepítése a Bácskába, ami mindazzal a következménnyel járt, hogy egykor színmagyar területek veszték el már akkor nyelvileg és etnikailag teljesen a magyarság számára s mint azután a legutóbbi események bebizonyították, ez a veszteség történeti leg is bekövetkezett.

A nemzetiségi probléma.

A nemzetiségi öntudat életrebredését általában a napoleoni hadjáratok hatásának szokták tulajdonítani s a nagy francia császár politikájának tulajdonítják azt, hogy Európának addig szinte áloméletet élő kisebb-nagyobb néprajzi törtegei hirtelen nemzeti öntudatra ébredtek s nemcsak nyelvi, kultúralis és egyházi téren, hanem a politikai szuverénítás vonalában is jogokat kezdtek követelni maguknak. Hogy ez a fejlődési processzus valóban csak a XIX. század elején keletkezhetett, arra nézve vannak történelmi bizonyítékok, amelyek negatívak ugyan, de mégis kétségtelenné teszik, hogy Magyarországnak egészen az u. n. reform-korszakig nem voltak nemzetiségi problémái. Azok a kisebb-nagyobb megmozdulások, amelyek a XVIII. század vége felé, különösen Erdélyben az oláhság körében mutatkoznak, bebizonyíthatóan inkább állanak összefüggésben a jobbágyságnak akkori általános helyzetével, mint a politikai felvilágosítással és izgatással. Mutatja ezt az u. n. Hóra és Kloska-féle lázadás esete is, amely onnan származott, hogy az 1784-i népszámlálás idején hadbiztosok küldtek ki a lakosság összeírására s a nélkülöző, szegénységben élő oláh jobbágyok azt hitték, hogy határőröket verbuválnak. Mikor aztán kitűnt csalódásuk, fellázadtak, de ennek a felkelésnek nem az államhatalom és nem is a magyarság elleni gyűlölet volt a főmozgatója, hanem egy fajnak, egy nemzetiségnek olyan vélt gazdasági sérelme, amely tulajdonképpen egyformán sújtott Erdély akkori szegénysorsú lakosai közül mindenkit. Maga *Jancsó Benedek*, a román kérdés egyik legalaposabb ismerője, a Hóra-féle lázadást gazdasági és társadalmi és egyáltalán nem nemzetiségi kitörésnek minősíti, amit szerinte bizonyít az is, hogy a követelések, amelyeket előterjesztettek, csaknem kivétel nélkül gazdasági természetűek. *Szegfű Gyula* is „Iratok a magyar államnelyv kérdésének történetéhez — 1790—1848“ című kitűnő munkájában az adatok egész tömegét sorakoztatja fel annak bizonyítására, hogy Magyarország területén lakó nem magyar nyelvű lakosok problémái a XVIII. század folyamán még

semmi rokonságban nem állottak az u. n. nemzetiségi kérdésel. Sajátosképpen a helyzet akkor az volt, hogy tulajdonképpen magának a magyarságnak voltak ilyen problémái, amelyeket II. József császár germanizáló törekvései hívtak életre. Viszont bizonyos egyoldalúság volna abban is, ha a magyar nemzeti öntudat ébredését kizárólag mint II. József intézkedéseinek reakcióját tüntetnénk fel. *Bessenyei György* már sokkal régebben hirdette, hogy egy nemzet sem tehetette addig magáévá a bölcsességet, mélységet, „valameddig a tudományt a maga anyanyelvébe bé nem húzta.“ Ő volt az első magyar író, aki már megérezte és kinyilvánította a nyelv és fajiség felbonthatatlan egységét s ugyanezt tették *Kazinczy Ferenc* és *Decsi Sámuel* is, akik azonban már politikai konzekvenciákat is vonnak le. A magyar nyelv diadaláért valóban hősieles küzdelmet kellett vívni, mégpedig politikai harcban, kettős irányban. Az egyiket Bécs felé a Kamarilla ellen, a másikat azonban a megrögzött magyar konzervatívokkal szemben, akik a magyar államnyelvtől a rendi alkotmányt féltették és a magyarnyelvű közigazgatást egynek minősítették a francia szabadság forradalmi intézményeivel. Ennek a küzdelemnek a vivőereje természetesen el kellett hogy söpörjön minden ellenállást, mert hiszen a nemzet leglelkéből fakadt és a magyarság történeti egyéniségének vált később legplasztikusabb kifejezőjévé.

Egyetlen néptől sem lehet elvitatni azt a jogot, hogy a saját maga alkotta ideálok szerint élje nemzeti életét. Amint ezért a gondolatért életünket és vérünket is hajlandók voltunk feláldozni, úgy jogosnak és természetesnek kell tartanunk, ha más népek is hasonló elszántsággal szállnak síkra nyelvi, kulturális és politikai szuverénitásuk mellett. Nézetem szerint a nemzetiségi probléma tárgyalásába ezeknek a premisszáknak az előrebocsátása nélkül nem is szabad belemenni, mert mindaddig, amíg a magyarság nem képes a tökéletes jogegyenlőség és elvi azonosság alapjára helyezkedni ennek a súlyos problémának az elbírálásánál, addig természetes és kielégítő megoldásokra nem is gondolhatunk.

Az első politikai egyéniség, aki kellő öntudatossággal és felkészültséggel programot szerkesztett a románság jövőjének, egy *Kogalniceanu* nevű liberális politikus és egyetemi tanár volt, aki a XIX. század negyvenes éveiben már szenvedélyesen propagálta Nagyrománia eszméjét. Hogy ez a gondolat hatalmas történeti mozgalmat tudott megindítani és kifejleszteni s ebben a román nemzeti ideáloknak olyan expanzív erőt adni, abban a román vezetők lelkesedésén és kétségtelen hivatásérzetén felül döntő szerepe van annak a habsburgi politikának, amely a magyar alkotmányos erő és nemzeti öntudat ellensúlyozására állandóan a magyar állameszmét destruáló nemzetiségi törekvések támogatásával és lángrollobbantásával

felelt, ekként szerevén a divide et impera elvének történelmi érvényesülést. Ez a politika természetesen folyt a Monarchia struktúrájából, mert Ausztriát megalakulása óta sohasem nemzeti, hanem csupán politikai és hatalmi egység tartotta össze. *Mocsári Lajos* „Néhány szó a nemzetiségi kérdésről“ című művében az adatok egész tömegével bizonyítja ezt és Széchenyi is annak a nézetének ad kifejezést, hogy a bécsi Kamarilla a nemzetiségek ellensúlyozó erejével akarja megtörni a magyar történelmi felemelkedést. *Szegfű Gyula* „A magyar állam életrajza“, *Marczali Henrik* „A béke könyve“ című munkájában hoz erre vonatkozólag megdönthetetlen bizonyítékokat.

Jellemző az osztrák politikusok perfidiájára, hogy a maguk eljárását azzal akarták szépíteni, hogy úgy állították be a dolgot, mintha ők tulajdonképpen a magyar elnyomó törekvésekkel szemben csak védelmükbe vették volna a sanyargatott nemzetiségeket, holott ezzel szemben a valóság az, hogy a magyar állameszmével szemben ezeket az állítólag elnyomott népeket mindig agresszív cselekedetre és fellépésre buzdították. Rámutat erre *Domanovszki Sándor* is „A magyar kérdés történelmi szempontból tekintve“ című munkájában, mondván, hogyha mutatkozott is olykor-olykor bizonyos türelmetlenség magyar részről a nemzetiségekkel szemben, ez csak ellenhatásként keletkezett a bécsi udvar magyarelles és a nemzetiségeket ellenünk uszító politikájával szemben.

Magyarország nem nyomta el nemzetiségeit.

Sajnos, a bécsi Kamarilla, majd később ezzel karöltve, a nemzetiségi mozgalom rágalomhadjáratának sikerült Európa közvéleményében meggyökereztetni azt a vádat, hogy Magyarország a háború előtt nemzetiségeit elnyomta, nyelvétől, kultúrájától, sőt a gazdasági boldogulás eszközeitől is megfosztotta s ezeknek az elnyomott népeknek a felszabadítása tette tulajdonképpen szükségessé a trianoni szerződés kegyetlen területi rendelkezéseit. Ennek megcáfolására pozitív bizonyítékok is bőségesen állnak rendelkezésre. A valódi helyzet ugyanis az, hogy éppen az ellenkezője igaz az ellenségeink által oly hatósán kiaknázott vádaknak. Történelmi valóság, hogy hatalmas magyar nyelvi és kulturális területek semmisültek meg Erdélyben, Erdély határán és a Bánátban, olyan területek, ahol évszázadokig érintetlen tisztaságban nagy magyar tömegek éltek. Egy sajátságos asszimilációs folyamat következtében azonban beolvadtak a mindjobban tért foglaló és rendszeresen beszivárgó román és szerb nyelviségbe. Ilyen területek többek között az egész Körös völgye, régi magyar községek egész hosszú sorozata, amelyek közül csak egyet említek meg, Ravna községet. Ennek lakossága a háború előtt még tudatában volt

annak, hogy minden lakója magyar nemesi származású, a faluban azonban senki egy szót nem beszélt magyarul. Bizonyítékok tetszés szerinti mennyiségben állnak itt rendelkezésre, a legfrappánsabbak közül azonban csak egyet említek meg, azt, hogy ezen a vidéken legsűrűbben előforduló nevek közül mindegyikben fel lehet ismerni a magyar eredetet, például: Szucsu — Szűcs, Popu — Papp, stb. Igen tanulságos, de egyben tragikus folyamat is volt az, amelynek eredményeként ezek a magyar vidékek elvesztek a magyarság számára.

A „hódító bevándorlók“ mindenek előtt vallási téren léptek fel támadólag. Először hitüket hagyták el a magyar falvak lakói, görögkeletiekké, vagy görögkatolikusokká lettek, a többi azután automatikusan, szinte magától következett. A körös-völgyi községekben ma is meglévő régi egyházi anyakönyvek beszédes tanuságtételei ennek a szomorú elsorvadásnak.

De hogy politikailag is milyen nagymértékű volt ez az úgynevezett nemzetiségi elnyomatás Magyarországon, erre nézve azt hiszem elég utalni arra, hogy például Arad, Hunyad és más megyék törvényhatósági termeiben közvetlenül a háború előtt is a románság képviselői soha más nyelven, mint románul nem szólaltak fel és ebben senki nem akadályozta, sőt meg sem zavarta őket. Nemcsak a magyar hatósági vezetők, hanem maga a magyar közönség is a legnagyobb türelemmel és megértéssel viseltetett mindenkor ebben a kérdésben. A 70-es és 80-as években egyes vármegyék élön román főispánok is állottak, így többek között Aradmegyét például évekig kormányozta egy *Popp* nevű főispán.

Mint már említettem, azoknak a kezében, akik már a háború előtt előkészítették Magyarország sorstragédiáját, a legélesebb fegyver, a legfőbb propaganda eszköz az az állítás volt, hogy Magyarország elnyomta nemzetiségeit. Ezzel szemben áll a legnagyobb magyar államférfiak: *Széchenyi*, *Kossuth*, *Eötvös József* báró és *Deák Ferenc* egész politikai pályájának nyitott könyve, s az ország népkisebbségeivel szemben való rendkívül lojális magatartása, de mindenekfelett az 1868:XII. tc., amelyet ha hibáztatóink és elmarasztalóink ismertek volna, vagy ha vettek volna annyi fáradságot maguknak, hogy belépillantsanak, nem ítéltettek volna el s nem téphették volna darabokra a történelmi Magyarországot. A nyolcszázéves szász kultúrát talán az elnyomatás teremtette meg, vagy a tótok II. Rákóczi Ferenc alatt és az 1848-iki szabadságharcban azért fogtak fegyvert mellettünk, mert leigáztuk őket? I. Rákóczi György az elmaradott és műveletlen erdélyi oláhság számára lefordíttatta és közkinescsé tette a bibliát, tehát egy magyar fejedelem gondoskodott róla, hogy az erdélyrészi román nép anyanyelvén ismerhesse meg az evangéliumot. Egyáltalán a magyarság, a magyar nép, sőt a magyar politika sem tekintette soha ellenségének az idegen fajú nemzetiséget,

ellenkezőleg szabad kulturális és gazdasági fejlődést, fejlett egyházi és iskolai autonómiát biztosított nekik. S ennek legfőbb garanciája mindig a magyar nép türelme, belátása és szívjósága volt.

Ezzel szemben a türelmetlenségnek, a kicsinyességnek, s a komoly államalkotó néphez nem méltó bosszúnak és gyűlöletnek mennyi bántó s nemcsak a jogos magyar érzékenységet, hanem az európai szellemet is sértő megnyilatkozásával találkozunk! Hogy a magyar loyális és nemtörődömség milyen határig ment, arra a legfőbb koronatanú Románia jelenlegi miniszterelnöke, *Vajda Sándor*, aki a román kamara 1932 augusztus hó 4-én tartott ülésén kötelességének tartotta, hogy lerója háláját *Bratianu Jonellel* szemben, aki első volt a román pártvezérek között, aki — úgymond — önzetlenül és érdektelenül, tisztán hazafias érzésektől vezéreltetve támogatta az erdélyiek magyarországi nemzetiségi pártját.

Arról beszélt *Vajda* miniszterelnök, hogy a nemzeti parasztpárt miért fuzionált a regáti parasztpárttal és miért nem a liberálisokkal, akik abban az időben az ország leghatalmasabb pártja volt. A liberális párthoz, mondotta a miniszterelnök és különösen annak vezéréhez, *Bratianu Jonel*hez hozzáfűzött minket a múlt. Tartozom a nyilvánosság előtt azzal a vallomással, hogy a magyar uralom alatt állandó szubvenciót élveztünk Romániából. Sajtónkat a Regát pénzéből (a hírhedt O. P. alap) tartottuk fenn és ha választások előtt álltunk, jött a szubvenció Bukarestből. Ez igaz. És nincs ok ezt a tényt a történelem előtt letagadni. *Bratianu Jonel* előtt a miniszterelnökök: *Sturdza*, *Lascar*, *Catangiu*, *Marghilomán* veszekedtek és vetélkedtek Erdély fölött és csak úgy akartak pénzt adni, ha lekötelezzük magunkat annak a pártnak, amelynek miniszterelnöke adta volna a pénzt. *Bratianu* volt az első, aki kijelentette: egy párt se szaladjon az erdélyiek után, hagyják őket békében. Amelyik párt kormányon van, annak kötelessége velük az érintkezést fenntartani és a szubvenciót folyósítani.

— Létre is jött a megegyezés, *Bratianu*, *Filipescu*, *Marghilomán* és *Take Jonescu* között s ettől a perctől kezdve bármilyen párt került kormányra a Regátban, mi biztosak voltunk a részünkre járó pénzről anélkül, hogy politikailag bármelyik pártnak is el kellett volna köteleznünk magunkat.

Ezek voltak szóról szóra *Vajda* miniszterelnök szavai, késői vallomások befejezett tényekről, amelyeknek ma már csak történelmi értékük van. Igaz, hogy számunkra nagyon szomorú értékük.

Talán részben ezzel az anyagi támogatással magyarázható, — aminek a regátiak kétségkívül túlzott jelentőséget tulajdonítanak, — hogy Bukarestben nem akarják elismerni az erdélyiek bokros érdemeit „Románia máre“ megteremtése körül. A liberális párt közjogásza, *Djuvera Mircea* egyetemi

tanár szerint a román királyság egyszerűen kitolta régi határait újabb területekre s nem volt itt szükség semmiféle csatlakozásra, az egyesülés a gyulafehérvári határozat nélkül is létrejött volna.

Természetes, hogy ezzel a nagyon is egyoldalú megállapítással szemben az erdélyi románok erélyesen hangoztatják, hogy ők saját akaratukból és erejükből hozták létre az egyesülést, s ennek bizonyítására könyvet is írtak egy *Stojca Sevér* nevű erdélyi újságíróval, aki elmondja Erdély elszakításának történetét, annak központjába állítva *Maniu Gyula* érdemeit, ő volt nemcsak az értelmi szerző, hanem a végrehajtó is, aki már kolozsvári egyetemi hallgató korában megkezdte a szervezkedést Magyarországnak nemzetiiségi alapon történő feldarabolására. Az 1918 novemberében lefolyt emlékezetes Jászi-féle aradi tárgyalások hiteles aktái, amelyekről Stojca szintén megemlékezik, igazolják, hogy Maniunak az elszakadás körül szerzett érdemei valóban hervadhatatlanok.

Erdély és a Regát ellentéte.

Abban, hogy a regáti közvélemény ezt most utólag nem akarja elismerni, kétségkívül nagy és mélyreható politikum van, s ennek a belső ellentétnek az analízise után sok minden olyan jelenség magyarázható, amely egyébként nehezen volna érthető. Itt elsősorban a centralista és regionalista törekvések kibékíthetlenségére gondolok.

Románia helyzetének megítélésénél, mindenekelőtt azt az ősi, történeti ellentétet kell figyelembe vennünk, amely Erdélyt és a Regátot választja el. A háborút megelőző évtizedekben, amikor még javában virult az erdélyi román irredenta kék virága, ezeket az ellentéteket a földrajzi és állam jogi távolság eltakarta, nem mutatta, nem éreztethette, mert hiszen csak vágyak és érzelmek szivárványló ködén látták egymást a Kárpátokon innen és Kárpátokon túli fajtestvérek. A nagy egyesülés, a közös államiságba való olvadás a szivárvány színeit elfakította, a romantika távolságait és messzeségeit veszedelmesen megszőkítette, úgy, hogy egy nagy és mélységes kiábrándulás következett el, amelyet elsősorban kulturális ellentétek táplálnak. A magyarázat nagyon egyszerű. Az erdélyi románság, mely a magyar művelődés emlőin nőtt fel, de faji és nemzeti karakterét mégis megtartotta, lelkiségénél és tradíciójánál fogva is az európai kultúrzónához tartozik, az ókirályságbeli románság pedig tipikusan balkáni. Ennek a mélységes ellentétnek már politikai konzekvenciái is mutatkoznak, jóllehet egyelőre csak befelé nyilvánulnak meg.

Hiába mondotta ki az 1923. évi román alkotmány, hogy a román királyság egységes és oszthatatlan nemzeti állam, az

erdélyi románság lelkében az autonómia iránti vágy határozottan megvan. Az erdélyi románok egyelőre ugyan még csak rosszul értelmezett regionalista politikával igyekeznek leplezni a Regáthoz való csatlakozás fölött érzett keserű csalódásukat, bizonyos azonban az, hogy talán az egyetlen intranszigenens Maniu Gyula kivételével az összes vezető politikusoknak, talán még magának a jelenlegi miniszterelnöknek, Vajda Sándornak is komoly kétségei támadtak aziránt, vajjon helyes és az erdélyi román nép érdekeinek megfelelő volt-e a Monarchia keretéből való végleges távozás. Nagyon jellemzőnek tartom ezzel kapcsolatban a Kolozsvárott megjelenő „Patria“ című román lapnak 1927 január havában megjelent cikkét, mely többek között a következőket írja: „Minden elzüllött és a büntetőtörvénykönyv paragrafusaival összeütközésbe került egyéniség, minden zsebmetező, aki valamelyes csoda segítségével megszabadult a törvény büntető kezétől, minden tanulatlan kalandor, vagyont és előhaladást hajhászó egyén jó arra, hogy a mi nyakunkba zúdítsák. Itt azután ezeknek a nagyhangú apostoloknak első dolguk az, hogy zsebeiket megtömjék és minél gyorsabban vagyont szerezzenek. Ezért szorították ki minden jobb állásból és mellőzték a kitűnő készülségű erdélyieket.“

Az ilyen megállapítások természetesen nem alkalmasak a Regáttal való szolidaritás kimélyítésére s mindjobban megerősítik azt a felfogást, amely immár román részről is hangoztatja, hogy Erdélynek tovább kell folytatnia a maga régi független történeti életét. Ebből a szempontból egyelőre csak mint halvány kísérlet jöhet tekintetbe *Boila Romulus* kolozsvári egyetemi tanár alkotmánytervezete, amely ha nem is hirdet elszakadást és autonómiát, a leghatározottabban követeli a román királyság decentralizációját és Erdélynek közigazgatási függetlenségét. Kétségtől olyan mag ez, amelyből még kicsirázhatik és kiterébélyesedhetik Erdély három történeti nemzetének: a magyarnak, románnak és szásznak boldogabb és szabadabb jövője. Hogy azonban ez bekövetkezhesék, ahhoz szükséges még az is, hogy az ókirályságbeliek is belássák, hogy nekik is elementáris érdekük ennek az új történeti kialakulásnak a mielőbbi létrejötté.

Ehhez azonban nagyon messzi az út, ha egyáltalán bekövetkezhetik, oly súlyos, szinte ijesztő belpolitikai ellentétek tátonganak az egyes pártok között. Hogy Romániában általában milyenek a politikai viszonyok és még a kormány kebelében is hogy dühöng az egyetértés, arra nézve legjellemzőbb az a titkos jelentés, amelyet *Madgearu* román pénzügyminiszter küldött a londoni konferenciáról Bukarestbe. A jelentésben az volt, hogy *Titulescu* a román delegációt lehetetlen helyzetbe hozta és hogy ennek következtében a román delegációnak nem lehetett meg a konferencián az a tekintélye, amely ahhoz szükséges, hogy az értekezleten Romániával, mint komoly tényező-

vel számoljanak. Londonban ugyanis Titulescu magához ragadta a bizottság vezetését és ennek következtében csak! az történhetett, amit ő akart. *Ducat*, a liberális párt vezérének, a külügyminiszter úgy mutatta be MacDonaldnak, Baldwin-nak és Simonnak, mint Románia jövőbeli miniszterelnökét. Az angol kormány tagjai azt hitték, hogy Romániában kormányválság van, amelynek elintézéséig a román bizottság mozgási szabadsága korlátozottnak tekinthető.

Bukaresti politikai körökben, elsősorban természetesen a kormány táborában, igen kínos feltűnést keltett az ügy. Maguk a liberális párt tagjai különben szerte hirdették, hogy Titulescu igazat mondott, mert a közeljövő miniszterelnöke valóban nem lehet más, csak Dúca.

Annyi bizonyos, hogy a liberális párt politikai tevékenysége most igen élénk, maga Dúca legutóbb egy Kolozsvárott tartott gyűlésen vett részt, ahol többek között megígérte a nemzeti parasztpárt közeli bomlását, amelynek első megnyilatkozása az elnökválság, majd elítélőleg szólott a regionalista törekvésekről, amelyek Erdélyben mind nagyobb erővel kezdenek feléledni.

Dúca már választ is kapott ezekre a kijelentéseire, mert 1933 július 3-án a román nemzeti parasztpárt ifjúsága határozatot hozott, amely alkotmánymódosítást követel Románia, illetve Erdély számára. A határozat szövegét nem hozták ugyan nyilvánosságra, de miután köztudomású, hogy az erdélyi román ifjak a transzilvanizmus alapján állanak és Erdély autonómiáját követelik, tehát a határozatot is ilyen szellemben szövegezték meg.

A román ifjúság úgylátszik ezúttal csakugyan megragadta a lényegét és olyan útra lépett, amely egy szebb és harmonikusabb jövő felé vezethet, ők talán még ott nem tartanak, ahol mi, magyar részről azonban már most kijelenthetjük, hogy mi a legtermészetesebbnek tartanók, ha a közös érdekek védelmére és a közös veszélyek elhárítására a két ország Erdélyen át baráti jobbot nyújtana egymásnak. Ez a kézfogás igen könnyen megtörténhetik a Királyhágón keresztül, még pedig akként, hogy a közbeeső autonóm Erdély volna az összekötő kapocs, ahol aztán a három történeti nemzet: a román, a magyar és a szász testvéri együttélésben építené ki boldogulásának és felvirágozásának szilárd alapjait. Az így megbékélt Magyarország abban a helyzetben lehetne, hogy keletről jövő esetleges támadásokkal szemben felajánlhatná szövetségi támogatását Romániának. Ennek az új történeti viszonyoknak történeti előzményei is lennének, még pedig azok a tárgyalások, amelyeket *Bratianu Demeter* a magyar emigráció képviselőivel az ötvenes években Párisban folytatott. Azt hiszem ez az őszinte baráti együttműködés még mindig sokkal többet érne, mint az a bizonyos keleti Locarno, az az orosz—román

meg nem támadási szerződés, amely Besszarábia hovatarozandóságának kérdését csak addig nem veti fel, amíg azt a szovjet diplomácia a maga részéről jónak találja. Nem kell a román közvéleménynek különösebben bizonyítani, hogy azok a diplomáciai garanciák, amelyeket a szovjet birodalom nyújt, milyen értéket reprezentálnak.

Bízhatik-e Románia szövetségeseiben?

De miként áll a dolog a szövetségeseikkel! Hogy Jugoszláviát ne is említsem, amelynek Romániához való viszonyáról egyébként már szólottam, itt van Csehország, a kisantant szövetség másik tagállama, amelynek őszinte román barátságáról szintén sokat lehetne beszélni. Egyáltalán bízhatik-e Románia a szláv szövetségeseiben? Vagy nem volt elég a Skoda-affér, hogy erre világot derítsen? Mert igaz, hogy a román kormány a Skoda-gyárnál tett összes megrendeléseit visszavonta, de a mi érzésünk az, hogy a kérdés ezzel még egyáltalán nincs elintézve.

Jellemző különben az is, hogy a „Lidove Noviny“ című prágai lap Magyarország és Románia viszonyával igen különös módon foglalkozott abból az alkalomból, hogy Titulescu külügyminiszternek egyik Budapesten tett nyilatkozatát a magyar sajtó barátságos megjegyzésekkel kísérte. Érdemesnek tartom ideiktatni a nevezett lap gondolatmenetét:

„A magyar nyilvánosság, úgy látszik, Titulescu szavaiból új reményeket merített, illetőleg a kisantant politikájának bizonyos változását olvasta ki. Ha jugoszláv, vagy cseh politikus beszél olyan hangon, mint Titulescu, a magyar hivatalos sajtó ezt a nyilatkozatot visszautasítja, mint nem őszinte és hitelt nem érdemlő nyilatkozatot, míg román államférfiú hasonló nyilatkozatát jóakarató megjegyzésekkel kíséri. Ebből nyilvánvaló, hogy a hivatalos Magyarország mindenké előtt Romániához akar közeledni. Hogy Románián keresztül az itt esetleg a kisantant másik két tagja felé vezet-e majd, erre a kérdésre nem lehet könnyen válaszolni. A magyarok mindenesetre még mindig abban a felfogásban élnek, hogy a pánszlávizmus ellenséget jelent és megokolatlan érdekközöséget szeretnének létesíteni a nem-szláv nemzetek között. A magyar érvelésben nagy szerepet játszik a dunamenti nem-szláv államok védszövetsége és ez az oka annak, hogy Magyarországon a határrevízió kérdését Romániával szemben egészen másképpen kezelik, mint a többi szomszédokkal szemben.“

Valószínűleg Bukarestben is tudnak úgy olvasni, mint Budapesten s ennél fogva a konklúzió sem lehet más ott, mint itt.

V.

A dunai probléma — konföderáció?

A kisantant mint nagyhatalom. — A gazdasági egység. — Benes külön revíziós tárgyalásai. — Lengyelország szerepe.

Nem egészen egyöntetűek a felfogások atekintetben, hogy tulajdonképpen mikor alakult meg a három utódállamnak: Romániának, Csehszlovákiának és Jugoszláviának politikai szövetsége, az ú. n. Kisantant. Némelyek szerint IV. Károly király első visszatérési kísérlete kovácsolta volna össze ezt a szövetséget, mások viszont tudni vélik, hogy a kisantant sokkal korábbi alakulás. Erre a kérdésre bizonyos világosságot vet a londoni Timesnek egy 1920 március 3-án megjelent közleménye, amely befejezett ténynek mondja a cseh köztársaság, a jugoszláv királyság és Románia megállapodását, amely politikai antant jellegével bír és az a célja, hogy közösen járjon el minden olyan ügyben, amely ezt a három államot közösen érdekli, avagy egyiküknek érdeke. A Times felhívja az angol kormányt és szövetségeseit, hogy ezt a tényt vegyék figyelembe.

Az időpont körülbelül egybeesik azzal, amikor a magyar béke delegáció Párisban tartózkodott s jelentős francia tényezőkkal igyekezett felvenni a bizalmas tárgyalás fonalát, a Clemenceau által átnyújtott békefeltételek, különösen azok területi rendelkezéseinek enyhítése céljából. Az utódállamoknak úgy látszik kitűnő informátoraik lehettek a Quai d'Orsay-n, mert a magyarok minden lépéséről tájékozva voltak és siettek veszélyeztetett érdekeik védelmére szövetséget kötni.

Jellemző, hogy a Times már ekkor bizonyos aggodalommal vesz tudomást az utódállamok szövetségéről s felhívja rá a nagyantant kormányainak figyelmét. S milyen igaza lett a Timesnak! A kisantant azóta mint fekete felhő üli meg Közép-Európa eget s a maga kérlelhetetlenségével, a zsákmányhoz való konok ragaszkodásával lehetetlenné tesz itt a Duna völgyében minden egészséges politikai és gazdasági kibontakozást.

A kisantant nem védelmi szövetségként alakult meg, ez neveltséges is lett volna, amikor 30.000 magyar puskával szemben milliós hadseregeket, 5000 ágyút, tankokat, repülőgépeket

tud felvonultatni, — hanem egyenesen azzal a célzattal, hogy a még megmaradt kis magyar szigetet is tönkretégye, gazdaságilag kiéheztesse, külpolitikailag teljesen izolálja s azután térdre kényszerítve, beilleszse egy olyan gazdasági és politikai rendszerbe, amelyben függetlenségének és történeti szabadságának minden feltételétől megfosztva, rövid ideig talán még tengethetné céltalan, kérész életét, de aztán menthetetlenül elmerülne.

Hogy a kisantant pacifista szándékait Magyarországgal szemben némiképp valószínűsítse, *Benes* csehszlovák külügyminiszter előszedte a diplomáciai archívumból a dunai konföderáció gondolatát, amely már többször — igaz, hogy egészen más értelemben — cselekvő életet élt a magyar történeti problémával kapcsolatban. Természetesen *Benes* a konföderációs gondolatot csak egészen sterilizált állapotban volt hajlandó magáévá tenni és áthangszerelni oly módon, hogy mindenképp alkalmas eszköze legyen elsősorban a cseh hegemoniának a Duna völgyében, másodsorban teljes garanciája Magyarország politikai és gazdasági akcióképtelenségének.

A dunai konföderáció első történeti jelentkezése.

A közhit általában eredetileg *Kossuth Lajost* tekinti a dunai konföderáció atyjának, pedig ez tévedés. A konföderáció eszméjének első történeti megfogalmazása *Teleki László* gróftól származik, aki különösen élénk összeköttetést tartott fenn az ugyanakkor Párisban tartózkodó *Bratianu Demeterrel* s vele bizonyos elvi jelentőségű megállapodásokat is hozott létre. Ennek az összeköttetésnek kapcsán később igen érdekes polémia fejlődött ki ugyancsak párisi lapok hasábjain *Bratianu* é9 *Irányi Dániel* között.

Kossuth Lajos a maga részéről tulajdonképpen ellene volt a dunai konföderációnak s különösen a *Teleki-féle* elgondolásnak, amely a kis területi autonómiákon alapuló államszövetséget akarta megteremteni a Duna völgyében. *Kossuth* később, a hatvanas években Turinban feldolgozta a saját konföderációs tervezetét, amelynek kétféle változatát ismerjük. Az időrendben korábbi sokkal radikálisabb a véglegesen kialakult formánál, amely szerint a konföderáció egyes monarchiákból való szövetség lenne. Ez a tervezet lényegesen eltér attól, amely a magyar emigrációnak párisi igazgató-választmányában először megszületett.

Emlékirataiban *Pulszky Ferenc* igen érdekesen emlékezik meg ezekről a dolgokról s többek között a következőket mondja: „A Közép- és Alsó-Dunamedencének anyagi érdekei jóformán azonosak s ellentétben állanak a Felső-Duna vidékének érdekeivel. Ilyen eszméket gyakran hallottunk, *Klapka* többször emítette, hogy ezek Bukarestben sem ismeretlenek. Már gróf *Teleki*

László is mindig prédikálta nekünk, hogy szövetkeznünk keli különösen a románokkal. Így fejlődött ki lassan-lassan a magyar menekültek vezérei között a dunai konföderáció eszméje azzal a rendeltetéssel, hogy ez majd idővel az osztrák Monarchiát helyettesítse. Magam is belementem ezen eszmébe s a berlini szemlében írtam róla egy-két cikket.“

A konföderációs gondolatnak ez az első megjelenési formája akkor született meg, amikor Ausztria még nagyhatalom volt, a terv tehát tulajdonképpen Ausztria ellen irányult. Az eszme másodszor akkor bukkant fel, amikor Ausztria a veszített háború és a békeszerződések következtében nagyhatalmi állását elvesztette, darabokra hullott szét, ami által megsemmisült az az egységes gazdasági terület, amely hosszú századokon át békét és nyugalmat biztosított Középeurópa különböző népeinek. Érdekes, hogy bizonyos körök hamar belátták a súlyos tévedést, amit a nyugati nagyhatalmak az osztrák-magyar Monarchia feldarabolásával elkövettek s már a békekonferencia alatt megszületett az ú. n. *Mosley*-féle javaslat, mely a Monarchiát, mint nagyhatalmat kívánta újból visszaállítani. Azután, hogy ez a javaslat megbukott, felmerült a Duna-konföderáció ötlete, amelyet *Margain* képviselő vetett fel először 1920-ban a francia kamara elé terjesztett egyik indítványában.

Anglia akkor nem ellenzett volna egy olyan dunai megoldást, amelynek magja Ausztria és Magyarország egybefogása lett volna, Ausztria azonban akkor szociáldemokrata kormányzatának megfelelő szellemben kinyilvánította, hogy nem óhajt Magyarországgal együtt menni. Ausztria akkori magatartásával kétségkívül lényegesen hozzájárult ahhoz, hogy a viszonyok mostani teljes leromlása bekövetkezett.

A konföderációs gondolat másformában ugyan, azért tovább kísért és *Take Jonscu* 1921-ben a párisi „*Matin*“ című lapban kifejti egy olyan államszövetség gondolatát, amelyben — természetesen román vezetés alatt — helyet foglalnának Magyar-, Lengyel-, Görög- és Bolgárország. Persze, hogy ezt Benes rögtön megkontrázta, mert hiszen neki megvolt már a maga külön tervezete, amely, mint említettem, nem volna egyéb, mint a szláv politikai és gazdasági hegemoniának elnyomó állandósítása. Megkísérelték több ízben is Magyarország kapacitálását szép szóval (ebben belső segítőitársai is akadtak Benesnek), fenyegetéssel, bojkottal, gazdasági kiéheztetéssel — mind hasztalan. Ez a megoldás számunkra történeti pozíciónk teljes feladását jelentené, eltekintve attól, hogy megvalósításához Olasz- és Németország soha nem járulna hozzá. Magyarország számára minden föderációs eszme elfogadhatatlan. Mi egész más úton keresünk olyan megoldást, mely alkalmas lehet a Duna mentén együtt élő népek haladását és boldo-

gulását előmozdítani. Mi a leghatározottabban ellene vagyunk minden olyan külföldi tervezetésnek, mely a szorosabb együttműködést nem a népek ösztönszerű, természetes összefogásától és kibékülésétől, hanem egy rájuk kényszerített idegen akarat érvényesülésétől várja.

Hét új vámterület — kölcsönös elzárkózással.

A kisantant azonban mégis élő valóság, ha Magyarország és Ausztria nem is tartoznak hozzá és *Dollfuss* osztrák kancellár szerint Ausztria sohasem fog hozzá tartozni. Magyarország számára ez mindenesetre megnyugtató kijelentés, de mégsem változtat azon a tényen, hogy a kisantant a maga nagy katonai, politikai és gazdasági túlsúlyával mint állandó fenyegetés mered a legyőzött államok felé, amelyekből ezer és egy oknál fogva súlyos politikai ellentétek választják el. Természetes, hogy gazdasági kibontakozás Középeurópában így nem jöhet létre s a viszonyok további romlása, mely minden utódállamnál közös sors, fel nem tartóztatható. De nem is lehet ez másként akkor, amidőn a régi Monarchia közös vámterületén hót új vámterületi egység alakult s a 8000 kilométerre rúgó régi vámhatárokkal szemben 14.200 km.-t tesznek ki az új vámhatárok. Az alábbi két térkép eléggé szemléltetővé teszi ezt a helyzetet.

A helyzet Trianon előtt.

A kisantant agresszív politikai és gazdasági beállítottsága kezdetben lehetetlenné tette még azt is, hogy a mindkét félre nézve egyaránt kívánatos kibontakozás érdekében eszmecsere induljon meg (nem számítom ide a Benessel folytatott külön tárgyalásokat, amelyekről máshelyütt emlékezem meg), — aminek útjában állott még az a merőben ellentétes felfogás is, amelyet egyrészt Magyarország, másrészt a kisantant a fennálló problémákról magukénak vallottak és vallanak ma is. Magyarország szerint mindenekelőtt a politikai nehézségek tisztázandók s az utódállamoknak úgy a területi, mint a kisebbségi kérdésben kell megértő, belátó álláspontra helyezkedniök, hogy egy szorosabb gazdasági együttműködés jöhessen létre, Benesék viszont azt mondják, hogy előbb gazdaságilag kötelezze el magát Magyarország s azután lehet talán egyéb kérdésekről is szó, — majd meglátjuk.

Nyilvánvaló, hogy így soha se találkozhatunk. Így csak egyre ridegebb lesz a kölcsönös elzárkózás, a kereskedelmi és gazdasági élet megbénulása s a különböző korlátozó rendszabályok érvényesítése, amit most már nemcsak Magyarországgal szemben alkalmaznak az utódállamok, hanem hova-tovább egymással szemben is, eleven cáfolatául annak a papiros-megállapodásnak, amely most a legutóbbi prágai konferenciáról nagy elánnal hirdette ki a kisantant államainak nemcsak politikai, hanem gazdasági egységre való törekvését is.

A helyzet Trianon után.

Összefogás a revízió ellen.

Attól az időponttól kezdve, hogy a kisantant kormányai 1933 február 15-én Genfben közzétették a szorosabb politikai együttműködésről szóló megállapodás jegyzőkönyvét, ezáltal mintegy dokumentálni óhajtván a három szövetséges állam külpolitikai egységét, gyors iramban haladtak előre az események, amelyek a kisantant államainak prágai konferenciáján kulmináltak. A kisantant innen már most nem mint kisantant beszél, hanem mint Állandó Tanács, mint politikai egység, amelynek tagjai a három szövetséges államnak mindenkor hivatalban lévő külügyminiszterei. Itt a prágai értekezleten cserélték ki az új szervezeti egyezmény ratifikációs okmányait, még pedig igen ünnepélyes formák között s az új szimbólikus nagyhatalom ezzel megalakult és lefektette alapszabályait. Ez alapszabályok közül kétségkívül a legjelentősebbek azok, amelyek a békeszerződések revíziójára vonatkoznak, aminthogy általában minden, ami az utóbbi másfél esztendő alatt az európai politikában történik a *másik oldalon*, az mind arra irányul, hogy miként lehetne a fenyegető revíziót elhárítani és megakadályozni.

Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia külügyminiszterei a prágai tanácskozásokon a legkategorikusabb formában leszögezték államaikat a revízióval szemben és erről az elhatározásról rezolúciót bocsátottak a nyilvánosság elé, mely szerint:

„A három külügyminiszter ismételten megvizsgálta a békeszerződések területi rendelkezéseinek megváltoztatását kívánó álláspont problémáját. Elhatározták a külügyminiszterek, hogy ebben a kérdésben ünnepélyesen és véglegesen leszögezik a három állam álláspontját, hogy ilyen módon úgy a jelenben, mint a jövőben minden kétértelműséget kiküszöböljenek.

1. Az állandó tanács megállapítja, hogy ebben a kérdésben a három állam álláspontja egymással teljesen megegyezik.

2. Az állandó tanács megállapítja, hogy a kisantant-államok számára a békerevizió kérdése nem létezik. Mindazonáltal elvi okokból nem engedhető meg, hogy bármely országra nyomást gyakoroljanak a revízió végrehajtása érdekében, miután az állam területének a sorsa kizárólag a felelős alkotmányos tényezőktől és az egyes országok alkotmányának megfelelően a parlamentek elhatározásától függ. (Ebben a passzusban mindenestre igen feltűnő az, hogy a kisantant egyrészt megállapítja, hogy az ő számára nincs revíziós probléma, másrészt ellenben máris tiltakozik ellene, hogy bármely országra nyomás gyakoroltassék a revízió végrehajtása érdekében. Miután tiltakozni csak olyasvalami ellen szokás és szükséges, ami nemcsak a logika, hanem a történelmi folyamatosság

belső valószínűségei szerint is bekövetkezik, joggal feltételezhetjük tehát azt, hogy a kisantant külügyminiszterei ebben az esetben egy, vagy több olyan nagyhatalomra gondoltak, amely nemcsak hajlandó, hanem bizonyára egy adott időpontban teljes energiájával el is van határozva rá, hogy a békeszerződések megváltoztatásának munkáját megindítsa. Mindebből tehát az következik, hogyha a kisantant államai főúri gesztussal el is hártják maguktól a revíziós problémát, ez a probléma azért él, sőt fokozottabb mértékben él, mint eddig, mert hiszen a négyhatalmi szerződést aláíró nagyhatalmak közül három, Olaszország, Anglia és Németország feltétlenül és minden kétséget kizáróan revizionisták.)

3. Az állandó tanács megállapítja, hogy a revíziós kérdés feltevése csupán az államok közti jóviszony megmérgezésére alkalmas, miután teljesíthetetlen reményeket ébreszt és ezzel megnöveli az akadályokat, amelyek az államok egymáshoz való viszonyának normalitását amúgyis megnehezítik.“

Önáltatás és hipokrizis lenne, ha ezeket a kijelentéseket nem vennők komolyan s elintéznénk egy kézlegyintéssel, már csak azért is, mert hiszen jól tudjuk, hogy a kisantant a négyhatalmi szerződés szignatárius hatalmaitól bizonyos, de azt hisszük nem túlságosan hosszú lejáratú garanciákat kapott arra nézve, hogy e szerződés olyan kérdésekkel foglalkozhatok csupán, amelyek a négy aláíró hatalom érdekkörébe tartoznak s hogy az aláíró nagyhatalmak a Népszövetség illetékességét nem óhajtják szűkíteni, különösen az alapokmány 19. szakaszának alkalmazása esetében, amikor is a szavazatok egyhangúsága változatlanul feltétele marad a szakasz érvényességének. Itt csupán annak megállapítására szorítokozom, hogy az a kikötés, mely szerint a négyhatalmi szerződés csak az aláíró hatalmakat közvetlenül érdeklő kérdésekben állapítja meg az aláíró országok kompetenciáját, tulajdonképpen nem jelent semmit, mert hiszen az európai politikában s elsősorban éppen a békerevizio problémája körül, nincsen olyan kérdés, amely a nagyhatalmakat a lehető legközvetlenebbül ne érdekelné.

A kisantant a prágai megállapodásokról 1933. május hó 30-án kiadott hivatalos jelentésében utal még arra is, hogy formális biztosítékokat kapott a francia kormánytól arra nézve, hogy Franciaország, utalással bizonyos régebbi eredetű kölcsönös megállapodásokra, mindenféle békerevizio kísérlettel szembe fordul. „A biztosítékok természete — úgy mond a jelentés — olyan, hogy a kisantant, illetőleg Franciaország politikája számára a négyhatalmi szerződés aláírásából immár semmiféle veszély nem származhatik és nem lehet belőle olyan egyezmény, amely közvetett vagy közvetlen módon a kisantant országainak területi revízióját célozná.“

Mindezekből megállapíthatjuk, hogy a kisantant a diplo-

máciai fraziológiának összes fogásait felhasználta arra, hogy megnyugtassa önmagát és bebizonyítsa népeinek, hogy a revízió eszméje csak fantom, ez az egész világmozgalom csak légtüres térben mozog s ha a kisantant országai becsukják szemüket és betömik füleiket, nem látnak és nem hallanak, akkor bizonyára sikerül, legalábbis átmeneti időre, abba a tudatba ringatni magukat, hogy a revízió legföljebb a negyedik dimenzióban fog valaha győzelmet aratni.

A magyar közvéleményt, amely bizonyos csalódással és kiábrándultsággal fogadta a paktumot, azok a kétségek nyugtassák meg elsősorban, amelyek a kisantant-államok politikusaiban valóban élnek és hogy élnek, számunkra a reménység forrását jelentik. De utalnom kell a római szerződés második szakaszára, amely azt mondja: „tekintettel a népszövetségi egyezményre, különösen ennek 10., 16. és 19. szakaszaira, a magas szerződőfelek elhatározzák, hogy egymás között és csak a Népszövetség egyes szervei által hozandó döntések fenntartásával megvizsgálják minden javaslatot, a módszerekre és eljárási módokra vonatkozóan, amelyek alkalmasak arra, hogy e szakaszoknak megfelelő hatályosságot biztosítsanak.“

Mit jelent ez? Kétségkívül legelsősorban azt, hogy amennyiben a Népszövetség jelenlegi metodikájában olyan eljárási módok és kikötések vannak, amelyek bizonyos szakaszoknak élő tartalommal való megtöltését lehetetlenné teszik, úgy mindent el fognak követni arra vonatkozólag, hogy e fontos kérdésekben új szellemű érvényesülés, új tárgyalási lehetőség módszereit biztosítsák, s ezáltal egy nagy történeti kibontakozás útjait egyengessék. Vonatkozik ez természetesen elsősorban a 19. szakasz alkalmazására, amelynek a népszövetségi egyezségi okmányba való felvétele lehetővé óhajtotta tenni a békeszerződések valamennyi rendelkezésének újabb felülvizsgálását és esetleges módosításait, viszont az eljárási szabályzat, mely a hozandó döntésnél a szavazás alkalmával teljes egyhangúságot követel, beleértve az érdekelt állam szavazatát is, nemcsak illuzóriussá, hanem egyenesen lehetetlenné tesz minden eredményt, melyet valamely ország a 19. szakasz alapján óhajt elérni. Hogy a jövőben ez másként lehessen, arra nézve nyújt lehetőséget a megállapodás.

Megjegyzem, hogy maga *Herriot* és a vezetése alatt álló radikális szociálista párt nagy többsége már évek előtt azt az álláspontot foglalta el egyik Toulouseban tartott gyűlésén, hogy a 19. szakasz részére ezidőszert meg határozott tárgyalási mód^szereket kell újabb vizsgálatnak és módosításnak alávetni s ekként lehetővé tenni annak a célnak a megközelítését, amelyet a népszövetségi paktum megalkotói eredetileg maguk elé tűztek, hogy t. i. az alkalmatlanná, sőt veszélyessé vált szerződések módosítása lehetővé tétessék.

Gazdasági jelszavak — politikai hangulatkeltés.

A politikai egység után meghirdette a kisantant Prágában a gazdasági egységet is, ami a Cseh Távirati Iroda fogalmazásában úgy hangzik, hogy a prágai tanácskozásokon a három állam gazdasági rendszerének fokozatos egymás mellé rendelését tárgyalták. A kisantant alapszerződésének értelmében alakított Gazdasági Tanács a három résztvevő állam együttes szerve és három úgynevezett nemzeti tagozatból áll, amelynek mindegyikébe öt képviselőt küldenek ki. A végből, hogy a kisantant-államok gazdasági együttműködését szorosabbra fűzzék, a három állam közös gazdasági intézményt szervez (a kisantant-államok gazdasági intézetét), amely a kisantant-államok gazdasági egységét kidomborítani hivatott.

A Gazdasági Tanács elhatározta egy külön bizottság kiküldését is, amely a gazdasági élet összes ágazatainak egyszerűsítését és célszerűségét kutatni hivatott. Kimondották a három ország jegybankjának szorosabb együttműködését is, valamint azt is, hogy újra szabályozzák a fizetések kérdését és a kiegyenlítő eljárást is.

Beszámolójuk végén kijelentik a külügyminiszter urak, hogy a kisantant-államok Állandó Tanácsának határozatai az első lépést jelentik azon az úton, amely állandó közösség felé vezet. Amennyiben bármely szomszédos állam e gazdasági egységhez csatlakozni kívánna, a kisantant-államok Állandó Tanácsa fenntartja magának e kérdésben a döntést. (!)

Új szavakban a régi értelem. Tehát a kisantant külügyminiszterei újból felajánlják Magyarországnak a baráti jobbot, értsd: jogunk van elfogadni az ő kategórikus feltételeiket.

Az általános felfogás az, hogy a kisantant gazdasági egységének proklamálása inkább politikai hangulatkeltés, mint megfogható, komoly reális valóság. A statisztikai számok bizonyítanak. Így pl. Jugoszlávia kivitelének csak 16%-a esik szövetségeseire, tehát Franciaországra, Csehországra és Romániára s behozatalának is csak 23%-a származik ezekből az országokból. Ellenben Olaszország, Ausztria és Németország 56%-ot foglalnak le a maguk részére a jugoszláv kivitelből, 44%-ot pedig a behozatalból. Ezek az adatok egyáltalán nem „elfogultak“, mert a belgrádi Politika című napilap folyó évi április 15-i számában jelentek meg és *Stojadinovic Milán* volt szerb pénzügyminisztertől származnak.

De hasonló a helyzet a kisantant másik két államánál is. Az alábbiakban áttekintést nyújtunk a szorosan vett közép-európai államoknak egymásközötti és a távolabbi külfölddel való kereskedelmi forgalmáról. A számításhoz az 1930. évi külkereskedelmi forgalom adatai vették alapul, főként azért, mert ez volt az utolsó, még normálisnak nevezhető gazdasági

esztendő, amelynek adatai alkalmasak az államok közti relációk megállapítására. Az áttekintés megkönnyítése céljából a külkereskedelmi értékszámok az egyes országok valutáiról aranydollárra számítottak át. Az így mutatkozó kép a következő:

	Ausztria	Csehszlovákia	Magyarország	Lengyelország	Jugoszlávia	Románia	Németország	Olaszország	Közép-európa egyitt	Többi államok	Száralt. Közép-európa részese-dése	Száralt. Német-ország részese-dése
<i>Behozatal</i>	M i l l i ó d o l l á r											
Ausztriába	—	63	40	31	21	16	81	15	269	116	69.8	21
Csehszlovákiába .	35	—	27	26	13	16	121	11	249	216	53.7	26
Magyarországba	17	31	—	5.3	7.5	13	30.7	7	111.5	32.5	77	21.3
Lengyelországba	14	19	3.5	—	0.6	2.5	57	6.6	102.2	147.8	40.8	22.8
Jugoszláviába	21	21.8	7.2	2	—	4	21	14	91	33	78	16.9
Romániába	16	20.4	5.5	5.9	0.4	—	35	11	94.2	44.8	67.7	25
<i>Kivitel</i>												
Ausztriából	—	32	17	11	21	15	46	24	134	130	50.7	17
Csehszlovákiából	72	—	29	18	45	17	87	14	282	232	54.8	16.8
Magyarországból	45	27	—	1.9	9.2	5.3	16	20.3	113.7	45.3	71	10
Lengyelországból	25.2	24	4	—	2	5.6	60	3.5	124.3	145.7	46	22
Jugoszláviából	21	10	8.6	0.8	—	3.5	14	34	91.9	29.1	75.9	11.5
Romániából	15	12	12.8	2.7	3	—	33	22	100.5	71.5	58	19

Ezek a számok természetesen azóta lényegesen összezugorodtak, de az országok közti viszonylatokban eltolódások alig mutatkoznak. Magában az összeállításban nemcsak az különösen figyelemreméltó, hogy a középeurópai államokban az egymásközötti forgalom sokkal erősebb, mint a világ többi államaival együttesen, hanem az is, hogy Magyarország, Ausztria, Csehország, Jugoszlávia és Románia forgalma az egyéb vámkülfölddel szemben erősen aktív. Másrészt különösen szembevetendő az, hogy a három kisantant államnak egymásközötti forgalma szinte eltörpül az egyéb vámkülfölddel szemben. Vegyük pl. ezek közül a gazdaságilag legerősebb államot, Csehszlovákiát. Addig, amíg Csehország Romániából 16, Jugoszláviából pedig 13 millió dollár értékű árut vitt be 1930-ban, Magyarországból csak 2 millió dollárral kevesebb értékű árut, összesen 27 millió dollárért vitt be, nem is szólva Németországról, ahonnét a behozatal értéke 121 millió, vagy Ausztriáról, ahonnét 35 millió és Lengyelországról, ahonnét 26 millió dollár volt. Csehország helyzete a kivitel terén Jugoszláviával szemben sokkal előnyösebb, mert a kivitel értéke 45 millió aranydollár, megjegyzendő azonban, hogy itt nagyrészt hadianyagszállításokról van szó. A romániai kivitel mindössze 17 millió dollárra rúg, míg Németországra 87, Ausztriára 72, Magyarországra 29, Lengyelországra 18, Olaszországra 14 millió esik.

Ezeknek a számoknak a világosságánál azt hiszem nevet-

séges blöff a kisantantról, mint zárt gazdasági egységről beszélni, különösen akkor, amikor nyilvánvaló, hogy a kisantant vezető állama élni se tud Németország, Ausztria és Magyarország nélkül, mert hiszen egész külkereskedelmének, több mint 50%-a esik erre a három államra. A két szövetségesre viszont egy elenyésző kis töredék jut. Olaszország és Lengyelország szerepe is igen jelentős, nemcsak Csehország, hanem az összes középeurópai államok szempontjából is külkereskedelmi téren, úgyhogy Németország, Magyarország és Ausztria mellett ezek az államok se hagyhatók számításon kívül semmiféle kombinációnál.

Hogy lehet ilyen körülmények között vámközösségről álmodni? Már pedig enélkül nincs gazdasági egység.

Érdekes különben, hogy Matousek csehszlovák kereskedelmi miniszter 1933 március havában, tehát akkor, amikor még a négyhatalmi szerződésről és a békediktátumok revízió járói hivatalosan nem volt szó, mit mondott erről a fontos kérdésről s mi volt a cseh hivatalos felfogás a középeurópai államok gazdasági helyzetéről és egymáshoz való viszonyáról.

„A dunai államok területe — úgymond — a természetes adottságok következtében feltétlenül rendelkezik mindazon előfeltételekkel, amelyek a szorosabb gazdasági együttműködéshez szükségesek. Minden mesterséges beavatkozást annak az organizmusnak működésébe, amely beavatkozás ezekkel a feltételekkel szemben ellentétes, a szigorúan vett gazdasági álláspontokról vissza kell utasítani. Az a felfogásom, hogy elsősorban is az érdekelt középeurópai államoknak kell megmutatniok, hogy mily messzemenő érdekeik fűződnek egy közös gazdasági munkaterv alapján való együttműködéshez. Ennek a középeurópai együttműködésnek a mezőgazdasági termények árainak stabilizálásából kell kiindulnia, ami természetesen nem jelentheti azt, hogy ezzel szemben az ipari államok is ne hozzanak bizonyos áldozatokat, annál is inkább, mert hiszen abban a pillanatban, amidőn az agrártermékek áraiban véget ér a jelenlegi anarchikus bizonytalanság, ennek előnyeit az ipari és kereskedő államok is feltétlenül élvezni fogják. A magam részéről minden kereskedelempolitikai tárgyalásnál irányvonalul ezt fogom ajánlani a középeurópai államoknak.“

Amint látjuk tehát, itt még egyáltalán nincs szó a kisantant államok különleges gazdasági organizációjáról, különösen nincs szó olyan értelemben, hogy ez a szervezet a maga érdekeinek védelmére és biztosítására agresszív eszközöket is vegyen igénybe. Már pedig a „gazdasági egységének prágai proklamálása után, minden államnak, amelynek nincs szerencséje a kisantanthoz tartozni, az a benyomása kell hogy támadjon, hogy nem egy védekező, hanem határozottan támadó jellegű alakulatról van szó, amely esetleg nagy kegyesen haj-

landó lesz valamely más kívülálló ország csatlakozását is megfontolás tárgyává tenni. (A kisantant gazdasági „egysége“ nem lehet Gessler-kalap a többi dunai állam részére.)

Ki felelős a szerződésenkívüli állapotért?

Mindenesetre jellemző, hogy ma már egyetlen utód-állammal sincs normális kereskedelmi szerződésünk és csak rövidlejáratú kontingens — megállapodásokat tudunk kötni. Csehszlovákiával már 1930 vége óta vagyunk szerződésenkívüli állapotban s minden arra irányuló törekvésünk, hogy a normális helyzetet visszaállítsuk, meghiúsult, elsősorban a cseh agrárkörök, különösképpen azonban Benes politikájának ellenállásán. Hogy ez mindkét részről mily károsan befolyásolja a gazdasági élet stabilitását, azt fölösleges különösebben hangsúlyozni.

Természetesen mindjárt volna kereskedelmi szerződésünk, ha fenntartás nélkül elfogadnók Benes úr politikai föltételeit és az ő régi új dunai koncepcióját, amely most Prágában ime feltámadott. A Bethlen-kormányt a múltban sok támadás érte azért, hogy miért nem csatlakozott Magyarország ehhez a dunai koncepcióhoz. Bizonyos körök felfogása szerint a gazdasági együttműködés közelebb vihetett volna bennünket a politikai megértéshez is. Egyesek azt is mondták, hogy a magyar kormányok azért tartózkodtak valamely dunai megoldás megkísérlésétől, mert féltették a magyar gyáripárt. Ez az állítás egyszerűen nevetséges. A Bethlen-kormány azért hártott el minden erre irányuló kísérletet magától, mert ha gazdasági téren jelentett volna is valamit mondjuk a dunai konföderációban való részvétel, okvetlenül azzal járt volna, hogy a jelenlegi állapotoknak megmerevítését hozta volna magával. Szóval eltemetését egy nagy politikai gondolatnak: a revíziónak. Akkor, amikor a Bethlen-kormány kereskedelempolitikáját bíráljuk, nem szabad lehetetlen föltevésekből kiindulnunk, hogy mi lett volna, ha Ausztria, Magyarország és Csehszlovákia egy szorosabb gazdasági kötelékben egyesülnek, hanem azt kell néznünk, hogy rebus sic stantibus helyes volt-e a jelenlegi Magyarország kereskedelempolitikája, s hogy mi voltunk-e azok, akik képtelen követelésekkel léptünk fel a szomszéd államokkal szemben s ezáltal elriasztottuk őket magunktól?

Egészen bizonyos, hogy azok, akik ilyen értelemben támadták Magyarország gazdasági politikáját, ma már kénytelenek revízió alá venni akkori álláspontjukat, mert hiszen nyilvánvaló, hogy a gazdasági élet összezsugorodása, az exportnak és az importnak hihetetlen mértékre való lecsökkenése nem különleges magyar jelenség és nem a dunai államoknak egymáshoz való jó, vagy rossz viszonyából származik, hanem

igenis abból, hogy az egész világgazdasági organizmus megbomlott, a termelés és a fogyasztás közti egyensúly felborult, a pénzérték állandósága megsemmisült s a piacok önmaguk védelmében sorra öngyilkosságot követtek el. Az előrelátás hiányáról beszélnek azok, akik Magyarország gazdasági hanyatlása felett medítálnak. De hát ha itt valóban az előrelátás hiánya idézte fel a bajokat, akkor igen jó társaságban van Magyarország, mert hiszen Amerikán és Anglián keresztül nyakig éviékéi a gazdasági és pénzügyi válságban csaknem minden európai állam, nem is szólva közvetlen szomszédainkról és Németországról, amelyek pedig bizonyára tudtak és akartak is volna termékeny és kielégítő kereskedelmi megállapodásokat létesíteni, ha az adott körülmények között ez egyáltalán lehetséges lett volna.

Hogy mennyire nem rajtunk múlt az, hogy Magyarországra nézve előnyös gazdasági megállapodásokat létesítsünk az utódállamokkal, azt legjobban bizonyítja, hogy a szomszédos államok megalakulásuknak szinte első napjától kezdve mindent elkövettek oly irányban, hogy a vasúti forgalmat a Magyarországon átvezető és természetesen a legrövidebb útvonalról a saját vonalaikra tereljék és a nagy kerülőket és távolság-differenciákat messzemenő mérsékelt díjtételekkel ellensúlyozzák. Néhány példát hozok fel. A trianoni béke előtti Felső-Magyarországnak, Erdélynek és Galiciának az adriai kikötőkkel való igen jelentékeny forgalma természetesen a háború előtt Magyarországon keresztül bonyolódott le. Ezt az egész forgalmat most Ausztrián keresztül vezetik, még pedig akként, hogy a csehszlovák, osztrák és jugoszláv vasutak rendkívül alacsony díjtételeket állapítottak meg olyannyira, hogy nemcsak ezek az említett területek, hanem még a csehszlovák határ közelében fekvő magyar állomások forgalmának egy része is az eddigi legrövidebb magyar útirány helyett a csehszlovák, osztrák útirányon át bonyolódik le Fiume és Trieszt felé. Keleti Szlovákiának, Lengyelországnak és Bukovinának Bécsen és Ausztriának a Dunától délre eső területén való, valamint ezen a területen túl haladó áruforgalma, amely azelőtt egészben, vagy legalábbis fele részben Magyarországon haladt keresztül, most már Magyarország teljes elkerülésével bonyolódik le, még azokban az esetekben is, amikor a Magyarországon átvezető természetes útirány ötven százalékkal rövidebb. Mindezt lehetővé teszi az a csehszlovák—osztrák köteléki díjszabás, amelynek tarifális tételeivel a magyar vasutak kénytelenek versenyezni.

Hogy Romániának Magyarországon át irányuló ausztriai, közép- és nyugat-németországi, hollandiai, belgiumi, francia és svájci áruforgalmát a csehszlovák vasutak a saját vonalaikra tereljék, a tekintetbe jövő osztrák és német—csehszlovák határállomások, valamint a csehszlovák—román határállomás

(Cornyj—Ardur) közötti vonalaikra messzemenő, egész 53 százaléig terjedő fuvardíj-mérsékléseket engedélyeztek. Mi más célt szolgálhatott volna ez, mint hogy Magyarországról a tranzitforgalom teljesen eltereltesék s a megcsonkított Magyarországnak ezen a téren is minél tetemesebb kár okoztassók? Általában a kisantant-államok minden célja és törekvése oda-irányult, hogy Magyarország helyzete minél jobban megnehezíttessék, pénzügyileg és gazdaságilag az ország megnyomórttassék s hogy általában olyan gyűrű alakuljon államunk körül, amely a maga ellenállhatatlan nyomásával majd térdre kényszerítheti a magyar nemzetet. Egy kiéheztetési politika volt az, amelyet Benes többi társaival egyetemben kezdeményezett velünk szemben s hogy ez eddig nem vezetett s a jövőben sem fog a kisantant által remélt eredményhez vezetni, az csak annak köszönhető, hogy ez a nemzet tudatában van európai hivatásának, történeti kötelességeinek és kényre-kedvre semmi körülmények között nem adja meg magát.

Lehetett-e másként védekeznünk a bekerítés ellen?

Azt is szemére lobbantották Bethlen Istvánnak, hogy nem tudott, vagy nem akart egy másik olyan alakulást, vagy tervet létrehozni a kisantant-koncepcióval szemben, amelynek segítségével a Magyarország ellen irányuló bekerítési politika ki lett volna védhető. Azt mondják: három lehetőség volt a magyar külpolitika részére. Vagy azt kellett volna tennie, hogy a körülöttünk alakult országok csoportosulásával szemben egy új államcsoportot támasztunk, amelynek segítségével akciónkat keresztülvihetjük, amelyre támaszkodva erőt mutatunk azokkal a törekvésekkel szemben, amelyek Magyarország ellenében állandóan megnyilvánulnak. Ha ez nem volt lehetséges, meg kellett volna osztanunk a körülöttünk fonódó gyűrűt, a kisantant egységét, ha pedig ez sem volt lehetséges, akkor a nagyhatalmakat kellett volna megnyernünk arra, hogy egységesen kivonjanak bennünket abból az érdekszférából, amelyet körénk a kisantant font.

Vegyük sorra ezt a három lehetőséget.

Az első állítás az, hogy új hatalomcsoportosulást kellett volna létesíteni. De kivel? A legyőzött államokkal? Mert hiszen ezekkel megvolt a háború előtt a hatalmi csoportosulás és együttérzés, de az új európai konstellációban a régi szövetség felújítására gondolni sem lehetett, még pedig elsősorban azért, mert éppen azok a nagyhatalmak, amelyek ma a legyőzött nemzetekkel szemben megértőbb állápontra helyezkednek, nem kívánnak visszatérni az európai egyensúly politikájához, hanem inkább a Népszövetség segítségével a politikai pacifikálás és a katonai leszerelés politikáját kívánják folytatni,

nem pedig az egyik hatalmi csoportosulást a másikkal szembeállítani.

A második tétel azt mondja, hogy meg kellett volna osztanunk a kisantant államait. Könnyű ezt mondani. Azonban a körülöttünk élő kisantant-államok érdeke a múltban feltétlenül a megkötött szerződések megtartása mellett volt s a prágai konferencia határozatai után még mindig az a látszat, hogy továbbra is ezt a politikát kívánják folytatni, tekintet nélkül a később esetleg bekövetkező veszedelmekre, amelyek úgy a gazdasági válság további kimélyülése, mint más okok folytán is felmerülhetnek és érdekeiket valóban megoszthatják.

A harmadik tétel azt mondja, hogy a nagyhatalmakat kellett volna megnyerni arra, hogy kivonva bennünket a kisantant érdekszférájából, egyhangúan és egy akarattal karolják fel a magyar ügyet. Akik ezt a követelést felállították, azok elfeledkeztek arról, hogy a nagyhatalmak között is erősen megoszlik a felfogás tekintetben, hogy a legyőzött nemzetekkel szemben való bánásmód milyen legyen. Ha Angliának és Olaszországnak nem sikerült meggyőznie Franciaországot arról, hogy a legyőzött nemzetekkel szemben most már mégis egy más, szabadabb felfogásnak kell érvényesülnie és hogy a szerződések holt betűjéhez való ragaszkodás komolyabb veszedelmeket rejt magában, akkor mikép lehetett volna lehetséges, hogy mi győzzük meg őt erről? Ez a feladat bizonyára messze túlhaladná a magyar külpolitika kapacitását, mert mint kis állam vezetőszerepet nem játszhatunk Európa politikájának irányításában. Hivatásunk csak az lehet, hogy alkalmazkodva azokhoz a körülményekhez, amelyek ránézve előnyösöknek mutatkoznak, olyan baráti kapcsolatokat igyekezzünk teremteni, amelyek nagy céljaink felé való törekvéseinkben támogatnak és segítenek bennünket. — s ekként a nemzetközi politikában érdekeinket megvédjük és adott pillanatban diadalra is vigyük. Azt hiszem, ennek a magyar külpolitikának az igazolására nincsen szükség részletes bizonyításra. Elég utalnom a nagyhatalmi szerződés létrejöttére s különösen arra, hogy most már Anglia is elérkezett a békeszerződések revíziója szükségességének elvi elismeréséhez.

Magyar egység a külpolitikai végcélokban.

De legyenek bármennyire is ellentétesek a felfogások a módszerek megítélésében, külpolitikai végcéljaink tekintetében nem lehet magyar ember és magyar ember között különbség. Mi igenis levontuk a konzekvenciáját annak, hogy az 52 milliós nagy Monarchiából 9 milliós csonkaországgá váltunk s hogy míg régen rendelkezésünkre állott egy nagy birodalomnak összes ereje, katonai, gazdasági hatalma, addig Csonkamagyarország

9 millió népének erejéből kell, hogy tudjunk megélni és tiszteletet parancsolni kifelé. A konzekvenciák levonása azonban nem jelenthette azt, hogy ne olyan külpolitikát folytassunk, amely a nemzeti becsületnek és önérzetnek fényét megőrizze a külföldön minden ország előtt. S hogy ezt elértük, azt valóban a nemzeti végcélok tekintetében való egységnek köszönhetjük. Hiszen az, hogy nemzetünk függetlenségét, teljes egyenjogúságát és szuverénitását visszaszerezzük, az, hogy senki belügyeinkbe bele ne avatkozhasnék, az, hogy minden kontrol alól felszabadulhassunk, az, hogy idegen uralom alá került 3 és fél millió magyarnak, testvéreinknek önrendelkezési joga valóban elismertessék, hogy végeredményében a békeszerződések revíziójához juthassunk el, a népszövetségi egyességokmány 19. szakaszában számunkra biztosított jogok alapján — ezek a végcélok. Itt valóban nem lehet közöttünk különbség.

A békeszerződések megsokszorozták azokat a problémákat, amelyek a Monarchia feldarabolása előtt egyelőre csak a szorosan vett Balkán felől nyugtalanították Európát. A Balkán-problémacsoporthoz társult sokkal súlyosabb kiadásban a középeurópai problémacsoport, amely főként a kisebbségi kérdés elmérgesedése miatt az összeütközések lehetőségének egész sorozatát tartalmazza és feszítő ereje a Duna völgyén át elhat egész Nyugateurópaiáig. Az amúgy is meglévő nehézségeket csak még jobban elmélyítette a kisantant megalakulása, mert ez a szövetségi rendszer két egymással szembenálló táborra osztotta a Duna völgyében élő népeket. Ebből végül olyan politikai feszültség támadt, amelynek mielőbbi lecsapolása valamennyi félnek egyaránt érdeke volna. Az ütközőpont a békeszerződések revíziójának a kérdése. A kisantantban helyetfoglaló államok a területi status quo megváltoztatásának még az elvi megvitatásába sem hajlandók belemenni, Magyarország viszont életérdekeinek kényszerű parancsára kénytelen ragaszkodni ahhoz, hogy a tőle elszakított országrészeknek legalább egy tekintélyes része hozzá visszakerüljön. Nyilvánvaló, hogy itt, egyelőre legalább, kibékíthetetlen ellentétek vannak. Volt idő ugyan, amikor pl. Benes cseh külügyminiszter másként gondolkozott ebben a kérdésben, sőt hajlandó volt közvetlen tárgyalásokat is folytatni Magyarországgal területi kérdésekről. Ennek azonban már több mint tíz esztendeje és Benes azóta semmi hajlandóságot sem mutatott arra, hogy velünk leüljön a zöldasztalhoz tárgyalni. Megjelentek időközönként ugyan *Massaryk* köztársasági elnök ismert nyilatkozatai, ezeknek az értéke azonban mindig fölöttébb problematikusnak bizonyult. Az történt ugyanis, hogy minden ilyen nyilatkozat után megjelent a cseh félhivatalos cáfolat, amely semmivé tette az egész enunciaciót. A dolognak általában az a látszata, mint hogy ha *Massaryk* a jelenlegi cseh kormányzati rendszer miatt meggyengült nemzetközi presztízsét igyekeznék

ilyen nyilatkozatokkal alátámasztani. Az is lehetséges, hogy Massaryk már régen belátta a cseh—tót államalakulási folyamatot gátló és a túltengő cseh önérzetből származó hibákat és reális célszerűséggel szeretné alkotását ezektől megtisztítani, de mindenütt elzárják törekvéseinek útját azok a gonosz szellemek, amelyeket tulajdonképpen ő keltett életre és szabadított rá országára: a túltengő sovinizmus, a kielégíthetetlen terület-ehség, a gazdasági és politikai hegemoniára való törekvés, amelyek ellen eredetileg mindig küzdött, de amelyek végül mégis úrrá lettek fölötte is. Ez az oka annak, hogy kijelentései magánjellegű megnyilatkozásoknál egyébnek nem tekinthetők.

Ami viszont Benest illeti, ő bizonyos konföderációs hátsó gondolattal vette fel annakidején, még 1921 telén Magyarországgal először Bruckban, majd később Brünben és Marienbadban a tárgyalásokat, amelyeknek természetesen meg kellett hiúsulniok, mert hiszen olyan magyar kormány nem akadhatott, amely Csehország feltételeit elfogadhatta volna. Akkor még Benes Ede hajlandó volt megengedni, hogy a területi kérdések is bevonassanak a tárgyalások körébe, de ez persze csak csalétek volt, amelyet abban a reményben tett ki az asztalra, hogy a magyar urak majd lépre mennek és kiadják kártyáikat. Nem ez történt. A brucki találkozó, mely az ottani Harrach-kastélyban folyt le, azzal az eredménnyel végződött, hogy elhatározták, hogy legközelebb fognak majd határozni. Ez a határozathozatal azonban sohasem jött létre, mert 1921 husvét vasárnapján megjelent a budai várban Horthy Miklós kormányzónál IV. Károly király és felszólította a kormányzót, hogy adja át a hatalmat uralkodói jogainak gyakorlására. Ez az incidens mindenesetre alkalmas ürügyül szolgált Benes úrnak arra, hogy visszavonulót fűjjon s bár néhány hónappal később folytak még informatív jellegű tárgyalások, ezeknek azonban bele kellett fulladniok a tárgyaló felek kölcsönös bizalmatlanságába. Ugyanazon év október havában bekövetkezett azután IV. Károly királynak második, most már fegyveres visszatérési kísérlete, aminek következtében aztán Csehország és Jugoszlávia részleges mozgósítást rendelt el Magyarország ellen. A történetek után természetesen szó sem lehetett többé a tárgyalások újrafelvételéről.

Sokan felvetették a kérdést, hogy mi történt volna akkor, ha a királypuccsok elmaradnak és az atmoszférát nem rontják meg ezek a kétségkívül sajnálatos események. Egészen bizonyos, hogy ugyanaz történt volna: nevezetesen semmi. Ha Csehországnak valóban komoly szándéka lett volna Magyarországgal becsületes és őszinte megegyezést kötni, ha csakugyan diszkutábilis volt akkor a határkiigazítás számunkra, akkor miért nem az ma, pont tizenkét esztendővel a történetek után, amikor Benes külügyminiszter úrnak olyan nagyszerű hátvédje lenne a saját közvéleményével szemben, mint Anglia és Olasz-

ország revíziós megegyezése, amelyhez Franciaország csak azért nem járult hozzá, mert a „hű“ szövetségesek ebben megakadályozták? Nyilvánvaló, hogy csak üres, komolytalan játék volt az a három tárgyalás, amelyet csak azért rendezett Benes, hogy majd egyszer, ha szüksége fog felmerülni, hivatkozassék rá és elmondhassa, hogy ime ő dokumentálta jószándékát a magyarokkal való megegyezés érdekében, dehát ezekkel a rebellekkel nem lehet beszélni. Úgy sejtem, hogy erre az alibira mihamar sor fog kerülni.

Itt azonban egyet még meg kell jegyezni. A magántudósi tevékenységnek a revízió terén haladéktalanul véget kell vetni. A politikai gondolatsíbek ne járják missziós nagyképűleg össze-vissza Európát és az utódállamokat, mintha tudja Isten ki és mire adott volna megbízatást nekik, hogy gazdasági ürügyeken szállítsák Benes úrnak egy kis „ártatlan“ dunai konföderációhoz a magyar lojalitást.

Aki ma Dunakonföderációt akar, az dezertörje a revízióknak.

Úgy a békeszerződések revíziója, mint a kisantant hatalmi állása szempontjából igen nagyjelentőségű kérdés Lengyelország jövőbeni állásfoglalása. Jóllehet Lengyelország a leghatározottabban ellenzi a Versailles! békeszerződés módosítását és a danzigi korridorok Németországhoz való visszacsatolást, tény az, hogy a trianoni szerződés — revízió kérdésében eddig nyíltan semmiféle álláspontot nem nyilvánított, viszont a kisantantnak, mint államszövetségnek minden arra irányuló törekvését, hogy hatalmi körébe Lengyelországot is bevonja, a leghatározottabban visszautasította. Az, hogy Romániával szorosabb köteleket létesített, tisztán abból a szempontból értékelhető, hogy közös védelmi frontot akart teremteni félelmetes keleti szomszédja, a szovjet birodalom ellen.

A lengyel-cseh viszony sohasem volt túlzottan barátságos és mindeztől nem történt komolyabb lépés Lengyelország részéről, amely ezt a korrekt, de hideg viszonyt bensőbbé óhajtott volna tenni. Éppen ezért fentartással kell fogadnunk a „Poledni List“ című prágai lapnak, mely a cseh nemzeti liga orgánuma, azt a híradását, hogy a lengyel kormány Prága támogatását kérte volna Németországnak a közeljövőben bizonyára nagy erővel jelentkező revíziós követeléseivel szemben s a cseh kormány állítólag erre kitérő választ adott. Bármint álljon is a dolog, meggyőződésünk az, hogy Lengyelország Magyarországgal szemben sohasem lesz kapható nyílt állásfoglalásra s bár a szerződések revíziójának általános szempontjaiban nem találkozhatunk, sőt itt érdekeink határozottan ellentétesek, ami speciálisan a magyar határok kérdését illeti, azt hiszem mindenkor számíthatunk Lengyelország jóindulatú semlegességére.

A kisantant államok birtokállománya és jelenlegi helyzete.

A gazdasági válság hatásai az utódállamokban. — A katonai probléma és a lefegyverzés.

Abból az alkalomból, hogy a Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia szövetkezéséből alakult kisantant új államszerződését Genfben proklamálták, a bukaresti Nemzeti Közgazdasági Társaság hivatalos kimutatást állított össze arról, hogy a kisantant-államok gazdasági, vagyoni és népesedési szempontból milyen erőt képviselnek. A statisztika legfontosabb részeit magyar szempontból sem tartom érdektelennek ismertetni.

Csehszlovákia területe 140.000 négyszögkilométer, *Jugoszláviáé* 249.000, *Romániáé* 295.000 négyszögkilométer. Népeség szempontjából a helyzet a következő: az 1930 december hó végén felvett statisztikai adatok szerint *Romániának* 18 millió lakosa van, *Csehszlovákiának* 14 millió 735 ezer, *Jugoszláviának* pedig 13 millió 880 ezer a lélekszáma. 1930-ban *Romániában* 165 ezer, *Csehszlovákiában* 129 ezer házasságot kötöttek. Ugyancsak 1930-ban *Romániában* 346 és félezer, *Csehszlovákiában* pedig 212 ezer halálozás fordult elő.

Az újszülöttek száma ugyanezen évben *Romániában* 625 ezer, *Csehszlovákiában* 330 és félezer volt. Ezek a népmozgalmi adatok Jugoszláviából hiányzanak.

Ezeket a népességi adatokat a magam részéről kiegészítendőnek tartom a következőkkel: A trianoni szerződés *Magyarországból* 3 és fél milliónyi fönyi lakosságot csatolt át *Csehszlováchiához*, amelyből 1.7 volt a tót, több mint egy millió a magyar és csaknem 500 ezer a rutén és 200 ezer a német. Ezen a területen tehát még göröcsövel sem lehetett felfedezni egyetlen cseh származású lakost sem. *Jugoszlávia* több mint 4 millió új állampolgárt kapott, akiknek alig 25%-a volt szerb, míg egy millió 200 ezer katolikus horvát, fél millió magyar és csaknem ugyanannyi német. *Romániához* több mint 5 millió új lakost csatoltak Magyarországból s ezek nemzetiség szerint így oszlanak meg: 2.8 millió román, 1.7 millió magyar és 600 ezer német. Amint ebből megállapítható, a román elem az összlakosságnak csupán 53%-a. *Csehszlovákiára* vonatkozólag maga a cseh statisztika állapítja meg, hogy ott az impériumot gyakorló cseh nép 48.9%, tehát határozott kisebbség, sőt még a tótokkal együtt is csupán 64.3%. *Jugoszláviára* vonatkozólag szintén maga a szerb statisztika állapítja meg, hogy a minden más faj elnyomására törekvő szerb nép még jelentéktelenebb kisebbség, mint a cseh, csupán 44.7%. A horvátok száma ellenben 2.8 millió, a szlovéneké egy millió, van azonkívül 200 ezer mohamedán, fél millió német és ugyanannyi magyar. A többi egyéb anyanyelvű. A román állam közel $\frac{2}{3}$ többséget mutat ki, ez az egyet-

len ország tehát, amelyben az uralkodó elem abszolút többségben van.

Ami az ország természeti gazdagságát illeti, *Romániában* 1930-ban 1 millió 809 ezer ló, 12 millió juh, 2 millió 323 ezer sertés, 4 és félmillió szarvasmarha volt,

Jugoszláviában 1 millió ló, 8 millió juh, 3 millió 800.000 szarvasmarha és 3 millió sertés, *Csehszlovákiában* 748.000 ló, 4 és félmillió szarvasmarha, 3 millió sertés volt. *Romániában* 37 millió mázsa, *Jugoszláviában* 27 millió, *Csehországban* 11 millió mázsa búza termett. *Romániában* 3 és félmillió, *Jugoszláviában* 2 millió, *Csehországban* 14 millió mázsa volt 1932-ben a rozstermés eredménye. Tengeriből csak Jugoszláviának és Romániának van készlete, viszont Csehország cukorrépatermelése, amely a múlt évben 64 millió métermázsára rúgott, messze meghaladja a másik két kisantant-államét. Borból *Romániának* 8 millió hektoliter, *Jugoszláviának* 4 millió, *Csehországnak* viszont alig félmillió hektoliterje volt. Sóból szintén *Románia* termelése a legnagyobb: 307.000 tonna, a *cseheké* 178.000 tonna *Jugoszláviának* viszont alig van sótermelése. A kőszénbányászat terén messze elől jár *Csehország*, két évvel ezelőtt 13 millió tonna volt a kitermelés, *Romániában* viszont alig 310 ezer tonna. *Jugoszlávia* itt szintén alig jöhet tekintetbe. Aranyból 2672 kilogrammot bányásztak *Romániában*, a másik két államban ennek alig hatodrésztét. Ezüsből *Románia* termelése 4418 kilogramm, *Csehországé* 45 és félezer (?) kilogramm, *Jugoszláviáé* 2 ezer kilogramm.

Románia külkereskedelmi forgalmának összege két évvel ezelőtt 23 milliárd leu, *Csehországé* pedig ennek több mint négyszerese, 18 milliárd csehkورونا, azaz 90 milliárd leu volt, *Jugoszlávia* pedig mindössze 7 milliárd dinárt forgalmazott. A vasúti hálózat szintén *Csehországban* a legnagyobb, 13 ezer kilométer, *Romániában* 10 és félezer, *Jugoszláviában* pedig 7 ezer kilométer. Az állami bevételek összege *Romániában* három évvel ezelőtt 36 milliárd leu volt (ma ennek legfeljebb az 50 százaléka), *Csehországban* 10 és félmilliárd csehkورونا (52 és félmilliárd leu), *Jugoszláviában* pedig 9 milliárd dinár. A fentiekből következik, hogy a legtöbb adót *Csehszlovákiában* fizetik. Az állami kiadások összege ma már mindenütt messze meghaladja a bevételek összegét, jöllehet három évvel ezelőtt még csak *Románia* volt az egyetlen kisantant állam, ahol már két milliárd leu deficit mutatkozott az államháztartásban.

Az állami adósságok összege két évvel ezelőtt *Romániában* 152 és félmilliárd leu, *Csehországban* 32 és félmilliárd كورونا (160 milliárd leu) volt. Ez utóbbiról *Jugoszlávia* nem adott adatokat.

Amint már rámutattam, az adózásra és az állami költ-

ségvetésre vonatkozó adatok azóta gyökeresen megváltoztak, mert a gazdasági válság hatásai talán sehol sem jelentkeztek olyan erővel, mint a dunavölgyi államokban, amelyekhez tartoznak a kisantant országai is.

A gazdasági válság rombolásai Romániában.

A jelentés nem közöl statisztikai adatokat, érthető okokból, a válságról, amely rendkívüli erővel rázta meg nemcsak a három állam gazdasági és pénzügyi rendjét, hanem államéletét és társadalmát is, én azonban segítségére sietek a jelentésnek s néhány adattal illusztrálni óhajtom a kisantant-országok valódi helyzetét.

A leghevesebben Romániát támadta meg a gazdasági és pénzügyi tuberkulózis. A depresszió, amely nálunk is súlyosan elevenbe vág, ott még előbb kezdődött, mint Magyarországon s a román állam már évek óta ott tart, hogy a hadsereg tisztjeit s a közigazgatás alkalmazottait csak elvétve és akkor ízeti, illetve folyósít számukra előlegeket, ha az állampénztárban véletlenül pénz van, nem is szólva a nyugdíjasokról, akik az éhhalál szélén állanak s nyomoruk valósággal égre kiált. S itt nincs különbség magyar, román, vagy más nemzetiségű között, mindenki egyformán koplal és szenved. Adót jóformán senki sem fizet, a földbirtokos és a paraszt éppenséggel nem, mert nem is képes fizetni s ami jövedelme mégis van az államnak, az elsősorban külföldi, francia kölcsönökből, a kincstári monopóliumok bevételeiből s a forgalmi adó hozadékából áll elő. A kölcsönök forrásai azonban máris bedugultak, a román pénzügyminiszter legutóbb kénytelen volt üres tárcával hazatérni Párisból, pedig mindössze 150 millió frank hitel folyósításáról volt szó. Ilyen körülmények között nem csoda, hogy a román kincstár elmaradt illetmények fejében több, mint négymi lliárd leuval tartozik alkalmazottainak, annak ellenére, hogy a fizetéseket eredeti magasságuknak majdnem ötven százalékára csökkentették.

Hogy a zsugorodás folyamata mennyire akut Romániában, azt leginkább az mutatja, hogy míg 1930-ban 89 milliárd 864 millió leu volt a devizaforgalom, addig 1932-ben már csak 8 milliárd 120 millió, tehát a két év előttinek nem is 10%-a. Hogy a betétek több, mint 50%-kai csökkentek és hogy az utóbbi négy év alatt csupán Erdélyben több, mint hatezer ipari és kereskedelmi vállalat került csődbe, az már ilyen jelenségek mellett fel se tűnik.

Jellemző, hogy a román állam 1932. évi költségvetését általában a „nyomorúság költségvetésének“ nevezték, pedig akkor még csak 25 milliárd leura szállították le (száz leu 3.40 pengő). Azóta már 18 milliárdnál tartanak, természetesen csak papíron, mert a valóságban elköltének 35 milliárdot is.

Kezembe került az „Argus“ című bukaresti közgazdasági lap, amely tallózatván a nyomorúság költségvetésében, a következő csodabogarakat halássza ki onnan:

„Minden minisztériumnak van jogügyi osztálya, amely tulajdonképpen megfelel a kincstári ügyészségek intézményének. Ezek mellett azonban minden minisztérium tart még külön ügyvédek is, akiket jó befolyásra és összeköttetésre korlátlan számban nevezhet ki a miniszter. Ezzel a joggal alaposan vissza is éltek az egymást sűrűn váltogató kormányok tagjai. A földművelésügyi minisztérium jogügyi osztályának például 227 ügyvédje és hivatalnok van, akiknek évi javadalmazása 18,775.000 leüt emészt fel. Egyetlen minisztériumban kettőszáz huszonhét jogász és ügyvéd! Mennyi jogtalanságot kell hogy elkövessen ez a minisztérium, hogy ennyi ügyvédre van szüksége, akiknek bizonyára nincs más kötelességük, mint-hogy a minisztériumot a bíróság előtt megvédjék.

Ugyanez a minisztérium két gazdasági akadémiát tart fenn, egyet Bukarestiben, a másikat Kolozsvárott. A két gazdasági iskola évi szükséglete 28,098.000 leu és hasábokat foglalna le a személyzet felsorolása. Csupa egyetemi rangú tanár, asszisztens, még a termésbecslésnek is külön professzora van, nem szólva a macskatenyésztésről. Nincs a mezőgazdaságnak olyan ága, vagy részlete, amelynek tanára, asszisztense és tanársegédje ne volna, természetesen megfelelő számú laboránsokkal, szolgálkkal és irodai személyzettel. Még a pedagógiának is van külön rektora, aki valószínűleg arról ad elő, hogy milyen módszer szerint kell oktatniok a különböző háziállatokat, hogy minél értelmesebb lények legyenek. Amellett minden szakmának két, három, sőt négy professzora is van, s bizonyára nekik köszönhető, hogy a román mezőgazdaság anynyira el van maradva, hogy az ország legnagyobb részében ma is a legprimitívebb művelés folyik.

Négy zenekonzervatórium, három teológiai fakultás, öt jogi fakultás, kétrendbeli tanári garnitúrával, külön a licenciátusra és külön a doktori szigorlatokra, orvosi fakultás a tanárok százaival, úgy hogy az orvosi egyetemen minden két hallgatóra egy tanár esik.

A külügyminisztérium költségvetése, jóllehet mindössze 25 követséget és 9 konzulátust lát el, a bukaresti központban ezekért mégis nem kevesebb, mint 500 tisztviselő van alkalmazva. Közülük 28 miniszteri rangban és fizetéssel, továbbá 22 követségi tanácsos, 51 követségi titkár, 15 attasé, 21 főkonzul, 11 konzul, 20 alkonzul és 17 sajtóreferens, úgyhogy összesen 185 magasrangú diplomáciai tisztviselő szolgálja ki a 25 követséget.

A postatakarékpénztár évi 15 milliót jövedelmezne az államnak, ha adminisztrálása fel nem emésztene 11 milliót. Csak az igazgatósági tagok majdnem egymillió leu tantiemet

visznek el és ez így van majdnem valamennyi intézménynél, mondja az Árgus. A felsorolt adatok mindenesetre jellemzők a romániai közállapotokra és berendezkedésre.

A nyomorúság költségvetésének publikálása után a bukaresti pénzügyminisztériumban értekezletet tartottak a köztisztviselők fizetésének folyósítására szükséges összegek előteremtése tárgyában. A konferencia után *Babescu* pénzügyi államtitkárt megkérdezték az újságírók, hogy előreláthatólag mekkora lesz a júniusi fizetési kvóta?

— Hogy mennyit fizetünk? — felelte széles mosollyal az államtitkár? — Amennyit a jóisten adni fog.

Azóta bizony a romániai tisztviselők és nyugdíjasok inkább nem kaptak, mint kaptak fizetést.

Nem lesz érdektelen egy pillantást vetni arra, hogy a különböző országok tőkés csoportjaitól és pénzintézeteitől milyen összegű kölcsönöket vett fel Románia. E kölcsönök visszafizetésének időtartama más és más, kamataik pedig négy és nyoleadfél százalék között váltakoznak. A valóságban ennél ugyan mind magasabb kamatozásúak, de a többletet a hitelezők levonták már a kölcsönök folyósítása alkalmával jutalék és árfolyamkülönbözet címén, amikor minden felvett 100 leu helyett csak 85—95 leüt folyósítottak, de természetesen száz leu teljes visszafizetését követelték. A tartozások netto összege több mint 141 milliárd leu s ez a következő valutákban fizetendő:

42 millió 444,117 angol font, 353 millió 284,150 aranyfrank, 226 millió 165,557 aranyleu, 64 millió 008,600 dollár, 100 millió 738,224 aranyforint, 178 millió 167,625 aranykorona, 48 millió 340,688 svájci frank, 1837 millió 675,455 francia frank, 162 millió 121,856 olasz líra, 6 millió 391,005 belga frank, 13,605 millió 149,105 papírleu és 40 milliárd leu hadiadósság.

Azóta ez az összeg a kamatterhekkkel együtt meghaladja a 160 milliárd lent, ami magyar valutában kifejezve 5 milliárd és 285 millió pengőt tesz ki. Elég tekintélyes összeg. A román kormány, miután az állami költségvetésnek csaknem egyharmada a külföldi kölcsönök kamatszolgáltatása, bizonyos konverziós tárgyalásokat folytatott le Genfben, amelyek azzal az eredménnyel jártak, hogy Románia a fizetéseire egyelőre rövid halasztást kapott, 1933. augusztus 15-én azonban mégis rákényszerült a tranzfermoratórium hivatalos meghirdetésére.

Ilyen a kép, amit Románia mutat.

Jugoszlávia helyzete.

A jugoszláv diktatúra a maga hatalmi eszközeivel talán hosszabb ideig tudott ellentállni a nagy belső elégedetlenség külső megnyilvánulásainak, de az összeomlás annál gyorsabban következett be s ma már nemcsak az ipar és kereskedelem hűdések benuultságában nyilvánul meg, hanem abban is, hogy a

nemzeti bank, amely a legújabb jelentések szerint már egyébként is infláció előtt áll, minden külföldi fizetési eszköz kiutalását megszüntette, az állam pedig a belső gabonamonopólium intézményét egy tollvonással eltörölte. Megbízható adatok szerint a szerb államkincstár 1 milliárd, a magángazdaság pedig 600 millió dinár veszteséget szenvedett ezen a vállalkozáson. Jugoszlávia, talán épp e nagy veszteségekre való tekintettel, legutóbb még ki tudott préselni Párisban egy 250 millió frankos kölcsönt, bizalmasan azonban megsúgták a párisi jugoszláv követnek, hogy a jelenlegi idők egyelőre nem alkalmasak újabb kölcsön folyósítására. Úgy látszik, elérkezett a pillanat, amikor Franciaországnak nemcsak szövetségeseivel, hanem önmagával is törődnie kell és talán fokozottabb mértékben lehet saját erőire szüksége, mint eddig.

A dinár elértéktelenedése a külföldi nemes valutákkal szemben csaknem 50%-os (hivatalosan csupán 28%) a külkereskedelmi mérleg hónapról hónapra zsugorodik össze s ugyanez áll a belső fogyasztásra nézve is. Mindennek következményei jelentkeznek persze a bankok és pénzüzetek életében is, amelyek közül a jelentősebbek mind azelőtt az elhatározás előtt állanak, hogy egész fiókhálózatukat megszüntetik.

Jugoszlávia formailag még el tudta kerülni ez ideig a transzfermoratóriumot, most azonban már bekövetkezett az az idő, amidőn külföldi fizetési kötelezettségeire kénytelen volt háromszentdős haladékot kérni. Csehország kivételével tehát most már az összes dunai államok benne vannak a transzfermoratóriumban.

Csehország a meredély szélén.

Csehszlovákia a három kisantant állam között látszólag a legnagyobb ellentálló képességgel rendelkezik, de ha a dolgok mélyére tekintünk, akkor itt is ugyanazok a jelenségek tűnnek szembe, amelyek a másik két kisantant-államra nézve jellemzők. A kereskedelmi mérleg ijesztő romlása, a kivitelnek a három év előttihez képest negyven százalékra való összehúzóódása s mindennek nyomában a nagy munkanélküliség éppen eléggé bizonyítja a csehszlovák állam súlyos válságát. A legutóbbi statisztikai adatok szerint az egymilliót megközelíti már az ipari munkanélküliek száma, nem is szólva a mezőgazdaságban és a szellemi munkások között lévő s igen jelentékeny számú munkanélkülről. Nem csekély gond ez ott, ahol az állami költségvetést terhelik a munkanélküli segély sokszázmilliósi kiadásai. Mindezeknek a körülményeknek a visszahatása természetesen igen érzékenyen jelentkezik elsősorban az államháztartásban, egy másfél milliárdos deficit képében, de jelentkezik a pénzüzetek életében is, amelyek egymás

után voltak kénytelenek alaptőkéjüket leszállítani s azután az állam támogatását igénybe venni.

De nem csak maga a cseh állam van súlyos helyzetben, hanem a községek és közületek is, amelyeknek pénzügyi helyzete annyira megromlott, hogy még esedékes kamatkötelezettségeiknek sem tudnak eleget tenni. A hitelező pénzintézetek a perek egész lavináját indították meg a községek ellen. A helyzetre egyébként a legjellemzőbb a reichenbergi kereskedelmi és iparkamara elnökének még folyó évi február havában elhangzott nyilatkozata, amelyben kijelentette, hogy országrészeként vannak községek, sőt egész völgyek, ahol egyik gyár áll a másik mellett, de néma csönd mindenütt, sehol egyetlen gép nem jár többé. Észak-Csehország egyes vidékein a dolgozó lakoságnak negyötede kenyértelen.

Most már meg lehet érteni, hogy miért akarta Tardieu, aki az utódállamoknak súlyos helyzetéről már a múlt év tavaszán jól volt informálva, „a természet által egységesnek teremtett gazdasági terület“ fogalmát megtölteni a gyakorlati élet elektromos feszültségével. De hát a Tardieu-féle terv megbukott s nem segít ezen a válságon a kisantant államainak gazdasági egységéről és új nagy politikai összefogásáról kiadott nagy proklamáció sem.

A kisantant állig fegyverben.

A kisantant államairól rajzolt kép teljességéhez azonban feltétlenül szükséges az illető államok jelenlegi katonai erejéről szóló ismertetés is, annál is inkább, mert hiszen a gazdasági helyzet leromlása, valamint a súlyos pénzügyi zavarok és az állandó fegyverkezés között nem nehéz összefüggést találni. Egészen bizonyos, hogy szomszédaink politikai viszonyukat rendezvén Magyarországgal és Ausztriával, hadügyi kiadásait a jelenleginek egyharmadára csökkenthetnék és ezzel egyzersmindenkorra rendezhetnék államháztartásukat.

Tudvalevő, hogy 1929-ben a kisantant államai katonai megállapodást létesítettek Magyarország és Ausztria ellen s a fegyverkezés innét kezdve még nagyobb lendületet kapott, amivel együttjárt természetesen, hogy az ezzel kapcsolatos költségek is tetemesen megnövekedtek.

Az alábbi adatok eléggé beszédesek.

	Csehországban	Romániában	Jugoszláviában	Összesen
A hadsereg békelétszáma	145.000	250.000	127.500	522.000
A hadsereg hadilétszáma	1.300.000	1.500.000	1.150.000	3.950.000
Könnyű gépfegyverek . . .	7.300	4.000	3.300	14.600
Nehéz gépfegyverek	2.500	1.000	1.000	4.500
Könnyű ágyúk	876	832	1.402	3.110
Nehéz ágyúk	456	175	180	811
Harcosok	100	90	30	220
Repülőgépek	850	350	360	1.560

Ezenkívül Jugoszláviában a csendőrség 450 tiszttel és 17.500 főnyi legénységgel, kilenc ezredre, két önálló zászlóaljra oszlik.

Csehország költségvetésének 17.5 százalékát (1767 millió csehszékelykorona), Jugoszlávia 22.3 százalékát (2194 millió dinár) és Románia 23 százalékát (6540 millió lei) költötte fegyverkezésre 1932-ben.

A kötelező katonai szolgálat Csehországban 14—18 hónap, Jugoszláviában 18, Romániában 24 hónap. Csehországban és Jugoszláviában ezenkívül van még szokol-szervezet is, amely komoly katonai nevelést ad.

Csehországnak a Skoda-gyárak által olyan hadiipara van, amely nemcsak saját szükségletét biztosítja, hanem ellátja Románia és Jugoszlávia teljes igénylését is. Hogy pl. Jugoszlávia fegyverkezése milyen méreteket ölt, arra nézve Vaugoin osztrák hadügyminiszter bocsátott nyilvánosság elé rendkívül érdekes adatokat éppen akkor, amidőn a kisantant néhány rozsdás puska és elrontott gépfegyver miatt az ú. n. hirtenbergi afférban fellármázta az egész világot. Az osztrák hadügyminiszter szerint a Skoda-művek Jugoszláviának a vasúti tranzító-forgalomban 1924 és 26-ban, majd 1928-ban osztrák területen keresztül a következő hadianyagot szállították: 704 különböző ágyút igen sok tartalékalkatrésszel, 5010 gépfegyvert, 120 ezer gyalogsági fegyvert, 920 ezer különböző kaliberű tüzérségi lövedéket, ezek között 6200 30-5 centiméteres gránátot, 93 millió gyalogsági fegyvertöltényt, kb. 800 repülőgépbombát, amelyek között 200 kg súlyúak is voltak, mintegy 400 ezer kg súlyú katonai robbanóanyagot. Az egész hadianyagszállítmány messze meghaladta a 2000 vagon-rakományt.

Azt természetesen nem lehetett ellenőrizni hogy Csehország közvetlenül mennyi hadianyagot szállított Romániának, de a fenti számokból fogalmat alkothatunk magunknak erről is. Nem kétséges, hogy Románia is állig fel van fegyverkezve, ha a felszerelésének minősége és csapatainak harckész-sége nem is olyan klasszisú, mint Jugoszláviáé.

Ha már most mindezzel szembeállítjuk azt, hogy a trianoni szerződés Magyarországnak csupán 35 ezer főnyi zsoldos hadsereget, mindössze 100 ágyút s néhány száz gépfegyvert engedélyezett, repülőgépet pedig egyet sem s hogy ennek dacára mégis a kisantant beszél állandóan a biztonságról és Magyarország háborús fenyegetődzéséről, akkor ezt igazán csak mosollyal volna szabad tudomásul vennünk, ha ez a helyzet egyébként nem volna annyira szomorú és Magyarországra nézve valósággal életveszélyes. *Titulescu* román külügyminiszter szájában egészen groteszkül hat olyan kijelentés, hogy Magyarország egyenjogúsági követeléseinek teljesítése veszélyeztetné a kisantant államok biztonságát. Ha ez igaz volna, akkor mi magyarok nagyon büszkék lehetnénk, mert hiszen

mi lennénk a világnak nemcsak a legvitézebb, hanem katonailag egyenesen legyőzhetetlen nemzete. Mi saját biztonságunk érdekében igenis követeljük az egyenjogúságot és a katonai téren még fennálló korlátozások megszüntetését, mert ez egyrészt hozzátartozik szuverénitásunk teljességéhez, de másrészt el sem képzelhető, hogy ezeknek fenntartása esetén bármilyen politikai természetű tárgyalásokba bocsátkozhatunk azokkal, akik állig fölfegyverkezve ülnének le velünk tárgyalni.

A múlt év decemberében az öt nagyhatalom, Anglia, Franciaország, Olaszország, Amerika és Németország megegyezéséből megszületett ugyan egy olyan kompromisszumos formula, amely végre ki merte mondani a fegyverkezési egyenjogúságot, később azonban, különösen a Németországban bekövetkezett események folytán, tüzetesebb értelmezést ez a megállapodás nem kaphatott. Annyira nem, hogy ezen a kérdésen feneklett meg a leszerelési konferencia is.

Hogy mily nagyjelentőségű kérdés ez, arra élénk fényt derít az a vita, amely a magyar képviselőház külügyi bizottságában folyt le még 1931 január 29-én. Ez alkalommal *Apponyi Albert gróf* örömmel és meglelégedéssel emlékezett meg arról, hogy *Grandi* olasz külügyminiszter csak olyan megegyezést tart elfogadhatónak a leszerelés kérdésében, amely azt egyenlő alapokra fekteti minden állam számára. Ez teljesen megegyezik a magyar állásponttal. Felháborító gondolat az, hogy azok az államok, amelyeket a békeszerződések a végletekig leszereltek, továbbra is egyoldalulag megmaradjanak ebben az állapotban akkor, amikor állig felfegyverkezve állanak körülöttük a győztes államok. Önként felvetődik a kérdés — úgymond *Apponyi* — hogy az esetben, ha a Nemzetek Szövetsége belemenne a leszerelés olyan megoldásába, amely Magyarországot ilyen inferioris helyzetben hagyná, érdemes volna-e annak munkájában továbbra is résztvenni?

Apponyi Albert tehát itt nyíltan felvetette a Népszövetségből való kilépés gondolatát. *Bethlen István* gróf akkori miniszterelnök válaszolva a felszólalásra megállapította, hogy e nagyjelentőségű kérdéssel adott esetben igenis foglalkozni kell s ő a maga részéről igen valószínűnek tartja, hogy amennyiben tényleg bekövetkeznék az az eset, amelytől *Apponyi* fél, akkor nemcsak Magyarország, hanem az összes legyőzött államok is revízió alá fogják venni magatartásukat a Népszövetséggel szemben.

Ez az eset ugyan nem következett be, mert Németországnak a leszerelési konferenciától való hosszú távolmaradása végre is bizonyos engedményekre kényszerítette azokat, akik a merev tagadás álláspontján állottak, a teljes szakítást azonban mégis csak úgy tudták elkerülni, hogy a leszerelési konferen-

ciát június végén Németország heves ellenzése dacára, október 16-ig elnapolták.

Egy nagy összefüggésre kell itt még rámutatnom, mely a lefegyverzési probléma és a háborús adósságok kérdése között fennáll. Nyilvánvaló, hogy Amerika csak abban az esetben lesz hajlandó ezen a téren nagylelkúséget gyakorolni adósaival szemben — s itt elsősorban Franciaországra kell gondolnunk — ha megfelelő intézményes garanciákat nyer arra nézve, hogy az így felszabaduló összegeket nem fogják fegyverkezésre fordítani.

VI.

A revíziós és ellenrevíziós mozgalom.

Mért nem lehetett a revíziót eddig a Népszövetség elé vinni? —
A legnagyobb magyar gondolat: a revízió.

Bethlen István grófot kell idéznem, aki 1928 április havában egyik beszédében a következőket mondotta:

„Trianonban ítéletet mondtak e nemzet felett, de én úgy érzem, hogy ez nem lehet az utolsó szava a történelemnek Magyarországnak számára, mert hiszen még a gonosztevőt is meghallgatják s védekezésre szólítják fel, mielőtt ítéletet hoznának felette. Ez velünk nem történt meg. Úgy érzem, hogy a történelem revideálni fogja ezt az ítéletet és nekünk az a kötelességünk, hogy ezt a magunk részéről előkészítsük. Elő kell készítenünk azzal, hogy erőt gyűjtünk azokra az órákra, amikor ez a revízió be fog következni. Mindenekelőtt morális tőkét kell gyűjtenünk a nemzet számára. A nemzet hitelét kell helyre állítanunk a világ előtt, hogy lássa a világ, hogy a Duna medencéjének ezen a pontján milyen morális értéket képvisel a magyar nemzet, hogy tehát az előrehaladás, a fejlődés, az emberiség nagy eszméinek szolgálatában áll az, aki igazságot szolgáltat ennek a nemzetnek. Nekünk nem érdekünk, hogy mesterséges eszközökkel sietessük ezt a folyamatot addig, míg a világ előtt az egész igazság tisztán nem áll. Addig nem érdekünk, hogy a revízió bekövetkezzék, mert féligazság felismerése csak féljövátételt jelentene számunkra.“

Azt hiszem, ennél mélyebben, nagyobb látnoki erővel nem fejezték ki és nem jellemezték Magyarországnak történeti helyzetét, mint ebben a néhány tacitusi tömörségű mondatban Bethlen István. 1928-ban hangzottak el ezek az emlékeztető szavak, tehát mindössze egy esztendővel azután, hogy Rothermere lord világhíres cikke megjelent, majd ezt követőleg megalakult a revíziós küzdelem magyar társadalmi szervezete, a Magyar Revíziós Liga. Akkor még a féligazság megismeréséig sem jutott el a világközvélemény s csak most, a legutóbbi eseményekre visszapillantva tudjuk megítélni, hogy mekkora kockázatot, mennyi

veszélyt rejtett volna magában az a többektől is követelt lépés, amelyet már 1927-ben is szorgalmazott a közvélemény, nevezetesen, hogy a magyar kormány hivatalosan megformulázott revíziós követeléseivel járuljon a Nemzetek Szövetsége elé. Ez a kívánság csak olyan oldalról merülhetett fel, ahol egyáltalán nem voltak tisztában a nemzetközi erőviszonyokkal és nem is sejtették azt, hogy milyen zsákutcába kerülne a magyar kormány akkor, ha minden előkészítés nélkül, hebe-hurgya módon a nemzet legszentebb és legnagyobb jelentőségű ügyét odavinná azoknak az ítélőszéke elé, akik semmi esetre sem volnának alkalmasak arra, hogy ebben a kérdésben ítéletet mondjanak. Azt hiszem, elég egy gyakorlati példára utalnom. Ez a magyar optások pere, amelyet hosszú esztendőkön keresztül nem voltak képesek a jog és igazság értelmében elintézni, jóllehet itt nem a békeszerződések igazságtalanságának megszüntetéséről volt szó, hanem ellenkezőleg, a békeszerződésben részünkre elismert igazság érvényesítéséről. Annak ellenére, hogy itt nem a magyar állam birtokállományának a békeszerződések által megszüntetett egysége helyreállításáról, hanem a magyar állampolgárok birtokállományának a trianoni szerződés határozott rendelkezései ellenére elkobzott részeinek visszaadásáról volt szó, mindennek ellenére, jóllehet boldogult Apponyi Albert gróf életének talán legnagyobb szónoki teljesítményeit állította ennek az ügynek a szolgálatába, az ú. n. hágai egyezményben mindössze egy beteg, vértelen kompromisszumot lehetett elérni, azonban ennek végrehajtását és valóraváltását is megakadályozta a világgazdasági krízis.

A Magyar Revíziós Liga megalakulása.

Amikor 1927-ben a Magyar Revíziós Liga *Herczeg Ferenc* vezetésével megalakult, meglehetősen töretlen ugart talált maga előtt. Nem volt még akkor a magyar ügynek szervezett propagandája, csak alkalmi harcosai voltak, akik szórványos guerrillaharcokkal arattak ugyan itt-ott kisebb-nagyobb helyi sikereket, de átfogó, szerves koncepció hiányában nem indulhatt meg az a nagy küzdelem, amelynek egyik jelentős állomásához azóta máris elérkeztünk. A Magyar Revíziós Ligára várt legelsősorban is az a feladat, hogy megindítsa a döntő harcot az európai közvélemény átalakítására. Természetesen az írott betű hatalmához kellett legelőször is folyamodnunk. Ugyanazokhoz az eszközökhöz tehát, amelyekkel ezeréves államiságunkat tönkretették. Hosszú, nehéz küzdelmek árán szabad bejárást biztosítottunk a magyar ügynek a világsajtóba, majd az újságközlemények mellett különböző nyelvű felvilágosító könyvekkel árasztottuk el Európát, sőt Amerikát is és hosszú, kitartó munkával sikerült elérnünk azt, hogy a magyar ügyet világpolitikai kérdéssé tettük. A Magyar Revíziós Liga

a művelt európai nyelveken angolul, franciául, olaszul, németül, hollandul stb. eddig 72 különböző művet jelentetett meg sok ezer példányban és küldött szét a világ minden tájára. Ezeknek a felvilágosító munkáknak a hatása elementáris volt. Bizonyítják ezt azoknak a leveleknek ezrei, amelyek mintegy válaszul a különböző országokból a Revíziós Ligához érkeztek.

Külön meg kell emlékezni itt arról a kellően nem méltatható tevékenységről is, amelyet a „Pesti Hírlap“ és annak áldozatkész főszerkesztője, *dr. Légrády Ottó* fejt ki már évek hosszú sora óta a revízióért s ennek a tevékenységnek egyik legnagyobb jelentőségű megnyilatkozása az „Igazságot Magyarországnak“ című revíziós album volt, amely nagyszerű szervezettség segítségével eljutott nemcsak az összes európai vezető nemzetek közéletének csaknem minden tényezőjéhez, hanem az amerikai közvéleményhez is s valósággal forradalmi hatást váltott ki azokból, akik ezt a kitűnően megírt és megszerkesztett munkát végigolvasták.

A Magyar Revíziós Liga munkássága azonban nem merülhetett ki újságcikkek elhelyezésében és könyvek kiadásában, mert saját kárunkon tapasztaltuk és mértük le a személyes érintkezés és politikai befolyásolás erejét. Ez indította a Revíziós Ligát arra, hogy Európa különböző nagy városai-
ban, így Párisban, Londonban, Genfben és Milánóban titkárságokat állítson fel s mondhatom, ezek az intézmények a központ állandó irányítása mellett nagyszerűen beváltak.

A mi útunk az igazság útja. De az igazság számára nem elég, hogy megvan, hogy létezik, ki is kell azt mondani kellő helyen és időben, meg is kell világosítani és ernyedetlen munkával az emberiség közkincsévé tenni. Csak így lehet a jó ügyet, a magyar revíziót diadalra vinni. Sajnos, a romboló igazságok, — mert ilyenek is vannak, — gyorsabban haladnak, mint az építő igazságok. A magyar államot dicső elődeink ezer esztendeig építették, alakították és formálták ki s rövid néhány évtizedre volt csak szükség — beleértve a világháborút megelőző aknamunkát is, — hogy mindaz megsemmisüljön, ami számunkra a legdrágább és a legfenségesebb volt.

Mindenesetre megállapítható, hogy óriási különbség egy bármilyen igazságos propagandát társadalmi úton nagyra fejleszteni és világpolitikai tényezővé emelni, amint ez a magyar revíziós propagandával is történt, vagy pedig hivatalos kormányzati aktussá tenni. Az ilyen lépés a megfelelő külpolitikai ikonstelláció hiányában eleve is merev visszautasításban részesült volna s csak arra lett volna alkalmas, hogy a magyar ügyet a külföldön is hosszú időre kompromittálja. Más kérdés természetesen az, hogy a mindenkor magyar kormányoknak igenis kötelességük volt a nemzet vitális érdekeivel szemben, hogy más ügyek tárgyalásánál, szerződések, vagy egyéb megállapodások

létesítésénél semmi olyan ne történhessék, ami bármi tekintetben is hátrálatná egy későbbi időpontban a revízió nagy szempontjainak érvényesítését.

Ez tényleg meg is történt akkor, amikor a magyar kormány aláírta a Kellog-paktumot, mely a háborút kirekeszti a nemzeti politika eszközeinek sorából. Ezzel az elhatározással és csatlakozással Magyarország tanúbizonyságot tett egyrészt békés szándékairól, másrészt azonban nem mulasztotta el rámutatni arra, hogy a végleges békének e paktumban foglalt elvi kijelentésén kívül más föltételei is vannak, nevezetesen az, hogy megfelelő úton és módon kiküszöbölhetők legyenek azok az igazságtalanságok, amelyek a békeszerződésekben foglaltnak.

A magyar igazság útja.

Nekünk tehát arra kellett mindenekelőtt törekednünk, hogy igazságainkat ne csak megismerje, hanem el is ismerje a velünk szemben akkor még (1927-ben) gyökeréig ellenséges világnézet. A feladat, amelyre vállalkoznunk kellett, méreteiben és célkitűzéseiben is egyenesen félelmetes volt. Mi, a kis legyőzött, porig alázott szegény Magyarország szemben állottunk a nagy- és kisantant egész fegyveres hatalmával, ágyúival, tankjaival, bombavető repülőgépeivel, milliányi hadseregével s ezenfelül egész gazdasági, pénzügyi és szellemi világhatalmával. A mi kezünkben nem volt semmi, csak az igazság lángpallosa, rendíthetetlen hit és bizalom a lelkünkben, de ez éppen elegendő volt útravalónak.

A magyar igazság útja, amely építő, alkotó igazság, attól tartok, valamivel hosszabb és kálváriásabb lesz, mint a romboló igazság útja volt. Ma még csak ott tartunk, hogy ez az igazság mint igazság polgárjogot és elismerést nyert a világnézetben, nem vált azonban még eszközévé a gyakorlati politikának. Szolgáljon azonban vigasztalásunkra az, hogy ha nem is születik meg oly káprázatos gyorsasággal a siker, az eredmények annál maradandóbbak lesznek. Ez a különbség az építő és romboló igazság munkája között.

Ennek az építő igazságnak mindenekelőtt az a feladata, hogy Magyarország elévülhetetlen jogát követelje ahhoz az élethez, amelyet Európa minden nemzetének megadott a sors, egyedül csak tőlünk rabolt el a trianoni végzet. A magyar élet és szuverénitás teljességét követeljük a történelemtől és azoktól az emberi hatalmaktól, amelyek döntő befolyást gyakorolnak az események alakulására. És amikor ezt tesszük, amikor a magyar élet és a magyar jogok teljességéről, Európa jövőjéről és az emberi szolidaritásról emlékezünk meg, akkor tulajdonképpen nem teszünk egyebet, mint idézzük az igazságosság, józan emberi belátás és a nemzetközi megértés szellemét.

És ez a revízió.

A legnagyobb élő magyar gondolat ez ma, mely olyan népmozgalmat teremtett a Duna völgyében, amilyenhez fogható nem volt a 48-as szabadságharc eseményei óta. És azon van a hangsúly, hogy népmozgalom, amely a magyar parasztot külpolitikai hatóerővé és Európaformáló tényezővé avatta. A revíziós mozgalom egy mindent átfogó külpolitikai közvéleményt teremtett nemcsak Magyarországon, hanem az egész világon és sikerült olyan történeti erőket életrekelteni, amelyek eddig süketen és vakon, mondhatnám eszméletlenül szunnyadtak a világ közvéleményében. S ez tette mindenekelőtt az új Gömbös-kormány számára lehetővé azt, hogy a lausannei megállapodás után, 1932 őszén végre hivatalosan is programjába vehesse a revíziót. Ezáltal a revíziós küzdelemnek most már az a korszaka következett el, amidőn a magyar kormánynek és diplomáciának feladatköre és felelőssége rendkívüli módon megnőtt.

Mi sem bizonyítja jobban, hogy mennyire megváltozott a revízió szempontjából a világpolitikai helyzet, mint az, hogy míg 1929-ben, amikor *Bethlen István* gróf emlékezetes beszédét a hősök emlékművénél elmondotta, a kisantant országai külön-külön demarsban tiltakoztak az akkori miniszterelnök hazafias kijelentései ellen, mondván, hogy Budapest összetéveszti a békes utat a háborúval, addig *Gömbös Gyula* programvallása ellen hivatalosan nem emeltek kifogást.

Különösen figyelemreméltó az, amit *Bethlen István* gróf e demarsokkal kapcsolatban akkor mondott:

— A külföldön úgylátszik abból a feltevésből indulnak ki, hogy itt a magyar kormány által keltett revíziós mozgalomról van szó. Ezt a leghatározottabban tagadom. A revíziós mozgalmat nem a magyar kormány keltette, nem volt szükség rá, hogy keltse, mert a magyar revíziós mozgalom a magyar nép szívéből virágzott ki és a magyar kormány nincs is és nem is lehet abban a helyzetben, hogy azt ellenőrizze, hogy azt felkeltse az egyik napon és lelohassza a másikon. Csodálkozom azon, hogy demokratikus országokban azt hiszik, hogy néphangulatot, népérzelmeket dirigálni, irányítani lehet, holott én, ebben az „átkos, reakciós“ országban tudom, hogy itt Magyarországon mi a magyar nép lelkét ebben a kérdésben kormányozni nem akarjuk, de nem is tudnék, még ha akarnánk is.

Ha van valakinek érdeme abban, hogy ennek az országnak tényezőit visszatartottuk attól, hogy fejfel menjenek a falnak, ha van valakinek érdeme abban, hogy kalandos vállalkozásoktól visszatartsuk azokat a melegvérű ifjakat, akik szívük sugallatát követve helytelen utakon és módokon kívánják a revíziót elérni, úgy ennek a kormánynak van ebben bizonyos érdeme. Ez a kormány éveken keresztül mást sem hirdetett, mint hogy tartsa magát távol a nemzet minden erőszaktól,

tartsa, magát távol minden kalandos lépéstől, mert az igazság szavával békés úton kívánja a maga igazát elérni. Nem olyan mozgalomról van tehát szó, amelyet a kormány keltett volna életre, nem olyan mozgalomról, amelyet a maga kereteiben megtartani ennek a kormánynak nem lett volna kellő belátása, itt olyan mozgalomról van szó, amelyet az egész magyar nemzet minden fia a szívében és lelkében táplál egyaránt, s amely ismétlem, a maga igazát békés úton, de az igazság szavával óhajtja kivívni.“

Erdély...

Jóllehet a magyar kormány programatikus hitvallása ellen nem hangzott el hivatalosan formális tiltakozás a kisantant részéről, az mégis bizonyos eseménysorozatot indított meg az utódállamokban, amelyek ugyan eddig is minden rendelkezésükre álló eszközzel igyekeztek útjába állani a revíziós mozgalomnak, de most már nyíltan, demonstratív formában is felvették a harcot. Románia vállalta itt a kezdeményezést. Nagy ellenrevíziós propaganda indult meg, amely először Erdélyre vetette rá magát.

Arra a szóra, hogy Erdély, hevesebben kezd dobogni minden magyar szív s messzi kelet felől feltárul szemünk előtt az ég kárpítja, amely mögött ott áll kétmillió magyar és könnyes arccal tekint ide, a megmaradt anyaország felé. Ennek a kétmillió magyarnak nehéz órái, súlyos napjai vannak már tizenöt év óta. A történelmi végzet azonban, amely olyan szörnyű erővel csapott le ránk, állandóan újabb és újabb megrázkódtatások felé sodorja őket, mintha csak a szenvedések nagy próbatételein ajkarná keresztülvezetni valamennyiüket. A magyar történelmi gondolat menedéke és hazája csaknem két évszázadon át Erdély földje volt, a világháborús összeomlás után az erdélyi gondolat menekült Magyarországra és itt várja, itt munkálja, hogy a jobb, a szebb jövő kapui újra megnyíljanak számára.

Az ellenrevíziós propaganda kezdetei.

Az utódállamok kezdetben akként próbálkoztak útjába állani a revíziós mozgalom hatalmas sodró erejének, hogy 1931 első felében megalakították először Romániában, azután Csehországban és végül Jugoszláviában az ú. n. anti-revíziós ligákat. Egy közös központot is létesítettek Párisban, párhónapi rövid és eredménytelen kísérletezés után azonban, úgy a központ, mint a fiókok, anélkül, hogy bármilyen említésreméltó munkát végeztek volna, beszüntették működésüket, mert a hazafias lelkesedés igen gyöngén eresztette a (költségeket.

Az 1932. év elején azután új etap indult meg, az ellenrevízió harcosai áttették székhelyüket a leszerelési konferenciára, ahol ú. n. erkölcsi leszerelés címén akarták lehetetlenné tenni a revíziós mozgalmat. Különös súlyt adott a kérdésnek a lengyel kormány részéről benyújtott memorandum, amelyet természetesen Franciaország és a kisantant nagy erővel karolt fel. A lengyel javaslatban kétségkívül vannak igen egészséges gondolatok, amelyek magyar szempontból is használhatóik, de vannak súlyos veszedelmek is, amelyek ellen *Apponyi Albert* gróf annakidején sietett óvást emelni. A kisantant, hogy Magyarországot igazságainak hirdetésében gátolja és akadályozza s a revízió hangoztatását is veszélyes és káros propagandának tüntesse fel, a lengyel javaslatot úgy óhajtotta alkalmazni, hogy abból (kötelet lehessen fenni a magyar igazság hirdetésének nyaka köré s ezáltal egyszersmindenkorra lehetetlenné tenni minden komoly revíziós megmozdulást. Odáig mentek, hogy büntető rendszabályokat óhajtottak alkalmazni hírlapok és újságírók ellen azon a címen, hogy revíziós propagandájukkal veszélyeztetik Európa békéjét és így magasabb erkölcsi szempontból működésüket kívánatos megakadályozni. E tendencia mögé azonban beláttunk és Apponyi óvása elegendő volt arra, hogy ezek a törekvések egyszersmindenkorra megghiúsuljanak. (Megjegyzendő, hogy Tardieu a maga középeurópai tervének megvalósítását ahhoz a feltételhez kívánta kötni, hogy Európa mai politikai és gazdasági rendje tíz évre megrögzítettessék, a szellemi lefegyverzés által pedig teljes politikai Stillhaltet akart a revizionistákra parancsolni s ezt ha kell, büntető rendelkezésekkel is biztosítani.)

A lengyel memorandum egyébként már több mint másfél esztendeje pihen, úgy látszik keresztülröbögtek rajta az események.

Titulescu az előtérben.

Az ellenrevíziós fronton azután átmenetileg szélcsend támadt annyiban, hogy csupán Benes dunakonföderációs sajtómanővere zavarta kissé a vizeket. (A *Le Temps*-ben hosszú cikksorozat jelent meg erről.) De az eseménytelenség nem tartott sokáig. Amikor *Titulescu* vette át Bukarestben a román külügyek intézését, egyszerre nagy mozgás és elevenség támadt ismét ezen a fronton. Először *Wickham Steed*, Magyarország régi jó barátja riasztotta meg Londonból alarmhírekkel Európa közvéleményét, azt írván, hogy Olaszország és Magyarország offenzív szellemű dunai blokkot akar létesíteni Franciaország és a kisantant ellen, majd az *Universul* című lap, amelynek összeköttetései közismertek a román külügyminisztériummal, véreshangú felhívásban szólította fel Románia népét, hogy sorakozék fel az ellenrevízió zászlaja alá, mert elérkezett az ideje an-

nak, hogy a magyar provokációkkal szembeszálljanak. E felhívásnak meg is volt a visszhangja és 1932. év december havában egész Erdélyen és Románián végighömpölyögtek a magyarellenes tüntetések, természetesen hatósági támogatással. Különösen jelentősek voltak a Kolozsvárott és Nagyváradon rendezett gyűlések, amelyekre a kormány által rendelkezésre bocsátott különvonatokon szállították a papok, tanítók, jegyzők és főszolgabírók a parasztokat. Meg vagyok győződve róla, hogy a román nép nagy tömegei távolállanak a gyűlölködő magyarellenes megnyilatkozásoktól s a romániai, különösen az erdélyi parasztságnak sokkal súlyosabb gondjai vannak most annál, minthogy utcai felvonulásokon és gyűléseken demonstráljon Magyarország ellen. A történelmi igazságoknak egyébként sem lehet torkukra forrasztani a szót s nekünk jogunk van ahhoz, hogy igazságainknak hangot adjunk s ezt a jogunkat se erőszakkal, se fenyegetésekkel nem lehet elkobozni tőlünk. Ezt valahogy érezhették azok a falusiak is, akik részt vettek a kolozsvári és nagyváradai gyűlésen, mert „Békét akarunk“ feliratú táblákat hoztak magukkal és vittek körül a menetben, mintha üzeni akartak volna ezáltal Magyarországnak. Megnyugtathatjuk a román népet, mi sem akarunk egyebet, csak békét, de nemcsak az ő békéjüket, hanem a magunkét is. Be ahhoz, hogy igazi béke legyen, előbb igazságnak is kell lenni. Mert az olyan béke, amely az egyiknek életet, a másiknak halált jelent, nem érdemli meg ezt a nevet. A magyar revíziós mozgalom sohasem szűnt meg hangoztatni, hogy csak a felvilágosítás és meggyőzés eszközeivel óhajt a magyar igazságért küzdeni. S hogy ezek mennyivel hatékonyabb fegyverek az üres kardcsörtetésnél, bizonyítják az eddig elért eredmények. Igenis ennél a történelmi jelentőségű akciónál most már arra is gondolnunk kell, hogy objektív érvekkel s a tónusnak meggyőző, de nem offenzív szellemű fölényével a kisantant-társadalmaknál is számíthatunk bizonyos fokú megértésre, aminthogy nézetem szerint az egész revíziós kérdésben ez olyan momentum, amelyre a jövőben igen nagy súlyt kell helyeznünk. Ha teljes meggyőzésről egyelőre természetesen nem is lehet szó, de legalább is gondolkodásra készítjük őket s ez már kétségkívül eredmény.

Valóban kétségbe kellene esnünk nemcsak önmagunk, hanem az egész emberiség sorsa felett is, ha le kellene tennünk arról a reményről, hogy nagy nemzetközi problémáikat és történelmi ellentéteket, nemzeti érdekek és életlehetőségek összeegyeztetését elvi alapon, békés formák közt is meg lehet oldani, el lehet intézni. Rendületlenül bízunk a trianoni határozmányojk békés megváltoztatásának lehetőségében. Ha nem bízánk, ez annyit jelentene, hogy elveszett hitünk a civilizációban, a kultúrában, az emberiség szellemi és erkölcsi felemelkedésében.

Bízunk annak ellenére is, hogy a román kormány bukaresti hivatalos lapja, a Dreptatea 1933 május 18-i számában azt írta, hogy a revízió bűntény a béke és emberiség ellen, mert nem lehet elképzelni a revíziót vérontás és emberáldozat nélkül.

Újabb szervezett tüntetések a kisantant mindhárom államában.

Ez a cikk volt a bevezető szöveg ahhoz az újabb ellenrevíziós megmozduláshoz, amelyet most már egész hivatalos formában rendeztek meg 1933 május 28-án a kisantant mindhárom államában. A legnagyobb demonstrációk ezúttal is Romániában zajlottak le. Sajnos, ezúttal súlyos magyarellenes zavargások (kísérték a gyűléseket és felvonulásokat, így a Tordán megtartott revízióellenes gyűlésről hazafelé tartó mintegy 800 főnyi felizgatott parasztság megtámadott és elpusztított az Aranyos völgyében két magyar községet, Sinfalvát és Borrévet s immár megállapított tény, hogy ez a támadás és gyűjtogatás előre kidolgozott terv szerint történt.

Nagyenyed környékén a lakosság e véres események következtében hetekig rettegésben és félelemben élt, mert lelkiismeretlen agitátorok mindent elkövettek, hogy a román lakosságot a magyarok ellen izgassák. Az izgatás következményeként Miriszló községben a tömeg kövekkel támadta meg az ottani református tanító házát, az iskolát és több magyar gazda épületét, amelyekben súlyos károkat okozott. A tanító házát teljesen lerombolták. Marosludason a felizgatott tömeg a magyar újságokat árusító rikkancsaikat véresre verte, lapjaikat elkobozta és elégette. Marosgombáson a felizgatott nép ugyancsak megrohanta a magyarok házait, beverte az ablakokat és itt is elpusztította református iskolát. De a többi vegyeslakosságú faluban is olyan fenyegető volt a hangulat, hogy az erdélyi Magyar Párt a kormányhoz intézett vádiratban kérte az üldözött magyarság védelmét. Szászrégenben a zavargások éle a zsidóság ellen irányult. Itt ismeretlen tettesek a zsinagógába hatoltak be és ott öt tórát súlyosan megrongáltak és egy félmillió leu értékű tóratekereset pedig magukkal vittek.

A legnagyobb szabású tüntetés azonban Bukarestben folyt le, a nemzeti parasztpárt országos nagygyűlésének keretében. 48 különvonat, sokezer autó, autóbusz, teherautó és szekér szállította a zenefkarokkal érkező tömegeket, amelyeknek soraiban potemkin-székelyeket is felvonultattak a románok a revízió ellen. Megjelent ugyanis a Bukarestben tartott nagygyűlésen egy *Mátis* nevű csángó renegát szenátor vezetésével egy székelynek beöltözött küldöttség is, amely a következő felírású táblákkal vonult fel: „Mi székelyek ragaszkodunk a hazának sérthetlenségéhez és Romániában alkarunk maradni.“ Hogy ez a küldöttség miként született meg és az erdélyi székely

népnek milyen kevés köze lehetett ehez a táblához, az könnyen elképzelhető. A rendezőik filmfelvételeket is készítettek erről a csoportról, nyilvánvalóan azzal a célzattal, hogy ezzel dokumentálják Európa közvéleménye előtt, hogy íme az erdélyi magyarságnak nem kell a revízió. Ma már azonban a felvilágosítás munkája sokkal haladottabb, semhogy az ilyen megtevesztő célzatú, alantas propagandaeszköznek hatása lehetne.

Jellemző egyébként, hogy az erdélyi Magyar Párt vidéki tagozatai a megyei prefektusoktól terrorisztikus célzatú felhívásokat kaptak, hogy vegyenek részt a revízióellenes gyűléseiken. A Magyar Párt nagyon helyesen ezzel szemben azt az álláspontot foglalta el, hogy a párt egy kisebbség belpolitikai szervezete lévén, külpolitikával ez idő szerint nem foglalkozik és így ebben a (kifejezetten külpolitikai kérdésben nem kíván állást foglalni.

Érdekes az is, hogy a nagy demonstrációk lezajlása után az ellenzéki sajtó hevesen támadta a Vajda-kormányt, azt állítván, hogy e gyűlések céljaira több mint 50 millió leit költöttek az állam pénzéből. Ezt az igen tekintélyes összeget, amely több, mint 1.700.000 pengő, az ellenzékiek szerint a tömegek összecsoportosítására fordították, nem is szólva az ingyen és bérmentve használatba vett vonatszerelvényekről és teherautókról.

Nagy feltűnést keltett, hogy közvetlenül a bukaresti nagygyűlés előtt *Cuza* professzor, az antiszemita párt vezére kijelentette a kamarában, hogy Romániának tevékeny részt kell vennie Középeurópa újjáépítésében és hogy a páris-környéki békeszerződések teremtette állapot nem tartható fenn. Amíg a békeszerződések revíziója — úgymond — nem következik be, nem lesz Európában béke és nyugalom. *Cuza* professzor végül azt követelte, hogy létesítsenek szoros gazdasági kapcsolatokat Németország és Románia között, aminek eredményeképpen a politikai viszony is javulni fog.

Bármennyire is exponált egyéniség *Cuza* professzor s bármennyire is egyoldalú politika, amelyet hirdet és követ, nézetem szerint ezt az állásfoglalást, különös tekintettel arra az időpontra, amelyben elhangzott, mégis igen figyelemreméltóknak kell tartani.

Meg kell emlékezni még arról is, hogy a romániai revízióellenes tüntetésekből alaposan kivette részét az ottani németiség is, amely nemcsak a bukaresti nagygyűlésen, hanem Temesvárott és Brassóban rendezett külön gyűléseken is tiltakozott a sváb, illetve szász ikisebbség nevében a békerevíziós törekvések ellen. A szónokok kijelentették, hogy a romániai németiség tudni fogja a kötelességét azzal az országgal szemben, amelyben él, hogyha határai védelméről lenne szó.

A kisantant másik két államában, Jugoszláviában és Csehszlovákiában szintén május 28-án rendezték meg a nagy-

szabású revízióellenes tüntetéseket. A belgrádi gyűlést az tette érdekessé, hogy ott egy *Zsupanszky* nevű nagybecskereki ügyvéd 120 ezer jugoszlávnak Magyarországtól Jugoszláviához való visszacsatolását követelte. Kijelentette egyébként még azt is, hogy Magyarországnak be kell látnia, hogy körül van véve a szláv óceántól. Erre csak az a megjegyzésünk, hogy ezt már valamivel korábban konstatáltuk, mint az ügyvéd úr. Tiltakozó gyűléseket tartottak Kragujevácbán, Nagy becskereken, Mitrovicán és Cetinjtében.

A csehszlovákiai revízióellenes megmozdulások szintén igen élénkek voltak. A cseh nemzeti tanács Prágában ülést tartott, amelyen a leghatározottabban visszautasított a revízióval kapcsolatos minden kombinációt. Gyűlések voltak egyébként Kassán, Pozsonyban, Prágában, Brünneben és Troppauban. Mindenütt határozati javaslatot fogadtak el, amely kimondja, hogy a cseh hadsereg mindaddig nem szerel le, amíg Magyarország a békeszerződések revízióját követelik.

A nagy demonstrációk után kissé kijózanodtak és megvilágosodtak az elmék, különösen kiábrándítóan hatott a higgadtanabb gondolkozó román politikusokra a súlyos zavargásoknak és incidenseknek a sorozata, amely teljesen feldúlta Erdély egész magyarságának nyugalma és megrendítette biztonságérzetét. Tetézte az izgalmat a magyarság körében még az is, hogy csak nemrégiben zajlottak le, függetlenül az ellenrevíziós tüntetésektől, Tordán igen véres események. Ez a város, amely legalább 50 százalékában magyar lakosságú, legutóbb közigazgatási vezetőséget választott s csak természetes, hogy a magyar választó tömegek önálló listával indultak a küzdelembe, hogy saját jelöltjeiket győzelemre vigyék. Mi történt erre? A déli órákban, amikor százával állottak a magyar választók a szavazóhelyiségek előtt, megkondultak a román templom harangjai s egyszerre mintegy parancsszóra, előre megszervezett és felfegyverzett hordák lepték el az utcákat, megtámadták és szétverték a magyar szavazókat, összerombolták a magyar boltokat és nyilvános helyiségeket, sőt behatoltak a magánlakásokba is s még ott is inzultálták a békésen otthonülő magyarokat. Hát ez az, amit nem lehet megbocsátani és elfelejteni, de, megérteni sem. A hatóságok ugyan utólag, mint rendszerint ily esetekben történni szokott, mosták kezüket és vonogatták a vállukat, de tudjuk már a múltból, hogy ezután nem következik semmi, hogy itt sem lesz megtorlás, mert „bűnösök nem találtak”.

Azt mondják azok, akik szeretnék elhárítani a felelősséget magukról az erdélyi eseményekért, hogy a magyar revíziós mozgalom provokálta ki ezeket a kilengéseket. Vájjon provokáció az, ha egy ország, egy nemzet, amelyet négyfelé vágtak s mindenéből kifosztottak, követeli a maga részére az élet leg-

elemibb feltételeit? Provokáció az, hogy igazságainkat hirdetjük itthon és a külföldön? Provokáció az, hogy emberi jogokat követelünk sanyargatott magyar testvéreink számára? És provokáció az, hogy egyáltalán élünk és vagyunk? Ügy látszik, ez valóban provokáció.

Csüggedésre nincs okunk.

A világpolitikai helyzet pillanatnyilag olyan, hogy erős visszahatások mutatkoznak revíziós törekvéseinkkel szemben. A lezajlott tüntetések után a kisantant államai elhatározták, hogy a revízióellenes mozgalomnak állandó jelleget adnak. Elhatározták, hogy minden községben revízióellenes bizottságok és szervezetek alakulnak s Romániában még azt is elhatározták, hogy revízióellenes himnuszt iratnak és azt meg is zenésíttetik. Megvallom, ez különösebb aggodalommal nem tölt el bennünket. Meg vagyok győződve róla, hogy csak múlt jelenségekkel állunk szemben, s helytelen volna, ha általuk megtéveszteni s elcsüggesztetni engednők magunkat. Előre látható volt, hogy a revízió gondolatának hatalmas előretörése reakciót fog kiváltani azoknál az államoknál, amelyek érdekelve vannak ebben a kérdésben. Természetesen itt elsősorban és mindig a kisantantról van szó s Franciaország csak másodsorban jöhet tekintetbe, mert hiszen őt most már inkább csak a hű és éber szövetségesek ösztökélik intranzigensebb állásfoglalásra, mint saját belső politikai erői.

A francia hivatalos politika szövetségeseinek nyomása alatt kénytelen volt meglehetősen élesen újból leszögezni magát a négyhatalmi paktum elfogadásával egyidejűleg a szerződések sérthetlensége és az európai status quo mellett, ezzel szemben viszont semmivel sem csökkent éppen a francia közvéleményben azoknak az áramlatoknak ereje, amelyek határozottan kedvezőek a revízióra nézve. Merem állítani tehát, hogy mindezek a kedvezőtlen jelenségek csak egy nagy felvilágosító munkának nagy eredményeit igazolják s ezek a ma még fenyegető látszatok tulajdonképpen csak ellennyugták, amelyek arról szólnak, hogy azok, akik természet- és történelemellenesen megnövekedtek és sok vesztenivalójuk van, egyelőre nem tudnak és nem akarnak a megegyezés, a jobb belátás, a kompromisszum útjára térni, s minden rendelkezésükre álló eszközzel harcolnak a méltatlanul elért pozíció megtartásáért. Ez természetes és magától értetődő, mert pillanatnyilag sem gondolhattunk arra, hogy a könnyű és olcsó győzelemtől megmámorosodott államok önként és baráti szívvvel fognak a mi javunkra lemondani a dús zsákmányról. Ezt senki nem remélhette s tisztában kell lennünk vele, hogy a végső célig még nehéz és göröngyös utat kell megtennünk.

A megértés lehetősége és lelki akadályai.

Ha most mindezek után azt kérdezzük, hogy van-e remény arra, hogy ezeknek az országoknak a közvéleményében a viszonyok kényszerítő nyomása alatt a jobb belátás előbb-utóbb felülkerekedik és keresni fogják-e a kölcsönös megértésnek és kiegyezésnek hozzánk vezető útjait, akkor erre azt felelem, hogy igenis van remény. Nemcsak azért, mert a válság dinamikus erői meg fogják törni az eddigi ellenállás rideg negációját, hanem főként azért is, hogy ugyanazokban az országokban, amelyek tulajdonképpen hozzásegítették a kisantant államait a meg nem érdemelt zsákmányhoz, olyan atmoszféra kezd felülkerekedni, amely határozottan érleli a revíziót. Történeti folyamat ez, amely ellen nem sokat használnak hivatalosan, vagy félhivatalosan rendezett lármás felvonulások.

A revíziós megértés legfőbb akadályai tulajdonképpen nem is annyira tárgyiak, mint inkább erkölcsiek és szellemiek. A magyarság lelkiállapotát, amely természetszerűen uralkodik rajta 1918 óta, nem értik meg az utódállamok kormányai és társadalmi. Nem értik meg azt, hogy egy nép, amelytől életének feltételeit vették el a békeszerződések, amely csak heroikus erőfeszítések és emberfölötti áldozatok árán tudta fenntartani államiságát mindmáig, ez a nép minden átmenet nélkül nem borulhat keblére azoknak, akik birtokosai és haszonélvezői a tőle erőszakkal elvett életfeltételeknek és nem tárhatja ki keblét azok felé, akiktől még szörnyű helyzetében is csak lekicsinylést, gúnyt és gáncsoskodó rosszindulatot kapott. Mindig az atmoszféra ellen van kifogásuk a szomszédállamok politikusainak, de arról megfélemedkeznek, hogy ezt az atmoszférát nem Magyarország teremtette, ezt az atmoszférát annak a történelemnek a lebellete fertőzte meg, amelynek ők voltak a legfőbb alakítói. Állandóan szemünkre lobbantják állami és társadalmi berendezkedésünk demokratikus hiányait, s különösen azt a szellemet, amely nemzeti múltunk és hagyományaink tiszteletében nyilvánul meg. Erre is csak azzal válaszolhatunk, hogy nem a mi hibánk, hogy nekünk ezeréves tradícióink vannak, s nem a mi bűnünk és fogyatkozásunk az sem, hogy ezen a földön a lelkek telítve vannak a jobb jövő reménységével, hogy ez a nemzet optimista, odaát viszont, a határokon túl lehangoltság és pesszimizmus uralkodik. Ez a dolgok és a történelem logikája. Úgy érezzük egyébként, hogy amikor az utódállamok ismételten a demokrácia hiánya miatt tesznek szemrehányást nekünk, emögött mindig ott lappang egy kis faji ressentiment is. Ha szomszédainknál fellép olykor akaratlanul és tegyük hozzá indokolatlanul is bizonyos Minderwertigkeitsgefühl, amely tulajdonképpen nem egyéb, mint a századok folyamán az idegekbe lerakódott politikai neurózis, akkor

nézetem szerint ezen csak úgy lehet segíteni, ha elismerik és tudomásul veszik a mi sajátos magyar demokráciánkat is, amelynek, ha vannak kissé talán konzervatívabb árnyalatai, bizonyára nem kisebb értékű társadalmi állapot, mint amilyenben ők élnek.

Ha szomszédaink emancipálni tudnák magukat azoktól a súlyos, sőt mondhatnék beteges előítéletektől, amelyekkel a mi államfönntartó törekvéseinkre tekintenek, akkor bizonyára egyik legfőbb akadálya hárulna el annak, hogy a Dunavölgye népeinek kölcsönös megértése és szellemi pacifikálása élő valósággá legyen. Távol áll tőlünk, hogy polemikus alapon keressük a megegyezést szomszédainkkal, nagyon jól tudjuk, hogy a népek és országok közötti szemrehányások és számonkérések sohasem vezethetnek célhoz, éppen ezért meggyőződéssel hirdetjük, hogy csak minden ressentimentnek teljes kikapcsolása és elejtése teremthet olyan atmoszférát, amelynek kialakulása nélkül a Dunavölgye népei sohasem találhatják meg egymást.

Az atmoszférához tartozik az is, hogy bizonyos igazságokat legyen bátorságunk nemcsak kimondani, hanem meg is hallgatni. Addig, amíg az utódállamokat továbbra is megszállva fogja tartani az új alakulás lázában még érthető, de most, 14 esztendő múltán már kevésbé megmagyarázható nemzeti türelmetlenség, amely sokszor nemcsak barbár, de kegyetlen is tud lenni, addig természetesen nagyon egyoldalú volna minden olyan részünkről megnyilvánuló törekvés, amely a meghallgatás és viszonzás reménye nélkül kísérelne meg közeledést a zárkózott és visszautasító ellenfél felé.

VII.

Magyarországnak joga van a revíziót követelni.

Ellentétben áll-e Magyarország revíziós követelése Franciaország korábbi álláspontjával? — A Fonchet-féle jegyzék. — Magyarország részére először más határokat állapítottak meg.

Az összefüggés egész világosan megállapítható a között, hogy milyen erővel nyomul előre külföldön a magyar revíziós gondolat s ezzel szemben milyen intenzitású ellenállást fejtenek ki azok, akik a másik táborban állanak. Érdekes, hogy Bethlen István gróf már egy 1927 okt. 19-én tartott beszédében megállapította, hogy a külföld egyes köreiben egyre nagyobb elszántság mutatkozik oly irányban, hogy a trianoni szerződés érinthetetlen és hozzáférhetetlen legyen s intézkedései megtámadhatatlanoknak nyilváníttassanak. Pedig valamikor nem uralkodott ebben a kérdésben ilyen kérlelhetetlenség. Emlékezzünk egy kissé vissza. A fegyverszüneti szerződés 1918-ban még egészen más intézkedéseket tartalmazott, mint amelyek később a trianoni szerződésben valóra váltak.

A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés.

Érdemes rövid visszapillantást vetni ennek az úgynevezett Diaz-féle fegyverszüneti szerződésnek a hisztorikumára. 1918 november 1-én a Pádua melletti Villa-Guisti-ban az osztrák-magyar monarchia által kiküldött fegyverszüneti bizottság megjelent *Diaz* főparancsnok helyettese, *Badoglio* tábornok előtt, aki átnyújtotta a fegyverszüneti feltételeket. *Badoglio* ekkor megemlítette, hogy e feltételeket Párisból közölték vele, mint a versaillesi legfelsőbb haditanács rendelkezéseit. A fegyverszüneti feltételek 3-ik pontja megállapítja, hogy az osztrák-magyar haderők által a háború folytán megszállott egész idegen területet ki kell üríteni, de csak a délnyugati frontra vonatkozólag határozta meg azt a vonalat, amely mögé az osztrák-magyar csapatoknak vissza kell vonulniok, egyéb-

ként a többi határon a demarkációs vonalat a régi politikai határ képezi. E feltételeket *Weber* gyalogsági tábornok november 3-án Magyarország nevében is elfogadta, miután a magyar kormány részéről a hadseregfőparancsnokság útján felhatalmazást nyert, hogy a tárgyalások során Magyarország érdekeit is képviselje.

A belgrádi katonai egyezmény.

Ezek után jelentek meg — egészen fölöslegesen — *Károlyi Mihály* kormányának kiküldöttei Károlyival együtt BaLgrádban *Franchet d'Esperait* tábornok előtt, aki felhasználta ezt az alkalmat arra, hogy Magyarország részére a páduai fegyverszüneti szerződésnél súlyosabb feltételeket szabjon. *Franchet d'Esperait* kerüli a „fegyverszüneti feltételek“ kifejezést, nem is volt feljogosítva ilyenek megkötésére, ehelyett „katonai egyezmény“ formáját vette igénybe. A magyar kormány megbízottja, *Linder Béla*, a feltételeket 1918 november 13-án fogadta el. A belgrádi katonai egyezmény a demarkációs vonalat a régi országhatáron belül állapította meg. Ez a vonal: a Nagy-Szamos felső folyása—Beszterce—Marosfalu—Marosfolyó a Tiszába való torkolatig—Szabadka—Baja—Pécs—Dráva folyása. A katonai egyezmény szerint a régi határ és az új demarkációs vonal közé eső területet a magyar kormány katonailag kiüríti, de a polgári igazgatás a magyar kormány kezében marad. A kiürített területen magyar csendőrség és rendőrség és magyar vonalbiztosító csapatok maradnak. A szövetségesek jogosultak a stratégiai szempontból fontos helységeket és pontokat megszállni s az ország egyéb területén átvonulási és tartózkodási joguk van. A szövetségesek a magyar állam belső igazgatásába nem fognak beavatkozni.

A belgrádi katonai egyezmény tehát nem érintette a régi magyar határt a Nagy-Szamos felső folyásától kezdve keleten, északon és nyugaton végig le a Drávaig.

A belgrádi egyezmény feltételei ugyan sokkal súlyosabbak, mint a páduai fegyverszünet megállapodásai voltak, azonban a belgrádi feltételek is sokkal enyhébbek azoknál az intézkedéseknél, amelyeket a szövetséges csapatok, illetve a szövetséges hatalmak képviselői tényleg végrehajtottak.

A Szövetséges Katonai Missziók (*Mission Militaire Inter-Alliée*) budapesti vezetője ismételtén arra az álláspontra helyezkedett, hogy a demarkációs vonalon túl a magyar kormánynak nincsen fennhatósága. Ennek következtében a megszállt területen a közigazgatás a magyar kormány kezéből a megszálló hatalmak kezére jutott. A megszálló csapatok elmozdították a helyi hatósági személyeket, lefegyverezték a rendőrség és csendőrség csapatait, többeket közülük fogságra is vettek. A demarkációs vonalat gazdasági határnak is tekintet-

hetők, tehát áruforgalom szempontjából a vámhatárnál is súlyosabb akadállyá tették. A megszálló hatalmak ezt a helyzetet felhasználták arra, hogy politikai előnyökhöz jussanak, ezért kényszerítették a tisztviselőket, hogy hűségesküt tegyenek a megszálló csapatok által képviselt idegen állam iránt. A megszálló csapatok, a megszállt területeken katonai szolgálatra soroztak, toboroztak. A postai és távírdai, valamint telefonszolgálat a megszállás folytán megszakadt.

A demarkációs vonalat a katonai egyezmény megállapította ugyan, ennek dacára fokozatosan megszállás alá került mindaz a terület, amely ma a trianoni határvonalon túl esik, úgyhogy a békeszerződések már csak a tényleges helyzetet szankcionálták.

Hodzsa külön tárgyalásai.

Figyelmet érdemel, hogy még mielőtt ezek a fokozatos megszállások bekövetkeztek volna, a Károlyi-kormány és a csehszlovák nemzeti tanács egyik kiküldöttje, *Hodzsa Milán* között tárgyalások indultak meg olyan határvonal megállapításáról, amely sokkal északabbra feküdt, mint az, amelyet a békeszerződés kényszerített reánk. Hogyha akkor a felvidéki többség képviselője nem tartotta igazságtalanságnak és lehetetlenségnek, hogy a béketárgyalások rendjén más határvonal állapíttassák meg, érthetetlen és felfoghatatlan, hogy ma úgy hivatkoznak a békeszerződésben megállapított határvonalra, mint az egyetlen lehetőre és az egyetlen olyanra, amely Közép-Európa békéjét biztosítani tudja.

De ezen túlmenőleg is nemcsak ebben az országban, hanem külföldön is mindenki tudja, hogy a bolsevizmus előtt a békét diktáló nagyhatalmak egész más határvonalat terveztek számunkra, mint amelyet a magyarországi bolsevizmus hatása alatt sikerült szomszédainknak a maguk számára kiharcolni. Ez újabb bizonyítéka annak, hogy abban az időben más volt még az igazság, más volt a felfogás, más volt az elhatározás azok részéről is, akik ma csalhatatlannak jelentik ki a trianoni szerződést.

A Paléologue-akció.

Vannak azonban súlyos bizonyítékaink a bolsevizmust követő időszakból is. Elég utalni azokra a tárgyalásokra, amelyeket 1920 tavaszán a magyar kormány megbízottai folytattak a francia kormány kiküldöttjeivel s amelyeknek célja az lett volna, hogy Magyarország és szomszédai között megegyezés létesüljön, mely Magyarországnak igazságot szolgáltat, de a másik oldalon a békét is jobban biztosította volna, mint a trianoni békeszerződésben foglalt intézkedések. Ezeket a tár-

gyalásokat francia részről *Paléologue*, a külügyminisztérium vezértitkára vezette.

Köztudomású, hogy *Fouchet* budapesti francia főmegbízott 1920 július 24-én jegyzéket intézett a magyar kormányhoz, amelyben hivatalosan felajánlotta Franciaország készségét arra, hogy hajlandó közvetítő szerepet vállalni Magyarország és az utódállamok között megindítandó tárgyalásokban, azzal a kifejezett céllal, hogy „egyrészt orvosoljanak bizonyos gazdasági és néprajzi igazságtalanságokat, másrészt kiegészítsék a kisebbségek védelmének biztosítására már létesített határozmányokat“.

A jegyzék átadásával egyidejűleg megjelent Budapesten *Saint Sauveur* gróf, Schneidennek, a híres francia ágyúgyárosnak a veje és hosszabb megbeszélést folytatott a Franciaország és Magyarország között kiépítendő gazdasági kapcsolatokról *Teleki Pál* gróf akkori miniszterelnökkel.

A két esemény összefüggése nyilvánvaló. Arról volt szó, hogy az 1920 tavaszán megindult bizalmas tárgyalások biztosítani óhajtották egy francia érdekeltség számára többek között a Máv. bérbeadását, a csepeli kereskedelmi kikötő kiépítését (ez az egyetlen terv valósult meg), a Duna—Tisza-csatorna megépítését, a Duna szabályozását és vizierejű villamos erőközpont létesítését. A tárgyalásokról oly értelmű körlevelet kaptak a francia külképviseleti hatóságok, hogy a megbeszélések a francia kormány auspiciuma alatt folytak, már sikerrel is jártak és a francia csoport opciót kap a jelzett munkálatok elvégzésére. Azt is hangsúlyozta a körlevél, hogy ez a gazdasági operáció teljesen megegyezik a köztársasági kormány által követett politikával.

Bethlen István történelmi jelentőségű magyarázata.

Mint látható, a dolgok igen előrehaladott stádiumban voltak már akkor, midőn hirtelen fordulat következett be a tárgyalások egyszerre megszakadtak. Hogy tulajdonképpen mi történt, arra nézve álljon itt a legilletékesebb tényezőnek. *Bethlen István* gróf volt miniszterelnöknek 1927 okt. 6-án megjelent nyilatkozata, mely a kérdés lényegéről a következőket mondja:

„Amikor Magyarország oda jutott, hogy a trianoni békeszerződés feltételeiről formális tárgyalásba kezdhett, — mindenki tudja, hogy ez az úgynevezett tárgyalás nem jelentett mást, mint hogy az eredetileg átnyújtott békefeltételekre írásbeli észrevételeket tehattünk, — a békeszerződés területi rendelkezéseit tulajdonképpen már véglegeseknek kellett tekinteni. Az akkori viszonyok között és az akkori politikai helyzetben nem lehetett számítani arra, hogy a szövetséges és társult hatalmak ezeket a feltételeket akármilyen érvelés és akár-

milyen igazságok hatása alatt megváltoztassák. Még kevésbé lehetett arra számítani, hogy Franciaország, amelyet a háború befejezése utáni nagy osztozkodásnál politikai obligációk tartottak lekötve, egyoldalúan lett volna erre hajlandó, vagy képes. Egyedül arról lehetett szó, hogy rámutassunk a francia politikai élet vezető tényezői előtt a békefeltételek kiáltó és súlyos igazságtalanságaira és az ezekből előálló veszedelmekre s hogy ennek révén módot teremtsünk arra, hogy a békeszerződés rendelkezéseinek legalább később lehessen változtatni.

A magyar kormány megbízottai ezt nem is mulasztották el. Elég ebben a tekintetben utalnom arra a jegyzékre, amellyel a szövetséges és társult hatalmak 1920 május hatodikán a véglegesen megállapított békefeltételeket aláírás végett eljuttatták a magyar kormányhoz s amelyet Millerand-féle kíséreléssel név alatt ismer a magyar közönség.

Ez a kísérelés óvatos formák között ígéretet tartalmaz arra, hogy a békeszerződés feltételeinek néprajzi és gazdasági igazságtalanságait a határmegállapítás során orvosolni fogják. Ebben az ígéretben már azoknak a bizalmas jellegű magyar-francia tárgyalásoknak eredménye jelentkezett, amelyekről annyit beszéltek. A további tárgyalások tulajdonképpen nem is irányultak másra, mint a kísérelésben foglalt ígéreteknek és ez ígéretek beváltása révén elérhető eredményeknek konkretizálására.

Anélkül, hogy a bizalmas természetű diplomáciai tárgyalások részleteit most szellőztetni akarnám, nyugodtan megállapíthatom, hogy kompetens francia tényezők megértették álláspontunk igazságait, belátták, hogy módot és eszközöket kell találni az igazságtalanságok későbbi orvoslására. Komoly francia tényezők hajlandóságot mutattak egy olyan helyzet megteremtésére a dunai államok között, amely az itt élő népek békés együttélését ez igazságtalanságok fokozatos kiküszöbölése révén lehetővé teszi.

Azok a francia tényezők, akikkel annak idején a magyar kormány megbízottai tárgyalásban állottak, e politika magyar részről való őszinteségének garanciáját abban látták, hogy Magyarország közgazdasági életében megfelelő szerepet és befolyást kapjanak. Röviden és egyszerűen arról volt szó, hogy a Máv. bérbeadásának és más közgazdasági előnyök biztosításának ellenében a francia politikai élet tényezői hajlandók voltak arra, hogy a bizalmas tárgyalások eredményeként a Millerand-féle kísérelésben felvett ígéretek szellemében olyan politikát segítsenek elő, amely elvezethet a békeszerződés igazságtalanságainak orvoslásához.

Kétségtelen, hogy a francia tényezők őszintén kívánták azoknak a terveknek a megvalósítását, melyekre a fentiekben utaltam. Bizonyos az is, hogy a békeszerződés súlyos igazságtalanságait fölismerték. A kérdés azonban az volt, vajjon az

akkori politikai helyzetben és annak remélhető további kialakulásában el lehetett-e várni azt, hogy a fölvetett tervek a mi javunkra rövid, vagy akárcsak belátható időn belül gyakorlatilag valóra válthatók lesznek. Erre nézve kért és várt az akkori magyar kormány súlyos felelősségének tudatában komoly előzetes garanciát, amely nélkül az ország közvéleményével nem lehetett volna elfogadtatni azt, hogy közgazdasági életünk számára felbecsülhetetlen értéket jelentő vasútvonalaink kezelésében idegen befolyás érvényesüljön. Ilyen garancia biztosítása akkor, sajnos, nem sikerült. Nem mintha a francia tényezőkben nem lett volna meg a jószándék, mert — ismétlem — ennek kifejezése komoly formák között tényleg megtörtént.

De csak a jószándéké és csak az őszinteségé. A tervezett politikai koncepció gyakorlati valóraváltásának garanciái elmaradtak. Ez a magyarázata a tárgyalások megfeneklésének és nem az, mintha az eredmény elmaradásáért magyar politikai tényezőkre hárulna bármily felelősség.

A tárgyalások jelentősége — ha közvetlen eredményhez nem vezettek is — magyar szempontból abban rejlik, hogy francia részről komoly tényezők már akkor elismerték a békeszerződés igazságtalanságait, készségüket fejezték ki egy, az igazságtalanságok orvoslásához vezető politika kezdésére és ezzel erkölcsi jogalapot adtak nekünk ahhoz, hogy megfelelő időpontban az igazság elveinek alkalmazását tényleg követeljük.“

A francia kamarának a békeszerződést ratifikáló ülésén *Margaine* képviselő megemlítette a Fouchet-féle jegyzék ügyét s felszólalt *Paul-Boncour* jelenlegi külügyminiszter is, aki szóvá tette, hogy a francia és magyar kormány között lefolyt titkos tárgyalásról a külügyi bizottság akkori előadójának, *Daniélounak* sem volt tudomása, pedig hivatalos küldetésben járt Magyarországon. Briand miniszterelnök hozzájárulásával *Paul-Boncour* akkor felsorolt néhány okmányt, amelyek között szerepel többek között egy levél is, amelyet *Horthy Miklós* kormányzó 1920 május 18-án vett kézhez. A levél kommentálta a *Millerand-féle* kísérőlevelet s kiemelte a határok rendezésének és módosításának lehetőségét. Volt egy feljegyzés is arról, hogy kiből áll a kérdéses francia gazdasági csoport, — ezek a következők voltak: *Schneider et Co.*, *Hangüé de Paris et Oes Pays Bas* és a *Banque de l'Union Parisienne*, volt továbbá egy sürgöny, mely a francia külképviselettel közölte a *Horthy Miklós* kormányzóhoz intézett levél szövegét, s végül egy jegyzék, mely az angol kormányt tájékoztatta a tárgyalásokról.

Ennek megemlítését a magam részéről azért tartom rendkívül fontosnak, mert ezáltal kétségtelenné válik, hogy az angol kormány kezében hivatalos okiratok vannak, amelyek bizonyít-

ják a francia kormány készségét a békeszerződések revíziójára. Igaz, hogy ma már mindez csak szép emlék, amelyre mi kellemesen gondolunk vissza; reméljük azonban, hogy a franciák is. Valóban nincs mit rostéi kednie Franciaországnak ezekért a tárgyalásokért, amelyek nem abban a szellemben folytak, hogy a francia nemzet megcsalja szövetségeseit, hanem hogy Franciaország egy jogtalanul eltiport országnak igazságát helyreállítva, Európa békéjét szolgálja azok javára is, akikkel együtt vívta meg a világháborút.

Kisantanték francia hűsége.

De ezek a féltékeny szövetségesek sem voltak mindig olyan szigorúak, mint most. Ennek dokumentálására már említést tettem a Hodzsa-féle tárgyalásokról.

Meg kell azonban állapítani azt is, hogy ezek a szövetségesek nem is olyan hűségesek, mint ahogyan azt az érzékeny lelkű franciák gondolják. Amikor Genfben kihirdették a hírhedt „egyezségi“ okmányt a kisantant államai, ezzel kapcsolatban igen figyelemreméltó nyilatkozatot tett *Balugdzsits* berlini jugoszláv követ, aki a következőket mondotta:

— A kisantantnak az a törekvése, hogy függetleníse magát Franciaországtól, mivel annak idején a franciák nem vették tekintetbe a kisantant államainak kívánságait a leszerelés és a jóvátétel kérdésében. Az új szerződés meg akarja szüntetni a Franciaországgal szembeni alárendeltséget. Ez magától értetődik, hiszen az államszövetségnek sokkal nagyobb érdekei fűződnek az összes európai kérdések megoldásához, mint Angliának, vagy Franciaországnak. Egyes kérdések az említett hatalmak számára csupán presztizs-ügyet jelentenek, Prága, Belgrád és Bukarest számára azonban ezek a lét, vagy nemlét problémájával egyenlők. Így lehetetlenek a párisi szerződések meghatározásai, amelyek a kisantantot, illetve annak tagjait „korlátolt érdekű hatalmaknak“ jelölték meg.

Ami pedig Csehország rendíthetetlen hűségét illeti, erről ékesen szóló rigmusokat tartalmaz Benes külügyminiszter legutóbbi expozéja, amelyben ugyancsak siet hódolatát bemutatni a hitleri Németországnak. Mondván, hogy Csehország a mai Németországgal a barátságának ugyanazon szálait akarja fenntartani, mint amelyek a Stresemann Németországhoz fűzték. Ez a loyaltás, azt hisszük, sokkal több, mint amennyit Franciaország dédelgetett kedvence megengedhet magának.

Az egész kis történeti visszapillantással egyébként azt akartam világossá tenni, bizonyítani és Franciaország emlékezetébe idézni, hogy Magyarországnak igenis vitathatatlan joga van békés eszközökkel a trianoni szerződés megváltoztatására törekedni, bármennyire kétségbe vonják is ezt és tiltakoznak ellene a kisantant államainak végzetesen elfogult politikusai.

VIII.

A világválság.

A bajok kútforrása a rossz békeszerződésekben keresendő. — A londoni világgazdasági konferencia. — Amerika szerepe.

A nagy világválság megmozgatta az emberiség gondolkodó erőit, filozófusok, közgazdászok, állambölcselek indultak a nagy kutató útra, mely a szellem birodalmában eddig ismeretlen méretű feladatokat akart megoldani, hogy megállapítsa, kitapintsa a jelenlegi gazdasági, politikai és szellemi válságnak rejtett okait. A szociológusok jártak elől ebben a munkában. A szociológia igen ambiciózus tudomány, azonban sokkal nagyobb az ambíciója, mint a tudománya. Törvényszerűségeket akar teremteni az emberi együttélés és a jövő számára akkor, amikor ezeket a múltra nézve se tudja megállapítani. Csak természetes, hogy művelői ekként nem járulhattak hozzá nagy eredményekkel a világválság megoldásához.

Wells és Sombart.

G. H. Wells, akit a tudósok jóindulatú amatőrnek, viszont, aki a tudósokat sarlatánoknak tartja, újabban szintén leadta votumát ebben az emberiséget legközelebb érdeklő kérdésben. *Wells* szerint hiba lenne fenntartás nélkül elfogadnunk azt az elméletet, hogy a világtörténelem állandó ritmikus mozgásban van s mély hullámot magas hullám, emelkedést és követ. Az életnek általában nincsenek formákhoz kötött törvényszerűségei s egészen (kétségtelen, hogy a mostanihoz hasonló válság még nem tette próbára az emberiség idegrendszérét. A jelenlegi világhelyzet olyan elemeket rejt magában, amelyek még sohasem játszottak szerepet a történelem alakításában. A legnagyobb különbséget a múlt és a jelen, illetve a jövő között abban látja, hogy a közlekedési eszközeiknek és lehetőségeiknek szinte fantasztikus tökéletesedése legyőzött minden távolságot s relatíve olyan kis területté zsugorította a földgolyót, ami a társadalmak elhelyezkedését és egymással való

érintkezésének formáit döntően fogja befolyásolni. A jelenlegi korszak átmenet a múlt történelmi szétesése és a jövő egységének megteremtése között. Három vezető gondolat uralkodik ma a lelkek fölött: a világállam, a szocializmus és végül a rend, a fegyelem államának megteremtésére irányuló törekvés. Mind a három eszméáramlat tartalmaz olyan erőket, amelyekre szükség van az emberiségnek, de a nagy kibontakozás csak akkor jöhet el, ha ezek az erők tökéletes egyensúlyba kerülnek egymással.

Kétségtelen, hogy a válság tényezői között ma már felismerhetők azok a rejtett erők is, amelyek egy új termelési rend kialakítása felé sodorják az emberiséget. Nemcsak a háború és a forradalmak nyomán bekövetkezett összeomlás, hanem egy új emhesiségi szellemnek dinamikus hatásai is közreműködnek abban, hogy egyelőre nem vagyunk képesek megtalálni az óhajtott gazdasági, társadalmi és politikai egyensúlyt.

Érdekes, hogyan látja ezt a rendkívül bonyolult kérdést *Werner Sombart*, aki egyike az emberi intézmények, a politikai és gazdasági metódusok legjobb szemű kritikusainak, ő a maga munkásságával valahogy középpont áll a szociológusok és közgazdászok között, de inkább közgazdász s egyike ama keveseknek, akik több sikerrel operáltak ezen a nehéz, gránáttőlcsérektől felszakított terepen, mint társai s éppen ezért kissé hosszabban időzöm fejtegetéseinél. Gondolatait igen mélyenjáróknak tartom s jelentőségük azt hiszem csak később fog kibontakozni. Sombart abból indul ki, hogy a jelenlegi világválságot elhibázott dolog lenne összehasonlítani azokkal a válságokkal, amelyek 1857-ben, 1873-ban vagy 1900-ban söpörtek végig Európa közgazdaságán. Itt nem lehet abban bízni, hogy egy mély hullámra jön egy magas hullám (csodálatos egyezés ez Wells felfogásával) s hasztalan prédikálnék, hogy csak bizalom, kitartás, minden jóra fordul majd, ezzel a Coué-féle orvosi gyógyomóddal nem fogunk semmiféle eredményre juthatni. A jelenlegi helyzetnek semmi köze a konjunktúrához, mert ennek a világválságnak nem konjunkturális, hanem ellenkezőleg, strukturális jellege van. A világkereskedelemben egészen alapvető változások mentek végbe. Mindenekelőtt megállapítható az, hogy Európa vezető szerepe megsemmisült és a súlypont áthelyeződött jórészt az amerikai Egyesült Államokba, de bizonyos részben a Csendes-Óceán partvidékeire is. Ennek természetes folyománya viszont az, hogy az egyes földrészeknek az európai népek által való kizsákmányoltatása véget ért. Megváltozott az egyes országok belső gazdasági kiképzése is: agrár országok iparosítanak, kereskedő államok viszont minden erővel földművelő állammá akarnak lenni. Ennek természetes velejárója viszont az, hogy a városoknak és a szorosán vett városi kultúrának jelentősége és hatalma szűnőben van. Lelki szemünk előtt — úgymond Sombart — önkéntelen is megjelenik

a XVI. század, amely tudvalevőleg a világkereskedelemnek teljesen új rendjét teremtette meg. Odáig szinte évezredeiken keresztül alig volt valamelyes változás a világkereskedelemben, amely egyrészt keletet nyugattal, másrészt északot déllel kötötte össze és kapcsolatot teremtett természetesen Ázsiával is. Ez a világkereskedelem az európai középkorban főként német, olasz és arab vezetés alatt koncentrálódott és mérhetetlen gazdaggá tette ezeket a népeket. De akkor jött a nagy összeomlás, egyrészt a tengeri forgalom megindulása által Kelet-Indiába, másrészt viszont Amerika felfedezése (következtében. A szárazföldi világkereskedelem átalakult tengeri világkereskedelemmé, amelynek kormányrúdjá mellett most már a németeket, olaszokat és arabokat felváltották a spanyolok, portugálok, hollandok és angolok. Ez egy hatalmas, mindeneket megrázkódtató forradalmi alakulás volt, amelynek kétségkívül vannak bizonyos mozzanata, amelyek meglepően hasonlítanak napjaink világkereskedelmi helyzetéhez. De az összehasonlítás terén még sem mehetünk messzire. Az óriási különbség az akkor és ma között abban fejeződik, hogy a XVI. században indult a kapitalista gazdasági rendszer energiákkal telítve hódító útjára, viszont a kapitalizmus ma átütő erejét elvesztette már és a földnek mértéktelen kizsákmányolása súlyos következményekkel kezd megbosszulni magát.

A még távolabbi múltban, a római impérium III. és IV. évszázadában talán még határozottabb és könnyebben fölismerhető azonos jelenségeket találhatunk, amelyek szinte megdöbbentő erővel mutatják ugyanazt a képet, ugyanazon jelenségeket, mint a mostani világválság. Ismeretes, hogy az akkori gazdasági élet szintén alapvető változásokon ment át. Abban a mértékben, amint a császári impérium mindjobban kiterjeszkedett és konszolidálódott, csökkentek a lehetőségek arra nézve, hogy idegen népeket közvetlenül Rómának és Itáliának vessenek alá. Úgynevezett tributumot nem lehetett többé már szedni és mindenekelőtt a rabszolgaszállítások szűntek meg. Már pedig tudni kell, hogy hosszú időn keresztül a római közgazdaság ezen a két alapon nyugodott, ennek megsemmisülése után viszont kénytelen volt a saját termelő erőire támaszkodni és az államot és társadalmat azok segítségével fenntartani. Idők folyamán azonban mindezekből, tekintettel arra, hogy az állam érdekében mind többet és többet kellett belőlük igénybe venni, nagyon kevés maradt a társadalmak számára, sőt elérkezett az idő, amidőn a túlságos állami igénybevétel ezeket a forrásokat is kimerítette. Egy minden tekintet nélkül való adó- és rekviráló politika valósággal kifosztotta a birodalmat, úgyhogy végezetül a forgalom csaknem teljesen elhalt. A városok lassan elnéptelenedtek, mert mint az árucere központjai jelentőségüket elveszítették, a gazdag polgárok visszahúzódtak birtokaikra és az igen magas fejlettségű forgalmi

gazdaság helyébe egy egészen alacsony, primitív parasztgazdálkodás lépett s a római birodalom országai egész radikális módon visszaagrarizáltak.

Kétségtelen, hogy ebben a fejlődési folyamatban számos találkozási pontja van a jelenlegi helyzetnek s a hasonlóság még nagyobb lesz akkor, ha a mai idők megfigyelője megállapítja azt is, hogy a korszellem tökéletes átalakulás előtt áll, hogy törés van a társadalmak és a népek lelkében éppen úgy, mint a római birodalom legutolsó korszakaiban. Az emberiség akkor is egy túlhajtott civilizációtól megeszmörölve, az élet megújításának vágyától áthatva, keresett új kibontakozást, aminek következtében a valódi lelki kultúra és az élet transzcendentális értékei ismét a maguk jelentőségére emelkedtek. Akkor is elkövetkezett a pillanat, akár csak ma, hogy az emberek az életet kezdték (komolyan venni és a világi hiúságtól és a felszínes megoldásoktól egyre jobban eltávolodtak. A gazdasági élet szempontjából egy ilyen természetű lelki alakulásnak a jelentősége abban fekszik, hogy az egyszerűbb életformák után való vágyakozás és ezzel együtt a civilizációban való hit különösen a nagyvárosokban meglehetősen felenged s így emberiségalkotó nagy jelentőségét, legalábbis átmenetileg, elveszíti.

A jelenlegi kultúrának különös ismertető jele az, hogy a népekre elsősorban a technikai fejlődés, de másodsorban egy biológiai lelki folyamat ütötte rá bélyegét. A modern technika annyira megkülönbözteti a jelenlegi korszakot minden előbbi időktől, hogy már ezért is sántítania kell minden hasonlatnak, amely a jelenlegi időket előbbi korszakokkal akarja megmagyarázni. Az anorganikus erők és anyagok kihasználásának korlátlan lehetősége ad különös jelentőségű tudományos aláfestést a mi korunknak. Itt olyan teljesítési lehetőségek állanak rendelkezésünkre, hogy az emberiség mindazokat az akadályokat, amelyeket a természet állított elébe, le tudja küzdeni. A baj azonban ott van, hogy az emberiség ezeket a kimeríthetetlen erőket, amelyeket a modern technika rendelkezésére bocsátott, egyáltalán nem volt képes okosan kihasználni. Minden terv és minden meggondoltság nélkül ott és akkor vette alkalmazásba őket, ahol a legtöbb haszon lehetősége mutatkozott, vagy pedig ezeknek az erőknek a felhasználása a szenzációéhség kielégítésével volt összekapcsolva. Az azonban egyáltalán nincs megírva sehol, hogy az emberi társadalmaknak ezt a mérhetetlen technikai vagyonát egyszer majd nem az értelem szolgálatába és nem a valódi kultúrszükségletek kielégítésére fogják állítani. Éppen ennek reményében lehet mondani azt, hogy a jelenlegi korszak nem fáradt népek passzivizmusának, hanem ellenkezőleg, energiákkal és életakarással eltöltött népek aktivizmusának a korszaka. És ez a korszak nem fogja átengedni magát semmiféle történelmi hullámmélet-

nek, hanem öntudatosan fog belenyúlni a gazdasági életbe és egy jól átgondolt tervvel, amely a megváltozott viszonyok alapjain épül fel, új kapukat fog feltárni az emberi fejlődés számára.

A bolsevizmus szerepe és a békeszerzők felelőssége.

Az angol és a német gondolkodás kiváló reprezentánsainak véleménye után nem lesz érdektelen rámutatni arra, hogy miként gondolkodik a világválságról a francia szellemiségnek egy olyan előkelő képviselője, mint *Fels* gróf, a „Revue de Paris“ szerkesztője, a francia kamara tagja, aki tanulmányozván a világválság okait, egészen meglepő és a másik két gondolkodótól eltérő következtetésekre jut. Szerinte a világválságot a fordizmus és a leninizmus perverz ölelkezése idézte elő. Az amerikai hypervállalkozási szellem tőkét és technikai vezetést adott a szovjetnek az ötéves terv keresztülviteléhez s ezáltal botorul lehetővé tette a bolsevizmus gazdasági előretörését az összes világtájak felé. Így következett be nemcsak az ipari, hanem a mezőgazdasági termények piacán is a dumping, az árak letörése s ennek nyomán a munkanélküliség s a válság kimélyülése. *Fels* gróf szerint nemcsak Amerika üzleti mohóságának, hanem Németország elhibázott gazdasági politikájának is nagy része van abban, hogy a szovjet a kapitalista termelő államokat a saját eszközeivel igyekezhetik megrontani és mindenesetre rendkívül súlyos teherpróbának kitenni. A rapallói szerződés, amely gazdasági alapon, de tulajdonképpen politikai megfontolásoktól támogatva jött létre a német és az orosz birodalom (között, beláthatatlan előnyökhöz juttatta a szovjetet) által, hogy Németország a részére nyújtott hosszú- és rövidlejáratú külföldi kölcsönöket áruszállítások formájában továbbadta Oroszországnak s így Amerika mellett a második főtenyezője lett annak, hogy a jelenlegi krízis ekkora méreteket ölthetett.

Fele gróf fejtegetései szempontjainak újszerűségével igen komoly megnyilatkozások, a sok igazság mellett azonban annak megállapítása, hogy az igazságtalan békeszerződések a maguk területi és pénzügyi rendelkezéseivel legalább is oly mértékben ingatták meg a világ gazdasági egyensúlyát, mint az általa felelőssé tett tényezők, — hiányzik az ő okfejtéséből. Ugyanezt a szempontot nélkülözzük egyébként Wellsnél, sőt Sombartnál is.

A szabadságeszmék válsága.

Általában azonban mind a három itt vázolt gondolatmenetből megállapítható, hogy a világgazdasági krízis immár politikai és társadalmi krízissé is kezd átalakulni. S ebben a

két utóbbi viszonylatban még egy igen lényeges momentumra akarok rámutatni, aminek nézetem szerint szintén nagy jelentősége van az emberiség sorsának jelenlegi alakulásában. Ez a momentum a szabadságeszmék és a szabadságmozgalmak permanens válsága.

A XIX. század vezető eszméje az emberi szabadság nagy gondolata volt. Már a francia racionalizmus legfőbb képviselői, *Rousseau*, *Voltaire* és *d'Holbach*, majd később az enciklopedisták, *Diderot* és *d'Alembert* kezdték kiépíteni gondolatváraikat az ember egyéni szabadságának, gondolkodási és cselekvési szuverénításának megvédésére.

De a francia újjászületés nemcsak megállapította, hanem ki is hirdette az ember jogait a „*Declaration des Droits de l'Homme*“-ban. A nagy francia újítók és eszmetermelők tették tudatossá az ember jogait az univerrsummal és az államhatalommal szemben s a modern civilizáció, az öncélú szuverén kultúra csakis azokon az alapokon fejlődhetett terebélyes fává, amelyeket az enciklopedisták fektettek le számára. A végső felszabadítás döntő eredményeit azonban mégis a XIX. század szellemének az a természettudományos előretörése hozta meg, amely, ha más nagy eredményt nem is ért el, de mindenesetre paciflkálta az ember számára a földet s a teremtés látható jelenségeit s biztosította egyenjogúságát azok között.

Az emberi szabadság-ideal úgy vonult be a XIX. századba, mint egy győzhetetlen sárkány. Kíséretében olyan heroldok voltak, mint *Anatole France*, *G. H. Wells*, *Romain Roland*, *Thomas Mann*, *Guglielmo Ferrero*, *Chesterton* és mindenki, aki a szellem és gondolat fegyverének katonája volt. És mégis, amikor jött a világháború, az emberi megkööttségnek és kiszolgáltatottságnak ez a legszömyübbike, akkor a szabadságideál, mely évszázadokon át tündöklő reménycsillaga volt az emberiségnek, kialvó fényvel bukott le a horizontról s máig se tudta régi pozícióját visszaszerezni.

A háború utáni idök zavaros légkörében bizonytalanná vált minden. Nem tudunk tájékozódni. Irányelveinket elvesztettük, vezetőgondolataink nem tudnak születni, haszontalan, lázas keresés az egész életünk új formák és új életlehetőségek után. Soha sem volt ilyen mély és ennyire vigasztalan az emberi együttélés válsága s hiába izzanak és gyötrödnek a kibontakozás keresésében a legjobb koponyák, megoldás nincs, a lerombolt értékek helyébe új értékeket senki sem tud állítani * míg a világ tovább forog keserü levében, a rombolás és pusztítás démonai járnak haláltáncukat felettünk.

A szabadságideálnak nincs mélyebb és kegyetlenebb megcsúfolása a bolsevizmusnál. Ugyancsak *Werner Sombart* mondja valahol, hogy addig nem térhet vissza a földön a rend világa, amíg elégtételt nem kap az emberiség ezért a szörnyü

merényletért. Mert nemcsak abban van a bolsevizmusnak a szabadságeszmékre való végzetes hatása, hogy mint rendszer, mint életforma Európa nagyobbik felén uralkodik, hanem különösen abban, hogy a többi népek, amelyek teljes joggal védelmezik a maguk életét és istenét e pusztító áradattal szemben, olyan rendszabályok alkalmazására kényszerülnek, amelyekről mindent lehet inkább mondani, csak azt nem, hogy kedveznek a szabadságideálnak.

De hát *primo vivere*, deinde philosophari. Nem lehet egy percig sem vitás, hogy a nemzetek és társadalmak élete fontosabb, mint az a rendszer, amely szerint életük be van rendezve. És ez az igazság feltétlenül jogot biztosít a nemzeteknek arra, hogy úgy védekezzenek, még elvi áldozatok árán is, a létüket fenyegető veszedelmek ellen, amint érdekeiknek, egyéniségüknek és történelmi hagyományaiknak legjobban megfelel. Innen származik a methodusok különfélesége, amelyekkel Európa népei igyekeznek kivédeni az orosz veszedelmet. A legegyszerűbben, mondhatnék a klasszikus hagyományoknak megfelelően, Olaszország intézte el a kérdést, amely leegyszerűsítette a problémát oda, hogy rendszert állított rendszerrel szembe: a fascizmust a bolsevizmussal. Németország kezdetben az erők szabad játékára bízta a kérdés eldöntését s dacára a szakadatlanul megisméltendő véres kirobbanásoknak, a birodalomban elég szilárdan állt a polgári alkotmány. Igaz, hogy állandóan farkasszemet néztek egymással a hitleristák és spartakusok megszervezett milliós tömegei s közbül a polgári társadalmi rend egyik idegsokból a másikba esett, de hát ez az erők szabad játéka volt s aki ezt vállalta, annak viselnie kellett a következményeket is. Ma természetesen a nemzeti szociálizmus új államberendezkedésével egészen más helyzet állott elő.

Annyi bizonyos, hogy a szabadságeszmék nem érezhetik túlságosan jól magukat ebben a különös, felfordult korszakban. Ez nem az ő világuk többé, ez nem a forró lángolások, az eszményi lelkesülések ideje. *Petőfi*, *Berangér*, *Thomas Moore* és *Victor Hugo*, akiknek a szabadságdalok legszebb gyöngyeit köszönheti a világirodalom, ma a legnagyobb zavarba jönnének, ha lantjukat akarnák megpengetni, mert az a szabadságideál, amelyért ők daloltak, harcoltak, sőt meghaltak, nincsen többé, vagy legalább is régi romantikus tartalmát elvesztette. Amint-hogy forradalmi átalakuláson ment keresztül maga az emberi lélek is. Eszményeinkből, érzéseinkből a régi megszentelt tartalmat kilúgozta az idő s helyébe visszahagyott valami ködös és zavaros eszmei bizonytalanságot, amelyről egyelőre nem tudjuk még, hogy megtartsuk-e, vagy elutasítsuk.

Azt hiszem ez az a „*Biologisch-seelische*“ jellege a mai kor népeinek, amire Werner Sombart céloz s ez az a mag, amelyből az új sorsnak ki kell sarjadzania.

Politikusok bűnei — népek szenvedései.

Az emberiség állapotának: hivatásos, de nem mindig hivatott orvosai, a politikusok, diplomaták, bankelnökök, kartel- és trösztvezérek, akik rendszerint jól párnázott székekből intézik a maguk dolgát s ezáltal népeik boldogulását, vagy tönkremenetelét, eddig nem túlságosan erőltették meg a fejüket, hogy új utakat és eszközöket keressenek a világ összegabalyított dolgainak rendbehozatalára. Ellenkezőleg a látszat az, mintha mindent elkövetnének arra nézve, hogy megnyugvás, kibontakozás, béke valahogy véletlenül se teremtdjék a földön. Egy nagyon érdekes német könyvet olvastam erről legutóbb „Das unbewusste Europa“ címen, mely pszichoanalitikus alapon foglalkozik a mai Európa népeivel. A könyv szellemes megállapításainak értékéből nem von le semmit az, hogy szerzője erősen exponált szélsőbali író. *Emil Wergin* frappánsan jellemzi korunkat, amikor azt mondja: „a legközelebbi háború azért fog elkövetkezni, mert az európai emberek nem bírják ki azokat a törvényeket, amelyeket maguk adtak maguknak.“

De ezek az emberek, ezek a politikusok, diplomaták és vezérek arra se kaphatók, hogy belássák botor tévedésüket s rászánják magukat arra, hogy amit a békeszerződésekkel elrontottak, azt új békekötésekkel hozzák helyre. A konokság, a belátás hiánya, a bűnös könnyelműség orgiákat ül s jóllehet már az összes orvosprofesszorok ismerik a beteg állapotát, tudják, hogy segíteni csak úgy lehet, ha azt a bizonyos orvosszert veszik alkalmazásba, amelyről mindmáig egyrésztük hallani sem akar, még sem térnek jobb belátásra. Pedig tudniok kell és tudják is, hogy minden mást megelőzőleg politikailag kell szanálni a világot, a többire pedig csak azután kerülhet a sor.

Ennek a cáfolhatatlan igazságnak ereje tette azt, hogy a revíziós mozgalom már eddig is, rövid néhány esztendő pályáján, oly szédítő erkölcsi eredményeket tudott elérni. És ez a mozgalom amennyire politikai, épp annyira gazdasági és társadalmi harc is, a létért folytatott (küzdelem, amelyet hatalmas tömegek fészítenek. Azt hiszem ezt már bizonyítani is felesleges, annyira nyilvánvaló. Egy bűnösen, könnyelműen, botorul összerombolt világ közepén állunk, amely nem volt ugyan olyan tökéletes, mint egy óraszerkezet, de mégis tűrhetően végezte azokat a feladatokat, amelyeket az emberiség érdekében vállalt. Trianonban és Versaillesben mindennek véget vetett az elvakult győzelem, a bosszú és a gyűlölet. Szenvedélyektől feldúlt emberek, akik felszabadítóknak nevezték magukat, az igazság, a jog, a szabadság nevében olyan rabszolgaságot, elnyomatást és zűrzavart teremtettek, amelyhez fogható még sohasem rázta meg a társadalmakat.

A világtörténelem e szörnyű ballépésének már több mint

tizennégy esztendeje, de a végzet nagy urai még csak ott tartanak, hogy egyik konferenciát rendezik a másik után s ezek az ú. n. világrétekezletek csak abban különböznek egymástól, hogy az előző értekezleteket kudarcban és visszavonásban rendszerint felülmúlják a következők. Ezek a konferenciák, úgylátszik, megfelelnek róla, hogy szellemi és anyagi törvényszerűségek működésének állandó hatása alatt állunk s ezeknek az erőknek hatalma és befolyása alól senki nem vonhatja ki magát, legyen akár győző, akár legyőzött. Franciaország és vazallusai éppenúgy kénytelenek engedelmessé válni nekik, mint jó magunk, akik ebben a szomorú korszakban velük együtt, sajnos, aktív részesei vagyunk az emberi munka nagy tragédiájának. A győzőknek is érezniük kell az érvényesítésére törő történelmi erők feszítő, lázas lökötését, azt a társadalmi és gazdasági rendet rázkodtató küzdelmet, amely ellenállhatatlanul sodor a nagy kibontakozás felé. Válságok és eljövendő változások orkánya tombol körülöttünk s ha valakinek érdeke és önmaga iránt való kötelessége lökni egyet az idők vágtató szekere, úgy világszerte bizonyára az a társadalmi réteg az, amely vállán hordja a civilizáció fenntartásának legnagyobb terheit. Ennek az osztálynak kellene végre az asztalra ütni és észretéríteni a saját vezetőit és politikusait s megmondani nekik, hogy az a kibontakozás, amelynek eljövételétől annyira rettegnek, mindenképpen meg fog érkezni még akkor is, ha az útját nem söpri tisztára a hivatalos támogatás.

Genf és London.

A genfi leszerelési konferencián a Biztonság és az Egyenjogúság vívták hosszú hónapokon át meddő csatáikat. A porondon természetesen az Egyenjogúság maradt. A nagy boxmeccs bírása ugyan még nem számolta ki, október 16-ig haladékot kapott — elnapolták a konferenciát. Addig talán a négyhatalmi szerződés segítségével fel is tud tápázkodni még.

A világgazdasági értekezlet, amely június 12-én ült össze Londonban, az erők mérkőzésének mintha ugyanazt a játékát mutatná, csak más csoportosulásban. Itt Amerika vívta nagy csatáját az inflációs dollár segítségével az aranyalapot és pénzügyi állandóságát féltékenyen őrző országokkal szemben.

Az első világgazdasági konferencia tulajdonképpen 1927 májusában ült már össze Genfben és jelszava az volt, leépíteni a vámfalakat. Természetes, hogy e helyett az történt, hogy gazdasági hadikészültségbe öltözött minden állam, a vámokat felemelték az egész vonalon s ma már minden mindenki ellen gazdasági és vámháborút visel. Ilyen előzmények után indultak meg a londoni tanácskozások, ahol több mint 50 állam csaknem 300 delegátussal vonult fel. Csupa szakértő, akiből azt hiszem, kevesebb, több lett volna. Londonban is éppúgy,

mint Genfben, leszerelésről tárgyaltak, itt is kísértett a biztonság fogalma gazdasági vonatkozásban s mialatt a genfi leszerelési konferencia egy esetleges jövő háborút akar megakadályozni, azalatt a londoni tanácskozás egy már régen folyamatban lévő s mérhetetlen áldozatokkal járó gazdasági háborút szeretett volna befejezni. Mint legyőzöttek és áldozatok fekszenek a csatamezőn a mezőgazdaság, az ipar, a kereskedelem, a bankok, a valuták, a tőketartalékok és több mint 30 millió munkanélküli. A londoni konferencia egy új prosperitáskorszakot óhajtott megnyitni az emberiség számára, csak hogy, amint látjuk, az ehhez vezető utakat és eszközöket az országok egy csoportja egész másként és máshol keresi, mint a másik csoport. Pedig ha egy pillantást vetnek azokra az ijesztő számokra, amelyeket a világkereskedelem összezsugorodása mutat, ajkkor félre kell tenniök mindent, ami elválaszt és még áldozatok árán is megegyezni olyan megoldásban, amely ha nem is elégíthet ki mindenkit, de az összeség számára a legkisebb kárral, a legkevesebb veszedelemmel jár.

A világkereskedelem összeomlása.

Komoly szakértők szerint a világkereskedelem fejlődése legalább 30 esztendővel visszamaradt. Mialatt a háború hihetetlenül megduzzasztotta a termelést és a forgalmat, jelenlegi helyzetében legalább 80 százalékkal alacsonyabban áll, mint a háborút megelőzőleg. Ha a fejlődési vonala töretlen maradt volna, volumenjének kétszáz százalékra kellett volna emelkednie. Hogy milyen ijesztő a helyzet, azt néhány számadattal óhajtom megvilágítani, két csoportra osztván a nemzetközi kereskedelemben szerepet vivő államokat.

Ha az 1925—28. terjedő esztendők kiviteli értékszámait effektív aranyértékben száznak fogadom el, akkor megállapítható, hogy a konjunktúra leggazdagabb esztendeje az 1929-ik év volt, amidőn Csehszlovákia kiviteli érték száma 114-re, Ausztriáé 110-re, Magyarországé 124-re, Lengyelországé 119-re, Jugoszláviáé 107-re, Romániáé pedig 104-re emelkedett az 1925—28-as átlaggal szemben. Innen kezdve azonban rohamos hanyatlás indult meg, olyannyira, hogy Csehszlovákia kivitele 1933 április havában már csak 28%-ot ért el egészében az 1925—28-as átlaggal szemben, úgyhogy összes kivitelének értéke pénzben a negyedére, méreteiben pedig egyharmadára esett a konjunktúrális színvonallal szemben. Egyáltalán ez a 28 százalékos szám rendkívül rossz és Európában jelenleg nem fordul elő. Egyedül Amerika, India és még néhány tengerentúli állam versenyezhetnek ebben Csehszlovákiával. A kiviteli mélypont egyébként a folyó évben Ausztriánál 31, Magyarországnál 35, Lengyelországnál 39, Jugoszláviánál 30, Romániánál pedig 53 volt, ami

meglepően jó eredmény. A kiviteli mélypont 1938-ban a többi államoknál a következő: Németország 46, Svájc 43, Olaszország 45, Franciaország 35, Anglia 33, Egyesült Államok 27 és Japán 39.

Kétségkívül ijesztő számok, de úgy látszik még mindig nem eléggé erősek és alkalmasak arra, hogy jobb belátásra bírják azokat, akik felelősek országaik sorsáért. Pedig az expertek megmondották a londoni konferencia megnyitása előtt, hogy a gazdasági háború folytatása végeredményben csak arra vezethet, hogy minden állam áttér a zárt gazdasági önellátás, a gazdasági autarchia politikájára, ami egyet jelent a világgazdaság fejlődési vonalának megszakításával, a nemzetközi gazdasági és pénzügyi kapcsolatok mai rendszerének rombadöntésével és az egész mai társadalmi rend összeomlásával.

A konferenciák csődje. Végzetes hiba volt a Monarchia földarabolása.

Sajnos, a konferencián ismét nem a szakértőké, hanem a politikusoké volt az elsőség, akik nem vették figyelembe a szakértők sötét jóslatait, hanem mindig előtérbe helyezték saját partikuláris szempontjaikat. A londoni világgazdasági konferenciát már 28 más világkonferencia előzte meg, de itt is, mint amazoknál, a jelszó most is csak az maradt, hogy ügyes politikai sakkhúzásokkal próbálták az ellenfelet meghátrálásra kényszeríteni s azután a saját országaik számára minél több előnyt kiharcolni. A nyílt színen ugyan tartózkodtak minden politikától, ám a politikai kérdések állandóan ott voltak a háttérben és irányító erővel avatkoztak bele a konferencia menetébe. Csak három delegátusnak volt bátorsága és lelkiismerete ahhoz, hogy politikai kérdéseket nyíltan is érintsen. Ezek egyike természetesen a magyar fődelegátus, az ország pénzügyminisztere volt, aki Magyarország gazdasági romlásának okai között első helyen említette a magyar királyság és a Monarchia régi gazdasági egységének szétdarabolását. Ugyanerről szólt s ezt nagy elégtétellel jegyezzük fel, *Neville Chamberlain* angol pénzügyminiszter is, aki rámutatott a jelenlegi közép-európai helyzet tarthatatlanságára. Nemcsak a jóvátétel idézte elő — úgy mond — Közép-európa válságát, hanem főleg az a körülmény, hogy szétagolták a régi Osztrák-Magyar Monarchiát, amely pedig ideális gazdasági egység volt. *Smuts* tábornok, Dél-afrika képviselője egyenesen a békeszerződések revízióját követelte. Hivatkozott arra, hogy már a békekonferencián kifejezte a jövő iránti súlyos aggodalmait, amelyeket akkor senki sem vett komolyan, most pedig a legsúlyosabb mértékben beigazolódtak. A világháborút nem béke, hanem gazdasági és diplomáciai háború követte, amely talán még rombolóbb hatású, mint a

világháború és most újból rettegni kell a jövőért. Ezért a helyzetért a békeszerződések megalkotói felelősek.

Bámulatos, hogy a londoni világgazdasági konferenciát ugyanaz a széttagoltság, kapkodás jellemezte, mint ami a békekonferencián uralkodott. A nagy döntésekhez itt épp olyan készületlenül jöttek a diplomataik, államférfiak és közgazdászok, mint amott.

Bizonyos, hogy az 1933. évi londoni konferenciának is meg lesz a maga hűséges, szókimondó krónikása épp úgy, mint ahogy most jelentkezett az 1919. évi párisi békekonferenciának egy *Harold Nicholson* nevű angol személyében, aki „Peace making“ című könyvében egészen hihetetlen dolgokat ír le a konferencián uralkodó tudatlanságról, felületességről, szellemi és politikai fertőzöttségről. Most látjuk csak a maga rideg valóságában, hogy miként rombolták szét bűnös kezek Európát és szaggatták szét Magyarországot. 1919 május 14-én Nicholson, aki mint a brit delegáció tagja, állandóan jelen volt a legbizalmasabb tárgyalásokon is, a következő szavakkal fordult főnökehez, *Balfour* lordhoz:

— Mégis csak felháborító, hogy tudatlan és felelősségérzet nélkül való emberek országokat apró rongyokká tépnek szét, mintha egy kalácsot szeletelnének föl. Nem borzasztó, hogy milliók sorsa felett ily módon döntenek, mialatt mi már két hónapja hasztalan könyörgünk a magas tanácsnak, hogy adjon időt nekünk egy becsületes, komoly terv elkészítésére!

Balfour hamisítatlan angol szkepticizmussal válaszolt:

— Mindaz, amit ön mond, tökéletesen igaz. De kedves fiatal barátom, maga elfelejti, hogy a párisi béketárgyaláson vagyunk s így mindaz, amit beszél, csak tiszta esztétika.

Meg kell borzadnunk az ilyenek olvastán, ha Magyarország sorsára gondolunk.

A londoni világgazdasági konferenciát tehát bizonytalan időre elnapolták s ezzel ismét szomorú véget ért egy nagyreményekkel indult tanácskozás, amelytől annyi sok mindent vártak a világ meggyötört népei. De úgy látszik valami végzet nehezedik ezek fölé az értekezletek fölé, mert egyik sem tud kitűzött céljához megközelítőleg sem elérkezni. Lesújtó az a vélemény, amit *Mussolini* nyilvánít e szomorú bukás kapcsán a londoni konferenciáról. *Mussolini* azt mondja, hogy ebben a vigasztalan helyzetben csak egyetlen konkrétum van, a négyhatalmi egyezmény, amely tíz évre lélekzethez juttatta Európát s módot nyújtott arra, hogy a világpolitika négy vezető hatalmassága a béke céljainak megvalósítása körül együtt működjenek. *Mussolini* szerint a népek erkölcsi és politikai tekintélyének érdekében meg kellene tiltani a jövőben az értekezletek tartását s az értekezlet szónak néhány évre el kell tűnnie a nemzetközi politika szótárából.

A háború győztesei és nyertesei.

Nehéz volna megállapítani, hogy tulajdonképpen mi juttatta ilyen szomorú befejezéshez a londoni tanácskozásokat, bizonyos azonban az, hogy ebben igen jelentős szerep jutott Amerika magatartásának.

A békekötés után egészen különös helyzet alakult ki Európában. A háborút tulajdonképpen Anglia, Amerika és Olaszország nyerték meg Franciaország számára, a győzelem eredményeit azonban mégis a franciák és kisebb vazallusai aratták le, míg a többi szövetségesek megelégedhettek annak a tudatnak az elkönnyvelésével, hogy rengeteg vér- és pénzáldozattal sikerült megmenteniök, többek között a szerb diktatúra számára is, a civilizációt. A helyzet tehát az, hogy győztesek többen vannak, nyertesek azonban igen kevesen s ezt az angol-szász közvélemény úgy Európában, mint a tengeren túl keserű kiábrándultsággal kénytelen megállapítani és elismerni, hogy vannak esetek, amikor a győztesek számára is meglehetősen rossz üzlet a háború.

Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni rajta, hogy maguk a győzelem legfőbb osztályosai, akik azonban a nyereségből jóformán teljesen ki vannak zárva, bizonyos korrektúrára gondolkoznak. Ez pedig csak egy módon lehetséges: a békeszerződések revíziója útján. Nem frázis tehát, hogy nekik is szükségük van a revízióra, mert a világhatalmi egyensúly és tegyük hozzá, a „győztesek“ és a „nyertesek“ közti egyensúly helyreállításának ez nélkülözhetetlen feltétele.

Amerika vezető politikusai tulajdonképpen akkor döbentek rá erre, amikor 1932 december 15-én a francia kormány a kamara utasítására megtagadta a háborús tartozások esedékes részletének megfizetését. Ezzel szemben állott Angliának és Olaszországnak százszázalékos fizetési teljesítése. Itt valóban nem volt nehéz disztíngválni s hasztalan ment Washingtonba követségbe ugyanaz a *Herriot*, aki a fizetés megtagadása miatt kénytelen volt a miniszterelnökségről lemondani, ez nem hatotta meg Amerikát, amely a francia gesztusra azzal válaszolt, hogy feladta az aranystandardot és szabadjára engedte a dollárt. Ez tulajdonképpen hadüzenet volt az összes arany valuták, elsősorban természetesen a francia frank ellen, ezek után nagyon meg lehet érteni azt a kétségbeesett, de tegyük hozzá eredménytelen küzdelmet, amit a francia delegáció élén *Bonnet* pénzügyminiszter a londoni konferencián folytatott.

A frank és a dollár egy világhatalmi pozícióért harcoltak egymással, az angol fontnak látszólag semleges asszisztálása mellett s nem lehet vitás, hogy ebben a mérkőzésben végezetül is a dollár lesz a győztes.

Hogy ennek a titáni küzdelemnek vannak-e magyar vonatkozásai? Igenis vannak. Emlékeztetnem kell arra, hogy

1919 december hó folyamán az antant hatalmak által Budapestre kiküldött négyes tábornoki tanács egyik tagja, *Bandholtz* amerikai tábornok levélben közölte a magyar kormánynyal, hogy ezentúl nem mint azt antant párisi ötös tanácsának képviselője, hanem kizárólag mint az amerikai Egyesült Államok kiküldött képviselője működik továbbra is Budapesten. Amerika ezzel a lépésével tehát már 1919-ben, jöllehet csak közvetett formában, tudomására hozta Magyarországnak és saját szövetségeseinek is, hogy a békeszerződések tulajdonképpen végrehajtásától visszavonult, amint hogy később sem a versaillesi, sem a trianoni békét nem ratifikálta. Az Egyesült Államok Magyarországgal külön békét kötött és ebben a békeokmányban az Unió semmiféle kötelezettséget nem vállalt a békeszerződések területi rendelkezéseire vonatkozólag s így az utódállamok jelenlegi határait sem garantálta. De nem járult hozzá Amerika később a népszövetségi egyezményhez sem. (Itt meg kell emlékezni arról, hogy amidőn a locarnói egyezmény aláírására került a sor, Franciaország azt a kérést intézte Angliához, hogy ne csak az ő nyugati határait, hanem a békeszerződésekben megállapított összes határokat is garantálja. Anglia az erre irányuló összes törekvéseket, épp úgy mint Cannesban — ezúttal is határozottan visszautasította, aminek történeti jelentőségét fölösleges hangsúlyoznunk.)

Amidőn Amerika visszavonult azoknak a békeszerződéseknek a ratifikálásától, amelyeknek létrejöttéhez a győzelem kivívásához nyújtott segítségével végeredményében ő is hozzájárult, tulajdonképpen azt juttatta kifejezésre, hogy többé nem szövetségese egyetlen politikai hatalomnak sem, de szövetségese az igazságnak. Ezt nyilvánította ki más szavakkal ugyan, *Borah* szenátor, a szenátus külügyi bizottságának akkori elnöke is, amidőn a következőket jelentette ki: „revízió nélkül nincs lefegyverzés, lefegyverzés nélkül nem lehet béke, béke nélkül pedig nincs kibontakozás a gazdasági világválságból“. Ennél tömörebben, klasszikusabban nem fejezték ki soha és sehohol a mai emberiség szörnyű drámájának a lényegét és szellemét.

Meg vagyok győződve róla, hogy ma is ez a tengelye és alapigazsága Európával szemben az Egyesült Államok külpolitikájának s hogy azok az utasítások, amelyeket *Roosevelt* elnök a londoni konferencián működő amerikai delegáció számára küldött, ebből a szellemből és elgondolásból fakadtak. Minden látszat ellenére is tehát éppen Magyarország az, amelynek az adott körülmények közt nincs oka különösen bánkódni a londoni világgazdasági konferencia sikertelensége miatt.

MÁSODIK RÉSZ
A REVÍZIÓ BELSŐ FELTÉTELEI

I.

Szuverénitásunk küzdelmei.

Politikai és szellemi szuverénítás. — Magyarország független államiségát nem az antant teremtette meg.

Egész állami létünk tartalmilag, sőt gyakran formailag sem más, mint a nemzet szuverénításának egymást követő úgy belső, mint külső erőkkal való viaskodása. Amidőn erről a kérdéstről szólok, tulajdonképpen végig kellene mennem Magyarország egész európai történetén. A kép csak így lehetne teljes, befejezett és egész. Ezt az óriási anyagot természetesen egy rövid tanulmány keretében sem felmérni, sem értékelni nem lehet. Céлом különben sem az, hogy a nemzeti szuverénítás küzdelmeinek összes vonatkozásaira rávilágítsak, hanem hogy főként és különösen azokra a jelenségekre mutassak rá, amelyek létért való harcainknak legújabb korszakában vetődtek felszínre s itt is főként a békeszerződés revíziójának nagy kérdésével kapcsolatosak.

Minden állami szuverénítás kettős. Politikai, tehát állami szuverénítás és szellemi, azaz kultúrszuverénítás. A kettő így első tekintetre egynek, azonosnak és elválaszthatatlannak látszik, de ez bizonyára csak optikai csalódás, mert lehetnek, sőt voltak is idők, nemcsak a magyarság, hanem más nemzetek életében is, amidőn a politikai szuverénítás teljesen elhalványult, sőt egyenesen megsemmisültnek látszott, a szellemi szuverénítás azonban élt és virágzott s a nemzeti függetlenség belső tartópillérévé vált. Így volt ez Magyarországon az elnyomás és abszolutizmus különböző korszakaiban, de így volt Lengyelország életében is a 150 éves feldaraboltság egész idején át, amidőn a lengyel psziché törhetetlen akarattal és nagy elhivatottsággal végezte a maga munkáját, mialatt a politikai szuverénítás három nagyhatalom megsemmisítő súlya alatt roskadt össze.

A világháború után, mely kétségkívül új ideológiákat teremtett, a szuverénítás fogalmi tartalma meglehetősen megszűkült, határai viszont kitágultak. Ez a kontraszt bizonyos

magyarázatra szorul. Ezt úgy kell érteni, hogy a nemzetek korlátlan és ideális önrendelkezési joga hovatovább bizonyos nemzetközi ellenőrzés alá kerül, értve ezalatt azt, hogy az európai népek együttélésében kialakul az életvitelnek egy olyan általános metodikája, amely ha kifejezetten nem is, de hallgatólag, erkölcsileg kötelező minden civilizált népre.

Ebben a vonatkozásban és értelemben a szuverénitás tartalma tényleg megszűkölt.

De kitágult viszont abban az irányban, hogy a békeszerződések Európa térképének újjáalkotásánál nemzettesteket felदारaboltak, kisebbségi szigeteket teremtettek, amelyek felé kétségkívül odaáramlik az anyaország szellemi és kulturális szuverénitása. Ezt az áramlást igyekeznek bár minden módon és eszközzel az érdekelt kormányok megakadályozni, azonban ez országhatárok feletti folyamat, amelyet nem lehet sem fegyverrel, sem rendelkezésekkel korlátok közé szorítani.

*

A politikai szuverénitás küzdelmei természetesen külső erőkkal szemben nyilvánulnak meg, de befelé a nemzet úgynevezett magánéletében is lehetnek gátló és zavaró momentumok, amelyek nem egyszer állásfoglalásra készítetik a szuverénitás hatalmi szerveit és képviselőit.

Apponyi Albert gróf, aki a magyarság európai mivoltának és beérkeztségének bizonyára egyik legtökéletesebb megtestesítője volt, röviddel halála előtt egyik képviselőházi beszédében keserű hangon szólott arról, hogy Magyarország állami léte és függetlensége tulajdonképpen gúny a történelem megvilágításában, mert hiszen a békeszerződések Magyarországot nemcsak az állami, hanem a nemzeti szuverénitás legelemibb kellékeitől is megfosztották. Az a látszatszuverénitás, amelyet számunkra Trianonban gyártottak a győző nagyurak, tulajdonképpen ajándék, amelyért a békeszerzők szerint még hálával is tartoznánk. Azok az urak, akik a békeművet megalkották úgy látszik valóban és komolyan meg voltak győződve róla, hogy Magyarországot elnyomott helyzetéből ők emelték fel és avatták független, önálló állammá, mert hiszen a régi Magyarország szerintük a nagy Osztrák-Magyar-Monarchiának csak egyik része, de semmiesetre sem szuverén, független állam volt.

Tragikus látszatok közjogi önállóságunk körül.

Ezen a ponton tűnik ki a maga meztelenségében, hogy tényleg milyen tragikus látszatok burkolták el a világ előtt Szent István koronájának közjogi önállóságát s hogy valóban mennyire nem rendelkezünk az állami függetlenség legjellemzőbb attribútumaival, jóllehet a habsburgi Monarchiával

való együttélés utolsó félévszázada alatt Magyarország közjogi helyzete és állami függetlensége teljesen tisztázottnak volt tekinthető. A közös hadsereg és a közös külképviselet intézményei mégis fölöttébb alkalmasak voltak arra, hogy a külföldi közvélemény szemében Magyarország történeti különülésének integritását elhomályosítsák. Erről gondoskodott nemcsak az ellenséges propaganda, amely már messze a háborút megelőzőleg igyekezett Magyarországot a külföld előtt diszkreditálni, hanem gondoskodtak maguk a külföldi képviseletek is, amelyeknek sem nyelvében, sem külső jelvényeiben, zászlójában, címerében és pecsétjében kifejezésre soha sem jutott a magyar állami különállás s ekkép ez a valójában meglévő történeti valóság nem jelentkezhetett a külföldi szemlélő előtt azokkal az ismertető jegyekkel, amelyek a közönség számára az állami önállóságnak nélkülözhetetlen kellékei. (Külképviseleteink a háború alatt kezdték az egyesített magyar-osztrák címet és pecsétet használni.) De nemcsak az ú. n. nagyközönség, hanem még diplomaták és államférfiak is meglehetősen zavarban voltak, amikor Magyarország közjogi helyzetéről kellett nyilatkozniok. Neuilly-ben a békeszerződést előkészítő munkálatoknál megdöbbenéssel kellett tudomásul vennie a magyar delegációnak, hogy hatalmas szavú és döntő befolyású államférfiak Magyarországot csak mint osztrák provinciát ismerik. Természetesen úgy is kezelték. Ez a téves, de mindenesetre eleven erővel ható köztudat kétségkívül egyik legkatasztrofálisabb előzménye volt a trianoni békeparancsnak.

L'Herédiér, a párisi Ecole des Hautes-Etudes Sociales tanára szintén megállapította, hogy még a 67-es kiegyezés sem jelentette az önálló Magyarországnak az európai köztudatba való meggyökerezését, mert a kiegyezést osztrák és magyar részről nem egyformán értelmezték. Magyarországot a franciák is csak a háború után fedezték fel, mint politikailag független, önálló államot. Pedig óriási jelentőségű volt történeti szempontból a magyarság letelepedése a Duna középső folyása mentén, ahol a népvándorlás viharai között annyi más nép veszett el anélkül, hogy államot tudott volna alapítani.

A dualisztikus államformának, az Ausztriával való négyszázéves együttélésnek ezek bizony nagyon szomorú következményei voltak. Ki tudja, ha talán Magyarország önállósága és ezeréves független állami léte a béketárgyalásokon jobban kidomborodik, ha sikerül kellő energiával a győztes hatalmak tudatába bele vinnünk azt, hogy itt a Duna mentén, a Kárpátok medencéjében egy olyan nép él, amely sohasem adta föl nemzeti függetlenségét és történeti hivatásának teljesítésében semmiféle áldozattól vissza nem riadva, teljes szolidaritásban küzdött az európai eszmékért, — akkor talán nem lett volna ez a trianoni ítélet olyan kegyetlen, mindent összeromboló, végzeteljes.

Hogy a békeszerzők legnagyobb része Magyarországot nem úgy vette számba, mint ezeréve fennálló független államot, hanem teljesen új, szinte a világháború által megteremtett történelmi kreációnak tekintette, amelynek önállóságát egyenesen a nagyhatalmak jóakarata adta meg, bizonyítja a trianoni békeszerződés 78. §-a is, amely a következőket mondja: „Magyarország nem mondhat le függetlenségéről (l'indépendance de la Hongrie est inaliénable), csak a Nemzetek Szövetsége tanácsának beleegyezésével. Következésképpen Magyarország kötelezte magát, hogy az említett tanács beleegyezésének esetét kivéve tartózkodni fog minden olyan természetű cselekedettől, amely közvetlenül, vagy közvetve és bármely módon, főként addig, amíg a Nemzetek Szövetségébe fel nem veszik, valamely más hatalom ügyeibe való részvétel útján függetlenségét veszélyeztetné.“

A szerződésnek ez a passzusa tehát nemzetközi elismerést biztosít ugyan a magyar állam függetlenségének, egyidejűleg azonban — a szuverenitás elvének nagyobb dicsóságére — nemzetközi ellenőrzés alá is helyezi.

Mily cinikus ellentmondás! A békeszerzők egyrészt azzal hivalkodnak, hogy ők ajándékoztak meg bennünket a független állami léttel, másrészt azzal vádolnak, hogy évszázadokon át elnyomtuk a nemzetiségeket. Amikor nem volt hozzá se erőnk, se hatalmunk, se szuverenitásunk! S ha meggondoljuk, hogy feldaraboltságunknak ez volt egyik legfőbb motívuma, akkor csakugyan jogunk van ahhoz, hogy felháborodjunk a sors igazságtalanságai ellen.

Állami függetlenségünk soha sem szűnt meg.

A magyar állam függetlenségének kérdésével kapcsolatban szükségét érzem annak, hogy rámutassak még néhány fontos momentumra. Elsősorban is arra, hogy bár a Habsburgok csak ritkán tartották tiszteletben a magyar alkotmányt és mindenáron igyekeztek állami szuverenitásunkat elhomályosítani, a magyar állam függetlensége és szabadsága se jogilag, se tényleg nem szűnt meg soha, úgy semmiképpen, mint pl. Lengyelország esetében. A legnagyobb megpróbáltatások közepette is, mindig akadtak magyar államférfiak, akik a nemzet féltve őrzött kincsét: függetlenségét átmentették a legsötétebb elnyomatáson is s ha egyebütt nem, a koronázási hitlevélben biztos kifejezésre juttatták.

Más népek történetében is vannak szabadságharcok, de csak igen kevés népre szakadt az a végzet, hogy egész élete a megújuló függetlenségi harcok s a megtámadott nemzeti szuverenitásért folytatott küzdelmek szakadatlan egymásutánjából álljon. A magyar históriának ez talán a legjellemzőbb vonása, amely sok mindent megmagyaráz, számos olyan dologra derít

fényt, ami ennek tudomása nélkül homályban maradna. Kétségtelen azonban, hogy ennek jelentős szerepe lehetett történeti helyzetünk külföldi megítélésében.

A másik fontos momentum, amelyre fel kell hívnom a figyelmet az, hogy milyen nagy szerepet játszott a nemzet közjogában és alkotmányos életében a Szent Korona és annak bizonyos misztikus hagyományon alapuló közjogi tana. Az idők s a szabadságért és függetlenségért vívott hosszú nehéz harcok kitermelték a magyarság lelkéből azt az ősi törvényt, hogy törvényes királynak, a királyi hatalom jog szerinti birtokosának csak az volt tekinthető, akinek homlokát a *II. Szilveszter* pápa által 1000-ben ajándékozott Szent Korona érintette. Szabatos jogi formát *Werbőczy István* országbíró Tripartitumában a XVI. század elején nyer ez a gondolat annak kijelentése által, hogy az uralkodás és országlás jogát a nemzet a Szent Koronával való megkoronázása által és saját akaratából ruházza az önként megválasztott királyra, — ennek következtében a király minden hatalma a nemzettől ered. Vagyis a politikai nemzet, mint a hatalom és jog forrása, a korona által ruházza át ezeket a legmagasabb erkölcsi és politikai jogokat az uralkodóra. Ezáltal a korona mély történelmi szimbólummá válik, mely a magyar nép lelkületében az élő és valósággal uralkodó király nélkül is megtestesíti a királyság eszméjét és hatalmát. A Szent korona főnséges tana köré, mint egy örökzöld folyondár kezd már odafonódni egy új tan, a revízió tana, amely nem politika, hanem hitvallás s épp úgy sugározza ki magából a nemzet örök éln takarásnak energiáit, mint a Szent Korona misztikuma.

Íme a politikai szuverénitás állandó léteinek és hatásának bizonyítéka s íme a lélektani magyarázata Magyarország jelenlegi helyzetének. Magyarország ezidőszerint királyság, egyelőre ugyan király nélkül, de a Szent Korona közjogi és szimbolikus hatalma által valósággal. Hallgatólag maga az antant is elismerte ténylegesen fennálló jogi helyzetünket, mert míg első békefeltételeiben állandóan magyar köztársaságról beszél, a trianoni békeszerződés már nem tartalmaz semmi ilyen meghatározást és hazánkat az államforma megjelölése nélkül következetesen mindig csak Magyarországnak (*La Hongrie*) nevezi.

Meglehetősen szövevényes és bonyolult dolgok ezek s nem könnyű az idegennek megérteni, hogy a látszatok ellenére századokon keresztül is, hogy tudtuk fenntartani és újból és újból hatalommá tenni nemzeti szuverénitásunkat.

Igen, a magyar szuverénitás él és hatalmas kisugárzásai elhatoltak nem egyszer messze nyugatig. Politikai, tehát állami szuverénitásunk évszázadokon át tartó harcokat vívott barbár keleti áramlatokkal, nemcsak önmagáért, hanem Európa békéjéért és a nyugati civilizációért, s amíg a Rajna mentén és Frankhon síkságain a népek békében és nyugodtan élhették

életüket, fejleszthették civilizációjukat, kultúrájukat és szellemi világukat, addig a magyar végeken, majd az ország szívében is több, mint 150 éven keresztül pataként ömlött a vér s rombadólt, megsemmisült mindaz, amit itt az emberi akarás magasabbrendű törekvések szolgálatába állított, a fejlődés és haladás javára épített. Ezért a 150 esztendőért nem büntetni, de jutalmazni kellett volna a magyarságot és megadni számára úgy a politikai, mint a szellemi szuverenitás minden európai biztosítékát.

Szellemi szuverenitásunk dolga azért mintha sokkal jobban állott volna. A XIX. század Magyarország a műveltségnek és civilizációnak hatalmas reservoirjait teremtette meg ezen a földön. Szinte egy csapásra behozta azt, amit évszázadok súlyos megpróbáltatásai alatt kénytelen volt — bizonyára nemcsak önmagának, hanem az egész emberiségnek kárára is — elmulasztani. A magyar szellemi szuverenitás szabad áramlásai messze eljutottak a múlt században túl a magyar határokra és termeltek olyan maradandó értékeket, amelyek ékkövei a modern szellemi kultúrának. A múlt század elején mindjobban megerősödő irodalmi megnyilatkozások veszik szárnyukra a nemzeti szellemet s a hosszú, dermedt aléltságból ébredező magyar géniusz álmélkodva tekint körül a világon, hogy íme, neki is van hangja és kifejező eszköze gondolatainak, érzéseinek, fájdalomának, örömeinek közlésére. Mintegy mágneses varázsütésre indulnak meg különböző törekvések, — az irodalmiak mellett művésziek és tudományosak is — amelyek mind a magyar lélek, a magyar egyéniség reprezentatív megjelenítései s mind közös eredőből fakadnak és azonos célok felé törekednek.

Megaláztatások sorozata.

A magyar szellemi szuverenitás, ha nem is nagyhatalom, de mégis mint komoly tényezője az európai együttélésnek jelent meg a világ közvéleménye tudatában, ennek ellenére a világháború utáni korszak politikai és erkölcsi tartalmát jóformán semmi egyéb nem tölti ki, mint azok az erőfeszítések, amelyek a nemzet energiáit a szuverenitásért folytatott külső és belső küzdelemben csaknem teljesen felőrölték.

Kezdődött ez a küzdelem akkor, midőn a *Károlyi-kormány* átvette egy operettforradalom kezéből a hatalmat s a győztes államok valósággal bombardirozni kezdték ukázaikkal Magyarországot s mint végrehajtó prokonzult *Vyx* francia alezredest küldötték Budapestre. *Vyx* első követelése 1918 december 14-én az volt, hogy a Romániából visszainduló német hadsereget szereljék le, mert különben a legszigorúbb eszközkhöz nyúl. Három nappal később a Károlyi-kormány *Mackensen* tábornagyot, a romániai német haderők parancsno-

kát, aki átutazóban volt Berlin felé, Főt községben, Budapest mellett internáltatta, seregét pedig leszereltette. A tábornagyot azután néhány nap múlva a franciák, mint hadifoglyot, Szalonikibe küldték. Minden becsületes magyar ember arcucsapásnak tekintette a vendégjognak ilyen durva megsértését.

A lealázásoknak azonban ez csak a kezdete volt. Vyx alezredes nem sokat törődött a fegyverszünet feltételeivel, a csehek, románok és jugoszlávok kedvükre átléphettek a fegyverszünet által megszabott határokat. És sajnos, emellett Magyarországnak olyan kormánya volt akkor, amely szétkergetvén a hadsereget, az ország feldarabolását csak formális tiltakozásokkal igyekezett ellensúlyozni és a befejezett tények dacára is azt próbálta állandóan elhitetni a közvéleménnyel, hogy végül mégis a megértéses béke eszméje jut diadalra. Az országban hitelre természetesen nem talált, de már késő volt, mert nem voltak többé olyan megszervezhető erők, amelyeknek segítségével a nemzet először idebent rendet teremthetett volna, hogy azután az országcsönkítők ellen forduljon. Ekkor bizonyosodott be, hogy Károlyi Mihálynak és rendszerének a szövetséges hatalmakkal való befolyása sokkal kisebb volt, mint bármilyen más törvényes magyar kormányé lett volna, pedig a hatalmat azon a címen terrorizálták ki maguknak, hogy ők az antant barátai, ennél fogva nekik is barátjuk az antant.

És elérkezett a végzetes 1919 március 21-ike, amikor *De Lobit* tábornok, az antant haderők magyarországi parancsnoka jegyzékben közölte Vyx alezredes útján az új katonai demarkációs vonalat, amely most már azonos volt a jelenlegi trianoni határral. Károlyiék erre a jegyzékre azzal válaszoltak, hogy átadták a hatalmat a kommunistáknak s most már kezdetét vette a magyar tragédiának legsötétebb fejezete. Ez az öt hónap a magyar nemzeti gondolat legsúlyosabb küzdelmeit hozta el, mert a bolsevizmusnál kíméletlenebb belső támadás ezeréves államiságunk fennállása óta szuverénitásunkat nem érte.

A régi országgyűlés összehívásának gondolata és a Clark-féle beavatkozás.

Amidőn a kommun összeomlása után bekövetkezett a román megszálló csapatok eltakarodása s lehetővé vált az, hogy a politikai erők szabad csoportosulásából új kormány alakuljon, újabb kínos megaláztatás érte szuverénitásunkat. Az antant-hatalmak ugyanis nem ismerték el Magyarországnak azt a jogát, hogy saját akaratából, ízlésének és érdekeinek megfelelő kormányt alakítson s Budapestre küldötte *Sir George Clarkét* azzal a misszióval, hogy itt lépjen összeköttetésbe a politikai pártok vezetőivel s közölje velük azokat a feltétele-

két, amelyek mellett az antant hajlandó az új magyar kormányt elismerni.

Mi volt akkor a helyzeti

Magyarország egész alkotmánya és egész jövőjének alapja a levegőben lógott. Kétkamarás országgyűlésünk törvénybe volt iktatva akkor is, ezt onnan soha ki nem törölték. Alkotmányos jogszokás szerint, ha a királyi hatalom bármiféle okból megszűnik, a törvényhozó hatalom másik faktora minden további nélkül gyakorolja a hatalmat, míg mandátuma le nem jár. Mikor a forradalom a jogfolytonosságot megszakította s a király az eckartsai okirat szerint lemondott az államügyekben való részvételről, a képviselőház illetéktelenül feloszlottnak jelentette ki magát, a főrendiház ellenben ehhez a határozathoz hozzá nem járulván, a maga működését szünetelőnek mondta ki mindaddig, míg a képviselőház ismét össze nem ül. Igen sokan abban a meggyőződésben éltek, hogy a román megszállás megszűnésével tulajdonképpen az országgyűlésnek kellett volna átmenetileg a főhatalmat a kezébe venni. Az országgyűlés tagjai, képviselők és főrendek, körülbelül százan tanácskozást is folytattak *Wekerle Sándor* utolsó alkotmányos miniszterelnökkel és volt kormánya több tagjával, akik teljes egészében a régi országgyűlés összehívásának alkotmányos megoldását követelték.

Ennek eredménye volt az, hogy *Wekerle, Polónyi Géza, Gál Sándor* és mások memorandumot szövegeztek az antant hatalmakat akkor itt képviselő tábornokoknak való átnyújtás céljából. A memorandummal egyidejűleg elkészültek a képviselőház összehívására szolgáló ívek és aláírások is. Ez a memorandum a történelmi jogfolytonosságot kereken száz képviselőnek és főrendnek nevében sürgette. Az akció azonban megfeneklett egyrészt a Clark-féle intervenció folytán, másrészt azért, hogy a megindult tárgyalásokon több munkapárti politikuson, köztük *Lukács Lászlón* kívül, *Andrássy, Apponyi, Vázsonyi*, vagyis a későbbi legitimisták, akik még akkor nem állottak a szigorú értelemben vett jogfolytonosság alapján, valamint a szociáldemokraták kiküldöttei elleneztek a régi országgyűlés összehívását és egy új nemzetgyűlés megválasztása mellett foglaltak állást. A harmadik főtényező azonban, amely e szép gondolat megvalósításának útjában állott, mégis az utódállamok ellenkezése volt, — nagyon is érthető okokból — mert hiszen ha a régi országgyűlés összeül, az hatalmas demonstráció lett volna az integer Magyarország mellett. Így jött létre azután Clark közreműködésével egy alkalmi kormány s azután maga a nemzetgyűlés.

Tehát a magyar alkotmányos élet első feltámadási kísérleténél már ott termett a nagyköveti tanács megbízottja és diktálta azokat a feltételeket, amelyek mellett hajlandók voltak politikai életberendezésünket jóváhagyni és tudomásul

venni. Szuverénitásunkat, függetlenségünket mélyen megalázó volt ez.

Következett a magyar béke delegációnak 1920. évi február havában, Neuilly-ben való megjelenése, ahol az egész társaságot egy harmadrendű hotelba internálták, akárcsak egy exotikus afrikai néptörzs követeit. S a magyar küldöttség tagjai, hazánk közéletének vezető egyéniségei, akik európai viszonylatban is valakik voltak, csak tolmácsok és összekötő tisztek útján érintkezhetek a külvilággal. Az, hogy tárgyalni egyáltalában nem voltak hajlandók velünk, tulajdonképpen minden legyőzött állam közös sérelme, mert hiszen a békét diktálták és nem kölcsönös tárgyalások útján szerkesztették.

A restaurációs kísérletek következményei.

Jött azután a békeokmány aláírásának és ratifikálásának kényszerűsége, majd az a két rendkívül sajnálatos és nemzeti méltóságunkat mélyen megalázó affér, amely IV. Károly két visszatérési kísérletének szomorú emlékéhez fűződik.

Már az első kísérletnél is mutatkoztak azok a jelenségek, különösen a nagyhatalmak intervenciójában, amelyek élénken dokumentálták, hogy Magyarországnak a trón betöltése kérdésében, mely végre is minden nemzetnek legsajátosabb belügye, tulajdonképpen nincsen önrendelkezési joga. Még kirívóbban megmutatkozott ez a második visszatérési kísérletnél, midőn Csehszlovákia és Jugoszlávia egész haderejüket mozgósították Magyarország ellen (Románia ezúttal semleges magatartást tanúsított), az antant hatalmak pedig a legsúlyosabb következményekre való utalással követelték, hogy a magyar törvényhozás mondja ki az egész Habsburg-család trónfosztottságát. Nem tehető ezúttal vizsgálat tárgyává az, vajjon a Habsburgok trónigénylését illetőleg egyenlő és azonos volt-e a nemzet elfogása ebben az időben, itt mindenesetre az történt, hogy az ország engedve a hatalmi kényszernek, egyoldalúlag és parancs szóra volt kénytelen súlyos és megalázó határozatokat elfogadni s törvényhozásilag szankcionálni. Természetes, hogy ezzel szemben a történelmi fejlődés egy tisztultabb atmoszférában fel fogja vetni a jogi érvényesség kérdését.

A tortúráknak és megalázásoknak hosszú sorozata következett ezután. A kisantant államai vérszemet kapva a sikertől, olyan hadjáratot indítottak Magyarország ellen a rágalomnak és piszkolódásnak alantas fegyvereivel, hogy hosszú időnek kellett eltelnie, amíg csak gondolnunk is lehetett arra, hogy lépéseket tegyünk külpolitikai izoláltságunk megszüntetésére.

Hogy a magyar állami szuverénitás még évekkel a királypuccs után is milyen súlyos támadásoknak volt kitéve, legelső sorban természetesen a kisantant részéről, azt élénken

illusztrálja az a nyilatkozat, amelyet *Ninacsics* jugoszláv külügyminiszter adott a „Morning Post“ című tekintélyes konzervatív angol lap számára. Azt mondja Ninacsics ebben a nyilatkozatában, hogy Magyarország nem teljesítette a trianoni békeszerződésben vállalt kötelezettségeit, hogy továbbá Magyarország agresszív szándékai különös hatással vannak az őt környező szomszédállamok gazdasági és társadalmi életére. Ninacsics oda konkludál, hogy mindezek folytán szükséges volna, hogy a nagyantant hozzájáruljon ahhoz, hogy a kisantant, amely szerinte Délkelet-Európa békéjének megóvása céljából keletkezett, ellenőrizze Magyarországon a békeszerződésekben vállalt kötelezettségek s így elsősorban a leszerelési kötelezettségek végrehajtását.

Semmi egyebet nem kívánt tehát a jugoszláv külügyminiszter, mint azt, hogy a kisantant államok állandó ellenőrző bizottságokat tarthassanak Magyarországon és szakadatlan vegzatúráikkal így tegyék tönkre a nemzet nyugalalmát és akadályozzák meg békés fejlődésének lehetőségét.

Ninacsics nyilatkozata olyan feltűnést keltett, hogy az abban elhangzott vádatat *Bethlen István* gróf akkori miniszterelnök kénytelen volt egy ugyancsak a Morning Posthoz intézett nyíltlevélben a leghatározottabban visszautasítani és kijelenteni, hogy a jugoszláv külügyminiszter állításai egytől-egyig valótlanok.

Ilyen eszközökkel dolgozott Magyarország ellen állandóan a kisantant, amely ugyanekkor a cseh-jugoszláv földrajzi korridor eszméjét is újból napirendre hozta és nagy erővel propagálta. Ha ez az ördögi terv megvalósul, akkor Magyarország hermetikusan el lett volna zárva Nyugat-Európától és menthetetlenül elpusztul a kisantant szorító karjai között.

Magyarországot felveszik a Népszövetségbe.

Magyarország felemelkedésének és politikai talpraállításának egyik legfőbb feltétele természetesen az volt, hogy az ország külpolitikai presztízse helyreállítsassék. Az első lépés ehhez az kellett, hogy legyen, hogy Magyarország helyet kérjen a maga részére a Nemzetek Szövetségében. Amikor ez a kérdés napirendre került, hallatszottak meggyőződéssel teli erőteljes tiltakozások. Sokan tudni sem akartak róla, hogy hazánk olyan szervezetnek legyen a tagja, amely saját alapelveit cserbenhagyta és megtagadta, s amelyben a vezérszerep, a döntő szó azoké, akik nagy nemzeti drámánk előidézői voltak. Nem volt igazuk. Az idő saját erejéből képes ugyan igazságokat kitermelni, de győzelemre vinni alig. Ehhez más tényezők segítségére is szükség van. Ilyen tényezők és hatalmak a megismerés, a propaganda, s az elkövetett igazságtalanságok állandó han-

goztatása. Akik a Népszövetségbe való belépés mellett foglaltak állást, tisztában voltak vele, hogyha történeti megbántottságunkat a világ közvéleménye előtt kellőképpen exponálni tudjuk, akkor már félig nyert ügyünk van.

Abban tökéletesen igazuk volt az ellenzőknek, hogy a Népszövetség nem honorálta a nemzetek egyenjogúságának elvét, mellőzte az általunk követelt népszavazásokat és cserben hagyta nemzeti kisebbségeinket. Nyilvánvaló, hogy inkább politikai, mint erkölcsi, vagy jogi testület, s így döntéseiben nem érvényesült az ítélezés tárgyilagosságának szelleme. Ellenkezőleg, ahányszor eddig győző és legyőzött ország szembekerült egymással, mindig a győzőnek lett igaza, mert a páriszkörnyéki békék azon felül, hogy teljes felfordulást, gazdasági anarchiát és erkölcsi káoszt teremtettek Európában, még azt is arrogálhatják maguknak, hogy a nemzetközi jognak új rendszerét építették ki. Nagyon furcsa és különös rendszer ez, amelynek az a legfőbb jellemző tulajdonsága, hogy nemzetköziség van benne éppen elegendő, de jog annál kevesebb. Erről az egész rendszerről különben *Concha Győző*, a tudós professzor írt igen kitűnő jellemrajzot.

A világháború győztesei az egyensúly ingatag elvén nyugvó nemzetközi életrend helyébe biztosabb, igazságosabb, egészen új szellem hordozta életrendet ígértek. Ebből az ígéretből úgyszólván semmit sem valósított meg a győztesek által kinyilatkoztatott új szellem. Az eddigi nemzetközi jognak alapintézménye az államok területi fensége szempontjából a háború, a fegyveres erő volt. Ennek kényszerítő hatalma alatt történtek a területi rendelkezéseket megállapító nemzetközi szerződések. Eddig azonban az ilyen szerződések a szemben álló felek tárgyalásai alapján keletkeztek. Az új nemzetközi jog az egyezkedések nélküli szerződések rendszerét léptette életbe, melyek veszedelmes rokonságot mutatnak az ősrégi nemzetközi jog hódításaival, a debellációval, az „okkupáció bellicával“, amidőn államterület a másik fél akarata, hozzájárulása nélkül szerezte meg.

Az eddigi nemzetközi jog az egyik félnek ilyen egyoldalú akaraturalmát jogalapítónak, a meghódított területet jogilag megszerzettnek nem ismerte el. A fegyverek jogán bár, de a legyőzöttel való egyezkedés után keletkezett egyezkedéses béke helyére a jogot erősebben hátraszorító béke, az egyoldalú kényszerbéke intézménye vonult be ezzel az új nemzetközi jogba.

Európa nemzeteinek a mai békék szabályozta életrendjében a fegyverek hatalma, a hódítás jogalkotó ereje nagyon emelkedett az előző időkhöz képest. Emelkedett nemcsak a legyőzöttekkel egyezkedés nélkül kötött szerződések következtében, hanem főleg azért, hogy e szerződések a Népszövetség oltalma, garanciája alá helyeztetek, hogy e népszövetségi szer-

ződés a legnagyobb hatású versaillesi szerződés kiegészítő részévé tétetett. A Népszövetség első, igen helyes célja a hábonik lehető megakadályozása ekként egyúttal a kényszerbékék, a fegyverek erejének biztosításává lett, minden más jogcím ellenében. Az új motívum tehát e tekintetben, amit a nemzetközi jogalkotás hozott, nem hogy jobb volna, hanem határozottan sokkal rosszabb a réginél és az emberiség jogi és szellemi előhaladásában súlyos visszaesést jelent.

A Népszövetség tulajdonképpen más formában való ismétlődése a Szent Szövetségnek, más alkalmasabb berendezéssel, bizonyos tekintetben azonos, de sok más szempontból, más célok elérése végett. Alapjában véve azonban ez is csak úgy, mint amaz, a szerzett zsákmányt biztosító intézmény, s a nemzetközi gyámságnak olyan instrumentuma, amelyet a győzők kitűnően tudnak használni abból a célból, hogy a legyőzöttek fölött uralkodhassanak. Magas rendőri őrszem tehát, mely teljesen bizonytalanná teszi a népek szabad önrendelkezési jogát, még olyan viszonylatokban is, melyek a nemzetek együttműködését nem érintik, minők az államforma, az alkotmány, a társadalmi szervezet intézményei és szabályai.

Ezért nem fogadták el tehát *lord Philimore* népszövetségi tervezetét, ezért született meg egy hanyag, hézagosan szerkesztett, pongyola szövegezésű okmány, amely pedig az egész civilizált világ Magna Chartájának készült. Mindez fájdalmasan igaz, de Magyarországnak mégis be kellett lépnie a Nemzetek Szövetségébe. Be kellett lépünk legfőképpen azért, hogy igazságainkat és sérelmeinket a nemzetközi nyilvánosság ellenőrzése alá helyezzük. Nekünk okvetlenül csatlakoznunk kellett ahhoz a meglévő egyetlen organizációhoz, amely a nemzetközi végrehajtó hatalmat először kísérelte meg kodifikálni. Mert ha ez a hatalom egyszer tettekkel tényező lesz, — amire a négyhatalmi szerződés után most már mégis Temény van, — és komolyan, minden kétséget kizáró módon a nemzetek egyenjogúságának elvi alapjára helyezkedik, akkor előbb-utóbb mégis kénytelen lesz sokkal inkább mellettünk, mint ellenünk fellépni.¹

¹ Nekünk mindig arra kell gondolnunk, hogy a békeszerződések három és fél millió magyar emigránst teremtettek, emigránsait a jognak és törvénynek, az egyenlőségnek és az emberi méltóságnak. A jogfosztottságnak és megalázottságnak állandó számkivettségébe helyezték ezeket a magyarokat s ha azokon állana, akik most uralkodnak felettük, bizony ott tartanák őket az idők végezetéig. A nemzetközi jogalkotás legsürgősebb feladatai közé tartozik, hogy mindazt, ami ennek a civilizációellenes helyzetnek a kodifikálására emlékeztet, kivesse a nemzetközi törvénytárból. Jóllehet a revízió elsősorban hatalmi és csak másodsorban jogi kérdés, mégis oda kell törekedni, hogy a jognak döntő szava legyen ott, ahol a kultúremlékiség nagy érdekeiről van szó. Ez pedig csak a Népszövetség útján és által lehetséges.

A pénzügyi szanálás.

A Nemzetek Szövetségébe való felvételünk után az államháztartás egyensúlyának helyreállítása és a pénzügyi szanálás nagy művének megalkotása volt a következő lépés az ország szuverenitásának kiépítése felé. Kétségbeejtő volt akkor az ország helyzete, mert a szörnyű összeomlás után a nemzetnek úgyszólván élőiról kellett kezdenie az életet s újra kiharcolni a sorstól azokat az életfeltételeket, amelyektől ellenségei megfosztották. A vesztett háború, országunk feldarabolása, a forradalmak és mindezekon felül a román megszállás nemcsak alkotmányosságunk, hanem történeti és gazdasági életünk jogfolytonosságát is megszakította. Borzasztó állapotban volt akkor a magyarság. Nemzeti méltóságunk porig alázva, történeti fénynek, büszkeségnek sehol egyetlen villanása, csak riadt bántódottság a szemekben, dermedt aléltóság a lelkek mélyén. Az ország szellemi élete tetszhalálban, társadalma egy esztendőnél tovább tartó szélhűdés benualtságából igyekszik kiszabadulni, politikai élete alighogy dereng, ipara, kereskedelme, egész közgazdasága és pénzügye romokban hever. Egész Budapest olyan, mint egy vízió, amelyet *Brueghel*, a pokoli, festett a történelem vásznára.

S a főváros körül a vérző, összeomlott ország, amelyben már csak a természeti élet halvány mécsese pislog.

Vannak pillanatok, amelyekben az ember éveket öregszik, s a népek életében is jönnek esztendők, amelyek szenvedésben, fájdalomban és tapasztalatokban századokat jelentenek. Ha ezekre az esztendőkre gondolok, eszembe jut az *Ennius* római katonája, aki, hogy az ellenségtől meneküljön, megölte magát. Tisztán áll ilyenkor előttem: Magyarország ezt a példát nem fogja követni, nem követheti. Az öngyilkosság kísérlete majdnem sikerült, már ott állottunk a nyitott sír szélén, de életakarásunk visszatorpant és újra alkotó cselekvésre lendült.

Talán nem jutottunk volna ennyire, ha nem jut osztályrészül számunkra is a nagy történeti életet élő nemzetek általános végzete: nem értünk rá létfenntartó küzdelmeink közepette arra, hogy lelkünk belseje felé forduljunk és parancsait kövessük. Ha ezt megtehettük volna, amint a jövőben meg kell tennünk, talán sorsunk is másként alakul.

Egy nemzet vitalitásának belső erejét kétségkívül az mutatja meg leginkább, hogy milyen hamar ocsúdik eszméletre a történelem által reá mért csapások után. A magyarság mindig az öntudat és lélekjelenlét nemzete volt és az 1922. év végén már mutatkoztak sugarai annak a derengésnek, mely nemcsak az elvesztett után való sóvárgás fényforrásaiból táplálkozik, hanem a reális élet, a mindennapi küzdelem követelményeinek felismeréséből is merít, amely követelmények kielé-

gítése végeredményben mégis egy messzibb jövődő magasabb szempontjait szolgálja.

A magyar nemzet néhány évvel az összeomlás után elérkezett oda, hogy világosan felismerje helyzetét az új Európában és ennek következményeként tisztában legyen azokkal a feladatokkal, amelyeknek sikeres megoldásától függ sorsunknak további alakulása. Azok a történelmi keretek, amelyeket a trianoni szerződés szabott ki Magyarországra, egészen speciális, minden régi sablontól eltérő feladatkört állapítottak meg a magyarság számára. Mindinkább világossá lett, hogy elsősorban is gazdasági és kultúréletünk benső intenzitásának minél nagyobb fokozására kell törekednünk s hogy Magyarország újjáépítésének és történelmi feltámasztásának koncepciója csakis a belső erőgyűjtés gondolatán épülhet fel. Magyarország csak úgy és akkor tud elhelyezkedni az új Európában, csak akkor képes új megbecsülésre és tekintélyre szert tenni, ami együtt jár a szuverénitási tartalmi megerősödésével, ha kulturális téren maradandó értékeket teremt, gazdasági és politikai vonatkozásokban pedig egy erősen konstruktív, de amellet minden szabad lehetőséget kiaknázó, öntudatos munkaprogram megvalósítására törekedik.

Ehhez azonban szilárd pénzügyi és gazdasági alapra volt szükség, mert semmiféle politikai, társadalmi, kulturális és gazdasági vállalkozás sikert nem arathat ott, ahol éppen azok az alapok inognak és vannak kitéve állandó megrázkódtatásoknak, amelyek az egész nemzeti élet konstrukciójának épületét hordják a vállukon. Történelmi feladat és kötelességteljesítés volt tehát az állami háztartás pénzügyi egyensúlyának helyreállítása és a magyar korona stabilizálása, mert ha ez nem következik be, akkor az ország nemcsak hogy újabb koncepciók és feladatok megvalósítására nem vállalkozhatott volna, hanem olyan konvulziók és válságok sodrába esik, amelyek beláthatatlan következményekkel járnak.

Mikor *Bethlen* a szanálás útjára lépett, felismerte azt is, hogy Magyarország egyszerre kétféle válságban vergődik. Az egyik az, amely a világháború következtében egész Európa gazdasági életének szabad vérkeringését bénítja meg; a másik, amely ránk nézve sokkal szomorúbb, a mi speciális szerencsétlenségünk, amely az ország feldarabolásából szakadt ránk. Ez osztott ki kettős sorsot a magyarságnak, mást az új határokon belül maradottnak és mást a kívül rekedteknek. (Úgy érzem, hogy e külön sors csak látszólagos és átmeneti lehet, mert a magyar sors végeredményében csak egy. Ezért helyes a belső erőgyűjtés politikája, mert a mi erőtartalékaink kisugározzák hatásukat és fényüket az elszakított testvérekre is.)

A szellemi kultúra elszűlőtté válása.

Mint említettem, a szanálás előtt közintézményeink romokban heverték s életüket csak napról-napra tengették. Az államvasutak, a posta deficitje szinte geometriai arányban nőtt, a segítségnek, a megújulásnak, az újrakezdésnek sehol semmi lehetősége nem mutatkozott. Hozzájárult ehhez, hogy súlyos anyagi megpróbáltatások, a háború és a forradalmak izgalmi megrendítették a középosztály ellenállóképességét s most már nemcsak magának a tisztviselői karnak, hanem az államgépezet kifogástalan funkcionálásának érdekében is a legsürgősebben meg kellett oldani a tisztviselői problémát, amely tulajdonképpen a középosztály problémája volt.

Erre a kérdésre kissé bővebben kell e helyen kitérnem.

A magyarságnak államcentrikus politikai és társadalmi szemlélete főként azokban a törekvésekben nyilvánult meg, amelyek jóformán minden kollektív életfunkciót az államra akarnak visszavezetni, sőt az egyéni sorsok alakítását is a kormányhatalomtól várják. Innen származik az állandó nagy tülekedés az úgynevezett nyugdíjas állások után és a szabad pályák elhanyagolása. Társadalmi bajainknak, ellenállóképességünk hiányának egyik főforrása ez.

Igaz, hogy ennek a szemléletnek magyarázatául, sőt enyhítő körülményül szolgálhat, hogy a magyar közszellem az államot nem tekinti tisztán mesterséges emberi műnek, mint például *Nietzsche*, akinek államgyűlölete markánsul nyilvánult meg ebben a kijelentésben: *So wenig Staat, als möglich*. Ezzel szemben a magyarság az államot a nemzet organikus életformájának tekinti, amelynek ezeréves élete oly mélyen gyökeredzik a társadalomban, hogy attól elválaszthatatlan. A magyarság mottója, szemben a német filozófuséval ez: *So viel Staat, als möglich*.

Nemzeti veszedelem ez.

Szekfü Gyula egyik politikai tanulmányában meglehetősen éles megkülönböztetést tesz a társadalom államfenntartó és nemzetfenntartó elemei közt. Az előbbieket közé sorolja a közteherviselő társadalmi típusokat, az utóbbiakhoz főként az értelmiséget, a lateiner középosztályt, amelynek elsorvadása, gazdasági letörése éppen az államcentrikus felfogás eredményeként jelentkezik és nagy veszedelmeket indíthat el. A középosztály a nemzeti érzés, a nemzeti szellem, tehát magának a szuverénitásnak a hordozója és inkarnációja volt mindig, ha ez elpusztul, további megmaradásunk és történeti életünk folytatásának legfőbb biztosítéka semmisül meg.

Mi akadályozhatja meg ezt a katasztrófát?

A magyarság életfeltételeinek olyan átformálása, amely szakítva a hagyományokkal, a nemzeti életnek nem jogi és politikai, hanem gazdasági és kulturális elmélyítésére veti a

fősúlyt. Ez volt *Széchenyi* elgondolása is: a szellemi kultúra elsősültségi jogát ő mondotta ki először Magyarországon, szemben minden haragos előítélettel. Proklamálnunk kell az értelmi súly mindenhatóságát! Csak az a Magyarország állhat meg a népek világversenyében, amely örökbecsű kultúrértékeket termel s nélkülözhetetlenné teszi magát a civilizáció számára. A magyar probléma elsősorban kultúrprobléma, ennek összefüggése viszont a középosztály sorsával nyilvánvaló.

Nemsokára száz éve lesz, hogy *Széchenyi* kiadta a magyar gazdasági és kultúrpolitika tízparancsolatát s még alig tartunk ott, hogy ezek az igazságok többé bizonyításra ne szorulóknak. *Széchenyi* mindenekelőtt független nemzeti társadalmat és öntudatos, erős polgárságot akart nevelni, mert tisztában volt vele, hogy enélkül csak üres álomkép a független magyar államiság, a magyar szuverénitás. S talán ez az egy pont volt az, ahol a magyar állameszme kossuthi elgondolása találkozott *Széchenyi* koncepciójával. A lényegben mégis összeforrtak.

Ma függetlenek vagyunk formailag, állami szuverénitásunk ugyan a trianoni szerződés béklyóiban vergődik, de hogy éppen e bilincsektől szabaduljunk, ahhoz kell a *Széchenyi*-ideál megvalósítása. Rendíthetetlen gazdasági alap, független nemzeti társadalom s rajta büszke tornyával egeket ostromló kulturális felépítmény — ez a magyar jövő.

Hirdetni újra és szakadatlanul, ha kell tüzzel-vassal belevernünk a koponyákba: nem lesz addig Magyarországon egészséges történeti és társadalmi evolúció, amíg a gazdasági erőgyűjtés és a kulturális értéktermelés függvényévé nem válik a nolitika. Mindez pedig addig nem következhetik be, amíg el nem sorvad a mindent kormánytólvárásnak kollektív rögeszméje. Csak a szabad pályák generációi hordozhatják büszkén és boldogan vállalkon a saját sorsukat.

A szanálás pozitív és negatív értelme.

A szanálással a magyar nemzet újra bebizonyította államalkotó és államfenntartó képességét, amelyben Ausztria még 1867 után is kételkedett s az osztrák befolyás következtében Nyugat-Európa is fanyar szkepszissel nézte küzdelmeinket. A szanálási terv azonban győzött, bár óriási nehézségekkel állottunk szemben. A közöny és gyűlölet egész óceánján kellett átvágnunk magunkat, de a magyar argonautáknak, akik ismételten hetekig járták Európa nagy metropolisait és tárgyaltak a vezető államférfiakkal, végre is sikerült megtörniök a rontó varázst és a kisantant fogcsikorgató hozzájárulása mellett, tető alá hozni a szanálás korszakos művét. És amikor *Smith Jeremiás*, a Népszövetség szanálási ellenőre rövid néhány óv múltán megírta búcsújelentését, ez az első nagy győzelme volt a

független magyar gondolatnak, a nemzeti szuverénitás erejének hosszú idők óta. Elsősorban ez a politikai és történeti értelme a szanálásnak.

A pozitív értelme.

Mert, sajnos van egy negatív értelme is. A szanálás bebizonyította, hogy a magyar nép életakarása és öntudatos erőfeszítése csodákra képes; bebizonyította, hogy fegyelmezettségben, áldozatkészségben, erkölcsi és anyagi erő kifejtésben méltó versenytársa más nagy nemzeteknek is, de mindezek felül bebizonyította azt is, hogy mai alakjában és megcsonkítottságában ez az ország csakis úgy tartható fenn, ha népének rendkívüli erőfeszítéseit állandósítják, intézményesítik. Azaz, hogy még így sem, mert a világválságnak néhány esztendeje elegendő volt ahhoz, hogy a magyar szanálás összes gazdasági és pénzügyi sikerei és eredményei elsöpörtessenek. (A politikaiak megmaradtak.) Egy pár számadatot sorolok fel ennek megvilágítására:

Magyarország nemzeti jövedelme 1929-ben még 4383 millió pengőre rúgott s azóta alig éri el a 2600 milliót. A behozatal értéke 1064 millió pengőről 363 millióra, a kivitel értéke 1039 millióról 356 millióra esett vissza. És a zsugorodás folyamata még egyre tart! Az ingatlanok, a földbirtok, amely az inflációs idők után jóformán teljesen adósságmentes volt, 1932-ben mintegy 2400 millió pengővel volt megterhelve, úgy, hogy az eladósodás mértéke jóformán ma nagyobb, mint a háború előtt volt.

Ezek ijesztő számok, bennük van a magyarság egész trianoni tragédiája.

Ki kell mondanunk őszintén és kategorikusan: a magyar állam szanálása átmenetileg sikerülhetett, de a második, a fontosabb, mert organikus szanálás, a nemzet, a társadalom és az adófizető polgár szanálása a jelenlegi területi viszonyok mellett elképzelhetetlen. Fel kell állítanunk tehát a tételt a Népszövetségnek, mondván:

— Segítő kart nyújtottál a magyar szanálás első részéhez. Ha konzekvens akarsz maradni és fel akarod támasztani annak eredményeit, meg kell kezdened a második szanálást is. Annál is inkább, mert az első szanálás a másodiknak függvénye csupán. Magyarországot területileg kell szanálni, a geográfát és a történelmi igazságot elkobzott jogaiba visszahelyezni, hogy ez az ország és vele együtt Közép-Európa is újra életképes lehessen.

A magyar kérdés európai kérdés, szükséges tehát, hogy komolyan foglalkoztassa azoknak a hatalmaknak a lelkiismeretét, amelyek felelősek a békeszerződésekért és Európa elrontott életéért. Most a négyhatalmi szerződés római aláírása után új, nagy feladatok elé került a magyar politika: a népszövetségi szanálás területi és politikai továbbviteléért, a magyar nemzeti

szuverénítás teljessé tételéért kell harcba vinnie összes rendelkezésre álló fegyvereit.

Ezt cselekedte már *Bethlen István* is kormányzásának utolsó két esztendejében, 1930-ban és 1931-ben, külföldi utazásainál. Bethlen akkor már látta, hogy a szanálás gazdasági eredményei veszélyben forognak. Új kereskedelmi összeköttetéseket s a magyar terményeknek és ipari cikkeknek új piacokat akart tehát teremteni. Ezt a célt szolgálták a gyors egymásutánban következő párisi, londoni, ankarai, római, berlini és bécsi utak. A világválság mindent elsöprő hullámai sajnos betemették a magyar áruk és termények kivitele előtt az utat és a sikerült politikai előkészítést teljesen hatástalanná tette a többi országokban is bekövetkezett gazdasági lehetetlenülés.

Természetes, hogy Bethlen nem mulasztotta el a gazdasági válság alapjait is feltárni s így különösen a békeszerződések végzetes hatásaira rámutatni. Ekként váltak ezek az utazások nem annyira gazdasági érvényesülésünk, hanem inkább nemzeti szuverénitásunk kifelé való elismertetésének eszközeivé. E külföldi látogatások alatt lett csak igazán világossá, hogy egy tudatosan megszervezett revíziós mozgalom lehet csak az, amely alapos kezekben a politikai szuverénítás teljes visszahódításának leghatalmasabb fegyverévé válhatik.

Szuverénitásunk küzdelmei a belső politikai gesztió szempontjából.

Van-e összefüggés a bel- és külpolitika között s általában a jelenlegi magyar belpolitika befolyásolhatja-e a revízió kilátásait? Erre nagyon világosan megfelelt *Bethlen István* gróf egyik debreceni beszédében, a következőket mondván:

„Szükséges, hogy a magyar közvélemény időről-időre mentői sűrűbben tájékoztassák azokról a nagyfontosságú külpolitikai problémákról, amelyek tulajdonképpen a belpolitikának megadják a keretet. Hiszen a külpolitikai célok elérésére rendelkezésre álló eszközök és mindaz, ami a külpolitikát alkotja, az a keret, amelybe bele kell helyezkednie a nemzetnek, amelyhez hozzá kell idomítania a belpolitika elveit, irányait, törekvéseit, mert a belpolitika teszi lehetővé, hogy megfelelő és eredményes külpolitikát folytasson“.

Amikor ezt Bethlen István megállapította, természetesen nem arra gondolt, hogy külföldi tényezőknek, politikai, gazdasági, vagy világnézeti irányok képviselőinek szabad beleszólásuk lehet a magyar belpolitikába s a magyar kormánynak úgy kell berendeznie a nemzet belső életvitelét, ahogy azt a külföldi kritikusok ránparrancsolják, nem pedig úgy, ahogy az a magyarság történeti érdekeinek legjobban megfelel. Bethlen István kétségkívül csak arra gondolt, hogy Magyarország belpolitiká-

ját a nemzet legspeciálisabb érdekeinek megóvása mellett összhangba kell hozni a nagy koráramlatokkal s intézményeinket alkotmányos és szociális berendezkedésünket át kell itatni a komoly európaiság szellemével.

Külföldi támadások a demokrácia címén.

Sok támadás érte Magyarországot a múltban s éri még ma is, a demokrácia állítólagos hiánya miatt, pedig Magyarország igenis a demokratikus haladás elvi alapján áll.

De ebből nem az következik, hogy vakon és minden kritika nélkül ültessen át minden olyan intézményt, amely más országokban esetleg beválhatott, Magyarországon azonban, amelynek fejlődése és jelenlegi helyzete egészen elütő amaz államokétól, semmiesetre sem lehetne célravezető. Aminthogy nincs két egyforma ember a világon, úgy nincs két egyforma nemzet sem, s aminthogy az angol, vagy a francia rosszul érezné magát például a német lelkére, társadalmi és politikai etikájára szabott ruhában, ugyanaz a szabály áll a magyarra is, amely erős egyéniség és nem nézheti, ha idegen pórázon vezetik. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy nem simult Magyarország hozzá a népek együttérzésének nagy, modem követelményeihez. Ellenkezőleg.

Természetes, hogy a demokráciát politikai pártállás szerint ahányan, akként értelmezik. Hogy csak egy példát említsek, vannak, akik a demokráciát nem képesek elválasztani a köztársaság fogalmától; ezzel szemben csak utalok Angliára, amelynek demokráciája többnyire konzervatív kormányok uralma alatt és folytán érte el talán virágzásának tetőfokát.

Elismerem, hogy Magyarország politikai berendezkedése azzal a mértékkel mérve, amelyet a nagy nyugati demokráciákra alkalmazhatunk, még nem mondható tökéletesnek és bevégeztnek. Minden törekvés megvan azonban Magyarországon is arra, hogy a magyar társadalmat, a magyar népet a gazdasági és kulturális felemelkedés által alkalmassá tegyünk a legtisztább és az életbe legideálisabban átvitt demokratikus alkotmányra.

Mint ahogy azok a támadások, amelyek diktatúrával, reakcióval vádolták Magyarországot, külföldről intézteitek ellenünk s igen gyakran a belügyeinkbe való beavatkozást is sürgették, természetesen mélyen sértették szuverénitásunkat. Sőt Benes csehszlovák külügyminiszter is nem egyszer tett olyan kijelentést, hogy csak egy másik, demokratikusabb Magyarországgal hajlandó tárgyalásokba bocsátkozni. Mi más ez, mint vakmerő kihívás Magyarország szuverénitása ellen? A leggyakrabban azt lobbantották a szemünkre, hogy a választójog terén nem tudtunk a kor követelményeivel lépést tartani, elmaradt, reakciós ország vagyunk, ahol a népakarat érvényesü-

lése megfelelő alkotmányos feltételekkel nincs biztosítva. Sajnos, ezt a balhiedelmet belülről is táplálták, főleg azok a politikai harcok, amelyek a választójog jegyében zajlottak le. E küzdelmeknek alapvető tévedése az volt, hogy a választójogot célnak és nem eszköznek tekintették s bizonyos formulákat véglegeseknek és megfellebbezhetetleneknek jelentettek ki. Ezzel szemben áll az az igazság, hogy éppen abban a Nyugat-Európában, ahonnan bizonyos körök állandó támadásokat intéztek Magyarország ellen, a választójogi rendszerek szakadatlan vibrációban vannak s még mindig keresik a végleges megoldást, anélkül, hogy megtalálták volna. Franciaország, amely először dobta a világpolitika színpadára az általános választójogot, 1793-óta legalább egy féltucatszor változtatta meg alkotmányát s ezzel a szavazati jog gyakorlásának mikéntjét is. De így volt ez más államokban is. Mit bizonyít ez? Nemcsak azt, hogy a népek lelkében nyugtalanság él, hanem azt is, hogy a választójogi rendszerekre is áll a történelem úgynevezett hullámelmélete. Kétségtelen emellett, hogy a választójogi rendszerek fejlődésképesek, ami a jövő társadalmi kialakulása szempontjából rendkívül megnyugtató és fontos körülmény. Egészen bizonyos, hogy a választójogi probléma még nagyon hosszú ideig nem fog nyugvópontonra jutni.

Nemzeti eszme, jogrend, parlamentarizmus.

A választójog kérdésének tárgyalásánál három gondolatcsoport tolul előtérbe: a nemzeti eszme, a demokrácia és a parlamentarizmus. A legfőbb princípium kétségkívül a nemzet életének feltétlen biztosítása és a demokrácia és a parlamentarizmus mindenesetre azok a társadalmi és politikai életformák, amelyek ez a nagy célt a legjobban, életenergiáink leghatályosabb felhasználásával szolgálhatják. Ragaszkodnunk kell tehát hozzájuk, ha átmenetileg bizonyos elernyedést és bágyadságot mutatnak is.

A parlament, mint a nemzeti akarat letéteményese olyan szerv, amely alkalmas kielégíteni a nagy tömegek követeléseit és kívánságait s amelynél megfelelőbbet senki sem tudott eddig még helyébe állítani. Azt azonban nem lehet mondani, hogy a tömeghangulatok és a parlamenti határozatok mindig fedik egymást. Ez az eltérés és diszharmónia megvan olykor még azokban az országokban is, amelyek, mint Anglia, a legáltalánosabb választójog alapján küldik a képviselőket a törvényhozásba. Éppen ez az oka annak, hogy közjogászok, államtani írók és szociológusok állandóan újabb és újabb elméleteket találnak ki olyan szervek és intézmények megalkotására, amelyek részben helyettesíteni, részben korrigálni volnának hivatta a parlamentet. Olyan nagy elmék, mint *Ferrero*, *Spengler*, *Tarde*, *Durkheim* és *H. G. Wells*, részben vagy egészen

valamennyien hajlandók elvetni a parlamentárizmus intézményét, amely szerintük, ha nem is élte túl magát teljesen, de nem alkalmas többé a népakarat maradéktalan kifejezésére.

Magyarországon mindenki szükségesnek és megfelelőnek tartja a parlamenti intézményt, természetesen olyan jogi és társadalmi alapokon, amelyek az ország nemzeti és történeti egyéniségének a legjobban megfelelnek. Magyarország konzervatív állam, ami nem áll ellentétben azzal, hogy történetének egész folyamán lelkes bámulója és követője volt a szabadság nagy eszméinek s ezekért az eszmékért sokszor vérét is hullatta. Történeti életéből, faji és vérmérsékleti tulajdonságaiból folyik ez. A magyar konzervativizmus azonban nem jelent és sohasem is jelentett reakciót, elmaradottságot, hanem igenis józan megfontolást, olyan szellemi szűrőt, amelyen keresztül bizonyos eszmeáramlatok és korhangulatok mintegy sterilizálva jutnak el a nemzeti törvénytárba és közintézményekbe. Demokrácia és konzervativizmus egymással összeegyeztethető és kibékíthető fogalmak, annál is inkább, mert a demokrácia éppúgy, mint a választójog, nem cél, hanem eszköz az állam eszményi céljainak elérésében.

Először megtartani, azután továbbhaladni. Magyarországon termékeny, alkotó politikát csak így lehet csinálni. Ezen az országon már mindenfajta politikai, társadalmi és gazdasági rendszert kipróbáltak, itt nem lehet azzal érvelni, hogy a különböző iskolák és irányzatok használhatóságához hiányzanak a bizonyítékok. Ott vannak sebeinkben és szenvedéseinkben. Ezért ragaszkodunk a nemzeti eszme, demokrácia és parlamentárizmus kipróbált hármasságához.

Magára a választójogra egyébként elég talán megállapítani annyit, hogy a 24 éven felüli férfi és női lakosságnak több mint 60 százaléka bír választói jogosultsággal s a szavazás a városi kerületekben titkos, a falusiakban nyílt. A magyar választójogi rendszer két legjobban támadott pontja a szavazás titkosságának korlátozottsága és az ajánlási rendszer. Mindkettőre vonatkozólag kötelező erejű kormánynyilatkozat történt, amely szerint a következő országgyűlési választásokon a szavazás titkossága az egész vonalon érvényesülni fog, az ajánlási rendszer sérelmes rendelkezései pedig kiküszöböltetnek.

De Magyarországot nemcsak a választójog miatt támadták a külföldről, még pedig elsősorban a forradalmak menekültjei és azok elvarátai, hanem azért is, hogy itt állítólag nincs jogrend, nincs polgári egyenlőség, nincs személyi és vagyonbiztonság, sőt nincs bírói függetlenség sem. Még kiáltványokat is szerkesztettek ellenünk. De vajjon ismerik-e a kiáltványok szerkesztői Montesquieu híres elméletét az államhatalmaknak, nevezetesen a törvényhozói, a végrehajtó és a bírói hatalomnak egymástól való elválasztásáról? Nos, a mai Magyarországon ezek a közhatalmak szorosán el vannak hatá-

rolva egymástól s ez már egymagában is elegendő bizonyíték arra, hogy itt diktatúra nincs, mert alkotmányjogilag nem is lehet. Az elhatárolás merevségét viszont éppen egy szabadság-biztosíték teszi léttel teljessé s ez az, hogy a végrehajtó hatalom függvénye a törvényhozói hatalomnak. Az államszervezet egyéni alkatelemei: szóval maga a nemzet, itt kapcsolódik be a legfőbb állami felségjogokba — a szuverénításban való részesedés által. Ez Magyarországon a tényleges és a jogi helyzet. A diktatúráknak és zsarnoki uralmaknak, azt hisszük, egészen más profiljuk van.

Ami pedig a bírói ítélkezés szabadságát és függetlenségét illeti, e tekintetben, azt hiszem, bizonyítékokra egyáltalán nincs szükség.

A magyar szuverénitást a belső politikai gesztió miatt a legtöbb támadás a munkásság nemzetközi szervezetei, a II. és III. Internacionale részéről érték. 1920 nyarán megtörtént az is, hogy a szállítómunkások nemzetközi szervezete bojkottot és zárlatot rendelt el Magyarországra ellen. Mindezek a jelenségek az ú. n. emigráció aknamunkájával állottak összefüggésben s maga a magyar munkásság, egész csekély töredéket leszámítva, tulajdonképpen távol állott tőlük. Mert ha nem így volna, akkor a magyar munkásság bizonyára nem lenne az a társadalmi réteg, pedig az, amelyre a revíziós küzdelemben minden körülmények között lehet számítani. A munkásság ezrei az elmúlt súlyos esztendőkhöz a legnehezebb körülmények között tartották ki a revízió zászlaja mellett és személyes áldozatkészségükkel siettek a nagy eszme szolgálatára. A magyar történeírásnak ezt majd föl kell jegyeznie és minden külföldi rágalmazó hadjáratnak döntő cáfolatul el kell fogadnia.

Ez is a revízió egyik fontos belső feltétele.

II.

A magyarság négy élete.

A Dunamedence magyarjainak szellemi és kulturális egysége. — Az itthoni közvélemény nem ismeri elszakított testvérei helyzetét. — A magyarság üldözése és elnyomatása az utódállamokban. — Szuverénitás és kisebbségi kérdés.

Sok álmatlan éjszakán keresztül tépelődtem azon, hogy a Trianonban ráncsújtott történelmi ítélet felelősségéből mennyit kell magunknak vállalnunk s mekkora rész illeti azokat a tényezőket, amelyek hatalmi elvakultságukban negligálva az emberi együttélés alaptörvényeit, darabokra tépték az ezeréves Magyarországot. Egy bizonyos, bármennyire is mérlegeltem mindazokat a körülményeket, amelyek az utolsó évszázadok alatt a magyarság politikai életét és elhatározásait befolyásolták, vagy befolyásolhatták, bármennyire is igyekeztem keresni az enyhítő körülményeket azokban a történelmi adottságokban, amelyek a magyar nemzet cselekvőképességét és politikai szuverénitását körülhatárolták, százszázalékos felmentést nem tudtam és nem tudok adni magunknak. Nem is abban látom én a felelősség tényét megállapíthatónak, amit publicistáink, sőt történeíróink is elég sűrűn hangoztatnak, hogy a liberális kormányzati éra a nagy nemzeti fellendülés mámorában teljesen megfelekezett arról, hogy nemzetiségi probléma is van Magyarországon, szóval, hogy a hivatalos Magyarország nem foglalkozott kellő komolysággal e sorsdöntő kérdésekkel, hanem elsősorban és legfőképpen abban, hogy a társadalom és a közvélemény, tehát maga a nemzeti lélek, zárta ki érdeklődésének köréből e nagy problémákat.

Egyszerűen nem vettünk tudomást arról, hogy a magyar birodalom határai között majdnem ötven százaléknyi nemzeti kisebbség él, amely más nyelvet beszél, más politikai és kultúr-ideálokat követ s egyéniségének megfelelő államformát és életlehetőséget csakis a Szent Istváni határokon túl élő fajtestvéreivel való egyesülés által vél teremthetni magának. Hogy a perifériákon a magyar közigazgatás nemzeti színű drapériái mögött milyen szakadékok tátonganak, hogy Erdélyben, a Fel-

vidéken, Délmagyarországon milyen aknamunka folyik s a magyar állameszme ellenségei mennyi furfanggal, politikai éleslátással s a külföldi összeköttetéseknek milyen megdöbbentő sokaságával fonják körülöttünk a hálót, minderről a hatvanhét utáni magyar nemzedék, melyet a nemzeti függetlenségnek alkotmányos, közjogi kiépítése érdekelt csupán, egyáltalán nem volt hajlandó tudomást venni.

Ebben látom én a mi nagy és elháríthatatlan felelősségünket, viszont ebből a negatívumból származik az a pozitív kötelességünk, hogy most már, bekövetkezvén a magyarságnak négyfelé való darabolása, teljes lélekkel, erős elhatározással ragadjuk meg nemcsak az elhanyagolt régi nemzetiségi problémákat, hanem a négyfelé tépett magyarság négy életének talán amazoknál is fontosabb új kérdéseit is.

A Kárpátok medencéjében körülbelül tizenkétfélmillió fajmagyar ember él, akik közül mintegy kilencmillió esik a csonkaország területére. A szomorú helyzet tehát az, hogy a régi országhatárok közt élő tizenkétfélmilliónyi magyarságból csaknem három és félmillió magyar él idegen, még pedig három különböző jellemű, irányzatú és történelmi konstrukciójú politikai szuverénitás alatt.

Mindebből mi következik? Legelsősorban természetesen az, hogy a magyarság élete, nagyon helyesen, szükségesnek tartván az új körülményekhez való alkalmazkodást, egymástól eltérő irányú és tartalmú formákba ömlött. De amint viszont a román, szerb és cseh uralom alatt kialakult magyar kisebbségi élet az idők folyamán, a viszonyok kényszerítő hatása alatt más és más színezetű lett társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai összetételében, úgy bizonyos egyező vonások is keletkeztek a közös elnyomatás és üldöztetés nyomorúságainak hatása alatt. A különbözőségek mindamelllett sokkal erősebbek a hasonlóságoknál, de olyan nagy távolságok és különbözőségek még sincsenek a három kisebbségi magyar élet között, mint amilyenek fennállanak az anyaországgal való összehasonlításban.

Ez is a mi hibánk, ez is a mi bűnünk. A magyarság erkölcsi, kulturális és szellemi élete négyfelé van tépve, a magyar génius, amelynek sugárzó energiáját egyetlen hatalmas fénycsóvába fogva kellene Európa lelkiismeretének szemébe villogtatni, így csak részletmunkát végeztünk s természetes, hogy csak részsikereket is érhet el. Az összeomlás óta elmúlt tizennégy esztendő alatt ki kellett volna már alakulni valami összefogó hatalmas programnak, amelynek segítségével a magyarság négyfelé szakított életét, természetesen azon határokon belül, amelyeket az állampolgári különállás megenged s amit a békeszerződések megfelelő rendelkezései is biztosítanak számunkra, legalább is kulturális téren, úgy tudtuk volna koncentrálni, hogy abból nagy és hatalmas, európai eredmények származ-

hattak volna. Szellemileg már rég meg kellett volna organizálnunk a megszállott területeken élő magyarságot s a miénkhez hozzáfűzni s kölcsönhatásokkal megtermékenyíteni irodalmi és művészeti életét. Általában kiépíteni az egységes nemzetpolitikai elgondolásnak azokat a nagy összekötő s egybefűző vonalait, amelyek legfőbb, sőt talán egyedüli garanciái lehetnek az önálló európai magyar élet s a szuverén magyar génius fennmaradásának.

Ehelyett azonban mi történt? Politikailag nagystílú élet kontúrjait bontotta ki előttünk egy hivatott, kiváló vezér, aki az országot kiemelte vigasztalan izoláltságából, hatalmas barátokat szerzett neki a külföldön, akik majd annakidején, amidőn a dolgok új rendezése elkövetkezik, tekintélyük súlyát bizonyára latba vetik Magyarország mellett. A háború utáni gazdasági és pénzügyi romhalmaz eltakarítása is megtörtént, a forradalmak likvidáltak, a jogrend helyreállott s egy hatalmas ívelésű kultúrpolitika terjesztette ki szárnyait fölöttünk. Természetes azonban, hogy hivatalosan nem voltak elvégezhetőek azok a feladatok, amelyekre a magyar társadalmi öntudatnak kellett volna vállalkoznia: megépíteni az összekötő hidakat a megszállt területek magyarsága felé s létrehozni olyan kapcsolatokat, amelyek minden kormánytól, sőt minden politikától is függetlenek. Mindez nem történt meg. A magyar társadalom egyszerűen megelégedett azzal, hogy jóakaratóan, sőt tán szeretettel is szemlélte azokat a törekvéseket, amelyek a végeken a magyar kultúra öncélúságát és európai egyenjogúságát igyekeztek bizonyítani, de minthogyha valami nagy erővel és áldozatkészséggel járult volna hozzá ezeknek a törekvéseknek szabad kibontakozásához, vagy eredményhezjuttatásához, azt éppenséggel nem lehet állítani. Pedig eredmények voltak és vannak s hogy önmaguktól, sua sponte születtek, éppen ebben látom legfőbb bizonyosságát a magyarság halhatatlan életerejének s minden történeti akadályt legyőzni akaró és tudó nagy készségének.

Talán jobb is, hogy mindez nélkülünk jött létre. A nagy emberi és történelmi momentum nem is domborodnék ki olyan erővel a magyarság tragédiájából, ha mindez nem így történt volna. Az eredmények megmaradásához és továbbfejlesztéséhez azonban most már múlhatatlanul szükség van a magyar társadalmi akarat közreműködésére is.

Haladéktalanul működésbe kell indítani azokat az erőket, amelyek hivatottak az elszakított magyarsággal való szellemi és kulturális szerves együttműködés megteremtésére. Ennek külpolitikai akadályai nem lehetnek, mert erre garanciákat nyújt nemcsak a békeszerződés, hanem a Népszövetség kebelében működő szellemi együttműködés bizottsága is. Igaz, hogy ezek csak papiros-garanciák egyelőre, mert hiszen még máig sem tudtuk elérni azt, hogy könyveink, hírlapjaink és

egyéb szellemi termékeink akadály nélkül és zavartalanul bejuthassanak a megszállt területen élő magyar testvéreinkhez, ez azonban nem jelenti azt, hogy minden erőnkkel nem fogunk a jövőben is arra törekedni, hogy ezek a papirosgaranciák élő tartalommal töltsenek meg és ledőljön minden korlát, amely szellemileg magyart magyartól elválaszt. Olyan programot kell ennél fogva megalkotnunk, amelynek segítségével a „magyarság négy élete“ legalább kulturális szempontból egységes tükörképet mutasson kifelé. Meg kell értetnünk az egész világgal, hogy Magyarországot nemcsak a Kárpátok és az Al-Duna kövacsolják össze földrajzilag zárt területté, hanem elsősorban az ezeréves lelki hagyományok, amelyek a magyarság lelkében éppen a nemzetiségi területeken lobognak a legnagyobb lánggal. Régi történelmi igazság, hogy a faji összetartozás érzése éppen olyan körülmények között fejlődik ki a legnagyobb erővel, amikor egyes nóptörődökeknek szívós harcokat kell folytatniok fennmaradásukért. Egészen bizonyos, hogy az anyaországhoz való tartozás tudata és érzete sohasem fog elenyészni a megszállott területi magyarságnál. Ez a tudat pedig erősebb fegyver minden ágyúnál és okiratnál. A szó hatalma népeket mozdíthat meg, hiszen az antant győzelme is elsősorban a világ szellemi organizációja és a lelkek, a szimpátiák csatasorba állítására vezethető vissza.

A történelemnek is van nehézségi ereje, nemcsak a feldobott kőnek. Ahogy a feldobott kő visszahull a rögre, úgy működik a múlt ereje minden ellenkező erővel szemben. A nyelvet, az irodalmat, a történelmi emlékeket, a népmeséket, az összetartozás tudatát semmiféle eszközzel sem irthatják ki a végbeli magyarok szívéből. Mindenesetre végtelenül fájdalmas, hogy szuverénitásunk teljességéhez hiányzik az a három és félmillió magyar, akit a békeszerződés elszakított tőlünk s akiknek a nevében mi nem beszélhetünk. De ha ez a politikai szuverénitás nincs is meg, a kulturális és szellemi szuverénitás mindenesetre útban van. Minden áron és minden erővel meg kell teremtenünk a magyarság lelki egységét. Ez sajnos, ma még nem olyan teljes, mint a franciáknál és az angoloknál, ahol megvan az állandó lelki együttélés az irodalmi és történelmi múlttal, ami talán egyetlen komoly biztosítéka a nemzeti öntudat cselekvőképességének. Nálunk ez az összeköttetés még fogyatékos s talán ezért nem tudott soha szervezatosan jelentkezni a magyarság életakarata.

Hogy lát bennünket egy felvidéki magyar.

Megszállt területről ezt a problémát jól látják s helytállóak azok a megállapítások, amelyeket egy igen éles szemű felvidéki magyartól hallottam. A következőket mondotta:

— Bizonyos keserűséggel kell megállapítanom, hogy a

magyarság szellemi és kulturális öntudatának egysége és szolidaritása szempontjából nincs meg a kölcsönösség. Odaát a határokon túl tisztább és étellel teljesebb ez az öntudat, mint itt a csonka hazában. A magyar közélet eseményeiből, a magyar lapok olvasásából, otthoni érintkezéseimből és beszélgetéseimből azt az elszomorító következtetést vagyok kénytelen levonni, hogy odaát tájékozatlanok és keveset tudnak a mi életünkről, dolgainkról, odaát nem foglalkoznak velünk olyan módon és olyan mértékben, mint az természetes, érthetően jogos és szükséges lenne. Hogy milyen fokú a rólunk való tájékozatlanság Magyarországon, annak jellemzésére egy-egy kirívó gazdasági, kulturális és politikai momentumra mutatok csak rá. Pl. Csehszlovákia gazdasági és pénzügyi helyzetét itt egyáltalán nem ismerik. A magyarországi infláció korában nem egyszer hallhattuk ezt a megjegyzést: — milyen jó nektek szokosoknak. — Akik ezt mondták, bizonyára nem tudták, hogy a szokolatot sohasem készítették nekünk s hogy a csehszlovákiai magyarságnak általában ma is igen kicsiny a szokolforgalma.

— Egy eléggé neves politikus és diplomata az egyik budapesti napilap hasábjain vezércikkében azt írta, hogy „a Csehszlovákiába szakadt magyar ember háromszor olyan magas árat kap terményeiért, mint amelyet Magyarországon maradt sorstársai el tudnak érni“. Ezzel egyrészt annak az alaptalan hitének ad kifejezést felénk, másrészt annak igaztalan hírét terjeszti odaát, hogy az itteni magyar gazdaközönségnek jobb helyzete, jobb módja van, mint a esonkaországának s ezzel az állításával tápot ad arra, hogy kortes és elnemzetlenítő céllal a felvidéki magyarság körében olyan hangulat szittassók, hogy íme, nem érdeke az ittélő magyarságnak az anyaországhoz való visszatérés. Aki ilyen állítást kockáztathatott meg, az nem ismeri a mi sorsunkat és életünket, az nem tudja, vagy nem akarja tudni, hogy mezőgazdaságunknak semmi baszna nincs a magyarországiakhoz képest háromszoros áraból, mert ezeket az árakat háromszorosnál is súlyosabb adók és szociális terhek nyomják. Az itteni pénzügyi és adópolitika, továbbá a földreform végrehajtásának következményei miatt s nem utolsó sorban a „demokratikus“ rendszer következtében a szlovenszkói és kárpátaljai magyar gazdaközönség e semmitmondó háromszoros áruk ellenére is, sőt éppen ezért, teljesen elszegényedett és tönkrement.

— Nem tudják odaát, hogy milyenek a mi kulturális dolgaink és viszonyaink. Itt Budapesten sokan azt képzelik, hogy a Massaryk-féle Magyar Tudományos Akadémia egy valóban magyar, komoly és tudományos intézmény, amely azt bizonyítja, hogy itt a legmagasabb helyről is mennyire támogatják a magyar kultúrát, de azt nem tudják, hogy a tagok sorába milyen „magyar“ és milyen „tudományos“ férfiak delegáltak s főként nem tudják azt, hogy gyermekeinknek magyar

iskolában való neveltetése mennyire lehetetlenné van téve. Láthatjuk a teljes informálatlanság jeleit abban is, hogy neves magyar írók olyan tényezőkkal akarnak itt kulturális összeköttetést teremteni, akiknek belpolitikai tevékenysége határozottan a kisebbségi magyarság s az általános magyar érdekek ellen irányul.

— Hogy belpolitikai helyzetünkről viszont mekkora a tájékoztatatlanság, annak megmondhatója elsősorban azok az unak lehetnének, akiknek szakadatlan magándiplomatáskodása már éppen elég kellemetlenséget szerzett nemcsak a magyar kormánynak, hanem legelsősorban nekünk, felvidéki magyaroknak. Egyáltalán fogalmuk sincs arról, hogy tulajdonképpen mik a mi politikai céljaink és mi a programunknak tartalma, hogy hány és miféle magyar párt van Csehországban s azok a kormánnyal szemben milyen álláspontot foglalnak el. Mélységes elkeseredést keltett egyes ellenzéki magyar politikusoknak a felvidéki népszámlálás előtt tett többrendbeli nyilatkozata, amelyeket a cseh pártok a választási küzdelemben falragaszokon igyekeztek ellenünk kihasználni.

— Bizony, mélyen elszomorító jelenség, hogy az otthoni rólunk való tájékoztatatlanságot és informálatlanságot a határátlépés percétől kezdve éreznünk kell. Hogy mi ennek az oka? Az egyik ok kétségkívül az, hogy Magyarország politikai, kulturális és társadalmi közéletének nincs olyan központi intézménye, amely összegyűjtené, nyilvántartaná mindazt, ami reánk vonatkozik és azt kellő tárgyilagossággal, minden túlzás és színezés nélkül a magyar nyilvánosságnak tudtára adná. Ez utóbbi feltételeket különösen hangsúlyozom. Azért teszem ezt, mert olvastam odaát cikkeket, láttam könyveket, albumokat és más nyomtatványokat, amelyek a legjobb akarattal, a legnemesebb törekvésekkel igyekeznek ugyan velünk foglalkozni, de sajnos, sokszor nem elég tárgyilagosan, egyes vonatkozásokban pedig túlszíneztetnek.

— Talán a fentiekre vezethető vissza az is és ez a másik fő ok, hogy a magyarországi sajtó sem nyújtja azt az otthoni közvéleménynek a megszállott területi magyarok életéről, amit nyújtania kellene. Itt azonban disztingválunk kell, mert a magyar sajtó egy része meglehetősen elhanyagol bennünket s jóformán csak a félhivatalos távirati ügynökségek közleményei útján vesz tudomást rólunk, a sajtó másik része viszont, amely foglalkozik velünk, munkájában nem eléggé állandó és nem eléggé következetes. A kisebbségi magyarság ügyeit sajnos, nem teljes tájékozottságú belső szerkesztési szervezettel kezelik, hanem inkább csak alkalmi munkatársakkal és egy-egy beküldött cikkel. Természetes ezek után, hogy a velünk való foglalkozás így nem lehet olyan komoly, céltudatos, következetes és állandó jellegű, mint amelyet többmillió magyar, sőt az egész magyarság érdeke joggal megkíván. Azt szeretnők, ha

minden komoly napilap szerkesztőségében lenne egy szoba, abban egy íróasztal annak az állandó, megfelelő képességű belső munkatársnak a számára, aki csak velünk és csak a mi dolgainkkal foglalkozik. Ehhez természetesen szükséges volna az is, hogy minden ilyen lapnak, minden egyes utódállamban legyen egy komoly, felelősségérzettől áthatott tudósítója, aki azt a szobát s annak íróasztalát és az előtte ülő szerkesztőt el látná a gondosan feldolgozott és kiválógatott aktuális nap'i anyaggal.

Lám onnan túlról is azt mondják, azt kiáltják felénk, hogy meg kell organizálni a magyarság négy életét és irodalmunk, művészetünk s lelkiéletünk szuverénitását fajtestvéreinkre is kiterjeszteni, mert a kulturális integritás helyreállítása bizonyos tekintetben még a politikai integritásnál is fontosabb. A területek ugyanis megmaradnak, a faj és a szellem azonban elmerülhet az idők árában és megsemmisülhet egy beolvasztó politika nemzeteket porlasztó kohójában.

Az utódállamok szuverénitása szempontjából se származhatik abból semmiféle sérelem, ha ilyen irányú törekvések megvalósulnak, annál kevésbé, mert azok a magyar népi csoportok, amelyek a *Sehiksalsminderheiten* fogalma alá esnek, éppen etnográfiai elszigeteltségüknél fogva nyertek jogot arra, hogy az egyetemes magyarság szellemi életének és kultúrközösségének részesei legyenek. Ez az egyetlen szál, amely Európához fűzi őket.

Érdekes, hogy a csonkaország közvéleményének figyelmét egy tudós amerikai professzor, *W. R. Shephard* is felhívta az elszakított magyarsággal való közösség helyreállításának kötelességére. Azt természetesen kitűnő amerikai barátunk már nem mondhatta meg, hogy e közösség kiépítéséhez vezető út első állomása az kell, hogy legyen, hogy mindenekelőtt elszakított magyar testvéreinket kell önmagunknak megismernünk. Felvidéki barátom panaszának mély igazságai vannak — ők sokkal jobban ismernek bennünket, mint ahogy mi ismerjük őket. Ennek lehet az is a magyarázata, hogy az ő látásukat, szemléletüket inkább megedzette az idő, a távolság és a szenvedés — a miénket viszont inkább elgyengítette, megszűkítette. De ez nem mentség, erre nincs is elfogadható magyarázat.

Erdély és a Felvidék különbözőségei.

Azt talán mindenki tudja Magyarországon, hogy van öm álló erdélyi magyar irodalom, amelynek talán több a mondani-valója, mint jömagunknak s van egy transzilvanista irány, amelynek reprezentatív szervei az Erdélyi Helikon és a Szép-míves Céh. A magyar kultúrának és szellemi életnek sajátos egyéni kivirágzásai ezek, amelyek azonban már elfoglalták helyüket a politikai határok fölött álló nagy magyar szintézisben.

Ezáltal Erdély is a maga történeti teljességével valahogy közelebb jutott hozzánk.

De vajjon tudnak-e a szélesebb körök Magyarországon arról, hogy milyen szellemi harcok dúlnak a Felvidéken s szemben Erdély magyarságának irodalmi, művészeti s mondjuk társadalmi és politikai egységével is, milyen mélyreható ellentétek választják el Felsőmagyarországon egymástól a régi és az új generációt? Irodalmi élet itt is van, lapok, folyóiratok indultak meg, nagyrészükből azonban, sajnos, elhomályosult a magyar történeti egységhez való hűség gondolata, sokkal jobban erőre kap valami ultraszociális társadalomszemlélet (nemzetszemléletről pl. a Sarlósoknál beszélni sem lehet) és az új államalakulással szemben való túlzott opportunitás. Különösen az ifjúság egy része — szerencsére jóval kisebbik része — az, amely teljesen leszámította az új helyzetet lelkileg is s nem tud, vagy nem is akar a magyarság történeti gondolatáig felemelkedni. Ez a legkomolyabb ütköző pont, a legmélyebb ellentét, a többi már mind csak ebből származik. Mert a Felvidék ifjúságát valósággal atomizálta a politikai, gazdasági, felekezeti és irodalmi ellentétek sokrétűsége — ezért nincs is értéke és jelentősége ennek az ifjúságnak a kisebbségi harcok szempontjából. Bizonyos, hogy mi magunk is okai vagyunk ennek, mert a súlyos nehézségek ellenére is meg kellett volna találnunk az utat hozzájuk és szellemileg ki kellett volna emelnünk őket végzetes elhagyatottságukból. Sajnos ez nem történt meg.

Hogy Erdélyben erre nem volt szükség? Erdély hamar megtalálta a maga lelkét, mert mindig is meg volt a lelke és valamennyire független és önálló is volt, de a Felvidék annyira idetartozott nemcsak intellektusa, hanem érzelem- és kedélyvilága is annyira egy volt az ittmaradottal, hogy a területi és politikai elszakadás után törést kapott a lelke s e gyógyíthatatlan sebet most a legkülönbözőbb orvosszerekkel próbálja beforrasztani. Innét az ellentétek sokfélesége.

A múlt évben mégis történt már egy örvendetes kísérlet az egység megteremtésére a „Magyar munkaközösség“ mozgalmának megindítása által. Ennek a tömörülésnek, mint a hasonló című hivatalos folyóiratuk írja, az a célja, hogy a csehszlovákiai magyarság gazdasági és ezen keresztül kulturális egységét megteremtse s ezáltal az összmagyarság érdekeit szolgálja. Végre egy egészséges, intelligens célkitűzés, amely politikamentesen ugyan, de mindenesetre nemzeti alapon akarja feladatait megoldani. Talán ebből a szervezetből kiindulhat végre egy olyan pártok feletti kisebbségi adminisztráció, mely a nagy földrajzi, társadalmi és világnézeti széttagoltság áthidalásával egységbe tudja foglalni és a jobb jövő számára át tudja menteni a felvidéki magyarság nyelvi, irodalmi, művészeti kultúráját és egyéb nagy történelmi értékeit. De, hogy ez a magárahagyatott egymillió magyar ezt a legen-

dás feladatot elvégezhesse, ahhoz szüksége van a másik 11 millió magyar támogatására is. A módot és eszközöket ehhez megszabja számunkra az a reálisabb történeteszemlélet, amelylyel most már a Kárpátok medencéjében élő egész magyarság sorsát néznünk és alakítanunk kell.

Ez a reális történeteszemlélet követeli meg, hogy más vonatkozásokban is vessünk egy pillantást a határokon túlra és nézzük meg, milyen odaát a magyarság „négy élete“ nemcsak a szellemi kultúra síkjában, hanem egyéb megnyilvánulásaiban is. Érdeklődésünk homlokterében természetesen a kisebbségi kérdés áll.

Kisebbségi kérdés — elnyomatás.

Mi a helyzet ma? Az az állapot, amelyben Európa keletén az idegen uralom alá jutott kisebbségek élnek, olyan kultúrbotrány, amelyet csak az magyaráz meg, hogy a világ népei még nem tudnak róla kellőleg, el lévén foglalva a háború egyéb bajainak likvidálásával. Az állítólagos elnyomottakból elnyomók lettek, viszont a magyarság, amely teret engedett nemzetiségei kultúrfejlődésének, szomorú üldöztetést és elnyomatást kénytelen tűrni. Azt még meg lehet érteni, hogy a nagy történeti fordulat első éveiben az új impérium a saját biztonságának legfőbb garanciáját abban látta, hogy minden erejét és hatalmát azok ellen fordította, akiknek ezeréves birtokállományából gazdagodott s a magyarságra feküdt rá egész politikai és gazdasági hatalmával, de hogy ebből rendszert alkotott, amelyet úgy látszik fenn akar tartani az idők végezetéig, ez józan ésszel se meg nem érthető, de meg sem bocsájtható.

A magyar pozíciókat mindenekelőtt ott támadták meg, ahol egy kultúrnép létének legszilárdabb alapjai nyugosznak: elvették a földet, az iskolát és a hivatali állásokat. A magyarság csaknem földönfutóvá lett azon a területen, amelyet az ősi barbár káoszról ő emelt fel Európa világosságába és tett integráns részévé a nyugati civilizációnak. Hogy ennek a fel-emelkedésnek részese volt maga a román, tót és szerb nép is, hogy a nemzetiségi intelligencia megtalálta helyét és pozícióját a magyar társadalomban és a magyar közéletben, érvényesülési és emelkedési lehetősége biztosítva volt a legmagasabb állásokig is, mindez pillanatok alatt el lett feledve és megindult különösen Erdélyben egy olyan büntetőexpedíció amely kormányzati elvvé tette a vae victis-t.

Pedig az erdélyi román nép gyulaféhevári határozatai mást ígértek. Persze, akkor még a hatalom nem volt élő valóság, az egyesülés még formailag nem jött létre, ígérni tehát könnyű volt. De az ígéretek meg nem tartani, úgy látszik, még könnyebb. Nehéz szomorúság és keserűség nélkül vissza-

emlékezni ezekre a dolgokra. A megszállás első órájától kezdve csaknem tíz esztendőn keresztül szakadatlan ostromállapot nyúge alatt görnyedt egészen 1928 novemberéig a Magyarországtól elszakított terület s a hadbíróság, mint félelmetes pallós, állandóan ott fenyegetett a kisebbségi polgár feje fölött. Gyülekezési jog nem volt, sajtószabadságot nem ismertek. A magyarságnak minden tömörülésre, aktivitásra irányuló mozdulatát megfojtották. Ahol népirodákat, vagy kisebbségi szervezeteket akartak felállítani, ezeket a kísérleteket mindig az első lépéseknél agyonnyomták. Hivatalokat bezártak, aktákat elsikkasztottak, vezető magyar embereket minden komoly ok nélkül szabadságuktól megfosztottak. A vallás- szabadság klasszikus földjén, Erdélyben a kisebbségi egyházak védtelenül állottak. Bár az önkormányzat papiroson biztosítékot nyújtott volna, a különböző kormányhatósági szervek felrúgták és semmibe vették az írott jogot s a legkőrmönfontabb támadásokkal igyekeztek tönkretenni és meglazítani azt a köte léket, amely a magyarság tömegeit különböző egyházaiban egygé kovácsolta. Mit mondjunk arról, hogy az új impérium első hót esztendejében, egészen 1926 elejéig, teljesen szünetelt Erdélyben az önkormányzati élet, a törvényhatósági testületeket és községi képviselőket feloszlatták, a lakosság csak rendőri és katonai intézkedések útján vehetett tudomást állampolgári jogairól és kötelezettségeiről. Hogy az egyes emberek mit szenvedtek és milyen kálváriát kellett megjámiok, arról köteteket, könyvtárat lehetne írni. A kisebbségi tanárok és tanítók, a falusi óvodáskisasszonyok, az állami és városi tisztviselők egészen a falusi posta kézbesítőjéig és a vasúti bakterig, mind ott állottak egzisztencia és létbiztonság nélkül a sorvasztó bizonytalanságban és egyikük sem tudta, hogy mit hoz a holnap. A magyarok százezreit kergette át a határon a csonka hazába az új impériumnak ez a kegyetlen fellépése és hogy ma Magyarország pénzügyei és államháztartása olyan súlyos viszonyok között van, ez nagyrészt annak tulajdonítható, hogy nemcsak román, hanem cseh és jugoszláv részről is barbár kegyetlenséggel üzettek ki otthonukból a magyarok. Azok a kevesen, akik ott maradtak, nem igen találtak jobb sort, mert hiszen szakadatlanul kísérték őket a hirtelen elbocsátások, az eskütételek, majd megújuló nyelvvizsgák egészen mind a legutóbbi napokig megisméltődő tortúrai.

Az erdélyi kultúrznák.

Mindez természetesen egyetlenegy célt szolgál, megsemmisíteni a magyarságot, elsősor a gazdasági lét alakjában, azután politikailag, végül nyelvében és kultúrájában is. Ezt az utóbbi célt a leghatékonyabban a román kormánynak 1924 augusztus hó 21-én kibocsátott rendelete szolgálta, amely

kimondotta, hogy a vegyes lakosságú országrészekben, így Erdélyben, Bukovinában, Besszarábiában és Dobrudzsában ú. n. kulturális zónákat kell felállítani, amelyek a közoktatás szempontjából valósággal katonai megszállás jellegével bírnak, mert hiszen nem hogy szabadságot biztosítottak volna az ott élő magyar kisebbségnek, hanem minden lehetőségtől is megfosztották annak, hogy iskoláit fenntarthassa és a magyar kultúrát közkinccsé tehesse. Hogy ez a rendelkezés szöges ellentétben állott azzal az egyezményvel, amelyet a Szövetséges és Társult Főhatalmak egyrészt és Románia másrészt 1919 december 9-én a kisebbségek védelmére Párizsban kötöttek, mindez egyáltalában nem zavarta a román kormányt intézkedéseinek megtételénél. Pedig ennek az egyezménynek 10. cikkelye arra kötelezi Romániát, hogy oly városokban és kerületekben, ahol nem románnyelvű állampolgárok jelentékeny számarányban laknak, a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket engedélyezzen avégből, hogy ezek az idegennyelvű román állampolgárok gyermekeiket az iskolákban saját nyelvükön taníttathassák. Az egyezmény 11. cikke pedig kimondja, hogy Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász községeknek a román állam ellenőrzése mellett vallás- és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyez.

Mindebből azonban semmi sem valósult meg.

A Magyarországtól Romániához csatolt területen Erdélyben létesített román kultúrzóna lakosságának nemzetiségi megoszlására nézve az 1910. évi magyar népszámlálás adatai azt mutatják, hogy Hunyad és Máramaros megye kivételével a többi nyolc vármegye lakosságából a magyarság 55·6, a románosság pedig csak 41·5 százalékot képvisel. Még feltűnőbb a magyarság számbeli erőviszonya az erdélyi kultúrzónába beosztott Marostorda, Udvarhely, Csík és Háromszék megyékben, amelyek székely-magyar lakosságának a kisebbségi egyezmény 11. cikke kulturális autonómiát biztosított. Ezekben a megyékben a magyarság lélekszáma 78·7% s a román oktatási törvény értelmében a lakosság nyelvét rendszerint nem ismerő román tanítósnak ilyen kompakt tömegeket kellene elrománosítania.

A törvénynek ezt a szándékát maga a törvényjavaslat indokolása egészen nyíltan elismeri, mondván: „Nagyjelentőségű intézkedése a törvényjavaslatnak az, hogy előnyben részesíti a kiváló tanítókat, akik az ország szélére, továbbá Csík, Háromszék és Udvarhely megyékbe törekszenek, ahol a legnagyobb szükség van a nemzeti és kulturális munkára. Ezen a vidéken a román elem megtámadva az idegen elem által (!) elnemzetlenedett, vagy hátrányos helyzetbe jutott a román kultúra tekintetében.“ A szóbanforgó törvény tárgyalása rendjén a kultúrzónákat felállító 159. szakasz ellen több román politikus is felszólt, így *Alexandru Adu* szenátor ezeket mon-

dotta: „Kétféle állampolgárságot teremteni egyetlen államnak sem lehet célja, különböző kötelességeket, különböző fizetéseket létesíteni ugyanazon fajta állami tisztviselők között nem indokolható sem emberi, sem állami érdekből. Csodálkozva kérdezzük, mik lehetnek az indokok? Talán a kisebbségi kérdés? Ilyen eljárással az ottani lelkeket elkeserítjük, ahelyett, hogy megnyernék. Mi célja lehet különben annak, hogy ezekbe az iskolákba olyan tanítókat küldünk, akik csakis román nyelven értenek?“

A közoktatásügyi miniszternek a kultúrzóna szükségességének indokolására felhozott azon állítását, hogy ezek a területek a kultúra igen alacsony fokán állanak, egy másik román szenátor a leghatározottabban megcáfolta és statisztikát olvasott fel, amely szerint a régi román királyságban az analfabéták száma 60.6% volt, addig a magyar uralom alatti Erdélyben csupán 39.7%.

De nemcsak Erdélyben jártak így el a román kormányok, hanem a többi tartományokban, így Besszarábiában is, amiről egy ottani román képviselő, *Theodor Jacobescu* azt mondja, hogy a közoktatásügyi miniszter nemhogy új kisebbségi iskolákat állított volna fel, amire határozott ígéretet tett, hanem a meglévőket is beszüntette. Úgy hogy Besszarábiában ma már egyetlen kisebbségi iskola nincs. Ne követeljük a kisebbségektől, — mondja ez a román képviselő, — hogy asszimilálódjanak, mert a magyarokból, németekből, bulgárokból és oroszokból sohasem fognak önök románokat csinálni.

Hogy mennyire igaza volt ennek a képviselőnek, bizonyítja az a hivatalos beszámoló, amelyet Marostorda vármegye román királyi tanfelügyelője terjesztett a kormány elé. Egészen érdekes dolgok vannak ebben a jelentésben. Azt mondja: „A megye 219.051 számú lakosából 87.547 román (sajnos, közülük sokan nem beszélik a román nyelvet), 115.843 a magyar, 6329 a szász, 7551 a zsidó, 2681 különböző nemzetiségű. A megye 206 községéből kb. hatvan román lakosságú részben, vagy egészben elmagyarosodott.“ Majd így folytatja: Miután megyénk is beosztott a vegyes lakosságú kultúrzónába, nagy örömünkre hozzánk is jött 120 erős ifjú az általunk folytatott kulturális harc támogatására, egyévi tapasztalat után azonban megállapíthatjuk, hogy a kinevezéseknél hibákat követtek el. Olyan községekbe ugyanis, ahol a jegyzőn és csendőrökön kívül egyetlen lélek sem tud románul, olyan tanítókat küldtek ki, akik életükben se hallottak egyetlen magyar szót, annál kevésbé ismerhetik természetesen annak a népnek szokásait és gondolkozását, amelynek körébe jöttek dolgozni. Emiatt ezek a tanítók, ha kötelességtudók voltak is, úgy kínlódtak, mint a szárazra vetett hal, hogy a gyermekek megértsenek valamit a nekik mondott sok beszédből s végül nyíltan és őszintén jelentették ki az ellenőrző szerveknek, hogy itt le kell

mondani minden reményről, itt képtelenség bármilyen eredményt is elérni, mert a gyermekek egy szót sem tudnak románul.“

Ugyebár épületes dolgok ezek? Románia iskolapolitikája valóban kiválóan alkalmas arra, hogy őszintebenső közeledést teremtsen a magyar és román nemzet között, vagy ez a közeledés csak akkor jöhetne létre, ha Magyarország lemondana a határokon túl élő 1,700.000 fajtestvérének további sorsáról és a magyar szellemi életközösséghez való tartozandóságáról? Nem hiszem, hogy Románia sorsának irányítói erre komolyan gondolhassanak.

De nemcsak az elemi oktatás területén vannak sérelmek, hanem végig az egész vonalon, a közoktatás minden ágazatában. Románia nyugati részén, ahol 830.000 magyar kisebbségi lakos él, 15 nyolcosztályos magyar líceum működött, amelyek közül csak öt volt állami jellegű, a többi különböző magyar felekezetek alapították és tartották fenn. A román uralom ezekből fokozatosan elvett, vagy megszüntetett 13-at s legutóbb a Szatmáron és Zilahon működő, 1634 óta fennálló református líceumok nyilvánossági jogát is elvette. Fel kell tennünk a kérdést, vajjon ilyen szellemben óhajtja Titulescu úr spiritualizálni a határokat?

A magyar párt megalakulása és működése.

Mindezzel a szörnyűséggel szemben tudott-e ellentállást kifejtteni az erdélyi magyarság s teremtett-e olyan politikai szervezetet, amelynek szava súllyal és tekintéllyel esett a latba? Az impérium első három esztendeje dermedt fásult Ságban és aléltóságban telt el. A kétségbeesés és a betegség erkölcsi fejvesztettsége veszi át uralmát, mindenki csak a saját bőre megmentésére gondol s megindul egy áldatlan guerillaharc, amelyben egyesek arathattak ugyan egyéni sikereket, de a magyar ügynek természetesen el kellett véreznie. 1922 december havában történt meg végre az első komoly lépés a teljesen dezorganizált magyarság megszervezésére, *Jósika Samu* báró elnöklésével ekkor alakul meg Kolozsvárott a magyar párt, amely azóta is fennáll, sőt erőben és tekintélyben meggyarapodva, egyik legtekintélyesebb csoportja a román törvényhozásnak. Az első esztendőkből természetesen itt is felütötte fejét a pártoskodás, a belviszály, az erdélyi magyarság ismét ellentétes táborra szakadt, ahelyett, hogy vállvetve közös erővel igyekezett volna érdekeit megvédeni, külön zászlók alatt, megbontott sorokkal vette fel a kilátástalan küzdelmet a mindenkori kormányok választási korrupciójával és erőszakosságáival szemben. Ez a szomorú ellentét és visszavonás csak akkor enyhült, amidőn mind nagyobb tömegek kezdtek sorakozni a magyar párt zászlaja alá s amikor a változó és külön-

böző politikai összetételű kormányok alatt a szenátus és a kamara szószékein, a minisztériumokban és a hatóságok előtt mind nagyobb erővel tárta fel ez a párt a magyarság sérelmeit, harcolt, fenyegetett, kérvényezett, szónokolt és mindenütt ott volt, ahol helyt kellett állnia egy üldözött kisebbség jogaiért. És mindezt újból előlről és előlről kezdeni, mert ahány kormány jött, annak első dolga az volt, hogy elődjének összes intézkedéseit megsemmisítette, különösképpen akkor, ha azok bizonyos jogokat véletlenül elismertek a magyarság számára.

A magyar nép tömegei azonban meggyőződhetnek e küzdelmes esztendőik során arról, hogy érdekeiknek csak egy komoly képviselője van és ez az erdélyi magyar párt. Minden erőszak, minden megfélemlítés ellenére is a legutóbbi képviselőválasztások alatt, 1932-ben 14 képviselői és 3 szenátori mandátumot harcolt ki a magyarság.

Az erdélyi magyar párt 1933 július 4-én Marosvásárhelyt országos gyűlést tartott *Bethlen György* gróf elnöklete alatt s e gyűlésen az elhangzott panaszokból drámai erővel bontakozott ki az a megdöbbentő valóság, hogy Romániában ma már úgyszólván alkotmánybiztosíték a magyarság rendszeres elnyomatása. Elmondották ott, hogy a közigazgatásban a magyar nyelv csak kivételesen és eltűrtén jut érvényre. A bezárások és átvételek után megmaradt felekezeti iskolák helyzete napról-napra súlyosabbá válik. Az állam, illetőleg a községek által fenntartott és megtévesztésképpen magyar tan nyelvűeknek feltüntetett intézetek közül a legtöbben oly tan-erők vannak, akik a magyar nyelvet egyáltalán nem beszélik. A gyermekeket sokszor megbüntetik azért, mert anyanyelvüket használni merészkednek. A tankönyvek részben a magyar fajt becsmélő és a nemzeti érzést bántó tartalmúak.

A kulturális nyomás karöltve haladt s céltudatossággal párosult a magyarság ellen folytatott gazdasági háborúval az agrárreform, a pénzintézetek és vállalatok nacionalizálásának címe alatt, valamint az adórendszer terén. A napjainkban is történő erőszakos földfoglalások ellen a hatóságok nem nyújtanak kellő védelmet.

A kisebbségi törvény megalkotása terén jóformán semmi sem történt, ehelyett azt hangoztatják, hogy a magyar népnek jobb dolga van most, mint volt a magyar uralom alatt. De a kormányzat még tovább is megy, mert elősegíti, sőt támogatja a magyarság sorait megbontó törekvéseket. Nem képzelhető el a demagógia semilyen túlzása, amelyet felhasználni ne lenne szabad a magyar párt ellen. Az ily irányzatokat támogató kormány ugyanakkor tömegesen bocsát el hosszú szolgálati idővel bíró, nagycsaládú tisztviselőket, akiknek egyedüli bűnük az, hogy magyarok. A magyar újságokat a sajtópörök özönével akarják elnémítani.

A párt vezetősége többízben kénytelen volt a Nemzetek

Szövetségéhez panasszal fordulni, de ezt mindig csak akkor tette, amikor előbb ismételten és sikertelenül kísérelte meg a magyarság jogainak érvényesítését a kormánynál.

A jogorvoslatok kérdésében egyébként a magyarságnak rendkívül szomorú tapasztalatai vannak, mert még egyetlen egy esetben sem sikerült olyan elintézészt a magyar kisebbségnek a Népszövetségnél elérnie, amely jogosult panaszait a legtávolabbról is orvosolta volna. A múlt év tavaszán is érkezett Genf be egy panaszirat Erdélyből a Népszövetség főtítkárságához. A panaszt *Balogh Artur* dr. erdélyi magyar szenátor és *Pál Gábor* képviselő nyújtották be, akik részletesen sorolták fel azokat a sérelmes intézkedéseket, amelyek a magyarságot, különösen az iskolaügy terén érték. A Népszövetség főtítkári hivatala a román kormány nyilatkozatát kérte ki a petíció ügyében, majd pedig az egész kérdés elbírálását egy bizottságra bízta, amelynek Spanyolország, Németország és Quatemala népszövetségi delegátusai voltak a tagjai. A bizottság nemrégiben hozta meg döntését s a határozat elutasító volt. A határozat meghozatalánál a hármás bizottság csak mellékesen méltatta figyelemre a román kormány nyilatkozatát s a petíció elutasításának döntő érvét egy nyilatkozat szolgáltatta, amelyet a Genfben megjelenő „Journal Official“ szerint *Veres Danát* iskolaigazgató, az Udvarhelymegyei Magyar Tanítók Egyesületének elnöke állított ki s amelyet az összes erdélyi magyar tanárok és tanítók aláírtak. Ezt a nyilatkozatot a román kormány a saját válasziratához mellékelte.

Erről az ominózus ügyről a legnagyobb megdöbbenéssel értesültek nemcsak a petíció benyújtói, hanem az erdélyi egyházi magyar hatóságok is, amelyek nyomban vizsgálatot indítottak annak megállapítására, hogy a nyilvánvalóan hamis aláírások, hogyan kerültek a nyilatkozatra. Ekkor derült ki, hogy mi történt. Román könyvügynökök járták végig az erdélyi magyar tanárokat és tanítókat, megkérdezve, nincs-e szükségük ingyen könyvekre. Miután a válasz természetesen igenlő volt, aláírtak velük egy ívet, amely a könyvigénylést tartalmazta. Ezeket az aláírásokat csatolták azután a Népszövetséghez terjesztett nyilatkozat mellé.

A dolog természetesen nem maradt annyiban, a petíció benyújtói feltárván a tényállást, a legszigorúbb vizsgálatot kérték a Népszövetségtől, amely azt el is rendelte.

Román-jugoszláv kisebbségi megegyezés.

Az ilyen esetek mélyen elszomorítók s egyáltalán nem alkalmasak arra, hogy az országok közti jó viszonyt és barátságot szolgálják. Lám, amikor nem magyarokról, hanem egy szövetséges állam kisebbségeiről van szó, akkor a kisantant országai tudnak megértők és lojálisak lenni egymás-

sad szemben. Itt van a nemrég megkötött román-jugoszláv iskolai egyezmény, amely rendkívül figyelemreméltó alapelveket tartalmaz a kisebbségi oktatásügy szempontjából. A megállapodás szerint a tanerőket az állam fizeti, az épületet a község tartja fenn és létesítendő az iskola, ha legalább 20 kisebbségi iskolaköteles gyermek van: „ugyanazon anyanyelvű és a gyermekek többségének vallását követő tanító vezetése alatt“. Az államnyelvet csak a III. osztálytól kezdve tanítják, mint „tantárgyat“, heti hat órában és ugyancsak az államnyelven heti 3 órát fordítanak a nemzeti tárgyak (történelem és földrajz) tanítására. Névelemzés nincs megengedve, hanem egyedül a szülők bementése az irányadó a gyermek nemzetiségére. Azok az iskolák, amelyeket az egyházközségek önköltségükön tartanak fenn, teljes autonómiát élveznek és bárha magániskoláknak tekintendők is, nyilvánossági joguk elismerése nincs külön feltételhez kötve. Az egyezmény rendelkezéseket tartalmaz a tanítóképzésre és tankönyvekre nézve is.

Igen komolyan fel kell figyelünk erre a megállapodásra, mert ezekután nem lesz lehetséges az, hogy a magyar kisebbségi panaszokat néhány semmitmondó frázissal, vagy formális döntésekkel a Népszövetség előtt el lehessen intézni. Annál kevésbé, mert a népszövetségi tanács 1933 június 6-i ülésén a felsősziléziai zsidó kisebbség ügyében olyan határozatot hozott, amely a jövőre vonatkozólag hasonló ügyekben bizonyára precedensül fog szolgálni. A tanács kimondotta, hogy a német kormánynak jóvá kell tennie mindazokat a károkat, amelyeket a kisebbségi jogvédelmi szerződéssel ellentétben álló törvényes rendelkezések végrehajtása a felsősziléziai német zsidó kisebbség tagjainak okozott s a kifogásolt törvényes rendelkezéseket azonnal hatálytalanítani kell. Erről a német kormánynak a Népszövetségi tanács legközelebbi ülésén jelentést kell tennie s addig is állandóan tájékoztatnia kell a tanácsot a már foganatosított jóvátételről.

Keller báró, Németország képviselője sietett is a konzekvenciák levonásával és a következő nyilatkozat kíséretében vette tudomásul a határozatot:

— *A Népszövetségi Tanács ezzel a mai határozatával nagy horderejű döntést hozott, — mondotta báró Keller — s a Tanács tagjainak most már a jövőben is ugyanilyen eljárással kell kezelniök a kisebbségi panaszokat. Ezt a gyorsított eljárást kell tehát alkalmazni a felsősziléziai német kisebbség panaszaira is. A jövőben egészen természetes lesz, hogy minden kisebbségi panaszt, bárki ellen szóljon is a petíció, ezzel a módosított eljárással és a sürgősség kimondásával kell elintézni.*

E nyilvános deklaráció után, amely ellen természetesen senki szót nem emelhetett, most már sokkal több kilátással mehetnek a magyar kisebbségek Genfbe.

A helyzet Cseh-Szlovákiában és Délmagyarországon.

Hogy Csehszlovákiában talán rózsásabb volna a magyar (kisebbség sorsa, mint Romániában, azt igazán nem lebet állítani. A közfunkciók gyakorlásából úgy a magyar nyelv, mint a magyar tisztviselő is száműzve van. A közigazgatási kerületeket úgy kerekítették ki, hogy a bírósági járások mesterséges átalakításával tót falvakkal magyar többségű járásokhoz való csatolásával igen sok helyen megfosztották a magyarságot nyelvének használatától.

Iskolapolitikájában a cseh állam egy árnyalattal talán liberálisabb, mint a román, a beolvasztási tendencia azonban itt is hatalmas erővel érvényesül s a magyar szülők alig képesek gyermekeiket az anyanyelvnek megmenteni.

A legsötétebb képet azonban talán mégis Jugoszlávia mutatja.

A diktatórikus alkotmány törvény nem engedi meg a kisebbségi nyelvek használatát nemcsak a hivatalokban, hanem a közélet semmiféle vonatkozásában. Eltörölték a községi és felekezeti iskolákat, a magániskolák felállítását pedig teljesíthetetlen feltételekhez kötötték. Az 1929. évi elemi iskolai törvény az állami és államnyelvi iskolákban megengedi ugyan a párhuzamos osztályok felállítását, de ez a rendelkezés csak papíron marad, mert valóságban a hatóságok soha sem hajtják végre. Magyar tanítóképzőintézet egyáltalán nincs s utánpótlás hiányában az új tanulógeneráció hovatovább teljesen oktatószemélyzet nélkül marad.

De nemcsak kulturális téren, hanem mindenütt másutt is az a tendencia érvényesül, hogy a magyarság visszaszoríttassék, sőt megsemmisíttessék. A jugoszláv hivatalos lap 1933 április 15-i száma publikálta az új községi törvényt, amely elrendeli, hogy a háromezer lakoson aluli községek összevonassanak. Ez szabad utat fog nyitni ahhoz, hogy a kisebbségi községeket tetszésszerint beolvasszák a szerb községekbe. Ugyancsak az új községi törvény írja elő, hogy azok, akik nem beszélnek és nem írnak a hivatalos államnyelvet, nem jelölhetők a községi választások jelölőlistáinak hat első helyén. Ugyanezekről megállapítja a törvény azt, hogy nem választhatók az előljárási tagjaivá. Nem kell különös jóstehetség ahhoz, hogy, igen rövid idő múlva kisebbségi vezető ember, főként magyar ember nem lesz többé a vajdasági községek előljárási tagjában.

Kulturális téren is hasonló a bánásmód a magyarsággal szemben. Színelőadások megtartását nem engedélyezik, még műkedvelők számára sem, az egyesülési jog gyakorlása terén pedig a legkíméletlenebb módon járnak el s megakadályoznak minden olyan tömörülést, amelyről feltételezhető, hogy a magyar kultúra, a magyar szellem, a nemzeti gondolat ápolására alkalmas.

De elviselhetetlen a társadalmi terror is, valóságos pokol a jugoszláviai magyarság élete. Legutóbb most május havában az történt, hogy a határszélek községeiben magyar katonatiszti egyenruhába öltözött szerbek jelentek meg, akik kifogástalan magyar nyelven beszélgetni kezdtek a jóhiszemű magyar lakossággal, megkérdezve tőlük, örülnek-e, hogy a magyarok ismét itt vannak. Amikor a magyarok nagy örömmel fogadták a kérdést, hirtelen szerb őrző jelölt meg és letartóztatta a becsapott, félrevezetett magyarokat. Az elfogottak sorsáról semmi bizonyosat sem lehetett eddig tudni.

Egyenesen megdöbbenők azok az adatok, amelyeket legutóbb *Prokopy Imre* tárt a nyilvánosság elé arról a hajszáról és terrorról, amivel a délvidéki magyarságot üldözik. *Matkovic Dobrica*, az új dunai bán a legfőbb sugalmazó ja ezeknek a szomorú kilengéseknek, mert ő volt az, aki még bácskai főispán korában kijelentette, hogy egy év múlva Zombor utcáin magyar szó nem fogja a szerbeket megbotránkoztatni. Az ő bánása alatt történt 1933 április havában, hogy szerb terroristák megakadályozták a zentai római katolikus templom építkezésének befejezését s hogy fenyegetésüknek nagyobb nyomatékot adjanak, 60 méter hosszúságban ledöntötték a templom kőkerítését. Ugyanezek az elemek május 30-án Újvidéken a magyarlakta utcákban leszedték a házak csatornavezetékét az ereszről, az ablakokat pedig utcahosszat bevették.

Ezekkel az eseményekkel kétségkívül összefüggésben áll az is, hogy ismét megkezdték a megbízható elemeknek, szóval a komitáciknak a magyar határmentén való sűrű letelepítését, aminek a magyar lakosság megfélemlítésén kívül még az is lehet a célja, hogy így akarják biztosítani a határokat egy elkövetkezendő újabb hódító hadjárat esetén. Ez koránt sem tartozik a vérmesen gondolkodó szerbek számára a távoli lehetőségek közé. Csak el kell olvasni a „Narodna Odbrana“ című lap 1933 július 9-i számát, amely többek között ezt írja:

„A mi egyesült Jugoszláviánkat nem lehet szét darabolni, azt csak meg lehet nagyobbítani, mégpedig minden oldal felé, államközösségünk jelenlegi határain túlmenően.“

A legújabb meglepetés pedig, amivel a szerb diktatúra szolgál a magyar kisebbségi polgároknak az, hogy Magyarországra nem utazhatnak még gyógykezeltetés céljából sem, mert magyaroknak Magyarországra útlevelet egyszerűen nem adnak,

A jövő útja.

Öt nagy nemzeti katasztrófa sújtott le a magyarságra az ezeréves ittlakás során: a tatárjárás, két nagy dinasztia: az Árpádok és az Anjouk magvaszakadása, a mohácsi vész, 1849 és 1918. Mindezek a szerencsétlenségek olyan mélyen megrázták egész lelki valónkat és történeti hivatásérzetünket, hogy

emberöltőknek kellett elmúlniuk, amíg felocsúdtunk belőlük. De azt hiszem, hogy mélységben és emberi tragikumban egyik szerencsétlenség sem fogható ahhoz, amely elszakított milliónyi magyar testvérünket érte, akiknek sorsát ma csak a gondviselés tartja kezében. Nem mi állapítjuk meg, hanem elfogulatlan angolok, hogy mi a történeti jelentősége ennek. *Lord Dickinson* mondja: „Fontos tény az, hogy Európa különböző államaiban 25 millió elégtelen ember lakik, akik sérelmeik orvoslását inkább külföldön élő barátaiktól, mint saját kormányuktól várják. Ez okvetlenül nemzetközi zavarokra fog vezetni.“

És hogy mit várhatnak a kisebbségek saját kormányaiktól, azt megmondja ugyancsak egy másik angol a „Daily Express“ hasábjain, *John Cunninghame*, aki Európa lőporraktárának nevezi a nemzeti kisebbségi vidékeket, ő mondja, hogy a kisebbségek és kormányaik között tátongó örvényt az elnyomás mindjobban áthidalhatatlanná teszi. Minden panasz új üldözést von maga után, újabb és újabb áldozatokkal töltik meg a börtönöket. Sok helyen valóságos földalatti, nem hivatalos háborús állapot van és 20 ezer ember sínylődik a börtönökben csak azért, mert nem hajlandók nemzetiségüket megtagadni. A kisebbségek panaszait a következő négy pontban sorolja fel:

1. Nem teljesítették a háború után adott azt a kifejezett Ígéretet, hogy a nemzetiségi kisebbségi területek önkormányzatot kapnak.

2. Nemzeti törekvéseiket, eszményeiket, jelvényeiket, nyelvüket és művészetüket az uralkodó kormányok eltörölik.

3. összes nemzeti és hagyományos kultúrszervezeteiket erőszakkal nyomják el és nyugatias műveltségű nemzeteket évszázadokkal elmaradt népek uralma alá hajtottak.

4. A tűrhetetlen adóterhek, amelyeknek hozadékát nem szociális célokra, hanem az elnyomás erősítésére használják fel.

És az érdekelt kormányok még mindig azt hiszik, hogy az egyetlen válasz ezekre a panaszokra a börtön. És éppen ez a katasztrófa útja.

Mindaz, amiről itt most talán kissé terjedelmesebben szóltam, de ami minden figyelmet és gondosságot megérdemel, mert hiszen magyar testvéreink zaklatott életéről van szó — természetesen csak a kormányoknak és fizetett közegeiknek a műve, s nem egyúttal a népeké, amelyek az üldöztetésekben nem egyszer sorstársai a magyarságnak. Ebben a kérdésben a népeket és kormányokat szorosán el kell választanunk egymástól, mert a magyarság szenvedései nem különböző népcsoportoknak egymás iránti fajgyűlöletéből, hanem nagyra-vágyó és önmagukat igazolni akaró politikusok intézkedéseiből fakadnak.

Éppen ezért figyelmünket magyar véreinken kívül még

azok felé is kell fordítanunk, akik nem a mi nyelvünket beszélik, talán bizonyos tekintetben a miénktől eltérő életformáik is vannak, de akiket mégis rokoni kapcsolatok fűz hozzánk a hosszú évszázadokon át tartott sorsközösség. A szétszakított magyarság négy életének reintegrálódásán kívül a magyar kérdés lényege és tengelye s egyben a revízió legfőbb történeti és jogi tartalma számunkra az is, hogy a különböző fajú, nyelvű és érzelmi világú népek között, akiket minden ellentétes tulajdonságukkal szemben is arra ítélte a sors, hogy egy történeti és állami közösségben keressék boldogulásukat, miként lehet az együttélés feltételeit biztosítani.

Ha meggondolják, hogy a régi magyar világ tulajdonképpen nem ismert nemzetiségi kérdést, hanem a különböző népek összetartásban keresték a maguk boldogulását egy közös vezetés alatt a Kárpátok medencéjében, ha meggondoljuk, hogy ezt a patriarkális összhangot mesterségesen és rosszindulattal rombolták szét, akkor arra a belátásra kell jutnunk, hogy ennek a nemzedéknek, amely a régi hibákat és bűnöket jóvátenni hivatott, tulajdonképpen az a legfőbb kötelessége, hogy a Dunavölgyében egykor uralkodott népi harmóniát újból megteremtse, visszahozza és állandósítsa. Lelkileg kell közeledni a tőlünk elszakított idegenajkú egykori polgártársaink felé és ha ebbe a közeledésbe komoly tartalmat, erőt és őszinteséget tudunk önteni, akkor nagyon könnyen megoldhatók lesznek a ma még megoldhatatlannak látszó problémák.

Miután a népszavazást államterületi változtatások elvéül elfogadtuk, a létesítendő új közjogi viszonyra vonatkozólag a visszacsatlakozni kívánókkal tárgyalásokba kell bocsájtkoznunk. A nemzeti elvnek és a népek önrendelkezési jogának érvényesülni (kell, ami azonban nem jelentheti azt, hogy fenntartás nélkül elfogadjuk és magunkévá tesszük, a Benes—Tardieu-főle Dunakonföderációs elgondolást, ellenben igenis hajlandók vagyunk Erdély független államiságáról tárgyalni és a Felvidéknek messzemenő autonómiát biztosítani. Ezzel természetesen a legszorosabban összefügg egy olyan állami berendezkedés megteremtése, amely hatalmas vonzóerőt gyakorol a tőlünk elszakított nem magyar anyanyelvű egykori honfirtársainkra. Erre részletesebben másutt terjeszkedem ki.

Szorosan idetartozik, mint a háború utáni új politikai ideológia terméke, a Staatsgemeinschaft és a Volksgemeinschaft fogalma is. Hogy ezt a két fogalmat egymással szembe sodorta a történelem, azt hiszem ebből az ütközésből fog megszületni az új Európa. Mindez természetesen a legbensőbb összefüggésben áll a szuverenitás tartalmának és terjedelmének kérdésével. Alig hiszem, hogy e két fogalommal való összeütközésben a szuverenitás régi értelmezése és orthodox gyakorlása megállhaszon. A szuverenitás hordozója tudniillik nem mindig azonos a

földrajzi területtel, megnyilvánul bizonyos imponderábiákban is, olyan magasabb szellemi, kulturális és politikai közösségben, amelynek gyakran nincsen semmilyen vonatkozása a földrajzi területtel. Hogy egy groteszk példát említsek, a szuverénitási ki is vándorolhat, elhagyhatja azt a területet, ahol esetleg évszázadokon át uralkodott és letelepül egészen más, idegen területeken. Ez történt a világháborúban Belgiummal, amely állami intézményeivel kivándorolt Franciaországba és Szerbiával, amely Korfu szigetén ültette fel ideiglenesen a sátorát.

A különböző népek közös államiságának formájára nézve *Belcourt* kanadai szenátor a föderális szerződés gondolatát veti fel, amelynek alapelve és bázisa egyenlő elbánás és egyenlő részvétel, azaz egyenlő cselekvési szabadság minden népcsoport részére, minden ügyben, mindig saját géniuszuknak, nyelvüknek, hitüknek, tradíciójuknak és szokásaiknak megfelelően.

Lehetne ugyan ezzel kapcsolatban töprengeni afölött, hogy a kisebbségi jog ilyen liberális és tág értelmezése mellett elkerülhető az összeütközés az állami szuverénitási legfőbb elvével, itt azonban csak a svájci példára kell utalnom, ahol nagyszerűen megoldották ezt a nehéz kérdést is, természetesen kölcsönös kompromisszumok árán. Hogy egy ilyen megállapodás létrejöhessen, ahhoz azonban az érdekelt népek lelkiességének magasabb összhangja szükséges.

A revízió további belső feltételei.

A nemzeti és népi gondolat egyesülése.

Szuverénitásunk küzdelmeinek vizsgálata mellett nagy súlyt kell helyeznünk annak kimutatására is, hogy a nemzet rendelkezik-e mindazon további belső feltételekkel, amelyek a revízió megvalósulásához okvetlenül szükségesek.

A revízió belső feltételeinek vizsgálatánál viszont mindekelőtt ki kell emelni azt, hogy a belső feltételek közé tartozik a magyar közszellem megújulása is, amivel viszont a legszorosabb kapcsolatban áll az a kérdés, hogy mi lehet a magyarság új életformája a népi gondolatnak a nemzeti gondolattal való egyesülése után? Mert ez az egyesülés valóban létrejött abban az immár megörökített kézfogásban, amely által *Bethlen István gróf* és *nagyatádi Szabó István* történetileg összeforrtak. Ekkor mondotta Bethlen István azokat az emlékezetes szavakat, hogy a magyar föld népe az a hatalmas rezervoár, ahonnan a nemzeti megújulásnak jönnie kell s ahonnan a vezető magyar értelmiségnek mindig merítenie lehet és kell, ha felfrissülésre és utánpótlásra van szüksége.

Ez a folyamat valóban meg is indult és átment a nemzet egyetemes vérkeringésébe, még pedig elsősorban azért, hogy a magyar parasztság gyermekei fokozatosan bekapcsolódván a felső oktatásba, tömegesen árasztották el a szellemi és hivatali pályákat, ami kétségkívül egy egészséges és kívánatos demokratizálódásnak vetette meg az alapját, de másrészt annak az új birtokpolitikának a segítségével, amelyet ugyancsak nagyatádi Szabó István és Bethlen István indítottak útnak. Ez a birtokpolitika, jóllehet még korántsem jutott el végső céljához és a bekövetkezett gazdasági és pénzügyi válság igen sokat rontott eredményein, mégis nagy sikerekre mutathat rá.

A birtokreform.

A magyar nemzeti erők integrálódásának egyik leghatalmasabb tényezője kétségkívül a földbirtok helyes megoszlása. Azok az ősi és romlatlan energiák, amelyek a magyar népben

élnék, de a múltban érvényesülési feltételek híjján a nemzeti jövő alakítása szempontjából csak holt tőkét jelentettek, csak úgy alakulhatnak át alkotó történeti erőkké, gazdasági és kulturális hatalommá, ha szervesen be tudjuk kapcsolni őket a magyar földre, a termelésbe s ennek csatornáin át a közdolgozók intézésének magasabb vérkeringésébe.

Ennek az igazságát a magyar nemesség már 1848-ban felismerte, mert hiszen a jobbágyság felszabadítása, az ősiség és úrbériség megszüntetése, amely spontán elhatározásból született, mi más lett volna, mint egy nagyvonalú alkotópolitika gesztusa a magyar jobbágyság polgárosítása felé? Ekkor mondotta Kossuth Lajos, hogy a magyar jog a földet soha sem tekintette olyan abszolút magántulajdonnak, mint az ingó vagyont. Az ország földje nem pusztán olyan terület, mely jövedelmet nyújt, hanem oly terület, melyen a nemzetnek élnie kell.

Majdnem 50 évig hallgatott ezután a magyar birtokpolitika és csak a 90-es években kezdett a közvélemény ezekkel a problémákkal foglalkozni. A forradalmak birtokpolitikája csak papirosreformot hozott, gyakorlati értékű tervekkel és elgondolásokkal a nagyatádi Szabó István vezetése alatt álló kisgazdapárt lépett fel, mely programjának tengelyévé a földreformot tette s ezt emelte aztán kormányprogrammá Bethlen István. Parancsoló szükséggé lett, hogy a frontról hazakerült földművesek, kis- és törpebirtokosok és hadirokkantak földhöz és házhelyekhez jussanak. Így született meg az a törvény, „a földbirtok helyesebb megoszlását szabályozó rendelkezésekről“, mely a 48-as jobbágyfelszabadítás óta kétségkívül a legjelentősebb lépés a magyar nép szociális és gazdasági igényeinek kielégítése felé. A földbirtokreform végleges befejezésekor 1,300.000 katasztrális hold jutott földnélküli kisemberek kezére és több, mint 250.000-re lehet tenni a házhelyek számát, amelyek hajléknélküli nincstelenek részére jutottak.

A birtokmegoszlási viszonyok terén mindenesetre gyökeres változásokat idézett elő az új birtokpolitikai törvény végrehajtása. A kisbirtok mezőgazdasági területe nagyobb lett, mint a közép- és nagybirtoké együttvéve, a kisbirtokosok száma több mint 400.000-rel szaporodott, viszont a földnélküliek száma ugyanennyivel csökkent.

A megszállott területi földkobzások.

S a földreform áldásait kiterjesztették a földművelőnép egész egyetemére, — tekintet nélkül annak nemzetiségi hovatartozására. Ezzel szemben a földreform végrehajtása az utódállamok területén nemcsak az állampolgári egyenjogúság, hanem a magántulajdon elvének és szentségének teljes semmibevevésével jött létre.

Természetes, hogy ezeknek az intézkedéseknek legelső-

sorban magyar nemzetiségű állampolgárok birtokai estek áldozatul, aminthogy az egész földkisajátítási eljárásnak legfőbb, ha nem is kifejezett célja az volt, hogy a magyarokat meg kell fosztani vagyonuktól s ezáltal erkölcsi, politikai és kulturális ellentállóképességüktől is. A nagy műnek első része tökéletesen sikerült, mert a megszállott területi magyarok valóban koldusbotra jutottak, magyarságuktól, kulturális intézményeikhez való ragaszkodásuktól, nemzeti érzésüktől azonban nem tudták megfosztani őket. Ez erősebb, mint valaha s kiapadhatatlan forrása a történelmi megújulásnak.

Néhány szemléltető adat az utódállamokbeli földreformról. A kisajátítás alól mentes földbirtok *Óromániában* 174 kat. hold, míg Erdélyben csupán 50 hold, tehát kevesebb, mint egyharmada, sőt bizonyos körülmények között Erdélyben a 10 kat. holdon felüli terület is kisajátítható. Óromániában a földbirtok beruházásainak értékére való tekintettel a kisajátított terület mennyiségét lehet elérni, amire Erdélyben nincs meg a lehetőség. A kisajátítás ellenértéke is háromszor akkora Óromániában, mint Erdélyben. Az erkölcsi testületek vagyonával szemben követett eljárásoknál is jellemző különbségek állnak fenn. Óromániában a közbirtokosságok erdő- és legelőgazdaságait teljesen mentesítették a kisajátítás alól, míg Erdélyben ilyen mentesítés nincs, sőt állami vagyonoknak nyilvánították az úgynevezett csiki magánjavakat is, holott ez tudvalévően az első számú székely határőrezred magántulajdona, míg ugyanekkor a karánsebesi volt román határőrezred vagyonát és a naszói alapokat érintetlenül hagyták.

Mindez világossá teszi, hogy a földreform címén a magyarság megsemmisítése volt a cél. Ennek kétségtelen bizonyítéka a kivándorló magyarok nagy száma, kik ősi földjüket kénytelenek voltak elhagyni, nemcsak az elszenvedett igazságtalanságok súlya alatt, hanem a román hatóságok egyenes biztatásával és támogatásával.

Jugoszláviában a királyi ukázon alapuló földbirtokreform értelmében csak azok igényelhetnek földet, akik az állam kiépítésében részt vettek. Ez azt jelenti, hogy a földbirtokra való igényből a magyarság teljesen ki van zárva. A Davidovics-kormány elrendelte ugyan a magyar nemzetiségű földigénylők összeírását, a munkálatok azonban alig indultak meg, amikor az új Pasics-kormány táviratilag rendelte el azonnali beszüntetésüket. Van olyan rendelkezés is, amely a magyar anyanyelvű állampolgárokat a földbirtokigényből egyenesen kizárja. Emellett a magyarok a kisajátított birtokok ellenértékét sem kapták meg, de az adókat ma is a volt tulajdonosok fizetik. Jellemző rendelkezés az is, hogy a magyar határmentén húzódó 50 km. széles földsáv övezetében még vétel útján is csak a hadügyi és a belügyi miniszterek engedélyével szerezhettek földet a magyarok.

Csehszlovákiában a mezőgazdasági birtokokat 125 hektáron felül, sőt még az erdőgazdaságokat is, amivel egyedül állnak a világon, 200 hektáron felül kisajátították. Földet legelsősorban légionáriusok és a cseh haderő tagjai, illetve azok családtagjai kaptak. A földreform ügyeit a földbirtok hivatal igazgató tanácsa intézi korlátlan hatáskörrel, amelyben a kisebbségek természetesen nincsenek képviselve. A kisajátítás ellenértéke kb. csak tizedrésze a valóságos értéknek, sőt a kisajátított terület nagyságával arányban ezt mintegy 6%-ig csökkentték.

Nyilvánvaló mindezekből, hogy a földbirtokreform az utódállamokban nem társadalmi, gazdasági és szociális célokat követett, mint nálunk, hanem leplezetlen célja az volt, hogy a trianoni szerződésből előállott helyzetet az új területeken élő magyarság rovására minél gyorsabban és minél kiméltlenebbül használhassa ki.

Fölösleges talán hangsúlyozni, hogy kiáltó igazságtalanságok jóvátételétől eltekintve, a megszállott területen végrehajtott birtokreformot az új magyar állam teljes egészében respektálni fogja. Itt senki sem gondol arra, hogy ehhez a kérdéshez hozzányúljon. Ez már annál is inkább lehetetlen volna, mert a magyar államiság kerete az ide visszatérő népek számára a mostaninál magasabb életstandardot óhajt biztosítani.

A helyes birtokmegoszláson és becsületesen demokratikus birtokpolitikán kívül ennek egyik fontos eszköze az alkotmányos jogok és szabadságok teljessége és a pártatlan közigazgatás is.

Alkotmányunk újjáépítése.

A nagy összeomlás a történeti magyar alkotmány épületét is megrendítette. A bolsevizmus után a magyar alkotmány épületének csak romjai maradtak hátra s miután a régi országgyűlés Összehívására folytatott komoly megbeszélések a fennálló vis major folytán eredményre nem vezethettek, mert a régi főrendek és képviselők legnagyobb része, ha jogformailag még nem is, valósággal azonban idegen szuverénítás alá került s részben a megszállás, részben más okok folytán a megjelenésben akadályozva lett volna, itt valóban nem volt más megoldás, mint átmenetileg megszükitve a szoros jogi rend történeti alapját, egyelőre csak a nemzetgyűlés ideiglenes formájába önteni a szétépettségében is szuverén nemzeti akaratot és azután áttérni az országgyűlés jelen formájára, megalkotván a második kamarát, a felsőházat is.

Csak két állam van az egész világon, ahol a kétkamarás törvényhozói rendszer a nemzeti szellem, a történeti jogérzék alkotása: Anglia és Magyarország. *Esmein*, a nagy francia közjogász, csodálattal adózik a magyar alkotmány hatalmas történelmi épületének. Ugyanerre a felfogásra jut egyik tanulmá-

nyában *lord Robert Cecil* is, aki szintén megállapítja a belső organikus rokonságot s a történeti analógiát az angol lordok háza és a magyar főrendiház között. Vannak természetesen alapvető lényeges különbségek is, amelyek főleg a két nemzet fejlődési ritmusát tükröztetik. Jellemző, hogy amíg a magyar felső táblát csak egyszer reformálták, addig a lordok háza négy belső szerkezeti változáson ment át. A magyar főrendiházba csak 1885-ben hozták be a kinevezési rendszert.

A magyar felsőházi törvény legnagyobb jelentőségét a jogfolytonossági szempontok kielégítésén felül abban látom, hogy képviselőkhöz juttatja az összes magyar élethivatásokat, vagy legalább is megadja a lehetőséget számukra ehhez (19. §.). Új perspektíva nyílik ezáltal az összes társadalmi rétegeknek eszmei összeforradása felé. A magyar intelligenciának amúgy is nagy történeti kötelességmulasztása van, kellőképp soha nem foglalkozott se lelkileg, se politikailag a néppel, amelyből pedig kinőtt, kiterébélyesedett s amely számára mindig a megújulás örök forrása lesz. A felsőház a maga demokratikus összetételével hozzá fog járulni a nép és az intelligencia összeforrásához s ezáltal lényegesen enyhíti majd a múlt következményeit. Mindenesetre megállapíthatjuk azt is, hogy a felsőház mai formájában és összetételében egyik korrektívuma a tekintélyében kikezdett magyar parlamentárizmusnak s mint ilyen, alkalmas arra, hogy új erőforrásokat nyisson az alkotó törvényhozási szellemnek.

Az alkotmány intézményei felett is uralkodnak az élet és a fejlődés iratlan törvényei. Intézmények vagy megújódnak, vagy megsemmisülnek. *Canning* igen markánsan fejezi ki ezt a következőképp: minden nemzetnek kizárólagos joga van maga felett rendelkezni s kormányt és kormányformát tetszése szerint választani.

Kossuth Lajos is hivatkozik erre a tételre irataiban, kifejtve, hogy ott, ahol a hatalmi szervek mereven ragaszkodnak előjogaikhoz s az elavult intézményekhez, az államszervezetben rejlő természeti erők szabad kifejlődésének formái okokból nem szabad útját állani. A 48-as szabadságharc kitörése pillanatában tényleg ez volt a helyzet.

A háború utáni forradalmak természetesen egészen más elbírálás alá tartoznak. Ezek, eltekintve attól, hogy a nemzet óriási többségének heves ellenérzésével találkoztak s még az úgynevezett többségi tömegében sem találják meg igazolásukat, tulajdonképpen államcsínyek voltak, oly értelemben, hogy szervezett és erőszakos kisebbségek, felhasználva a magyar társadalomnak a háború okozta kimerültségét, rajtaütöttek az államhatalmon és magukhoz ragadták azt. A törvényes formákat betartani meg sem kísérelték, mindaz tehát, amit csináltak és elkövettek, jogilag önmagában érvénytelen és bűncselekmény az állam szuverénitása ellen.

A Szent Korona eszméjének történeti értékelésében nem lehet különbség magyar és magyar között s közjogi reformjainkat, nézetem szerint, csak abból a szempontból szabad mérlegelni, hogy alkalmasak-e a Szent Korona tanának tekintélyét gyarapítani, vagy sem. A magyar felsőházi törvény, mely nem jogszűkítést, hanem jogkiterjesztést jelent, emellett gyökereivel a messzi múltba nyúlik vissza s régi értékeket konzervál, minden irányban megfelel a legmagasabb követelménynek. Nem szabad elfelednünk, hogy a felsőház reformjával utói kellett érnünk nemcsak a kort., hanem önmagunkat is és amit Anglia 80 év alatt végzett el a lordok házának modernizálása terén, azt nekünk szinte egyetlen elhatározással kellett megcselekednünk.

A királyi szék.

A magyar király széke ma ugyan betöltetlen, de a magyar nép képzeletében láthatatlanul bár, ma is ott ül trónusán a király, fején a szent koronával. A magyarság lelkében az álladalom fogalma elválaszthatatlan a királyság eszméjétől. A közársasági gondolatnak ezen a földön nincs gyökere, már pedig az államiorma üres vázának élő tartalmat csak a néplélek együttérése, az összes társadalmi erők eszmei egybeolvadása adhat.

A nagyságnak az az ösztöne, amelyről *Nietzsche* beszél, cselekvő erőként él a magyar fajban és válságos pillanatokban sorsdöntően mutatta meg magát. A nagyságnak ez az ösztöne és a királyság intézményéhez való benső ragaszkodás a magyarságban szervesen kapcsolódott egybe. Egészen divinatív megérzése a magyar népléleknek, hogy történeti elhivatottságának tartalmát csak a királyság államformájában teljesítheti ki. A királyságnak, mint élő organizmusnak, mint történeti valóságnak eleven érzését talán jogfolytonossági mentalitásnak is nevezhetnők, ám ez a jogfolytonosság nem szorítkozik a politikai jelszóként hangoztatott legitimitás területére, benne van ebben az egész magyar történeti érzés és gondolatvilág, benne van minden magyar ember, együtt az élők és halottak, azok a cselekvő halottak, akiket *Comte* megtesz a történelem legfőbb alakítóinak. Ez a jogfolytonosság maga az egész történeti Magyarország, intézményeivel, szellemével, földjével, egész testi és lelki integritásával együtt. Ezt ismerte fel a magyar nemzetgyűlés, amidőn a háború után való első alkotmányténykedése alkalmával kötelezettségének tartotta, hogy a jogfolytonosságot helyreállítsa és a királyi jogok gyakorlására *Horthy Miklós* személyében kormányzót válasszon.

Akik a királyproblémát csak egyoldalúan, bizonyos szemzőg alatt tudják nézni, azok álljanak bármely oldalon is, nem szerezhetnek maguknak tiszta képet, objektív szemléletet. Csak hűvös tárgyilagossággal, minden szenvedélytől menten szabad

ehhez a kérdéshez közeledni, amelynek átmeneti megoldhatatlansága egyik legfájdalmasabb és legmegalázóbb kényszerűsége világpolitikai helyzetünknek. Kétségtelen, hogy ez a kérdés amennyire nemzeti sorsprobléma Magyarország szempontjából, annyira nemzetközi a világpolitika és az érdekelt hatalmak szempontjából. A Habsburg-monarchia és Magyarország felदारabolásával formailag bizonyos befejezett tények teremtettek, amelyeknek fenntartása és stabilizálása az újonnan keletkezett államok számára — az ő felfogásuk szerint — egzisztenciális kérdés. A magyar trón betöltése szerintük veszedelmet hozhatna az egész utódállam-rendszerre s innen származik az a féltékenység, amellyel a. kisantant a magyar királyprobléma minden rezdülését kísérte és kíséri még ma is. A bizonytalanság érzése felettébb erős a „hódítókbán“, hiszen az erőszak természetrajzával ők is tisztában vannak, jól tudják, hogy a békediktátumok csak fizikailag teremthettek befejezett tényeket, erkölcsileg azonban nem. A győzők és legyőzöttek felett álló magasabb erkölcsi törvényhozás éppúgy nem vette tudomásul Trianont, mint a nagyhatalmaknak azt a rendelkezését, amely Magyarország megkoronázott királyának és családjának trónfosztásáról szól.

Egy bizonyos, több türelem, erősebb kitartás és politikai fegyelmelzetség esetén a magyar királydráma elmaradhatott volna. Sajnos a mai erőviszonyok mellett vigyáznunk kell arra, nehogy az illúzióknak végzetes időelőtti cselekvésbe lendülése újabb katasztrófát idézzen elő.

A magyar revíziónak ez is egyik kardinális belső feltétele.

Felekezeti béke — vallásszabadság.

De ugyanilyen fontosságú feltételnek kell számítanunk a vallási türelmességet, a felekezeti békét is; s általában a teljes vallási szabadságot.

Egy kitűnő publicista barátom tollából néhány év előtt cikk jelent meg, amely többek között az alábbi megállapításokat tartalmazta: „Bármint is vesszük: a magyar katolikus társadalom éppen a politikai és hatalmi pozíciók tekintetében inferioris helyzetben tudja magát. Ezt lehet pártpolitikai szempontból elhallgatni, vagy letagadni, de a lappangó feszítő erő itt van és érezteti lassanként a maga hatásait. A (katolikusság azt érzi, hogy táborában van az ország lakosságának több mint kétharmada, de a politikai hatalom tekintetében számára aránya alatt van képviselve“.

Majd alább így folytatja a cikkíró: „Mondják: titkos statisztikák vannak arról, mennyire kismizettnek érzi magát a katolikus társadalom a politikai és kormányzati hatalomban. Lehet, hogy ezekben a statisztikákban túlzások is vannak,

de, hogy ilyen statisztika létrejöhetett, már egymagában kétségbevonhatlan jele a bajnak“.

Hát éppen ez az. Ott, ahol már statisztikák készülnek arról, hogy a közéleti pozíciókban és a hivatali állásokban valásfelekezeti megoszlás szerint kik foglalnak helyet, már magábanvéve kétségkívül súlyosan kóros jelenség, amely nemcsak figyelmet érdemel, hanem komoly aggodalmakat is ébreszt.

Felvetődik a kérdés e titkos statisztikával kapcsolatban, vajjon a Magyarországon uralkodó felekezeti érzékenység éppen úgy világjelenség-e, mint a gazdasági életben a konjunktúrák alkonya, a politikában a konzervatív gondolat térhódítása s az irodalomban a romantikus elmélyülés? Ez a beteges tünet is éppen olyan rejtélyes megnyilatkozása a világ-szellemnek, mint a divatos áramlatok legtöbbször, amelyekről soha sem lehet pontosan megállapítani, hogy honnan és miért jöttek és merre tűnnek el? Vagy egy speciálisan lelki indiszpozícióval állunk szemben?

Nem tudnék e kérdésekre határozott választ adni. Tény az, hogy Magyarországon ezidőszerint sokkal többet és a kelletténél jobban érdeklődnek az emberek vallása iránt, mint az kívánatos volna, viszont azt hiszem, hogy Anglia, Franciaország, Olaszország és az Egyesült Államok közvéleménye nem tulajdonít olyan fontosságot ennek a kérdésnek, mint a magyar társadalom. Valószínű tehát, hogy itt nem külső hatások nyilatkozásairól van szó, hanem belső indítékok azok, amelyek minduntalan ráterelik az embereik figyelmét a felekezeti kérdésre.

Miért van ez így? A dolgok geneziséhez kell visszatérni. A hazánkban lejátszódó forradalmak utóhatásaként erős antiszemita áramlatok bukkantak fel a közéletben és társadalomban. Ez a tendencia hatalmas erőre kapott és befolyását érezte a közélet számos területén. A meglehetősen heves és elkeseredett agitáció erős választóvonalat húzott az állampolgárok bizonyos kategóriája közé s a társadalom nagyrésze hozzászólt ahhoz, hogy a felmerülő problémák javarészt abból a szemszögből bírálja el, vajjon kapcsolatos-e a zsidókérdéssel, vagy sem. Idők múltával, természetesen, szoros kapcsolatban a közszellemben végbemenő lassú átalakulással, változott a helyzet s a zsidókérdés sokat veszített élességéből, de amilyen arányban engedett itt a feszültség, olyan mértékben kezdtek felbukkanni a többi felekezetek közötti visszás jelenségek. Bizonyos társadalmi és szellemi átszűrődések révén a felekezetieskedés nem maradt meg a zsidókérdésnél, hanem specializálódott, tovább terjedt és elborította hullámaival az egész közéletet.

Most már nemcsak azt kérdezték, hogy zsidó-e valaki, vagy sem, hanem ezen túlmenően, illetve ettől függetlenül azt is, hogy katolikus, protestáns, vagy más hitfelekezethez tar-

tozó-e? Hirtelen a keresztények is gyanakvó szemmel és féltékenységgel kezdtek egymásra nézni, mintha a másik fél, a másik felekezet nem éppen olyan hű, derék és megbízható magyar volna. Egészen különös, megmagyarázhatatlan jelenség ez, van benne valami erkölcsi és szellemi dekompozíció, ami a társadalom teljes atomizálódásához vezethet.

Ami pedig a kormányzatot illeti, akármilyen kormánya legyen is Magyarországnak, nézetem szerint csak egyetlen szempont lehet számára mindenkor irányadó úgy szellemi, mint tárgyi döntéseinél, mégpedig az, hogy mindenképp az ország érdeke! Az, hogy valaki protestáns, katolikus, vagy másvallású állampolgár, semmiféle pozíció betöltésénél nem lehet irányadó. A nemzet legsúlyosabb ítéletét vonná fejére az a kormány, amely az állami ügyek intézésébe be vinné a felekezeti szempontot s ezáltal felülről kezdeményezne olyan destrukciót, amely végeredményben a nemzeti erők teljes szétforgácsolásához és ezáltal a magyar társadalom, az egész ország széthullásához, végleges és soha jóvá nem tehető katasztrófájához vezetne.

Vaimak természetesen ennek a kérdésnek — mint mindennek Magyarországon — politikai vámszedői, de vannak hó-bortosai és fanatikussai is, akik állandóan harcolnak a láthatatlan ellenséggel és szentül meg vannak győződve TÓla, hogy bár senkisem bántja, meg kell védeniök a felekezetüket s ezt a védelmet olyan formában hajtják végre, hogy másokat támadnadjk. Megengedem, hogy bizonyos mértékig még jóhiszeműek is ezek a heveskedők, de hát a pokol tornáca is jó szándékkal van kikövezve s az ilyen jóhiszeműség is elvezethet oda, ahová a politikailag aláfütt felekezeti türelmetlenség okvetlenül elérkezik.

A kereszténység a legnagyobb emberi gondolat, amelynek társadalmi kiépítéséhez az emberiség egész életpályája is alig lesz elegendő. Csak minden erőnek, becsületességnek és szeretetnek az összefogásából születhetik meg a nagy jövő, amely eszmények megvalósításán át újabb ideálok felé tör. A kereszténység azonban nemcsak gondolat, de hit és felemelkedés s ezenfelül a legnagyobb erkölcsi erőfeszítés, mely csodálatos sodrával valaha is magával ragadta a lelkeket s amelynek tartalma és folyamatossága Ikimérhetetlen. Ebbe az erkölcsi erőfeszítésbe beletartozónak érzek minden magyart, aki életével, tetteivel, érzésével és eszmevilágával morális alapon áll. Ők az óriási nagy többség, úgyszólván a magyarság egész egyeteme, aki ezen a körön kívül állana, olyan talán alig akad. S ha ez a nagy átfogó erő így együvé tud kovácsolni milliókat, miért, hogy vannak mégis sajnálatos kivételek, akiknek a belső világára nem az egyetemesség, hanem a különösség erejével hat a kereszténység? Lássák be a türelmetlenkedők, a féltékenyek, a békétlenek, hogy a krisztusi ige nem magán-

tulajdon, hogy egyik felekezeti sincs privilégiuma sem égi, sem földi dolgokban s csak az hű, igaz, Istennek tetsző keresztény, aki szívét kitarja embertársainak s tekintetét állandóan a megváltásnak az egész emberiségre kiterjedő s mindenkit mindennel (kiengesztelő fenséges csodájára fordítja).

Olvastam mélyenjáró fejtegetéseket arról, hogy társadalmi megújulás nélkül nincs nemzeti újjászületés. Gondolhatja-e valaki Magyarországon, hogy az a társadalom, amelyben felekezeti ellentétek dúlnak, rendelkezik azokjal az immansens erővel, amelyek a megújulás folyamatának nemcsak a befejezéséhez, hanem már a megkezdéséhez is föltétlenül szükségesek? Legyünk tisztában vele: a társadalom megújulása a lelkek békéje, benső harmóniája nélkül el sem képzelhető. Ez az alap pedig nem valósulhat meg addig, míg Magyarországon felekezeti villongások vannak.

Valamennyien az örökkévaló Isten gyermekei vagyunk. Sorsunk és rendeltetésünk egy: küzdeni a jóért, harcolni az igazságért, a megalázott Magyarország felemelkedéséért. Aki mindig erre gondol — s remélem, ebben nincs magyar és magyar között különbség — annak eszébe sem juthat többé, hogy felekezeti alapon is lehet a hazát szeretni.

Az írás- és gondolatszabadság.

A revízió igen fontos belső feltétele természetesen az értelmi erők mérkőzésének szabadsága. Joggal idevehetjük a gazdasági erők mérkőzésének szabadságát is, ami nézetem szerint teljesen egybeesik az államolgyárok egyenlőségének elvével és a jogrend kérdésével. Ez utóbbinál — ami alatt nemcsak politikai, hanem gazdasági jogrendet is értek — azt hiszem, nem szükséges hosszasan időznöm, mert hiszen Magyarországon a törvény előtt való egyenlőség és a jogbiztonság kérdése vitán felül áll. Közép-Európának legkonszolidáltabb állama vagyunk, aminek idegen uralom alatt élő volt honfitársainkra gyakorolt vonzóereje és hatása nem lekicsinylendő.

Több figyelmet óhajtok szentelni azonban az írás és az irodalom szabadsága kérdésének.

Az írás, az irodalom szabadsága, bizonyára a szellem legnagyobb értéke s az ember magasabbrendűségének bizonyítéka. Közkinccse az emberiségnek, amelyet korlátozni bűn volna a fejlődés és a haladás szelleme ellen. Egyet jelentene azzal, hogy az ember génuszát (kikapcsoljuk a törvényszerű emelkedés és magasabbtrörés kozmikus közösségéből).

De mindennek igazsága mellett bizonyos különbözőségekre mégis rá kell mutatnunk, amelyek az egyéni, eltökélt írás s az ebből megszülető szubjektív, autochton írásmű és az irodalom közössége, egésze, tömege között fennállónak.

Az írás és az irodalom nem adekvát fogalmak. Az írás

szuverén, és abszolút, az irodalom nem szuverén és relatív. Az írás lélektana és az irodalom pszichológiája között matematikai pontossággal meghúzhatók azok a differenciálvonalak, amelyeket a nemrég elhunyt nagy francia aggastyán, *Le Bon Gusztáv* vont meg a tömegek és az egyén pszichológiája között. Milyen más az ember önmagában, saját cselekvési szabadságának szinte korlátlan lehetőségei között s milyen más csoportokba verődve, a tömegindulat szuggesztíója alatt. Az analógia talán nem egészen fejezi ki egyrészt az önálló írásmű és az irodalom, másrészt a személyes ember és a tömeg viszonyát, de kétségtelen, hogy az irodalmi alkotásnak önmagának minden mástól függetlenül más egyénisége, kisugárzása, hatóereje és belső energiája van, mint együttesen azzal a számtalan írásművei, amit irodalomnak nevezünk. Ez az irodalmi közösség és együttélés, ha nem is közömbösíti, de mindenesetre általánosítja és felvizezi az írásmű külön egyéniségét, tendenciáját pedig — mert hiszen minden igazán mély lelki megnyilatkozásnak valamelyes határozott emberi irányzata van — talán egészen más hatások felé vezet le.

Nem abból a szempontból mutattam rá ezekre a különbözőségeikre, mintha az a szabadság, amely az egyes író és művét külön megilleti, az irodalommal szemben általában korlátozható volna. Erről szó sincs. A különbözőségeik, amelyek fennállnak, legelső sorban is a felelősség komplexumába tartoznak. Az író felelőssége csak emberi és művészi, az irodalomé kollektív és egyetemes. Az írás konfesszionális, szent emberi jog. Az irodalomnak már felelőssége, belső missziója, sőt hierarchiája van, amiből következik, hogy a magasabb közületek, a nemzet és a társadalom életérdekeire figyelemmel kell lennie. Az irodalomnak nemcsak szabadsága van, amelyet mindannyian tiszteletben tartunk és megőrzését primér polgári kötelezettségnek ismerjük el, de van hivatása, sőt kötelessége is a nemzettel szemben, amely életre hívta.

Csodálom, hogy ezt kitűnő elmék nem akarják belátni és megérteni. Sőt ellenkezőleg, minduntalan felhangzik a vád, hogy az irodalomnak nincs szabadsága Magyarországon s olyan megkötöttségek akadályozzák a szabad és szárnyaló írói alkotást, amelyek más kultúrállamban ismeretlenek. Vájjon mik ezek a gátlások és megkötöttségek? Senki nem konkretizálta még, a vád csak általánosságban hangzott el eddig, de ez aztán megismétlődik únos-úntalan.

Én a nemzet érdekében valónak tartom, hogy ez a kérdés végre pro foro extemo tisztáztassék. Nyíltan meg kell kérdeznünk, hogy mit értenek az alatt, hogy Magyarországon nincs irodalmi szabadság. Csak nem azt, hogy törvényeink üldözik a pornográfiát és a nemzetietlen irányú törekvéseket? Ehhez csak joguk van azoknak, akik a nemzeti gondolkodás nagy többségét jelentik ebben az országban. Mert ha ez a joguk a

másik oldalról kétségbe vonatnék, akkor éppen azok sértenék meg a legflagránssabban a szabadság-elveket, akik most szakadatlanul reklamálják.

Sokat gondolkodtam e kérdés fölött, amelyet igen nagy jelentőségűnek tartok, őszintén megvallom azonban, nem tudom máig sem, mire céloz ez a súlyos vád.

Vájjon szabadságellenes jelenség-e az, hogy irodalmi, tudományos és; kultúrtestületeink őrizői a nemzeti szellemnek, istápolói a termékeny nagy magyar hagyományoknak? Akadályoz ez valakit abban, hogy nézeteit szabadon nyilváníthassa, véleményt formálhasson és olyan remekművet alkothasson, bármilyen irányút, vagy szelleműt is, amelyet Istentől adott tehetsége megteremtene enged? Kétségbe vonta valaki a kritika jogát ezekkel az intézményekkel szemben s nem élnek-e vele elég bőségesen?

Vájjon a l'Institut de France, vagy a londoni királyi Akadémia kevésbé tradicionális testületek, mint a Magyar Tudományos Akadémia? Mégis kinek jut eszébe panaszkodni, hogy azokban az országokban nincs irodalmi szabadság? A bírálat szava egyébként felcsattan ott is s jellemző, hogy olyan konzervatív orgánus, mint a Le Temps, mely a klasszikus műveltségnek és az antik szellemnek egyik legbuzgóbb propagálója a francia sajtóban, bírálati glosszákkal (kíséri Renée Doumic-nak, az Akadémia örökös főtitkárának jelentését, amelyben szemlélet és beszámolót tart az Akadémia által jutalomra és kitüntetésre érdemesített művek felett. A lap és a főtitkár úr, helyesebben az Akadémia itt bizony nincsenek egy véleményen, jöllehet a l'Institut döntése megföllebbezhetetlen. De miért jutna valakinek eszébe ezért azt mondani, hogy Franciaországban nincs irodalmi szabadság?

Jellemző különben a francia viszonyokra, hogy ott éppen most nap nap után arról írnak a nagy lapok, hogy a szenátus és kamara közoktatásügyi bizottságában olyan tendenciák kezdenek érvényesülni az új oktatásügyi reform tárgyalása során, amelyek veszélyeztetik úgy a (középfokú, mint a felsőbb oktatásban a latin és görög irodalom s általában a humanisztikus szellem vezető szerepét. A francia közvélemény tekintélyes része ebben a törekvésben csakugyan veszélyeztetve látja nemcsak az irodalom, hanem a tudomány szabadságát is, mert illetéktelen, a szellemi kategóriáktól teljesen távol álló tényezők befolyását sejtje ennek az irányzatnak az elhatalmasodásában.

De újra visszatérek az elhagyott gondolatformákhoz. Mégis mi lehet a forrása, a táplálója ennek a vádnak? Élnek és uralkodnak Magyarországon privilegizált és külön védelemben részesülő társadalmi osztályok és kategóriák, amelyek az írói és művészi hozzányúlás neántsvirágai? Útjában áll-e itt va-

lami a politikai, társadalmi vagy irodalmi kritikának? Nemcsak a kritika, hanem a persiflage is szabadon virágzik itt!

Nem szabad az olyan felelőtlen általánosságokat kimondani, hogy Magyarországon nincs irodalmi szabadság. Ez politikai vádemelés is. Politikai azért, mert olyan nemzettel szemben hangzik el, amelynek ügyis veszett hírét keltik a külföldön s amely nemzeti energiáinak nagy részét kénytelen arra pazarolni, hogy egy megszervezett ellenséges propaganda ellen védekezzenek.

Mi a helyzet a határokon túl?

Mért nem fordítják a panaszkodók tekintetüket inkább a megszállott területek felé? A magyar irodalmi szabadság szenvedő Krisztus-arca néz onnan rájuk. Ennek az arcnak a mártírvonásai illetlenül gyadják őket?

A békeszerződésben is elismert joga a magyarságnak, hogy a régi területen élő fiait nemzeti kultúrmunkájába kapcsolhassa. A szellemi összeköttetésnek elengedhetetlen feltétele azonban meg van semmisítve azzal, hogy Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia a magyarországi sajtótermékeket általában, tehát nemcsak a politikai napi sajtót, hanem a tisztán tudományos és szépirodalmi termékeket, könyveket is kitiltja, s bevitelük elé akadályokat gördít. Vagy visszaküldik a magyar kiadványokat, vagy eltüntetik a cenzúra és vámkezelés sülyesztőjében. Kivételek természetesen mindhárom utódállamban vannak, persze nagyrészt olyanok, melyek nem rontják az ottani atmoszférát. A tisztán nemzeti szellemű irodalom számára azonban nincs kegyelem.

Romániából nemcsak kitiltották a magyar könyveket, hanem 1923 áprilisában hatóságilag lefoglalták és Bukarestbe szállították az erdélyi területen lévő könyvkereskedésekből az 1918 után megjelent egész magyar könyvkészletet. Jugoszláviában formailag nem volna akadálya a magyar könyv bevitelének, itt viszont rendkívül magas vámtételekkel, a terjesztés lehetetlen formalitásával és más zaklatásokkal állják útját annak, hogy a magyar könyv a magyar olvasóhoz eljuthasson.

Ez a magyar irodalom szabadsága odaát. Pedig az a nagy szellemi újjászületés, amelyre a háború után mindig oly fennen hivatkoznak s amely szerintük az életnek nemcsak új tartalmat, de más hivatást is adott, bizonyos dolgokat, úgy látszik, mégis elfeledett kitermelni magából. Így elsősorban az embernek első alapvető jogát, hogy:

1. azon a nyelven beszéljen, amelyen tud és akar,
2. olyan nyelvű könyvet, vagy újságot olvasson, amely ízlésének és kultúrájának legjobban megfelel.

1918 óta nem természetes és nem magától értetődő, hogy szabadon írni, olvasni és beszélni megtámadhatatlan emberi

jog. A fájdalomnak mélységes és keserű forrása az, hogy primőr emberi megnyilvánulások hatásai, vagy társadalmi terrorba ütköznek, hogy megtiltják valakinek, csak azért, mert magyar, hogy annak a szellemi kultúrközösségnek maradjon tagja, amelybe beleszületett. Ez történik még mindig a „béke“ tizenharmadik esztendejében Európa egyes területein és ennek a fájdalomnak a szava és nyilallása csodálatosképpen nem tud elérni a magyar irodalmi szabadságot hiányolók lelkéhez.

A magyar könyvnek, a magyar újságnak nincs szabad útja három és félmillió magyar lelkéhez. Itt emlékeztetbe kell idéznem a Pen Clubok bécsi kongresszusának azt a határozatát, amelyben Európa lelkiismeretéhez appellált, amikor ki-mondotta, hogy:

„a lehető legrövidebb idő alatt el kell törölni minden tilalmat, vagy rendszeres cenzúrai intézkedést, amely valamely országban irodalmi termékek bevitelére, kiadására, vagy elárúsítására vonatkozik, e termékek bármilyen nyelvűek legyenek és főleg, ha valamely nemzeti kisebbség nyelvén írtak“.

A Pen Club bizonyára nem a világ legfelsőbb szellemi ítélőszéke, de kétségkívül olyan előkelő irodalmi testület, amely éppen nemzetközi összetételénél fogva alkalmas az ilyen kérdések tárgyalására. Azok az intellektuális, költők, írók és művészek, mint *Gerhart Hauptmann*, *Galsworthy** és *Cremieux*, akik ebben a határozathozatalban résztvettek, megfelelő erővel és tekintéllyel rendelkeznek ahhoz, hogy szavukat meghallják és komolyan vegyék mindenütt a világon. És akkor, amikor ilyen szellemek szólalnak fel a valóban veszélyeztetett, sőt elorzott és megcsúfolt magyar irodalmi szabadság mellett, akkor a mi gravaministáink hazuról segítenek „javítani“ az ország prestigét. Meg kell ezt végre ilyen nyersen mondani, mert nem babra megy a játék. A magyarság történeti életének egyik legnagyobb küzdelmét vívja most, s nem szabad, hogy ennek a harcnak akár csak lelki dezertőrjei is legyenek.

Sokatmondó jelenség, hogy odaát a megszállt területeken éppen annak a helyi irodalomnak van a legbőségesebb szabadsága, amely ott is azt hangoztatja, hogy itthon, a csonka országban nincs se politikai, se szellemi szabadság. Magától értetődő és természetes dolog ez. Ostoba és bárgyú volna az az ellenséges politika, amely nem karolná fel és nem istápolná mindazt, ami alkalmas arra, hogy az ottmaradt magyar tömegekre a régi hazával szemben elkedvetlenítőleg és elidegenítőleg hasson. Különösen akkor, amikor ehhez a hadjárathoz magukról megfélemezett magyarok szállítják a szellemi muníciót. Főként Csehszlovákiában. A csehek felvidéki politikájá támogat és dédelget minden olyan szellemi és kultúríránnya-

* *Galsworthy* nemrégiben elhunyt.

tot, amelynek semmi közössége nincs a magyarság lelki és érzelmi életével. A Masaryk-féle egymillió kulturálapítvány s az annak kezelésével megbízott „magyar“ közművelődési egyesület kiáltó bizonyosság arra, hogy kik a magyar irodalmi és kultúrszabadság hivatalos zászlóvivői a csehszlovák államban.

Az írás szent művészetének voltak és lesznek mártírjai, akár azért, mert eszméikért és gondolataikért testi, vagy szellemi vértanúságot kellett szenvedniük, akár azért, mert csak lelkük vére hullásával tudták irodalmilag kifejezni magukat. Talán igaz az is, hogy az első írott betű nagyobb kín és fájdalom között született meg, mint ahogy születik a gyermek. Ez minden tiszteletet és megbecsülést biztosít az írás szabadságának, de az irodalom ma már nem gyermek, aki toporzékolva zúzhatja darabokra Istennek drága kristálykelyheit: a nemzetet és az országot, s mindezekkel együtt a történelmi elhivatást, amiket kezébe adott a végzet. Az irodalom felnőtt férfi, akinek nemcsak jogai, de kötelességei is vannak, különösen akkor, ha magyar irodalomnak született.

A nemzet fogalmának tartalma és jelentősége nálunk nem ugyanaz, mint másutt. A mi szenvedésteli életünk olyan momentumokat épített bele ebbe a fogalomba, amelyeket éppen az irodalomnak kötelessége zengően kihangsúlyozni és mindenki számára megközelíthetővé tenni. Ha az irodalom a nemzeti lélek önéletrajza, aminthogy bizonyára az, akkor ma fokozottabb kötelessége, mint bármikor, ezt a lelket a magasztos szenvedések minden skáláján megszólaltatni és a világ ítélőszíne elé állítani. S ehhez hiányoznék az írás, vagy az irodalom szabadsága? Senki ezt komolyan nem állíthatja. Ha ez igaz volna, akkor valóban méltatlanok lennének a népek rokonszenvére, pedig ez ma, a jelen nehéz óráiban, tisztán és bőségesen áramlik felénk s mi ezt a szimpátiát mindennél többre becsüljük, mert a részvételteli emberi szó tündöklő nagy része az univerzumnak.

A jó és rossz közigazgatás.

Szólnom kell még a revízió belső feltételei között a közigazgatásról, amelyet igen sokan támadtak a múltban, sőt támadnak még ma is. E támadásokkal némelyek egybekapcsolják a politikai erők szabad mérkőzésének kérdését is, szerintem azo7iban egész helytelenül, mert a nagy politikai problémák eldöntésénél a közigazgatásnak mindig csak másodrendű, technikai szerepe lehet. Egész különösen fog hangzani, főleg azokkal szemben, akik a közigazgatási apparátust a mindenkori kormányok engedelmes szolgájának tüntetik fel, hogy én ennek éppen az ellenkezőjét állítom és azt mondom, hogy a magyar szuverénitás belső küzdelmei leginkább és elsősorban a bürokrácia magas frontján zajlanak le.

Hihetetlennek látszik, mégis kétségtelenül megállapítható

tény, hogy Magyarországon rendkívül nehéz az állami akaratot maradéktalanul végrehajtani. Legyenek bár a legnemesebb és legemelkedettebb kormányzati intenciók s támogassa ezeket akarat, erő és lendületesség, a végrehajtás meg fog torpanni olykor egész jelentéktelennek látszó akadályokon, amelyeket nem is annyira talán az emberi akarat, mint inkább a gépies, mechanizált és önmagába szerelmes közigazgatási methodika állított fel.

Csodálatosak a magyar bürokrácia útjai. Aki nem járatos útvesztőiben, aki szegény jámbor lélek rábízza magát egy akta törekeny lélekvesztőjére, aki nem vesz igénybe támogatást, külső protekciót, vagy nem koptatja el a lábát térdig az előszobázásban és utánajárásban, az várhatja az elintézést, az igazságot a megőszülésig. Valami csodálatos beidegzettség ül a magyar közigazgatási vérkeringésben, amely talán ha akarna, sem tudna emancipálódni olyan hagyományoktól, amelyek rég idejüket múlták, nehézkesek, elkorhadtak s csak arra jók, hogy a modern életritmust előadói ívekbe és iktató könyvekbe törjék. A magyar állami igazgatásban mindig találnak kettőnél több okot arra, ha valamit gyorsan és sürgősen kell elintézni, hogy mit miért nem lehet megcsinálni, végrehajtani. Alkalmazható törvény és rendelet fölös számban mindig akad s talán ez szigorú ítéletnek hangzik, de mégis elmondhatjuk, hogy a magyar bürokrácia intézményei valósággal a kezdeményezés temetői.

A jó adminisztráció nemcsak a zavartalan belső kormányzásnak, hanem egy nemzet külső felemelkedésének is emeltyűje kell, hogy legyen, mert végeredményben a közigazgatás az a szerv az állam organizmusában, amely a gazdasági és szellemi élet által kitermelt erőket megfelelően organizálja és teljesítő képességüknek legmagasabb csúcsára vezeti. A háború és összeomlás után következő magyar kormányok belátták azt, hogy elavult régi módszerekkel nem lehet a nemzet életében azokat a maximális teljesítményeket biztosítani, amelyeket a mai rendkívüli idők minden néptől egyaránt megkívánnak s éppen ezért rálépett a közigazgatás megreformálásának és az állami cselekvés racionalizálásának útjára. Bizonyos eredmények mutatkoznak ugyan már, de ezek, sajnos még rendkívüli távolságban vannak attól, hogy a magyar közigazgatásban új szellemről, új stílusról és a gyarló megkötöttségek szabad és expeditív felbontásáról lehetne beszélni. Főleges hangsúlyozni, hogy egy símán gördülő s a társadalom minden érdekét könnyen és igazságosan kiszolgáló adminisztrációnak mekkora jelentősége lehet a revízió szempontjából is, különösen akkor, amidőn a tőlünk elszakított területeken a közigazgatás korrupt, pártoskodó, elfogult, számtalanszor gyűlölködő és becstelen s nem istápolója és támogatója, hanem gyötrelme az ottlő népeknek.

A jó és pártatlan közigazgatás a revízió túl is garanciája lehet és kell hogy legyen a jövőnek, mert azok a régi magyar állampolgárok, akiket előbb-utóbb vissza fog adni nekünk a sors, bizonyára összehasonlításokat fognak tenni régi és új helyzetük között s abban, hogy az anyaország keblén igazán jól érezzék magukat, itt meleg és bensőséges otthonra találjanak, igenis legfontosabb és döntő szerepe a közigazgatásnak lehet.

Aminthogy a revízió túl is csak egy erős és nemzetközi tekintéllyel bíró Magyarország lehet garanciája az elszakított részekben élő magyarság megmaradásának, — sajnos ilyenek a revízió után is fognak még maradni — úgy bizonyos az is, hogy az újonnan érkezettek csak az a belső prestige forraszthatja össze a nemzettesttel, amelyet csak a nagyvonalú és európai szellemű államigazgatás áraszthat magából.

El kell ismernünk és meg kell állapítanunk azonban mindezekkel szemben, hogy volt idő a magyar történelemben, amikor az állami akarat végrehajtása éppenséggel nem volt kívánatos dolog és a Habsburgok abszolutisztikus törekvéseivel szemben a jus resistendi-vel kezükben a vármegyék voltak az alkotmány utolsó védbástyái.

Hogy végezetül a revízió belső feltételei közé tartozik a tiszta, korrupciómentes közelet, az álláshalmaz megszüntetése és a szociális gondoskodásnak minden társadalmi osztályra való egyenlő kiterjesztése, amiben benne van a legteljesebb munkásvédelem is — az természetes.

IV.

A határok kérdése.

A román, cseh és jugoszláv álláspont. — Lehet-e devalorizálni a határokat? — Benes kompenzációkat követel, Jugoszlávia terjeszkedni szeretne?

Hogy a határok kérdését is a revízió belső feltételei között tárgyalom, annak oka az, hogy ez a kérdés a legszorosabb összefüggésben áll az ország létfenntartásának és gazdasági boldogulásának problémáival. Egészen kétségtelen, hogy Magyar ország jelenlegi határai között nem élhet meg és nem tartható fenn, s ha ez a nemzet történeti létét tovább akarja folytatni, akkor feltétlenül tágítani kell azokon a szűk földrajzi kereteken, amelyeknek Prokrusztész-ágyába belenyomorították. Nemzetünk páratlan történeti energiái mindeddig ki tudták védeni a trianoni ítélet halálos szorítását, mindez azonban csak a magyar nép példátlan és állandó erőfeszítései mellett volt lehetséges, de hogy ezek az erőfeszítések továbbra is állandósíthatók, sőt fokozhatók lennének, ez a legnagyobb mértékben kétséges. Nem szabad, nem lehet egyetlen nemzetet sem arra ítélni, hogy beláthatatlan időközön át elviselhetetlen terheket viseljen s a puszta lét fenntartása érdekében erői összességét a legmagasabb feszültségben tartsa. Az ilyen állapot fenntartásának erőltetése nemcsak az emberiség alapelveivel ellenkezik, hanem a jövő békés fejlődése szempontjából is komoly veszélyeket rejt magában. Hogy mindez megváltozhassék, ahhoz Magyarországnak új határookra van szüksége.

Az országhatárokat nem gyarló emberi akarat szabja ki, hanem felsőbb rendelés határozza meg. A határok misztikumát nem lehet sem elvenni, sem adományozni, a történelemnek hosszú és mélyenjáró folyamata az, amely csodálatos ruhába öltöztet földrajzi vonalakat és felfokozza életüket egy nép, egy nemzet sorsot betöltő ragaszkodásáig. A határok kérdésénél nemcsak arról van szó, hogy ez, vagy az a falu és város ide, vagy oda tartozzék, sokkal inkább arról, hogy a nemzeti múltnak és hagyománykincsnek egy része megmaradjon-e, a közös szellem és történelmi együttélés tovább ápolhassék annak az ér-

zésnek a sugallatával, amit a föld, a természet, a kultúra, a dal és az anyanyelv nosztalgiájának is nevezhetnénk.

Titulescu román külügyminiszter egy magyar újságíró előtt tett nyilatkozatában körülbelül azt mondotta, hogy a határok jelentősége hovatovább meg fog szűnni, a határok elvont fogalmakká válnak (*La spiritualisation de la frontière*), mert a népek felismervén érdekeik azonosságát, nem azt fogják a történelemben keresni, ami elválaszt, hanem ami összehoz. Nagyon szép kijelentés ez az egyébként rendszerint igen harcias román politikus szájából, de nem hiszem, hogy ő maga valami nagy gyakorlati jelentőséget tulajdonítana neki, mert csak nem gondolja komolyan Titulescu úr, hogy Magyarország a jelenlegi határait hajlandó lesz a nagy „kibékülés“ reményében lexikoni fogalmakká rögzíteni? A magyarság igenis hajlandó rendkívüli áldozatokra is a Dunavölgy népeinek megértése és áldásos együttműködése érdekében, de ezt csak úgy teheti meg, ha új életlehetőségeket biztosítanak számára, ami annyit jelent, hogy jelenlegi bebörtönöztetésének véget vetnek és a mostani karrikatura-határok helyett komoly és emberileg értékelhető államhatárokat állapítanak meg számára.

Így, de csakis így születhetik meg aztán a *securité par la revision des traités*.

De mondotta még Titulescu azt is egy más alkalommal, hogy devalorizálni kell a határokat ... Mi a legnagyobb örömmel készek vagyunk hozzájárulni ehhez inkább ma, mint holnap, de hogy hihessünk az ilyen kijelentések őszinteségében, amikor nap-nap után olyan jelenségekkel találkozunk, amelyek szöges ellentétben állanak a nyilatkozatokkal?

Igen szellemes és szép mondás ez, de tartalmilag csak akkor lehet helytálló, ha benne foglaltatik a román impérium alatt élő kisebbségek teljes egyenjogúsága, kulturális, vallási, emberi és politikai szabadsága és a gazdasági, politikai és katonai szuverénitásnak a mi javunkra való olyan értelmezése is, amelyet Titulescu úr a saját állama részére mindenkor és mindenütt megkövetel.

Azon a díszvacsorán egyébként, amelyet május elején a román kabinet tagjai abból az alkalomból rendeztek Titulescu tiszteletére, hogy: „a kisantant kezd reális erővé válni és abban a románoknak végül döntő szavuk van, holott eddig csak uszálynak tekintették őket“ — Románia külügyminisztere nála egészen szokatlan elégikus hangokat ütött meg és megemlékezvén a diplomata nehéz feladatairól, a következőket mondotta:

— Nem kételkedem, hogy támogatni fognak önök akkor is engem, amikor a sors nem lesz kegyes hozzám, mert a harc nem jelent mindig sorozatos győzelmeket. Az utolsó pillanatig ellent fogok állni mindenkinek, amikor országunk biztonságáról lesz szó. Mert hiszen szó lesz egyszer, még pedig nemso-kára ...

Titulescu leszögezte még, hogy Romániának külpolitikai szempontokból most erdélyi miniszterelnökre van szüksége. Ez az erdélyi miniszterelnök jelentette ki egyébként nagy pátoszszál a párisi Havas ügynökség tudósítójának a békeszerződések revíziójára vonatkozólag, hogy: soha!

Mintha Titulescu rezignált szavaiból nem csendült volna ki annyi határozottsággal ez a rideg „soha“.

Meg aztán úgylátszik, mégis csak lehet határkiigazításról beszélni, amikor nem Magyarország a partner. Egy genii távirat szerint ugyanis Csehszlovákia és Románia kormányai között megegyezés jött létre a csehszlovákiai Máramaros-megye egy részének Románia javára történő átengedéséről. Nagy jelentősége nincs a dolognak, de ez mégis csak a trianoni szerződés területi rendelkezéseinek a megváltoztatása, precedensül tehát mindenestre szolgálhat.

De szólott a határok kérdéséről tavaszi expozéjában a négyhatalmi paktum tervezete kapcsán *Benes* csehszlovák külügyminiszter is, aki kijelentette, hogy a határok megváltoztatása kizárólag az érdekelt államok közötti közvetlen megállapodás útján, esetleg a népszövetségi egyezmény 19. cikkének keretében, lenne lehetséges. Csehszlovákia mindennemű, a határok megváltoztatására irányuló kívülről jövő nyomást elvileg visszautasít és semmiféle olyan nyomásnak nem hajlandó engedelmessé válni, amely az érdekelt államokat inkább a Népszövetség elhagyására kényszerítené. Ha valahol lehetséges lenne valamely kisebb kiigazítás, vagy a békeszerződések határrendelkezéseinek módosítása, ez csak a következő három feltétel mellett képzelhető el:

1. Semmi esetre sem lehet szó kívülről jövő nyomásról;
2. a kiigazítás csak évek során át történő nyugodt együttműködés után és teljesen nyugodt légkörben lehetséges;
3. a kiigazítás csak teljesen egyenértékű ellenszolgáltatások mellett történhet meg.

Régi ismerősünk már az a benesi tantétel, amely a revízióról csak ú. n. kompenzációs alapon óhajt tárgyalni. Világsan ugyan nem formulázta meg ezt a tételt a csehszlovák külügyminiszter úr, de ha nem tévedek, arra kell gondolnom, itt tulajdonképpen arról van szó, hogy amennyi területet Csehország hajlandó volna visszaadni Magyarországnak, ugyanannyit joggal követelhetne a meglévő magyar területből. Hát ezt csak rossz tréfának minősíthetem, mert hiszen nem tudom, hogy melyek lehetnének azok a meglévő magyar területek, amelyeket kompenzáció fejében átengedhetnénk Csehországnak, lévén a mi birtokunkban immár csupa színmagyar területek, leszámítva azokat a kis tót szigeteket, amelyek a Magyar-Alföld szívében, nagyobbbrészt Békés-megyében fekszenek és a jelenlegi trianoni határvonaltól mintegy 200 kilométerre esnek. Nem hiszem, hogy ezekre a kompenzációkra gondolt volna

Benes, mert hiszen akkor Magyarországnak jóformán egész területét kénytelenek lennének ennek a kívánságnak kielégítésére kompenzációkép rendelkezésre bocsátani. Erre azt hiszem senki komolyan nem gondolhat.

A jugoszláv álláspontot a határok kérdésében a legőszintébben talán az a vezércikksorozat világítja meg, amely 1932 november 9-én indult meg a belgrádi „Vreme“ című lap hasábjain „Magyar illúzió“ főcímmel és „Magyarország természetes határai“ alcímmel *Crnyanszki Milos* tollából.

A cikk azzal kezdődik, hogy a magyarok „ezeréves“ országuk széteséséig azt hitték, hogy Magyarország örökkévaló és meg nem változtatható, mert földrajzilag egységes és szerencsésebb, mint bármely más ország. Innen származik a „természetes határok“ politikai gondolata és az „Igazságot Magyarországnak“ nevű ideológia képviselőinek az a reménye, hogy a trianoni szerződés diplomáciai úton, békés eszközökkel és szövetségek segítségével revideálható, mindenesetre kezdetben csak a határok kiigazításával. A továbbiakra nézve a legengedékenyebb, legjózanabb és legbékeszeretőbb magyaroknak is az a reményük, hogy a dunai konföderációknak a dunamenti gazdasági egység érdekében hangoztatott és elcsépelet formulája alapján, amely a dunai konföderációban látja a megoldást, valóra válik a Kárpátoktól az Adriáig terjedő Magyarországnak a földrajzi és történelmi fata morganája. Kétségtelen, hogy ez a reménykedés Magyarországon valószínűsítő életműködésévé vált. A magyarok ázsiai fatalizmussal álmodoznak a tót Kárpátokról, a román Erdélyről és az Adriával határos „társországokról“, amelyek szerintük a magyar Alfölddel tökéletes földrajzi és gazdasági egységet képeztek, úgyhogy hiábavaló volna bizonyítani, hogy mennyire erőltetett és nem helyénvaló a volt Magyarország földrajzi egységének és „természetes határainak“ a teóriája. Az „ezeréves“ Magyarországnak ezek a természetes határai soha nem léteztek, azok csak politikai álmokképek és retorikai szólamok gyümölcsei, mert Magyarország határai soha nem maradtak olyanok, amint Szent István azokat megalapította.

Ezek után a cikkíró végigmegy a magyar történelmen a tatárjárástól kezdve az 1849-i orosz megszállásig és kimutatni igyekszik, hogy a földrajzi egységet képező ezeréves határok a századok folyamán állandóan változtak, s bizonyos magyar körök mégis a történelmi, a gazdasági, a szociális erők érvényesülésében reménykednek. Ezek a körök — úgymond — a mi naivságunkra támaszkodva tizenkét év óta háborút készítenek elő, vágyaik delíriumában a mi szétszakításunkon dolgoznak. Eljöhét az az idő, hogy azok a magyarok, akik ma a tengertől a Kárpátokig terjedő határokról álmodnak, keservesen lógják siratni mai területüket, amelyet ma meg sem látnak.“

Eltekintve az utolsó sorokban lévő fenyegetéstől, amelyre fölöslegesnek látszik reflektálni, mindenekelőtt valóban az, hogy a Szent István által alapított magyar birodalom területe az idők során lényegesebb változásokon ment volna keresztül, mert a török megszállást leszámítva, amely az ország egységét 150 évre tényleg megbontotta, határaink komolyabb változást, néhány jelentéktelenebb helyi módosítást leszámítva, nem szenvedtek.

Ami a földrajzi egység fogalmát illeti, itt valóban fölmerülhet a kérdés a technika és a közlekedési eszközök mai fejlettsége mellett, hogy ez valóban komoly érték-e, vagy csak önáltatás? De bármiként áll is a dolog, bizonyos az, hogy tényleg vannak a Dunamedencében gazdasági és földrajzi egymásraultságok, amelyeket a technikai fejlettség még oly magas fokán sem lehet nullifikálni, lévén a természet erőinek szabad működéséről szó. Bizonyos továbbá az is, hogy a Duna és a Dráva északi partján fekvő területek geopolitikailag is együvé tartoznak s hogy végül Budapest mégis csak közelebb van Pozsonyhoz, Kassához, sőt Trencsénhez és Bártfához is, mint — Prága.

A határok kérdéséről lévén szó, nem lesz érdektelen fel- említeni azt a fejtegetést, amelyet a tót néppárti „Slovak“ című lap közölt 1933 május 18. számában. Magyarországon — úgymond — az az általános nézet alakult ki, hogy a csehekkel meg lehet egyezni a revízióról A magyarok revíziós törekvéseit senki sem szította fel annyira, mint éppen a Hradzsinhoz közelálló körök és irányzatok. Ezzel szemben — mondja a lap — rá kell mutatnunk a tót néppárti képviselőknek legutóbbi parlamenti nyilatkozataira, amelyek szerint a tót határokról csak a tót nemzet dönthet, senki más.

Magyar részről ez ellen természetesen semmi kifogás nem emelhető, sőt ellenkezőleg, mert hiszen éppen mi voltunk és vagyunk állandó hirdetői annak, hogy nincs egységes cseh-szlovák nép és nemzet, hogy van igenis ennél fogva külön tót nemzeti akarat, amellyel harmóniában a határok kérdése békés úton igenis elintézhető lenne. Itt is, ott is az igazság érvényesülését óhajtják és hirdetik, mert hiszen a tótok sincsenek megelégedve jelenlegi helyzetükkel, s elég csak utalnunk arra a beszédre, amelyet *Rázus*, a keleti tót autonomista mozgalom egyik, bár Magyarország iránt meglehetősen elfogult vezére, tartott a cseh parlamentben, ugyanazokat az elveket hangoztatván, mint a Slovak, hozzáfűzve azonban azt is, hogy a tót nép most már elérkezettnek látja az időt arra, hogy a cseh állami akarattól függetlenül, önállóan keresse a maga igazságának érvényesülését. Féltreértések kikerülése végett meg kell állapítanom, hogy Rázus ez alatt korántsem a Magyarországhoz való csatlakozást értette, mindamellett ez komoly figyelmeztetés nemcsak a Benes-féle elvakult centralizálási

törekvéseknek, hanem Európának is, amelynek tudomásul kell vennie végre, hogy nemcsak horvát és szlovén kérdés van, hanem van egy független tót kérdés, sőt rutén kérdés is, amelyek azonban, éppen a történeti összefüggések erejénél fogva, csakis a magyar problémával együtt oldhatók meg. Megoldhatók pedig először politikailag, tehát a határokon keresztül, megoldhatók azután ezzel együttesen gazdaságilag is. De olyan elképzelést, hogy jöjjön külön egy gazdasági megoldás, egyébként azonban minden maradjon a régiben, ez célhoz soha nem vezethetne, ellenkezőleg, még jobban elmérgesítené az amúgy is tarthatatlan középeurópai helyzetet.

Az igazság eljövételében és érvényesülésében híznak a maguk módján a tótok is, de híznak mi magyarok is. Tudnunk kell azonban, hogy az igazság érvényesüléséhez nem elegendő az igazságnak önmagában rejlő ereje, különösképpen pedig a határkérdések nemcsak a jog és igazság kérdése, hanem első sorban hatalmi kérdések. A határkérdések elintézéséhez nem elégséges az, hogy a világ meg legyen győződve a mi igazságunkról, hanem szükséges, hogy olyan erők szálljanak síkra az igazság mellett, amelyek elég erősek arra, hogy a szükséges változtatásokat keresztül is vigyék.

Hogy ez mennyire így van, arra tanulságos példákkal fog szolgálni az a visszapillantás, amelyet most arra akarok vetni, hogy miként folyt le a trianoni szerződés aláírása után a nagyhatalmak által megszabott határvonal tényleges megállapítása, s hogy mennyi tortúrán, igazságtalanságon s a jognak bántó megsértésén kellett minden magyar törekvésnek elbuknia, csak azért, mert ennél az eljárásnál csakis a hatalom és sohasem a jog és az igazság volt az irányadó.

Azt hiszem, egyébként is elérkezett az ideje annak, hogy a magyar közönség egész világosságában megismerje a magyar határok végleges megállapításának hiteles történetét, érte ezalatt azt a hivatalos eljárást, amelyet az úgynevezett határmegállapító bizottságok lefolytattak. Nagyon sok belső, eddig talán ismeretlen küzdelemre vet ez világot, köztük talán olyan részletekre is, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy később, egy esetleges újrafelvételi eljárás során, a mi javunkra pre-judikálgassanak, vagy legalább is kiáltó sérelmek és igazságtalanságok ismétlődését megakadályozhassák.

Természetes, hogy a magyar határmegállapító bizottság a *Millerand*-féle kísérőlevél jogi alapjára helyezkedett, s az abban kifejezésre juttatott elveket gyakorlatilag is a lehető legtágabb értelmezéssel alkalmazni, érvényesíteni óhajtotta. Azonban mindjárt a dolgok kezdetén kellemetlen meglepetés érte a magyar bizottságot. Az antant részéről kiküldött vegyes katonai bizottság ugyanis azt az elképesztő és minden erkölcsi és jogi normát megcsúfoló álláspontot foglalta el, hogy a Mille-

rand-féle kísérőlevélnek tulajdonképpen bilaterális értelme és jelentősége van, azaz nemcsak Magyarország, hanem az utód-államok részére és javára is lehet a kísérőlevél alapján határkiigazításokat eszközölni. És hasztalan volt a magyar bizottság minden tiltakozása, az antant katonai meghatalmazottal a másik ódairól is vettek tudomásul és fogadtak el területi követeléseket, egy olyan okirat alapján, amelyet a trianoni szerződésnek a nagyhatalmak által is érzett kiáltó igazságtalanságai enyhítésére és erkölcsi jóvátételére bocsátott ki a francia kormány akkori elnöke.

Hogy az antant-kiküldöttek általában mily kevésre értékelték, s jóformán semmibe sem vették a Mantelnote-ot, arra nézve a már említett bilaterális értelmezésen kívül mi sem jellemzőbb, mint hogy állandóan ürügyeket kerestek és természetesen találtak is a magyar bizottság jogos követeléseinek kijátszására. Így a tárgyalások folyamán, természetesen párisi utasításra, a következő megszorításokat sikerült konstruálniok:

1. Érinti a béke alapjait minden nagyobb város, vasúti fővonal, gócpont, vagy hadművelési jelentőségű terep átcsatolására, vagy ia hármás határpontok eltolására irányuló törekvés. Ily javaslat tárgyalás nélkül elvetendő.

2 Az antant-bizottság csak akkor terjeszthet fel a Népszövetséghez területek átcsatolására vonatkozó javaslatokat, ha a tekintetbe jövő területen úgy a gazdasági szükségesség, mint a nemzeti helyzet ezt megkívánja Ennek megítélésére viszont egyedül és kizárólag a bizottság illetékes.

Mit jelentett már most ez a két kikötés magyarra fordítva? Az első mindenestre azt, hogy érdemleges határkiigazításról szó sem lehet, a második pedig, amely az elsőnek korrekтивumaként is szerepelhetne, azt, hogy minden hatalom, az ítélezés minden joga az antant-bizottságé.

A siralmas eredmények tanúskodnak ennek az ítélezésnek pártatlanságáról. Hogy egyebet ne említsek, a lakosság óhaját, hogy melyik országhoz akarna tartozni, egyáltalán nem vette figyelembe a bizottság. Ahol ilyen értelmű megnyilatkozások történtek, egyszerűen napirendre tértek felette, Természetesen az összes kérvényeket, amelyek ez irányban a bizottsághoz benyújtattak, hasonló módon kezelték.

1.

A magyar-jugoszláv határ.

A fentebb említett kérdések különösképpen a szerb megszállt területen kerültek igen sűrűn a bizottság elé, jóllehet a jugoszláv állam hatóságai halálbüntetés terhe mellett megtiltották, hogy bármilyen Magyarország melletti megnyilat-

kozás megtörténhessék. Gondosan becsukták előre azokat a magyarórzelmű embereket, akikről feltételezték, hogy panaszokkal a bizottság elé fognak járulni, s általában a vezetőknek olyan csodálatos keverékét eszeltek ki, hogy ezzel a munkával akár egész országrészeket is pacifikálhattak volna. Es mégis, mindezek ellenére, a vend vidék lakossága póldaadó hazafisággal viselkedett: kijátszva a szlovén hatóságokat, tömegesen jelentek meg a bizottság előtt, hogy tanúságot tegyenek Magyarország iránti hűségükről. Később, amikor a szerbek felbérelt embereket akartak arra felhasználni, hogy a lakosság nevében a bizottság előtt Magyarország ellen nyilatkozzanak, a nép lefogta őket és megbízható képviselőket küldött ki helyettük, akik elszántan megmondták az igazat a bizottság előtt. Sokat szenvedett ezért a vend vidék egész lakossága.

Horgosnak a bizottság előtt megjelent képviselői, jóllehet nem a nép választottjai voltak, hanem a szerbek jelölték ki őket és halállal fenyegették meg, ha Magyarország mellett mernének nyilatkozni, a bizottság előtt kijelentették, hogy Magyarországhoz való csatolását kérik Horgos községnek. A bizottság természetesen nem is hederített kérésükre.

Ez a néhány példa is bizonyítja, hogy a Nagykövetek Tanácsának utasítására milyen irányelveket követett és azokat gyakorlatilag hogyan érvényesítette a bizottság. Ezzel szemben természetes, hogy a magyar kiküldöttek minden alkalommal, a követelések elérhető maximumát terjesztették elő, tekintet nélkül arra, hogy a katonai bizottság vezetője állandóan utalt a Millerand-féle kísérőlevél értelmezését megszorító nagyköveti rendelkezésekre. Később még ezen is túlmenő szigorúsággal jártak el, amidőn kijelentették, hogy minden határszakaszban csak egyetlenegy olyan javaslatot szabad benyújtani, amely felterjesztés formájában továbbítható a Népszövetséghez. Amennyiben pedig ezt a javaslatot elvetnék, ugyanarra a határszakaszra vonatkozólag más követelés már nem terjeszthető elő. Így sikerült kiküszöbölniük az alkudozást és arra kényszerítették a magyar biztost, hogy jól mérlegelt követeléseit az antant-mentalitás szellemében fogalmazza meg. A magyar biztos azonban a párisi utasítás ellenére is azt a taktikát követte, hogy idő előtt soha nem nyilatkozott az egész határszakaszra nézve, hanem kisebb részletekben adta be követeléseit. Ez a módszer sikerre is vezetett, igaz, hogy csak egyetlen esetben: a vend vidék ügyét sikerült letárgyaltatni ekként, mielőtt a többi határrészről szó esett volna. *Briandnala*, 1921 szeptemberében Párisból küldött megszorító levele következtében ugyan a vend vidéknek csak egy részét ítélte Magyarországnak a bizottság, sőt *Poincaré* befolyására 1922-ben végleg elutasítottak minden követelést, mely magyar részről a kísérőlevél értelmében terjesztett elő. Igaz, hogy az antant-bizottságnak azt a javaslatát, amely a vend vidéki területnek Magyar-

országhoz való csatolását tartalmazta, ez a későbbi beavatkozás nem tudta többé tárgyalanná tenni. Az ügynek mindamellet csak elvi jelentősége van, mert a visszacsatolásból nem lett semmi. A bizottság javaslata tudvalevőleg úgy szólt, — s ez a javaslat került a Népszövetség elé is, — hogy a vend vidéki Alsólendvát és még 25 községet, összesen 37.000 katasztrális holdnyi területet vissza kell csatolni Magyarországhoz. A magyar kormány egyidejűleg szintén a Népszövetséghez fordult, hogy a kérdéses terület átengedése végett a Tanács jó szolgálatait kikérje. E tárgyban a Népszövetség Tanácsa 1922. évi július 20-án a következő határozatot hozta:

„A Tanács felkéri *Hymans* urat, mint előadót, hogy lépjen érintkezésbe a két érdekelt féllel és tegyen javaslatot, a titkárság közreműködése mellett, oly irányban, hogy a Tanács felajánlhassa jó szolgálatait a kérdés barátságos úton való elintézésére.“

Egyszersmind felszólította úgy Magyarország, mint az S. H. S. állam kormányát, hogy ezen tárgyalásokon jóindulatúlag működjön közre az eredmény biztosítása céljából. A tárgyalások 1922 szeptember havában Genfben folytak le. Magyarországot *Bánffy Miklós* gróf, akkori külügyminiszter képviselte. A szerbek képviselői rideg elutasító álláspontra helyezkedtek, s így a tárgyalásnak eredménye nem lehetett. A Népszövetség Tanácsa sajnálattal megállapította, hogy nem áll módjában a kérdésnek barátságos úton való elintézése és a kísérőlevélben Magyarországnak tett ígérek felett napirendre tért. Így a Nagykövetek Tanácsa rövid úton utasította a Határmegállapító Bizottságot, hogy megegyezés híján, a trianoni határvonal képezi a végleges határt.

Magyarországgal kapcsolatban ez volt az egyetlen eset, amikor a Nemzetek Szövetsége területi kérdések elintézésére felajánlotta közreműködését. A sikertelenség ellenére is ez mindamellet olyan precedens, amelyre teljes joggal lehet hivatkozni akkor is, amikor a népszövetségi egyezségokmány 19. szakasza alapján, remélhetőleg azonban már új methodikával, Magyarország leülhet tárgyalni a revíziós zöldasztalhoz.

A magyar-jugoszláv határrendező bizottság nyolc hónapi működés után fejezte be munkáját és állapította meg a jelenlegi trianoni határvonalat. Rendkívül tanulságos, hogy a szerbek a Millerand-féle kísérőlevél bilaterális értelmezése alapján milyen követeléseket terjesztettek elő a trianoni határon túl fekvő területekre vonatkozólag. Ezt az alkalmat használták fel arra, hogy feltárják legtitikosabb vágyaikat, azokat a nagy-ezerb álmokat, amelyeket ugyan sem a békekonferencia, sem a nagykövetek tanácsa nem váltott valóra, de amelyekről a szerbek úgylátszik nem mondtak le mindmáig.

A szerb követelések a következők voltak:

Nyugatmagyarországon át Csehország felé szláv korridor létesítése, nemcsak Baranya és Pécs város visszaszerzése, hanem a jugoszláv határnak felvonulása egész a Balatonig, a teljes Bácska, ami alatt Ferenc József királynak 1849-ben kelt rendelete szerinti Voyvotina értendő, továbbá a Maros és Tisza között fekvő torontálmegyei rész.

Amint látjuk a szerbek étvágya meglehetősen nagyra nőtt a jugoszláv álmok mámorában s jóllehet, a határmegállapító bizottság ezeket a szerb áspirációkat nem honorálta, ezzel szemben azonban a jogos magyar követeléseket is rendre elutasította. Néprajzi szempontból fennálló töretlen gazdasági kapcsolatok egyáltalán nem jöttek tekintetbe, a szerbek viszont azonnal hozzálátta^ a néprajzi korrektúrához és Ószerbiából, Dalmáciából ezrekre menő telepítéseket eszközöltek. Eljárásuk nagyon egyszerű volt. A nekik juttatott magyar területeken fittyet hányva a magántulajdon elvének, az összes Iközép- és nagybirtokokat elkobozták s megrakták úgynevezett dobrljóvácokkal, aminek következtében az addig színmagyar községek nem egyhelyt szláv többséget nyertek. S mindez oly boszorkányos gyorsasággal ment végbe, hogy az antantbizottság el is utasította többek között Rába és Nagymajdány községek visszacsatolása iránti követeléseinket, mondván, hogy e nemrég színmagyar falvak most már szláv többséggel bírnak.

A magyar-jugoszláv bizottság utolsó ülésén 1924. évi január 18-án a magyar biztos a következő kijelentést tette:

„A határmegállapító bizottság által megállapított határ Magyarországon csalódást okozott. Bízván a kísérőlevélben foglalt formális ígéretekben, Magyarország azt reményietta, hogy a határikigazításnak az lesz a célja, hogy a határvonal kezdetleges tervezetében foglalt igazságtalanságokat eltüntesse. Éppen ellenkezőleg, a bizottság olyan eljárást követett, mely Magyarország követeléseit elenyésző csekélységre szállította le és csak egyetlenegy esetet kivéve, a bizottság megtagadta, hogy igényléseinket a Népszövetséghez továbbítsa. De még ebben az egyetlenegy esetben is, melyben a bizottság szükségesnek vélte, hogy a néprajzi és gazdasági követelményeknek eleget tegyen, anélkül, hogy a béke alapjai érintetnének, a Népszövetség megkeresése e tárgyban eredménytelen maradt és pedig azért, mert a Népszövetség Tanácsa előtt az S. H. S. királyság kormánya leghatározottabban visszautasította azt, hogy a határbizottság javaslata felett tárgyalásokba bocsátkozzék. A magyar biztos ennek következtében a legnagyobb sajnálattal megállapítja, hogy a Kísérőlevélnek érté|ke, a Magyarország és az S. H. S. állam közti határ megállapításánál semmis volt“.

Ezen a határon a demarkacionális vonallal szemben a magyar biztosnak mindössze 34.100 katasztrális holdat sikerült visszaszerezni.

A magyar-csehszlovák határ.

A magyar-csehszlovák határon működő határmegállapító bizottság 1921. évi július 21-én tartotta alakuló ülését Brünneben. Ezen az ülésen a magyar biztos leszögezte a magyar kormány felfogását a Kísérőlevelet illetőleg, kijelentvén, hogy a magyar kormány a kérdéses határ egész hosszára kívánja alkalmazni a Kísérőlevélben Magyarország számára biztosított előnyöket, mert a trianoni vonal egész hosszában néprajzi és gazdasági igazságtalanságokat olkoz.

Már ezen az ülésen nyilvánvaló volt, hogy a Kísérőlevél interpretálása az antantbiztosok részéről nem fedi a magyar kormány álláspontját. Különösen arra mutattak rá, hogy a Nagykövetek Tanácsa által kiadott pótutasítások értelmében a határok megváltoztatása nem teheti kérdéssé a békeszerződés bázisát. Arra azonban, hogy mit ért a bizottság voltaképpen a békeszerződés bázisa alatt, a magyar biztos akkor nem kapott feleletet. Hivatkoztak a második szakaszra is, amely szerint csak egyes helyeken lehet változtatni a trianoni vonalon. A magyar biztos mindjárt tiltakozott úgy szóval, mint írásbelileg ez ellen az interpretálás ellen. A magyar biztosnak arra a kijelentésére, hogy a magyar kormány a határ egész hosszában határjavítást kíván, a bizottság felszólította, hogy proposícióját írásban indokolva terjessze a bizottság elé. A magyar delegáció eleget tett a felhívásnak és javaslatában a nemzetiségi elv alapján kérte, hogy elsősorban csatolják vissza a kizárólag, vagy túlnyomó többségben magyarlakta területeket, továbbá azokat az országrészeket, amelyek, ha nem is laknak kizárólag, vagy túlnyomó részben magyarok, de amelyek gazdaságilag és geográfiailag a legszorosabb összefüggésben vannak a magyarlakta területekkel, úgy, hogy az ezen a területen lakók gazdasági érdekei feltétlenül megkívánják a visszacsatolást.

A bizottság elnöke a magyar biztos első javaslatát visszautasította. A magyar biztos erre, elvileg fenntartva előbbi javaslatát, az elnök kérésének eleget tett és új proposíciót nyújtott be, amelyben azonban kifejezetten hangsúlyozta, hogy csupán a kényszer hatása alatt cselekszik, amikor ezt a második részletjavaslatot megteszi. Ez a második vonal Kasától keletre már csak a tiszta, vagy túlnyomó részben magyarlakta területeket ölelte fel és megadta a lehetőséget arra, hogy a Csehszlovák állam a kassa—Sátoraljaújhely—csap-i vasútvonal helyett, előnyös feltételek mellett, egy másik vonalat építhessen. A magyar biztos úgy az ülések során, mint az elnökhöz intézett jegyzékekben sürgette, hogy a bizottság a helyszínen győződjék meg beható vizsgálat során adatainak helyességéről. A sorozatos sürgetések eredményeképpen 1921 szeptember végén tényleg elhatározta a bizottság, a helyszíni

kiszállást, még pedig megoszolva, két részben. Az egyik albizottság — az angol és japán biztos — Szobtól Rozsnyóig, a másik — a francia és olasz biztos — Rozsnyótól a román határig terjedő szakaszt nézte meg, a helyszíni szemle azonban oly felületesen, futólagosan, négy-öt nap alatt történt, hogy már akkor nyilvánvaló lett, hogy komolyabb határkiigazítással alig számolhatunk. Ezt igazolta az a körülmény is, hogy míg a keleti szakasz bejárása általában az egész magyar javaslatra kiterjedt, a nyugati szakasz bejárása a magyar delegáció több ízbeni felszólalásának ellenére csak mintegy 10 kilométer széles sávot ölelt fel a trianoni határtól északra. A határmenti megszállt terület lakosságának Magyarország mellett való lelkes tüntetése folytán ez a futólagos helyszíni szemle is erkölcsileg katasztrófális hatással volt a csehekre. Ezt látván, hangoztatni kezdték a bizottság tagjai, hogy a néprajzi viszonyok őket nem érdeklik, csakis a gazdaságiak. Ez a döntő. Az első határbejárás után a bizottság még egy kimutatást kért a magyar delegációtól az elszakított városok gazdasági fontosság szerint való sorrendjéről, továbbá arról a kérdésről, hogy a csehszlovák állam részére gazdaságilag mennyiben helyettesítheti Eperjes Kassát. Mindezek azt a hitet ébresztették, hogy még szóba jöhet néhány magyar város visszacsatolása.

Részletes adatokat kért a bizottság a Csallóköz gazdasági viszonyairól is és a trianoni határ által ott okozott gazdasági sérelmekről. Joggal gondolhattuk, hogy a Csallóközről adott kimerítő néprajzi és gazdasági adatok alapján legalább behatóan tanulmányozni fogják a helyszíni viszonyokat. A bizottság, miután előzőleg általánosságban elvetette első határjavaslatainkat, határnak, némely kisebb szakasz kivételével, a magyar biztos erélyes és jegyzőkönyvben megörökített tiltakozása ellenére általánosságban a trianoni vonalat állapította meg határu: a köpcsényi hármashatárpontot, az Ipoly folyását (az utóbbit azzal a motiválással, hogy az Ipoly a békeszerződés alapja) és a Batámajk a Tiszába való beömlésétől Csapig terjedő szakaszt.

1921 december 19-i ülésén a bizottság újból helyszíni tanulmányozás mellőzésével döntött Cered és Bánréve, valamint Jánok és Alsómihály szakaszokra nézve oly értelemben, hogy ezeken a szakaszokon a határ a trianoni vonal maradjon. A magyar biztos még a szavazás előtt felszólalt s kijelentette, hogy a szavazásra feltett kérdésekből nyilvánvaló, hogy a bizottságot nem sikerült a magyar határkiigazítási kívánságok jogosságáról meggyőzni és hogy a jelenlegi szavazás után a Sátoraljaújhelytől északra fekvő jelentéktelen terület kivételével alig marad kilátásunk határaink megjavítására. Miután ezért nem vállalhatja a felelősséget anélkül, hogy kormányának előbb jelentést ne tegyen, kijelenti, hogy nem vehet részt a szavazáson és az ülést delegációjával együtt elhagyta.

1922 januárjában a bizottság a magyar biztos tiltakozása dacára a Duna főmedrét állapította meg végleges határuul azzal érvelve, hogy *a Dunának, mint határnak megváltoztatása a béke alapelveibe ütköznék.*

A magyar-csehszlovák határon a demarkacionális vonallal szemben nyert területnyereség 5500 kát. holdat teszi ki. (A salgói szénmedence és Somoskő község).

A bizottság utolsó ülésén a magyar biztos hasonló kijelentést írt a jegyzőkönyvbe, mint a jugoszláv határon volt magyar biztos.

3.

A magyar-osztrák határ.

A magyar-osztrák határmegállapító bizottság, tekintettel a nyugatmagyarországi eseményekre, csak 1921. évi október hóban kezdte meg működését. A bizottság az egész határvonalat három szakaszra osztotta és azt határozta, hogy a két érdekelt delegáció a határkiigazításra vonatkozólag minden szakaszban külön javaslatot nyújtson be.

Az egész területen, a békeszerződésben Ausztriának ítélt 342 község közül 96 község visszacsatolását kértük, melyeknek lakossága az 1910. évi népszámlálás adatai szerint 79.823 lélek. Az igényelt terület nagysága 210.120 kát. holdat tett ki. A lakosság anyanyelv szerint következőleg oszlott meg: magyar 12.625, német 47.675, horvát 18.665, egyéb 857.

A bizottság a javaslatok fölött 1922 március 28-án döntött, s azokat Ausztria szavazatával szemben tárgyalási alapul elfogadta. A határmegállapító bizottság határozatait *Joead* őrnagy, a bizottság elnöke vitte el Párisba és március 30-án a Nagykövetek Tanácsának titkárságánál benyújtotta. A döntést a Népszövetségi Tanács hozta meg, s határozata alapján 11 község 19.756 katasztrális hold területtel és 5383 lélekkel került vissza Magyarországhoz.

A soproni népszavazás folytán a Magyarországnak jutott terület 44.628 kát. holdat tesz ki, 50.020 lélekkel. Ehhez hozzáadva a határmegállapítás címén visszakerült 19.756 kát. holdat, 5.383 lélekkel, Magyarország visszakapott a békeszerződésben megállapított határokból 64.384 kát. holdat, 55.403 lélekkel.

4.

A magyar-román határ.

A magyar-román határmegállapító bizottságnak és főképpen elnökének, *Meunier* tábornoknak tanúsított egyoldalú, sőt rosszakarató magatartása két magyar biztost készített állásáról való lemondásra. Az 1920-ban kitűzött demarkacionális

vonálnak talán egész hosszában alig akadt szakasza, mely ne érintené sérelmesen a határmenti lakosság érdekeit.

Ennek a bizottságnak a tárgyalási anyaga érdemileg a legsoványabb, mert hiszen nagyobb területek igénylésének tárgyalásába bele sem mentek. Annál gazdagabb azonban kuriózumokban, tótágast álló döntésekben és nyakatokért, minden józan emberi észet megcsúfoló indokolásokban.

Íme néhány példa:

A demarkációnális vonal Kiszombor község lakosságának birtokából körülbelül 550 holdas területet vág le, levágja továbbá egészében a szegedi kenderfonógyár tulajdonát képező 5000 holdas uradalmat s ugyancsak elszakítja a békeszerződésben nem is említett 980 lakosú s tiszta magyarajkú Porgány kisközséget. A tárgyalás folyamán a bizottság az elvitathatatlan magyar érdekek alapján kénytelen volt Porgány községet és az uradalom egyrészét nekünk ítélni. Ám kapóra jött ekkor a román biztos tiltakozása, amely szerint Porgány község Magyarországhoz való visszacsatolása ellentétben van a sevresi szerződés szövegével, amely Porgányt, mint Romániának ítélt községet nevezi meg. Azt senki sem kereste természetesen, hogy a sevresi szerződés, amely tudvalóleg Törökország és az antant között jött létre, miként dönthet egy Magyarországon lévő község sorsa felett, tény az, hogy a román részről elhangzott kijelentés már elegendő volt ahhoz, hogy a bizottság elnöke, *Meunier* tábornok visszavonja előbbi döntését. Az egész területet aztán minden indokolás nélkül a magyar igényekkel szemben Romániának ítélte oda a bizottság.

Az úgynevezett Élővíz-csatorna látja el vízzel Gyula, Békéscsaba és Békés városokat és nagy területek öntözésére szolgál. A csóhoséri-zsilip a román területen Nagypél alatt fekszik és birtoklása az említett városok részére életkérdés. A határmegállapító bizottság csupán néprajzi okokból nem tartotta lehetségesnek, hogy a románajkú Gyulavarsánd és Nagypél községeket visszacsatolja, amit a Kísérőlevél alkalmazásával annál is inkább javasolhatott volna, mert ezen községek gazdaságilag teljesen Gyula városhoz vannak kötve. A sérelmet részben azáltal orvosolhatta volna, hogy legalább az Élővíz csatornát Magyarországhoz csatolja vissza. Azáltal, hogy a nagypéli zsilip és a határ közt Elek község legelője terül el, a lehetőség meg Amit adva arra, hogy a határvonal egy természetes kinyúlása által a zsilipet Magyarországhoz csatolja. Ezen megoldás csak azon hátránnyal járt, hogy a közlekedés az egyetlen országúton, mely a két román községet összeköti, a kinyúló határ által akadályozva lett volna.

A bizottság azt határozta, hogy a csatorna a maga egész két kilométeres hosszában a nagypél-i zsilippel együtt Magyarországhoz csatoltatok, jobbról-balról 25 méter széles biztosítási sávot hagyva, mely tuskés dróttal lett volna szegendő. A két

híd azonban román kézben marad, melyek felett nekünk, hogy a zsiliphez juthassunk, átjárókat kellett volna építenünk. Tisztán látható, hogy ezen döntés csak látszólagos méltánylása volt a letagadhatatlan magyar érdekeknek s csupán arra volt jó, hogy az első román támadásra újra megsemmisíttessék. Ez november hó 13-án meg is történt, azon indokolással, hogy Románia az építendő átjárók feletti úrben körülbelül 40 köbméter felett légi szuverénításában korlátozva lenne, tehát sem az élővíz csatorna, sem a zsilip nem csatolható Magyarországhoz, jóllehet az ott élő lakosság ezreinek az antantbizottság által is elismert érdekei parancsolnák ezt.

Az Ant és Kőtegyán között vonuló demarkációs vonal ketté vágja egy magyar birtokos uradalmát. A birtok ésszerű kezeléséhez a mindkét oldalon lévő és egymást szervesen kiegészítő gazdasági felszerelés nélkülözhetetlen szükség. A bizottság ezt nem vette tekintetbe és minden indokolás nélkül, meghagyta határként a demarkacionális vonalat. Tovább északra a demarkacionális vonal ék-alakban mélyen behatol Kőtegyán és Méhkerék község határába. A bizottság csupán azért, hogy *dr. Rokszin György* nagyváradai ügyvédnek magyarországi földbirtokok közé ékelt 96 hold földje Romániához kerülhessen, Méhkerék község területéből még újabb területet vágott le. Innét feljebb északra a bizottság tönkretette Geszt és Harsány községek gazdasági életét, levágta *Tisza István gróf* örökösének tulajdonában lévő 4000 holdas Radvány pusztát, továbbá 450 hold geszti kisbirtokot és a körösharsányi gazdák kezén lévő 700 holdas tamási pusztát. Az Ártánd község területén lévő kisbirtokokat pedig csak azért hasították le, mert a határvonalnak román érdekből oly magaslaton kellett húzódnia, amelyről stratégiai szempontból uralkodni lehet a Magyarország felé eső vidéken és a biharkeresztesi állomáson.

Bagamértől Penészlekig a határmentén román oldalon majdnem megszakítás nélkül egy sáv magyar középirtokon vonul végig a demarkációs vonal. A birtokosok kérétek és indokolták földjüknek Magyarországhoz való csatolását, de hogy itt is rést üssenek jogos követeléseinken, a román biztos kezdeményezésére felvetették az állampolgársági kérdést oly értelemben, hogy mindazok a magyar birtokosok, akik nem optáltak Magyarországra, kérésükkel elutasítottak. Ezáltal 50 érdekelt birtokos egyáltalán még azt sem tudta elérni, hogy a bizottság által meghallgathassak s természetes, hogy változtatlanul meghagyták a demarkacionális vonal igazságtalanságait.

Jellemző a csanálosi kiugrónak továbbra is Romániában való meghagyása, miáltal az egész csatornahálózat gyűjtő és levezető csatornái és a Debrecen—Vállalj közlekedési út kettévágva maradt. Indokolásul szolgált, hogy a levágás által Csanálos község, melyet Romániának ítélték, egyik legelőjét elvesztené, holott van máshol is elegendő legelője. Hasonló eset-

ben, Elek község legelőjénél, a magyar érdekeket természetesen nem vették figyelembe.

Az Ecsedi lápot kettészeli a határvonal, pedig az Ecsedi lápot nem lehet kettéválasztani, mert a lecsapolás és az ármentesítés egységes kezelést igényel s ha a magasabban fekvő román területről lefolyó vizek lecsapolására, illetve levezetésére szükséges zsilipek s a szivattyútelep román kézben vannak, a mélyen fekvő láp biztonsága a románok kénye-kedvétől függ. A bizottság minden indokolás, sőt tárgyalás nélkül meghagyta a demarkációs vonalat. Az Ecsedi láp kérdésének ily elintézésével a bizottság hű maradt azon általános tevékenységéhez, hogy ahol a határmentén valamely egységes természetű rendszerre bukkant, azt szinte elvi alapon kíméletlenül kettévágta. Tipikus eset a *gróf Károlyi-iéle* birtok kettévágása olyképpen, hogy a a halmosi gazdaság 1850 holdja az egész birtok gazdasági épületeivel együtt Romániában maradt, habár vasútja és útjai Magyarországhoz kötik, a román községekhez még út sem vezet. A bizottság döntése által *gróf Károlyi Gyula* 20 holdat kapott vissza major nélkül.

Nagy- és Kispeske, valamint Atya község a békeszerződés szövegében megnevezve nincsenek, tehát magyar lakosságuk alapján könnyen Magyarországhoz csatolhattak volna. A bizottság azonban már a tárgyalás első fejezetében Romániához csatolta őket, mert állítólag gazdaságilag Szatmár városához lennének utalva. Románia javára természetesen érvényesült a gazdasági szempont!

A magyar-román fronton a területnyereség a demarkációs vonallal szemben 16.947 katasztrális hold.

A magyar-román határmegállapító bizottságnak 1922 június 27-én és 28-án megtartott záróülésén a magyar biztos tiltakozást jegyzett be a végleges jegyzőkönyvbe s megismételve a magyar kormány tiltakozásait, amelyeket a Nagykövetek Tanácsához intézett a bizottságnak 1921. évi aug hó 7-én hozott határozata ellen, újból leszögezte azt az álláspontját, amely szerint lehetetlenség, hogy a Nagykároly—Nagyvárad és Arad vasúti vonal a trianoni szerződés lényeges alapjait képezze. Megállapította a magyar biztos, hogy e tilalmi tézis alkalmazása által a Millerand-féle kísérőlevél és az 1921. jún. 3-án kiadott pótutasítások elvesztették fundamentális jelentőségüket. Hasonlóképpen tiltakozott a magyar biztos a kísérőlevél kétoldalú magyarázata ellen is.

De tiltakozott a vasutak számára a biztonsági zóna megállapításánál a bizottság által alkalmazott azon önkényes elv ellen is, hogy biztonsági zóna a románoknál mindig tekintetbe vétetett, de magyar esetben egy alkalommal sem. Tiltakozott továbbá a városok vidékének elve ellen, melyet Szatmár, Nagykároly, Nagyvárad és Arad érdekében azért gyakoroltak, hogy megakadályozzák a Torna, Nagyvarjas, Nagyiratos,

Kisiratos, Atya, Pete, Nagy- és Kispeleske, Szárazberek stb. magyar faluk visszacsatolását, amely elvet azonban nem alkalmazták Gyula városánál, az egyetlen magyar városnál, mely tekintetbe jöhetett volna. Tiltakozott végül a magyar biztos az egyenes határvonalelv ellen, mely arra szolgált, hogy minden kiugrás levágassák a demarkacionális vonalból, hogyha az a románoknak hoz területet, de nem alkalmaztatott az ellenkező esetben; és ami a saját nemében egyetlen következményt szült, azt, hogy a magyar-román fronton nincsen egyetlen szerves egység, amely két részre ne lenne vágva. Kezdve a megyék és községek százados és természetes határaitól, épp oly szigorúsággal kettévágták a szegény paraszt kis földjét, mint az egyöntetű kezelés alá tartozó nagybirtokokat. Kettévágták a vízszabályozó és levezető társulatok területeit oly módon, hogy a zsilipeket és szivattyúkat a románoknak hagyták. Tiltakozását a magyar biztos ezekkel a szavakkal végzi: „Kinyilatkoztatom, hogy a határmegállapítás eredménye olyan határ, mely egészében nélkülözi azt az egyensúlyt, melyet a helyi érdekek igazságos és előrelátó értékelése megkívánna és amely szükséges, hogy az állandó súrlódások elkerülhetők legyenek“.

A magyar kormány tiltakozására a Nagykövetek Tanácsa 1921 szeptember 2-áról kelt válaszában ezt mondja:

„A magyar kormány azt tartja, hogy a bizottságok túlépték hatáskörüket és a május 6-áról kelt Kísérőlevélnek önkényes magyarázatot adnak; ennél fogva arra kéri a Nagykövetek tanácsát, hogy e tárgyra vonatkozólag nekik új utasításokat adjon. A másik oldalról kapott felvilágosítás után az tűnik ki, hogy a magyar-román határmegállapító-bizottság egyszerűen értesítette a magyar biztost arról, hogy minden javaslata, mely az Arad-Nagyvárad-Szatmárnémeti vonal megváltoztatását jelentené, megtámadja a békeszerződés bázisát. Ez teljesen világos. A magyar javaslatot csak akkor lehetne tárgyalás alá venni, ha a május 6-i Kísérőlevélnek oly magyarázatot adnánk, amely magyarázatot sosem volt a Nagykövetek Tanácsáé. . .

A Kísérőlevél, mint ahogy szövege mutatja, sosem vette célba más módosítását a határvonalnak, mint csak is egy helyijellegűt és ezen jelleget nem lehet felismerni egy oly javaslatban, mely az egész határvonalat teljes hosszúságban érintené és ez az említett vasúti vonal.

Ugyanezen megjegyzés alkalmazandó a magyar-jugoszláv határmegállapító-bizottság határozataira is. Minden egyéb módozat közvetett következménye az volna, hogy a trianoni békeszerződés alapjait tenné kérdésessé, amihez a társult hatalmak nem hajlandók hozzájárulni.“

1922. évi július 12-én kelt átiratával a magyar kormány ifjabb memorandumot intézett a Nagykövetek Tanácsához,

amelyben indokainak kifejezése mellett ismételten tiltakozott a határmegállapító-bizottságok működése ellen. Ezt a memorandumot megküldötte az összes kormányoknak, hogy az illetékes köröket a magyar álláspontról tüzetesen tájékoztassa, ily módon remélvén elérni azt, hogy a hozandó döntés, vagy határozat a magyar érdekeket figyelembe veszi. Hogy ez nem történt meg, bizonyára nem a magyar erőfeszítéseken múltott.

Ha Párisban is belátják...

Egy történelmi folyamat sodrában sikerült a világpolitika erőit úgy csoportosítani, hogy azok működése meglévő nagy államszervezetek, társadalmi és kormányzati életformák felbontásához vezetett. A kérdés az, vajjon sikerül-e a golyót hegynek fölfelé úgy gurítani, hogy ugyanazon erők egy más rendszerben csoportosulva és más irányban haladva létrehozzanak olyan eredményt, amely ha nem is egészen, de legalább részben jóvátehetné a történeteket. Ez parexcellence politikai feladat.

Ha végig kísérjük az eseményeket a maguk drámai útján MacDonald első genfi revíziós megnyilatkozásától egészen a kisantant prágai határozatáig és a négyhatalmi szerződés lassú elvértelenedésén át annak jelenlegi formájáig, akkor látnunk és éreznünk kell azoknak a démoni erőknek a működését, amelyek romlásba döntötték az emberiséget és hovatovább céltalanná teszik életét.

Mi a feladat és mi a kötelesség e romboló erőkkel szemben? Legelsősorban az, hogy működésüket jó politikával kell ellensúlyozni. Ennek a jó politikának pedig, amelyet történelemalakításnak is nevezhetnék, a legfőbb tartama az kell, hogy legyen, hogy az embereknek életcél adjon és erkölcsi és anyagi érdekeik felismeréséhez vezesse őket.

Hogy a négyhatalmi paktum vajjon e cél felé halad-e és helyes utat választott-e, erről, mint másutt mondtam, nagyon ellentétesek és megoszlók a vélemények. *De Jouvenel* volt francia római nagykövet, akinek igen nagy érdemei vannak a paktum létrehozásában, állomáshelyéről való távozásakor kijelentette, hogy a négyhatalmi szerződés tulajdonképpeni teherpróbáját a Duna partjain fogja kiállani, mert Magyarország és a kisantant helyzete feltétlenül megoldást követel.

Ha a francia kormánynak is az a felfogása, ha Párisban is belátják végre, hogy független történelmi nemzetnek ilyen határok között, amelyek se földrajzi, se biztonsági, se gazdasági szempontból nem tarthatók fenn — élnie nem lehet, akkor igenis hajlandó vagyok a négyhatalmi paktumot elfogadni a revíziós fejlődési menet, s az eljövendő új határrendezés egyik fontos állomása gyanánt.

V.

Összefoglalás.

I.

Talán senkit mélyebben és hatalmasabb erővel nem ragadott meg a nemzeti jövő kérdése, mint Széchenyi Istvánt. Egész munkássága, pályájának tragikus küzdelmei e probléma körül torlódtak össze, s ami mélyen megrendítő és elszomorító Széchenyi életművének summázatában, az leginkább az, hogy e kínzó és égetően fájdalmas kérdésekre elméleti feleletet talán sikerült találnia, de megbékélhető, kiegyenlítő gyakorlati megoldást annál kevésbé. Lánglelke utat mutatott, irányt jelölt, szellemi hagyatékát azonban máig sem tudtuk teljesen az új magyar lelkiségbe beleépíteni. A nemzet gazdasági és társadalmi evolúciója nem tudott lépést tartani Széchenyi szellemének magas röptével s az ő egész koncepciójának, történeti elgondolásának éppen ez a legmélyebb tragikuma.

A világválság megtanította az embereket, hogy világ-részekben gondolkozzanak, mi is megtanulhattuk volna már 1918 óta, hogy ha Magyarországról beszélünk, akkor nem tizen-nég vármegyére, hanem az egész magyarságra kell gondolnunk. Hogy nem tudtunk igazán benső közösségben maradni elszakított magyar testvéreinkkel, nagyrészt abból származik, hogy itthon sem tudtuk erőnket koncentrálni azoknak a kérdéseknek a megoldására, amelyek pedig nem egyszer sorsdöntőeknek mutatkoztak. Rejtelmes és csodálatos összefüggések vannak egy nemzet történetének alakulásában, látszólag kis dolgok indítanak el nagy eredményeket és apró mulasztások okoznak jóvátehetetlen károkat. És ha a magyar história a jövőben is elszalasztott alkalmak egymásutánja lesz, ha a felénk közeledő, sőt már a mellünkön dübörgő nagy problémák is olyan készületlenül fogják találni a magyar társadalmat, mint a múltban, akkor eleve is mondjunk le a nemzeti újjászületés és történeti feltámadás minden reményéről.

Mik azok a nagy kérdések, amelyek ma a legnagyobb erővel feszítik a magyar lelkeket? Két ilyen nagy kérdést látok a maga félelmetes méreteivel elénk meredni: Európa újjászervezésének s a régi és új generáció közötti ellentétek kiegyenlítésének kérdését. Az egyik tisztán politikai, a másik kizárólag társadalmi és gazdasági kérdésnek látszik, a kettő mégis szorosan összefügg egymással, mert azok a láthatatlan erők, amelyek a népek sorsát tulajdonképpen irányítják, éppen úgy politikaiak, mint társadalmiak és gazdaságiak is. A Duna-völgy államainak egymásközti viszonyát óhajtják rendezni a nagyhatalmak, mert a békekötés óta elmúlt tizennégy esztendő tanulságai kényszerítő erővel sodorták őket erre az elhatározásra. Itt most már nemcsak arról van szó, hogy Magyarország s a vele közvetlenül szomszédos államok a gazdasági és pénzügyi összeomlás tarpéi sziklájához közelednek, hanem szó van az egész beteg gazdasági világtest meggyógyításáról, tehát egy nem is országokénti, hanem egyetemes, mondhatnék planetáris megoldásról, amelynek sikeréhez, vagy sikertelenségéhez mindennek és mindenkinek életsorsa a legszorosabban hozzá van fűzve.

Ez a világválság az emberi és politikai eltévelyedéseknek ijesztő mélységeit tárta fel. Bebizonyította, hogy az egész emberiség gazdasági együttélése egyetlen organizmus megnyilvánulása, amelynek ha csak egy kis pontja is infekcióktól gyenyessé válik, akkor az egész szervezet munkája körül zavarok lépnek föl, majd az összes funkciók beteges megbénulása következik. Így szerzett a nyomorékká amputált kis Magyarország szomorú elégtételt magának, így bizonyította be saját szenvedésein keresztül, hogy nem lehet büntetlenül a jog, az emberiség, a történelem és természet törvényeit lábbal tiporni. Európa újjárendezésének kérdése halaszthatatlan szükségesség tehát s ebben számunkra olyan történeti momentum van adva, amelyet ha teljes erővel meg nem ragadunk most, talán behozhatatlan mulasztásokat követünk el. A magyar históriának egyik leg súlyosabb próbatétele, egyik legnagyobb erőfeszítése előtt állunk. Hogy azonban ennek az erőfeszítésnek teljes hatályossága, mindeneken átütő ereje legyen, ahhoz egy egységes, belsőleg teljesen kiegyensúlyozott, céljait világosan és határozottan felismerő társadalomra van szükség.

Mit kell tennünk tehát?

Az egész magyarságot, osztály- és felekezeti különbség nélkül egyesíteni kell a revízió követelésének nagy gondolatában.

Szervezkednünk kell erre a küzdelemre, mert a lelki együttérzés, ami kétségkívül fennáll, egymagában nem elég. A revízió követelésének lelki kiélése nem hozhat olyan eredményeket, mint a szervezett társadalmi erők cselekvő fellépése.

Ez alatt nem értek agresszivitást. A magyarokat nemcsak égtájak, országok és országrészek szerint, hanem érzésben, a haza közös szeretetében is közelebb kell hozni egymáshoz s ebben látom én egy jó nemzeti politika egyik legfőbb feladatát.

Le Bon Gusztáv, a nemrég elhunyt nagy francia társadalombölcselelő mondja, hogy az a nép, amelyben a haza misztikus fogalma meggyengül, oly gyorsan tűnik el a történelemből, hogy ideje sincs hanyatlása minden állomását befutni. A hazának ezt a misztikus fogalmát kell minden magyar lélekben ébren tartani s ennek a számára kell eszmékből és gondolatokból áldozati oltárokat emelnie. Meg kell újhodnunk. Mert, ha egy katasztrófa nyilvánvalóvá teszi a társadalmi szerkezet meglazulását, ha beáll az átalakulás szükségessége, akkor nem lehet szentebb és magasztosabb hivatás, mint ezt a gyönyörű munkát elvégezni. Ha ezt a műveletet jól irányítják, az új életet önt a megrendült társadalomba, ha ellenben rosszul vezetik, anarchiát szül, ami sok nép történetének záróköve lett már. Hogy ezt megakadályozhassuk, hogy ne összeomlás, hanem újjászületés szakadjon ki a mai napok vészes forgatagából, ahhoz van az egész magyarság nagy erejére, történeti hivatottságára szükség. Egy magasabb szintézisbe kell összefogni a nemzet egyetemes érdekeit érintő összes kérdéseket s ekként kimunkálni azt a pályát, amelyen a magyar társadalomnak tovább kell haladnia. öntudatosná kell tenni a magyar néptömegek előtt a nemzeti lét feltételeit s amikor ez a folyamat teljessé érett, minden energiát arra kell befogni, hogy ezeket a feltételeket élő, reális, történeti tartalommal tölthessük meg.

Csak a magyar földtől megihletett s az idők villamosfeszültségével telített lelkek munkája lehet ez. Ha pedig nem lennének kellő számban ilyen lelkek a magyar küldetés számára, akkor teremteni kell őket. *Amphion*, a régi görög szent város, Théba építőmestere a köveket énekével hozta mozgásba, lelket adott a holt anyagba s így alkotta meg az istenek városát. A nemzet alkotó szellemére is Amphion nagyszerű hivatása vár, csakhogy neki nem nyers márványtömbökbe, hanem a még szunnyadó, holt magyar lelkekbe kell életet öntenie. Csak ezekből a feltámadt és öntudatra ébredt lelkekből lehet fölépíteni az új Magyarországot.

II.

A nemzet alkotó szellemét azonban csak egy hatalmasan ívelt magyar politika indíthatja teremtő cselekvésre.

De hát mi a politika?

Mindaz a sok irányzat és elmélet, vágy, törekvés, akció és reakció, szeszély, hangulat és ambíció, a gazdasági, vagy poli-

tikai életformák fölött való viaskodás, — szóval mindaz, ami egy nép lelkét betölti, vagy amiről hivatalos vezetői legalább is azt hirdetik, hogy betölti, ez a politika, a sokszor véres és kegyetlen, a leggyakrabban tunya és önző, de néha hatalmasan ívelő, magasra szárnyaló politika.

Ma politika minden, az egész élet, a maga nagy és kis összefüggéseivel. Nincs olyan nyilvános cselekvés, gondolat, vagy megmozdulás, amely a politika felületét ne súrolná. Határai mérhetetlenül kitágultak ennek a csodálatos valaminek, a felelősségük pedig rengetegül megnőtt azoknak, akik csinálják. Valóban, mily messze az út Platon „Politiká“-jától a római paktumig! A görög világ derűs fényében a politika is csak játék volt, az elmék gimnasztikája, a szónoklás próbatétele, míg ma megrendítően komoly valóság, embermilliók életsorsa, ott-hona, táplálkozása, boldogsága és reménye függ tőle. Vagy így volt ez akkor is, az antik ókorban, csak a messzi múlt távlatára, ez a nagy kozmetikus simította le a redőket az elmúlt és megcsodált idők arcáról s a görög ókor is csak olyan gyötrelmekkel és szenvedésekkel teli küzködés volt, mint a jelen? A megszépítő különbség csak káprázat, a századok foszforeszkálása csupán?

Mindaz tehát, ami körülvesz bennünket, amiben élünk, ami irányt szab cselekvésünknek, tartalmat ad napi gondjainknak, meghatározza társadalmi helyzetünket s ezen át világfelfogásunkat, ami előírja, hogy milyen formák közt köthetünk házasságot s gyermekeink mit tanulnak az iskolában, ágyban párnák közt halunk-e meg, vagy a lövészárookban, — igen ez is politika. És 1914-ben sokkal inkább az volt, mint — mondjuk — 1880-ban és ma fokozottabb mértékben az, mint bármikor azelőtt, mióta az emberi öntudatra világosság áradt.

Ám ha politika minden, az egész életvitel, akkor mégis mi a politika? Senki sem tudja megmondani. Tulajdonképpen még soha és sehohsem határozták meg pontosan a politika anyagát és nem adtak precíz választ arra a kérdésre, hogy hol kezdődik és merre végződik az a csodálatos fluidum, amely nemzetek és társadalmak sorsát hordozza a hátán. Hallottunk és olvastunk sok szép és okos aforizmat erről, de a lényegét se tudomány, se művészet, se beszéd, se hallgatás ki nem fejezte, meg nem érzéki-tette még.

A történelmi materialisták az mondják, hogy minden csak a gazdasági történések eredője, hogy a társadalmak funkcióit gazdasági kényszerűségek irányítják, az eszméknek, a hitnek, vallásnak és más ilyen imponderabiliáknak nincsen szerepük az emberi sors kialakításában. Ezzel szemben áll a másik világfelfogás s ehhez a nagy többség tartozik, amely az emberi-

ség történeti pályáján a szellemi erőknek mindennél nagyobb jelentőséget tulajdonít.

Ügy vélem, valahol itt is középen az igazság, bár a szellem és az eszmék történelemvivő erejét mindig mélyebben érzem. A magyar história át és át van szöve nagy transcendentális megrendülésekkel, a mi életünket, attól kezdve, hogy föl-vettük a kereszténységet, eszmék és szellemi irányok harca tartotta állandó forgatagban. Nem is szólva arról, hogy a magyarság lelki alkata mindig idegenül tekintett a történelem anyag-elvűségére. A jelen tanulságai azonban mégis kompromisszumra kényszerítenek. A gazdasági válság s a nyomában járó következmények, a krízis hatása irodalomra, művészetre s az egész politikai és társadalmi életfelületen mutatkozó jelenségek annak belátására kényszerítenek, hogy abban a tényben is cselekvő erővel jelentkezik a történelemalakító momentum, ha van munka és van kenyér, s ha nincs munka és nincs kenyér. S mindebből politika lesz, jó, vagy rossz politika, aszerint, hogy a vonalvezetés megfelel-e a történeti erők egyensúlyi helyzetének, vagy sem.

Nézem a magyar életet, amint ballag az 1933-ik esztendőben. Léptei kissé bizonytalanok, fej tartásán semmi nyoma a régi büszkeségnek s egész alakján mintha nagy fáradtság, lankadt melankólia ömlenék el. A trianoni vérveszteség zsidbadságát érzi tagjaiban. De a szeme, ez a mélytűző, tehetséges szem, amely a fehérjével nagy magyar századokba fordul vissza, a régi, ez a szem nem tanult meg lemondani, ez a szem dacosan villogja a jövőt, a törhetetlen élniakarást. Tudunk és akarunk kitartani. Most már minden azon fordul meg: ki bírja tovább? Hogyha a világháború sikeres befejezése az idegek kérdése volt, mennyivel inkább idegprobléma ennek a békének az elviselése és egy jobb jövő kivárása.

Politika ez is, még pedig számunkra azt hiszem, ma az egyetlen lehetséges politika. Tehát várni és kitartani. Hogy közben igyekezzünk barátokat szerezni s eddigi kapcsolatainkat kimélyíteni, az az életösztön parancsa. Egy bizonyos, a népek nagykorúságának ideje elérkezett, ami egyúttal annyit is jelent, hogy a korszellem nem tűr semmiféle politikai hazardériát. Kalandokba tehát nem bocsátkozhatunk.

... A politika a tudományok tudománya. Mély tragikum, hogy megtanulni nem, csak tudni lehet.

Hogy speciálisan a magyar politika milyen?

A magyar politika végeredményében mégis csak az incidensek politikája. Ebben merül ki minden energiája és ebben vérzik el alkotó vágya és kezdeményező ereje. Soha addig nem teremthetők meg a nemzeti felemelkedés nagy feltételei, amíg ebből a betegségből ki nem gyógyul a magyar közélet.

III.

Megvizsgáltuk, hogy Magyarország politikai, gazdasági, szociális és kulturális szerkezete megfelel-e a revízió belső feltételeinek. De vizsgálat tárgyává kellett tennünk azt is, hogy a világpolitikai helyzetben, Magyarország nemzetközi viszonylataiban s általában nemzetünk egész történeti, kulturális és gazdasági beállítottságában fellelhetők-e a revízió külső feltételei? Vannak természetesen feltételek, amelyek épp annyira külsők, mint belsők és megfordítva s ép ezért végezetül csakis az összes külső és belső feltételek tökéletes harmóniájából születhetik meg a nagy történeti eredmény: a békeszerződések revíziója.

Megvizsgálván a magyar revízió kérdését úgy a belső, mint a külső feltételek szempontjából, meg kell állapítanunk, hogy ez a probléma teljesen önálló, minden mástól független történeti kérdés, amely nem lehet függvénye sem a danzigi korridornak, de még kevésbé annak, hogy a német birodalom politikai szervezete és kormányzata rokonszenves-e a külföld liberális közvéleménye előtt, vagy sem. Minden erőnkkel arra kell törekednünk tehát, hogy a magyar revíziós probléma függetlenségét és öncélúságát a legnagyobb nyomatékkal kidomborítsuk s bebizonyítsuk, hogy az egész Dunavölgye gazdasági, politikai és erkölcsi válságának kulcsa egyedül és kizárólag a magyarság történeti életkrízisének megoldásában rejlik.

Igen sokan azon a nézeten vannak, hogy a magyar revíziós gondolat autochton jelentőségét akkor tudnék a leghatalmasabb erővel kihangsúlyozni, ha a magyar kormány nem sokkal azután, hogy a négyhatalmi paktumot ratifikálták, a Népszövetség elé vinné ezt a kérdést, egyelőre abban a formában, hogy javaslatot terjesztene elő a 19. szakasz alkalmazásának új és megfelelő módozatára nézve. Ezáltal mindenesetre sikerülne dokumentálnia a dunamenti magyar érdekek teljes függetlenségét, de egyidejűleg azt is, hogy ebbe Németország szempontjai semmilyen sem kapcsolódnak bele mélyebben, mint bármelyik más kontinentális nagyhatalomé, tehát akár Franciaországé, akár Olaszországé.

Kétségtelen, hogy ez a lépés még ma is bizonyos kockázatot jelentene, de arra természetesen senkisé sem gondolhat, aki politikailag csak némi iskolázottsággal is bír, hogy ez a komoly és nagyjelentőségű lépés minden diplomáciai előkészítés nélkül történjék meg. Olaszországon kívül főleg Anglia az, amelyre Magyarország támaszkodhatnék. Az angol birodalom hatalmas közvéleménye áll a trianoni revízió mellett, már pedig aminek Angliában közvéleménye van, annak kormánya is kell, hogy legyen.

Jellemző egyébként az angol közvélemény felfogására, hogy *George Barnes* volt munkaügyi miniszter 1933 január 2-án tett nyilatkozatában egyenesen felszólította Magyarországot, hogy kérje hivatalosan a Népszövetségtől a trianoni béke revízióját. De talán még jellemzőbb a világ egyik legtekintélyesebb gazdaságpolitikai orgánusának, az „Economist”-nak állásfoglalása, amely szerint élesen meg kell különböztetni a békerevízió fogalmát német, illetve közép-európai vonatkozásban. A trianoni és saint-germaini békeszerződések revíziója, amely a Dunamedence két nemzetének egymáshoz való közeledését és később esetleg a régi osztrák-magyar monarchia államszövetségi alapon való újjászervezését tenné lehetővé, a legcsekélyebb mértékben sem járulna hozzá a militarista és szélsőséges elemek uralmának megerősítéséhez Európában, másrészt biztosítaná a békés elemek háborítatlanságát az olyan nemzetekkel szemben is, amelyek akarva-nemakarva területi engedményeket volnának kénytelenek adni. Közép-európának a békeszerződések revíziója által való újjáalkotása és a dunai államszövetség megteremtése mielőbb szükséges. Ez azonban csak abban az esetben vezethet eredményre, ha a közép-európai kérdést teljes mértékben elkülönítik minden olyan kérdéstől, amely szorosabb értelemben nem közép-európai ügy, így többek között a lengyel korridor kérdésétől, továbbá Németország újabb felfegyverzésének és a gyarmati mandátumok ügyétől. Az „Economist” végül azt ajánlja, hogy a közép-európai kérdés megoldására irányuló kezdeményezés Párizshól kell, hogy kiinduljon s a francia diplomáciának ebben az irányban Talleyrand szellemében való munkásságot kell kifejtene.

Örvendek, hogy már Angliában is tekintélyes hangok emelkednek fel amellett, hogy a dunai államok problémáját önmagában, saját ható erejében kell elbírálni, természetesen mindazon következmények figyelembevételével, amelyek nagy jelentőségüknél fogva Európa egész jövőjére kihatással lehetnek. Rendkívül figyelemreméltónak tartom, hogy maga a „Economist” utal a revízió kérdésében Franciaország kezdeményező szerepének fontosságára, sőt szükségességére. Azok számára, akik a viszonyokat alaposan ismerik, ebben nincsen semmi meglepő, mert hiszen Franciaországban már nem csak a társadalmi és a szellemi életben, hanem a politikában is felismerhető és kitapintható a revíziós irányzat, amelynek tekintélyes képviselői — ha egyelőre még passzív szerepre kárhoztatva is — a jelenlegi kormányban is helyet foglalnak. A revíziós kérdés ma Franciaországban olyan, amelyet ellenségeink félnek, ellenfeleink respektálnak, barátaink pedig bizalommal karolnak fel. Ma már ők is határozottan meg vannak győződve róla, hogy a nehéz problémák megoldásában egészen új utakra kell térni és új időrendi methodikát kell megállapítani.

IV.

Ha *Gambetta* azt mondta, hogy Elzász-Lotharingiára mindig gondolni kell, de sohasem szabad beszélni róla, akkor azt mondom, hogy Trianonra mindig gondolni kell, de mindig beszélni is kell róla. Ami igazság és élet volt Franciaország számára, az hazugság és megsemmisülés lenne Magyarország részére. Az elmúlt tizennégy év története s a revíziós mozgalom elvi győzelme ezt vitathatatlanul bizonyítja. Hogyha az összeomlás után nem kiáltottuk volna világgá a történelem legszörnyűbb igazságtalanságát, ha némán, csukott ajakkal hallgatunk volna s nem tárjuk sebeinket az egész civilizált emberiség elé, hol lennénk akkor ma, bízhatnánk-e a jövőben, remélhetnők-e a feltámadást? És hová jutnánk, merre sodorna a végzet vak ereje, ha most elhallgatnánk, letennők leghatalmasabb fegyverünket, a tollat és rábíznék magunkat a történelem erőinek kiszámíthatatlan akaratára? Azt hiszem, hamarosan látnunk kellene dús vetésünk és ernyedetlen munkánk sikerének korai, végzetes pusztulását, egy olyan eszmei, politikai és lélek - belüli összeomlást, amely menthetetlenül eltemetné nemcsak önálló államiságunkat, hanem nemzeti életünk egész történeti felépítményét is.

Az emberiség történetében semmi se megy magától, mindennek oka és eredője van s az a nemzet, amely kezdeményező erővel, hatalmas gondolati felkészültséggel nem megy elébe a sorsnak, hogy alakulását irányítsa és befolyásolja, az a véletlennek s idegen, nem egyszer ellenséges népi akaratok játékszerévé válik s csak akkor döbben rá végzetes elhagyatottságára, amikor már késő, amikor már mindennek vége. A közvéleményt is csinálni kell, a közvélemény alakulása sem az a misztikus folyamat, aminek messziről látszik, s aminthogy ellenségeink egy mesterséges közvélemény pusztító erejével daraboltak fel és semmisítettek meg, úgy kellett nekünk is komoly hittel, akarással s az igazságnak makulátlan fegyverzetével egy másik, egy ellensúlyozó, konstruktív közvéleményt teremteni s abból a revízió, a történeti jóvátétel eszmei győzelmét kiformalni. így következett be a nagy csoda s így keletkezett a magyar ügy számára egy új nemzetközi közvélemény, amely most már segít lerombolni régi hazugságokat és felépíteni új világokat.

Beszélni kell tehát, emlékezni és emlékeztetni arra, hogy a magyarságnak itt a Dunavölgyben történeti hivatása van.

Rómában áll egy gyönyörű szökőkút, a Fontana di Trevi, amelyhez az a mélyen emberi legenda fűződik, hogy aki egy kis pénzdarabot dob a medencéjébe, az okvetlenül kell, hogy visszatérjen legalább még egyszer életében Rómába.

A mi lelkünk szökőkútjába is dobott egy arany pénzdarabot a történelem: az európai hivatás, a történelmi küldetés aranytallérját. Ez a küldetés, mint mondtam, abból áll, hogy a ma-

gyarság itt a Dunamedencében legyen összekötő kapocs, de egyben elválasztó gát is a nyugati és keleti kultúra, a germán és szláv világerő között s ezer esztendőn át bevált kiegyensúlyozó szerepével továbbra is biztosítsa a rendet és harmóniát a közép-európai népek együttélésében.

Magyarország ezt a misszióját még nem fejezte be, ez a küldetés továbbra is fennáll, csak törést kapott az idők viharos forгатagában. De a történelem aranytallérja ott van, ott csillog a nemzet lelkének mélyeiben, mint szent zálog, feladatunkat, melyet ránk bízott a sors, továbbra is be kell töltenünk.

TARTALOMJEGYZÉK.

Oldal
7

Előhang

ELSŐ KÉSZ.

A revízió külső feltételei.

i.

A magyarság európai állása.

A területi és szellemi birtoklás. — Magyarországot nem tudták a békeszerződéssel megsemmisíteni.

- A Népszövetség és Európa fogalmi meghatározása. — A magyarságról új kultúrtudatot kell teremtenünk. — Állandó küzdelem az európai elismertetésért. — Nemcsak ellenségeink — barátaink is vannak. — Eszmei szolidaritás és új életcél

13—24

II.

A nagyhatalmak és a revízió.

1. Anglia, a pánszláv gondolat és a négyhatalmi szerződés.

Államforma és közgondolkozás. — Régi, nagy hagyományok nyomán. — A pánszláv-gondolat történeti fejlődése. — A keleti Locarno. — A Tardieu-tervből megszületik a négyhatalmi szerződés gondolata. — Anglia és Olaszország együttműködése. — Anglia csillaga felemelkedőben

25-40

2. Az olasz-magyar barátsági szerződés.

Magyarország külpolitikai elszigeteltségének megszűnésével új európai távlatok nyíltak meg. — Az első revízió: Sopron és környéke. — A római paktum. — Bethlen István, majd Gömbös Gyula római látogatása — Az olasz-román szerződés.

Michelet és lord Rothermere. — Széchenyi szelleme — soproni népszavazás. — A magyar-olasz viszony kimélyülése. — Mussolini első paktumtervezete. — A négyhatalmi szerződés aláírása. — Gömbös miniszterelnök római tárgyalásai. — Románia olasz orientációja. — Magyarország nincs kényszerhelyzetben. — Róma és Mussolini világpolitikai jelentősége

40—55

3..Franciaország szövetségi politikája és a biztonság.

Oldal

Nincs francia-magyar érdekelletét. — Magyarország háboríts felelőssége.

Hogy ratifikálta a francia kamara Trianont. — A szövetségi gyűrű. — Kettős frontáttörés. — Négyhatalmi paktum. — Olasz barátság — magyar kérdés. — A német fordulat hatása. — A világháború nem a magyar nép háborúja volt. — A francia revíziós hullámmás. — Franciaország pénzügyi és gazdasági nehézségei. — Az 1932. évi választások tanulságai. — A magyar küldetés	55—73
--	-------

III.

Az osztrák-magyar és német probléma.

A lanai szerződés. — Benes fenyegetései. — A harmadik birodalom és a béke-revízió.

Magyarország várakozó álláspont. — Benes. — Lana. — Kis-marton. — Revízió és nemzeti szocializmus	74—81
---	-------

IV.

A kisantant államai és a revízió.

1. Jugoszlávia.

A két Saulusból Paulus lesz. — A horvátok hősi küzdelmei. — Kísérlet a politikai élet feltámasztására. — Szerbia háborút akart	82—90
--	-------

2. A revízió a csehszlovák állam szempontjából.

A csehek sokkal többet kaptak, mint amennyit reméltek. — Bizonytalansági érzés a tótságban. — Harc az autonómiáért. — Magyar-tót megértés. — A rutének szenvedései. — Benes demokráciája	90—101
--	--------

3. A revízió a román állam szempontjából.

A nemzetiségi probléma. — Magyarország nem nyomta el nemzetiségeit. — Erdély és a Regát ellentéte. — Bízhatik-e Románia szövetségeseiben!	101—110
---	---------

V.

A dunai probléma — konföderáció?

A kisántant, mint nagyhatalom. — A gazdasági egység. — Benes külön revíziós tárgyalásai. — Lengyelország szerepe.

A dunai konföderáció első történeti jelentkezése. — Hét új vám-terület — kölcsönös elzárkózással. — Összefogás a revízió ellen.	
---	--

— Gazdasági jelszavak — politikai hangulatkeltés. — Ki felelős a szerződésenkívüli állapotért? — Lehetett-e másként védekezünk a bekerítés ellen? — Magyar egység a külpolitikai végcélokban 111—128

A kisántánt államok birtokállománya és jelenlegi helyzete.

Gazdasági válság az utódállamokban. — A katonai probléma és a lefegyverzés. — A gazdasági válság rombolásai Romániában. — Jugoszlávia helyzete. — Csehország a meredély szélén. — A kisántánt fegyverben 129—138

VI.

A revíziós és ellenrevíziós mozgalom.

Miért nem lehetett a revíziót a Népszövetség elé vinnif

— *A legnagyobb magyar gondolat: a revízió.*

A Magyar Keviziós Liga megalakulása. — A magyar igazság útja. — Erdély... — Az ellenrevíziós propaganda kezdetei. — Titulescu az előtérben. — Újabb szervezett tüntetések a kisántánt mindhárom államában. — Csüggedésre nincs okunk. — A megértés lehetősége és lelki akadályai..... 139—152

VII.

Magyarországnak joga van revíziót követelni.

Ellentétben áll-e Magyarország revíziós követelése Franciaország korábbi álláspontjával? — A Fouchet-féle jegyzék. — Magyarország részére először más határokat állapítottak meg.

A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés. — A belgrádi katonai egyezmény. — Hodzsa külön tárgyalásai. — A Paléologue-akció. — Bethlen István történeti jelentőségű magyarázata. — Kisántánték francia hűsége..... 153-149

VIII.

A világválság.

A bajok kútforrása a rossz békeszerződésekben keresendő. — A londoni világgazdasági konferencia. — Amerika szerepe.

Wells és Sombart. — A bolsevizmus szerepe és a békeszerzők felelőssége. — A szabadságesszmék válsága. — Politikusok bűnei — népek szenvedései. — Genf és London. — A konferenciák csődje. — Végzetes hiba volt a Monarchia feldarabolása. — A háború győztesei és nyertesei 160—171
Európa és a magyar kérdés.

MÁSODIK RÉSZ.
A revízió belső feltételei.

I.

Szuverénitásunk küzdelmei.

Politikai és szellemi szuverénítás. — Magyarország független államiségát nem az antant teremtette meg.

Tragikus látszatok közjogi önállóságunk körül. — Állami függetlenségünk soha sem szűnt meg. — Megaláztatások sorozata. — A régi országgyűlés összehívásának gondolata és a Clark-féle beavatkozás. — A restaurációé kísérletek következményei. — Magyarországot felveszik a Népszövetségbe. — A pénzügyi szanalás. — A szellemi kultúra elsőszülöttségi joga. — A szanalás pozitív és negatív értelme. — Szuverénitásunk küzdelmei a belső politikai gesztió szempontjából. — Külföldi támadások a demokrácia címén. — Nemzeti eszme, jogrend, páriám entarizmus..... 176—197

II.

A magyarság négy élete.

A Dunamedence magyarjainak szellemi és kulturális egysége. — Az itthoni közvélemény nem ismeri elszakított testvérei helyzetét. — A magyarság üldözése és elnyomatása az utódállamokban. — Szuverénítás és kisebbségi kérdés.

Hogy lát bennünket egy felvidéki magyar. — Erdély és a Felvidék különbözőségei. — Kisebbségi kérdés — elnyomatás. — Az erdélyi kultúrzónák. — A magyar párt megalakulása és működése. — Román-jugoszláv kisebbségi megegyezés. — A helyzet Csehszlovákiában és Délmagyarországon. — A jövő útja 198—218

III.

A revízió további belső feltételei.

A nemzeti és népi gondolat egyesülése.

A birtokreform. — A megszállott területi földkobzások. — Alkotmányunk újjáépítése. — A királyi szék. — Felekezeti béke — vallásszabadság. — Az írás- és gondolatszabadság. — Mi a helyzet a határokon túl? — A jó és rossz közigazgatás . . 219-235

IV.

A határok kérdése.

*A román, cseh és jugoszláv álláspont. — Lehet-e deva-
lorizálni a határokat — Benes kompenzációkat követel,
Jugoszlávia terjeszkedni szeretnél*

1. A magyar-jugoszláv határ.
 2. A magyar-csehszlovák határ.
 3. A magyar-osztrák határ.
 4. A magyar-román határ.
- Ha Párisban is belátják..... 236—253

V.

Összefoglalás

254-262